

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

İZNİK ÇİNİSİNDE ŞEMSE UYGULAMALARI

**Yüksek Lisans Tezi
Raziye DİRİM**

**Enstitü Ana Bilim Dalı: Geleneksel Türk El Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Eski Çini Onarımları**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. A. Sacit AÇIKGÖZOĞLU

AĞUSTOS - 2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İZNİK ÇİNİSİNDE ŞEMSE UYGULAMALARI

Yüksek Lisans Tezi
Raziye DİRİM

Enstitü Ana Bilim Dalı: Geleneksel Türk El Sanatları
Enstitü Bilim Dalı : Eski Çini Onarımları

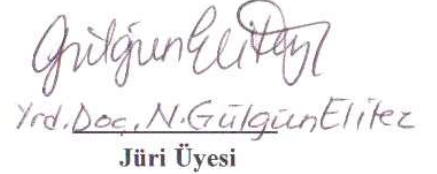
Bu tez 05/08/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. A. Saçık
Jüri Başkanı

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. S. M. H. Kaya
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

Yrd. Doç. N. Gülgün Elitez
Jüri Üyesi

Kabul
 Red
 Düzeltme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Raziye DİRİM
05.08.2010

ÖNSÖZ

Türkler, tarihi süreç içinde değişik coğrafyalarda büyüklü küçüklü pek çok devlet kurmuş, uzun yıllar farklı inanç ve sanat anlayışına sahip toplum ve medeniyetler ile iç içe yaşamış, karşılıklı kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bunun neticesi olarak yüksek uygarlık düzeyinde sayısız sanat eserleri vermişlerdir. Türk sanatı, XII., XIII., XIV., yüzyıllarda gelişerek XVI. yüzyılda zirve noktaya ulaşmış ve en başarılı sanat eserlerini “klasik dönem” olarak da adlandırılan bu yüzyılda vermiştir. Diğer sanat dalları ile hemen hemen aynı paralellikte mimariye bağlı olarak gelişen çini sanatı, Anadolu’ya Selçuklularla girmiş, burada daha da gelişerek muhteşem örnekler ortaya konulmuştur. Zengin bir motif içeriğine sahip olan Türk çini sanatı, üslup ve teknik özelliklerinin yanı sıra kompozisyon özellikleri ile de ayrı bir önem taşımaktadır.

Farklı milletlere ev sahipliği yapmış bir kültür şehri olan İznik’te üretilen çiniler, Osmanlı tarihinde önemli bir yere sahip olmuş, aynı zamanda bu eserler dünyaca da tanınmıştır. Adı Arapça güneş anlamına gelen “şems” kelimesinden türetilmiş olan şemse, Türk sanatının her alanında beğeniyle kullanıldığı gibi çini sanatında da önemli bir yer tutmaktadır. Şemse uygulamaları, cilt ve halı-kilim sanatlarında araştırılmış olmasına karşın, Türk çini sanatında sevilerek kullanılan, özellikle klasik devir yapılarında yer alan şemse formlarının yeterince incelenmemiş olması bu konuda araştırma yapılmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle XVI. - XVII. yüzyıl İznik çinilerinde kullanılan şemse formu bütün yönleri ve sınıflamaları ile tez çalışmasının konusu olarak ele alınmıştır.

İznik’te çininin gelişimi, İznik çinilerinin kullanıldığı mimari eserlerinin incelenmesi ve yapılarda kullanılan şemse formunun araştırılıp kataloglandığı; aynı zamanda şemse formlarının tipoloji ve sınıflamalarının yapıldığı bu çalışmada yol gösteren, lisans ve yüksek lisans döneminde yardımlarını esirgemeyen danışmanım Yrd. Doç.Dr. Sacit AÇIKGÖZOĞLU’na, tezimin hazırlık aşamasında yardımlarından dolayı Yrd. Doç.Dr. M. Hülya DOĞRU’ya, Yrd. Doç.Dr. N. Gülgün ELİTEZ’e, arkadaşlarım Songül ERGÜN, Önder DÜZ’e, Serap YILDIRIM’a, çalışmamın hazırlanmasında emeği geçen herkese ve her zaman yanımda olan çok değerli aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Raziye DİRİM

İÇİNDEKİLER

RESİM LİSTESİ	iv
ÇİZİM LİSTESİ	xv
ÖZET	xxii
SUMMARY	xxiii
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: TÜRK TEZYİNATI VE ŞEMSE	4
1.1. Türk Tezyinatı	4
1.2. Türk Tezyinatında Şemse.....	8
BÖLÜM 2: İZNIK ÇİNİSİNDE ŞEMSE UYGULAMALARI	13
2.1. Türk Çini Sanatı ve İznik	13
2.2. İznik Çinisine Şemse Uygulamaları (Katalog)	21
2.2.1. Ayasofya Camii (İstanbul 1453)	23
2.2.2. Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul – Eyüp 1454–1455).....	27
2.2.3. Süleymaniye Camii (İstanbul)	37
2.2.4. Rüstem Paşa Camii (İstanbul-Eminönü).....	41
2.2.5. Rüstem Paşa Türbesi (İstanbul)	46
2.2.6. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi (İstanbul)	48
2.2.7. Kuyucu Murat Paşa Camii (Antalya).....	51
2.2.8. Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)	58
2.2.9. Mustafa-i Cedit Türbesi (Bursa)	67

2.2.10. Selimiye Camii (Edirne)	69
2.2.11. II. Selim Türbesi (İstanbul)	84
2.2.12. III. Murat Has Oda (İstanbul).....	90
2.2.13. Valide-i Atik Camii (İstanbul)	98
2.2.14. Kılıç Ali Paşa Camii (İstanbul)	102
2.2.15. Siyavuş Paşa Türbesi (İstanbul).....	106
2.2.16. Mehmed Ağa Camii (İstanbul).....	110
2.2.17. III. Murat Türbesi (İstanbul)	114
2.2.18. III. Ahmet Kütüphanesi (Enderun Kütüphanesi) (Topkapı Sarayı).....	117
2.2.19. III. Mustafa Türbesi (İstanbul).....	122
2.2.20. Beylerbeyi Camii (İstanbul).....	126
2.2.21. Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı).....	131
2.2.22. I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi (İstanbul).....	138
2.2.23. Valide Sultan Dairesi (İstanbul).....	142
2.2.24. Araba Kapısı (Topkapı Sarayı)	146
2.2.25. Sultan I. Ahmet Has Oda (I.Ahmet Kitaplığı – Topkapı Sarayı).....	151
2.2.26. Sultan Ahmet Camii (İstanbul)	153
2.2.27. Sultan Ahmed Türbesi (İstanbul).....	165
2.2.28. Yeni Cami (İstanbul).....	167
2.2.29. Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)	181
2.2.30. Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)	190
2.2.31. Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı).....	203

DEĞERLENDİRME-SONUÇ	214
KAYNAKLAR	249
EKLER.....	255
ÖZGEÇMİŞ.....	378

RESİM LİSTESİ

Resim 1: Şemseli Cilt 1765	10
Resim 2: Bursa Yeşil Cami Ağaç Oyma Kapısı, Şemse Uygulamalı	10
Resim 3: Şemse Formlu Osmanlı Saray Halısı XVII. Yüzyıl	11
Resim 4: Bursa Çatma Kumaş XV-XVI. Yüzyıl	12
Resim 5: Bursa Çatma Yastık Kılıfı XVI-XVII. Yüzyıl	12
Resim 6: Sivas Gök Medrese (G.ÖNEY) (Sırlı Tuğla).....	13
Resim 7: Sivas Buruciye Medresesi (G.ÖNEY) (Mozaik Çini).....	14
Resim 8: Topkapı Sarayı Çini Pano, XVI. yüzyıl sıraltı tekniği	17
Resim 9: Yeni Camii, (XVII. yüzyıl sıraltı tekniği).....	20
Resim 10: Kandilli Camii, (Tekfur Sarayı çinileri).....	20
Resim 11: Ayasofya Camii apsis duvarının solundaki dehlizde yer alan pano.....	24
Resim 12: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi içi şemse motifi ...	24
Resim 13: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehliz, mihrap nişi iki yanı şemse motifi .	25
Resim 14: Eyüp Sultan Türbesi iç duvar çinileri	28
Resim 15: Eyüp Sultan Türbesi hacet penceresi sağ - sol vazolu pano 1, şemse motifi	29
Resim 16: Eyüp Sultan Türbesi vazolu pano 2, şemse motifi.....	31
Resim 17: Eyüp Sultan Türbesi muhtelif duvarlarda yer alan şemse.....	32
Resim 18: Eyüp Sultan Türbesi çıkış kapısının üstündeki şemseli bordür	33
Resim 19: Eyüp Sultan Türbesi, sanduka hücresi içi genel görünüşü.....	34
Resim 20: Eyüp Sultan Türbesi sanduka hücresi süpürgelik hizasındaki bordür	34
Resim 21: Eyüp Sultan Türbesi, vazolu kompozisyon.....	35
Resim 22: Süleymaniye Camii Mihrap duvarında yer alan pano.....	39

Resim 23: Süleymaniye Camii mihrap duvarındaki panoda bulunan şemse motifi.....	39
Resim 24: Süleymaniye Camii mihrap üstündeki ulama çini pano şemse motifi	40
Resim 25: Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Yeri Genel Görünüşü.....	42
Resim 26: Rüstem Paşa Camii bordürdeki şemse motifi	43
Resim 27: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan yüzey düzenlemesi	43
Resim 28: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan şemse uygulaması.....	44
Resim 29: Rüstem Paşa Camii Mihrap Genel Görünüşü	45
Resim 30: Rüstem Paşa Camii mihrapta yer alan şemseli pano.....	46
Resim 31: Rüstem Paşa Türbesi, alt pencere aralarındaki şemseli pano.....	49
Resim 32: Kanuni Türbesi giriş eyvanı panosu, şemse motifi	52
Resim 33: Kuyucu Murat Paşa Camii, şemse uygulamalı pencere alınlığı.....	55
Resim 34: Kuyucu Murat Paşa Camii, pencere alınlığındaki şemse motifi	56
Resim 35: Kuyucu Murat Paşa Camii, şemse uygulamalı pencere alınlığı.....	56
Resim 36: Kuyucu Murat Paşa Camii pencere alınlığı şemse motifi.....	57
Resim 37: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap yanı duvarlarındaki çiniler	59
Resim 38: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap yanı duvarı çinileri şemse motifi.....	60
Resim 39: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrabın üst kısmında yer alan yazılı pano...	61
Resim 40: Camii, mihrabın üst kısmındaki panoda yer alan şemse form motifi	61
Resim 41: Sokullu Mehmet Paşa Camii, sağ mahfilde yer alan pencere alınlığı.....	62
Resim 42: Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii, alınlık şemse motifi	62
Resim 43: Sokullu Mehmet Paşa Camii, cami girişi sağ mahfili pencere alınlığı	63
Resim 44: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi.....	63
Resim 45: Sokullu Mehmet Paşa Camii, sağ mahfil pencere alınlığı bordürü.....	64

Resim 46: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlık bordür şemse motifi.....	64
Resim 47: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mahfilde bulunan yazılı pano.....	65
Resim 48: Sokullu Mehmet Paşa Camii, yazılı pano bordürü şemse motifi.....	65
Resim 49: Mustafa-i Cedit Türbesi, şemse formlu bordür.....	68
Resim 50: Mustafa-i Cedit Türbesi, şemse motifi.....	68
Resim 51: Selimiye Camii, mihrap sofasında yer alan şemseli pano.....	70
Resim 52: Selimiye Camii, mihrap sofası panodaki şemse motifi.....	71
Resim 53: Selimiye Camii, Mihrap duvarında yer alan pano.....	72
Resim 54: Selimiye Camii, mihrap duvarı panodaki şemse motifi.....	72
Resim 55: Selimiye Camii, mihrabın iki yanında yer alan pano.....	73
Resim 56: Selimiye Camii, mihrabın iki yanında bulunan panodaki şemse motifi.....	74
Resim 57: Selimiye Camii, hünkâr mahfilinin doğu duvarı, pencere aralarındaki pano.....	75
Resim 58: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi.....	75
Resim 59: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi.....	76
Resim 60: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi.....	76
Resim 61: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi.....	77
Resim 62: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş duvarında pencere aralarındaki pano.....	77
Resim 63: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağında yer alan pano.....	78
Resim 64: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağındaki pano şemse motifi.....	78
Resim 65: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağ panodaki şemse motifi.....	79
Resim 66: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağdaki pano şemse motifi.....	79
Resim 67: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı solunda yer alan pano.....	80
Resim 68: Selimiye Camii, giriş kapısı solundaki ulama pano şemse motifi.....	80

Resim 69: Selimiye Camii, hünkâr mahfiline girişte yer alan yüzey düzenlemesi.....	81
Resim 70: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 1	81
Resim 71: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 2	82
Resim 72: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 3	82
Resim 73: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 4	83
Resim 74: II. Selim Türbesi, revak çinilerindeki şemse uygulamalı pano	85
Resim 75: II. Selim Türbesi, revak çinilerindeki şemse motifi.....	86
Resim 76: II. Selim Türbesi, dâhilde yer alan şemse motifi 1	87
Resim 77: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse motifi 2	87
Resim 78: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse formu 3	88
Resim 79: III. Murat Dairesi giriş sofası şemseli pano	91
Resim 80: III. Murat Dairesi, giriş sofası şemse motifi	92
Resim 81: III. Murat Dairesi, giriş sofası şemseli pano	93
Resim 82: III. Murat Dairesi, şemse motifi.....	93
Resim 83: III. Murat Has Oda ocağı genel görünüşü.....	94
Resim 84: III. Murat Has Oda, ocak külâhı alt yanlardaki şemse motifi	95
Resim 85: III. Murat Has Oda, nişlerin içinde yer alan şemse motifi.....	95
Resim 86: III. Murat Has Oda, kapı girişinin üstündeki şemse motifi.....	96
Resim 87: Valide Atik Camii, genel görünüşü.....	99
Resim 88: Valide Atik Camii, mihrap sofasında bulunan şemse uygulamalı pano	100
Resim 89: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 1.....	103
Resim 90: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 2.....	104
Resim 91: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 3.....	105

Resim 92: Siyavuş Paşa Türbesi, şemse uygulamalı panolar genel görünüşü	107
Resim 93: Siyavuş Paşa Türbesi, kapı girişi iki yanındaki şemseli pano.....	108
Resim 94: Mehmet Ağa Camii, mihrap sofası sağ yan duvarındaki pano	111
Resim 95: Mehmet Ağa Camii, mihrap sofası sağ duvar pano bordürü şemse motifi.	111
Resim 96: Mehmet Ağa Camii, mihrap duvarındaki pencere alınlığı genel görünüşü	112
Resim 97: Mehmet Ağa Camii, mihrap duvarındaki pencere alınlığı bordür motifi ...	112
Resim 98: III. Murat Türbesi, revak panosu şemse motifi	115
Resim 99: III. Ahmet Kütüphanesi, süpürgelik seviyesi şemse uygulama	118
Resim 100: III. Ahmet Kütüphanesi, süpürgelik seviyesi şemse motifi	118
Resim 101: III. Ahmet Kütüphanesi, pencere etrafı şemseli bordür	119
Resim 102: III. Ahmet Kütüphanesi, pencere etrafı bordüründeki şemse motifi.....	119
Resim 103: III. Ahmet Kütüphanesi, dolap aralarındaki şemse uygulamalı bordür	120
Resim 104: III. Ahmet Kütüphanesi, dolap aralarındaki bordürdeki şemse motifi.....	120
Resim 105: III. Mustafa Türbesi, şemse uygulamalı ulama yüzey düzenlemesi	123
Resim 106: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 1.....	123
Resim 107: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 2.....	124
Resim 108: Beylerbeyi Camii, mihrabın üzerindeki yazılı pano	127
Resim 109: Beylerbeyi Camii, yazılı pano köşebentlerinde bulunan şemse motifi	128
Resim 110: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesi ulama çinilerden genel görünüşü	128
Resim 111: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 1	129
Resim 112: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 2	130
Resim 113: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki şemse uygulamalı pano	132
Resim 114: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 1.....	133

Resim 115: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 2.....	134
Resim 116: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofa kapı üstünde yer alan pano.....	134
Resim 117: Dairenin, şadırvanlı sofa giriş kapısı üzerindeki pano şemse motifi	135
Resim 118: Dairesinin, kutsal emanetler kapı üzerindeki panodan şemse motifi.....	135
Resim 119: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzeyde bulunan şemse uygulaması.....	136
Resim 120: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 1	136
Resim 121: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 2	137
Resim 122: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridorunda yer alan şemseli pano ...	139
Resim 123: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 1. pano şemse motifi	139
Resim 124: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridoru 2.ulama pano şemse motifi	140
Resim 125: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, okuma odası üst pencere görünüşü ...	140
Resim 126: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, okuma odası şemse motifi	141
Resim 127: Valide Sultan Dairesi, girişin solunda yer alan şemseli pano	143
Resim 128: Valide Sultan Dairesi, giriş salonu panodaki şemse formu motifi.....	144
Resim 129: Valide Sultan Dairesi, ocak genel görünüşü	144
Resim 130: Valide Sultan Dairesi, ocağın bordürü şemse motifi	145
Resim 131: Araba Kapısı, sağ duvarda yer alan şemseli pano.....	147
Resim 132: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 1	147
Resim 133: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 2	148
Resim 134: Araba Kapısı, sol duvardaki şemseli pano	149
Resim 135: Araba Kapısı, sol duvardaki panodan şemse motifi.....	149
Resim 136: I.Ahmet Has Oda, koridor genel görünüşü	152
Resim 137: I.Ahmet Has Oda, koridor duvarından şemse motifi	152

Resim 138: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil duvarı genel görünüşü	154
Resim 139: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra dördüncü pano şemse motifi	155
Resim 140: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra altıncı pano şemse motifi	156
Resim 141: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra on birinci pano şemse motifi.....	157
Resim 142: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra beşinci pano şemse motifi	158
Resim 143: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil duvarı şemse motifi	158
Resim 144: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra altıncı pano	159
Resim 145: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra pano şemse 1	160
Resim 146: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra pano şemse 2	160
Resim 147: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, 3. pencere ulama pano	161
Resim 148: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra şemse motifi 1	161
Resim 149: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra şemse motifi 12 ..	162
Resim 150: Cami, muhtelif panoların etrafı ve süpürgelik çinilerindeki bordür	163
Resim 151: Sultan Ahmet Camii, bordürden şemse motifi.....	163
Resim 152: Sultan Ahmed Türbesi, kapı arkasında kalan ulama pano	166
Resim 153: Sultan Ahmed Türbesi, ulama panodan şemse motifi.....	166
Resim 154: Yeni Cami, muhtelif duvarlardaki şemse uygulamalı yüzey 1	169
Resim 155: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi	169
Resim 156: Yeni Cami, son cemaat yeri ve muhtelif duvarlardaki şemseli pano 2.....	170
Resim 157: Yeni Cami, şemse motifi.....	170
Resim 158: Yeni Cami, alt ve üst katta köşe sütunlardaki şemse uygulamalı bordür..	171
Resim 159: Yeni Cami, bordürdeki şemse motifi	171
Resim 160: Yeni Cami, alt kat mahfilde yer alan yüzey düzenlemesi.....	172

Resim 161: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi	172
Resim 162: Yeni Cami, alt kat mahfilde yer alan yüzey düzenlemesi.....	173
Resim 163: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi	173
Resim 164: Yeni Cami, üst katta muhtelif duvarlardaki ulama yüzey düzenlemesi....	174
Resim 165: Yeni Cami, ulama yüzey düzenlemesi şemse motifi	174
Resim 166: Yeni Cami, üst kat muhtelif duvarlardaki ulama pano	175
Resim 167: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 1	175
Resim 168: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 2	176
Resim 169: Yeni Cami, hünkâr mahfilî şemseli pano.....	177
Resim 170: Yeni Cami, hünkâr mahfilî şemse motifi.....	178
Resim 171: Yeni Cami, hünkâr mahfilinde mihrabı çevreleyen bordür	179
Resim 172: Yeni Cami, bordürden şemse motifi	179
Resim 173: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu	182
Resim 174: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu şemse motifi.....	183
Resim 175: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu	183
Resim 176: Türbe, kapı girişinde yer alan panodaki şemse motifi	184
Resim 177: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, dâhildeki şemse uygulamalı pano	185
Resim 178: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panoda orta göbek şemse motifi...	185
Resim 179: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panonun üst kısım şemse motifi...	186
Resim 180: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, dâhildeki ulama şemseli pano	187
Resim 181: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi	187
Resim 182: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi	188
Resim 183: Veliâht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvar genel görünüşü.....	191

Resim 184: Veliaht Dairesi, giriş kapısının üstünde yer alan şemseli pano.....	192
Resim 185: Veliaht Dairesi, giriş kapısının üstünde yer alan panodaki şemse motifi .	192
Resim 186: Veliaht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvardaki şemseli pano.....	193
Resim 187: Veliaht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvarı pano şemse motifi.....	193
Resim 188: Veliaht Dairesi, giriş kapısının sağındaki duvarda yer alan pano.....	194
Resim 189: Veliaht Dairesi, giriş kapısının sağındaki duvar pano şemse motifi.....	195
Resim 190: Veliaht Dairesi, girişte bulunan bordür şeklindeki pano.....	196
Resim 191: Veliaht Dairesi, girişte bulunan bordürdeki şemse motifi	196
Resim 192: Veliaht Dairesi, girişte bulunan nişler içindeki çiniler.....	197
Resim 193: Veliaht Dairesi, girişte bulunan nişler içinde yer alan şemse motifi.....	197
Resim 194: Şehzadeler Dairesi, üst pencere aralarında yer alan şemseli pano	198
Resim 195: Şehzadeler Dairesi, üst pencere aralarındaki şemseli pano.....	198
Resim 196: Şehzadeler Dairesi, üst pencere araları panodaki şemse motifi	199
Resim 197: Şehzadeler Dairesi, girişin sağında yer alan bordür.....	199
Resim 198: Şehzadeler Dairesi, girişin sağında yer alan bordür şemse motifi	200
Resim 199: Şehzadeler Dairesi, kapının giriş duvarı üstü, şemse düzenlemesi.....	201
Resim 200: Şehzadeler Dairesi, kapı giriş duvarı üstü, yüzey düzenlemesi şemse	201
Resim 201: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmının solundaki şemse uygulamalı pano.....	204
Resim 202: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 1	204
Resim 203: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 2	205
Resim 204: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 3	206
Resim 205: Karaağalar Taşlığı, şemseli ulama pano genel görünüşü.....	206
Resim 206: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 1	207

Resim 207: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 2.....	207
Resim 208: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı şemse uygulamalı yüzey düzenlemesi.....	208
Resim 209: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 1	209
Resim 210: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 2	209
Resim 211: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı şemse uygulamalı yüzey düzenlemesi.....	210
Resim 212: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesindeki şemse motifi	211
Resim 213: Karaağalar Taşlığı, şemse uygulamalı pano.....	211
Resim 214: Karaağalar Taşlığı, panodaki şemse motifi.....	212
Resim 215: Beylerbeyi Camii, XVI. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi	218
Resim 216: Yeni Cami, XVII. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi.....	219
Resim 217: Sokullu Mehmet Paşa Camii, rumi üsluplu motiflerle oluşturulan şemse	221
Resim 218: Kuyucu Murat Paşa Camii, bulut motifleri ile oluşturulan şemse motifi .	222
Resim 219: Ayasofya Camii, hatayi grubu motiflerle oluşturulan şemse motifi	223
Resim 220: Sokullu Mehmet Paşa Camii, natüralist üsluplu motifli şemse motifi.....	224
Resim 221: Kanuni Türbesi, üst üste geçen ikili şemse motifi	225
Resim 222: III. Murat Dairesi, sınırsız olan şemse motifi	226
Resim 223: III. Mustafa Türbesi, yapraklarla sınırlandırılmış olan şemse motifi	227
Resim 224: III. Murat Has Oda, yaprak ve çiçeklerle sınırlandırılmış şemse motifi...	228
Resim 225: Ayasofya Camii, Bulut motifi ile sınırlandırılmış olan şemse motifi	229
Resim 226: Eyüp Sultan Türbesi, çerçevesi dendanlı olan şemse motifi.....	230
Resim 227: Selimiye Camii, Çerçevesi rumi deseniyle oluşturulmuş şemse motifi....	231
Resim 228: II. Selim Türbesi, alt ve üst salbekleri aynı olan şemse motifleri	232
Resim 229: Siyavuş Paşa Türbesi, vazodan çıkış yapan şemse motifi	233

Resim 230: III. Murat Dairesi, ortabağdan çıkış yapan şemse motifleri.....	234
Resim 231: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, tepelikten çıkış yapan şemse.....	235
Resim 232: Yeni Cami, salbeksiz şemse motifi	236
Resim 233: III. Murat Has Oda, ¼ simetrik şemse motifi	237
Resim 234: Sokullu Mehmet Paşa Camii, ½ simetrik şemse motifi	237
Resim 235: Camii, yerleştirme hatasından dolayı simetriği bozulan şemse motifi	238
Resim 236: Valide Atik Camii, pano halinde uygulanmış çinilerdeki şemse motifleri.....	240
Resim 237: Camii, yüzey düzenlemesi şeklinde uygulanmış şemse motifleri.....	241
Resim 238: Sokullu Mehmet Paşa Camii, bordür çinilerinde yer alan şemse motifi... ..	242
Resim 239: Süleymaniye Camii, Köşebent çinilerinde uygulanmış şemse motifi.....	242
Resim 240: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi.....	243
Resim 241: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini beyaz olanlar şemse motifi	244
Resim 242: Sultan Ahmet Camii, zemini kırmızı olan şemse motifi	245
Resim 243: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini kobalt mavisi olan şemse motifi	246
Resim 244: Selimiye Camii, zemini yeşil olan şemse motifi.....	246
Resim 245: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, zemini turkuaz olan şemse motifi	247

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim 1: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi içindeki şemse.....	24
Çizim 2: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi iki yanındaki şemse	25
Çizim 3: Türbenin hacet penceresi sağ ve solundaki vazolu pano 1, şemse motifi	29
Çizim 4: Eyüp Sultan Türbesi vazolu pano 2, şemse motifi	31
Çizim 5: Eyüp Sultan Türbesi muhtelif duvarlarda yer alan şemse	32
Çizim 6: Eyüp Sultan Türbesi çıkış kapısının üstündeki şemseli bordür	33
Çizim 7: Eyüp Sultan Türbesi sanduka hücresi süpürgelik seviyesinde bordür	34
Çizim 8: Eyüp Sultan Türbesi, vazolu kompozisyon	35
Çizim 9: Süleymaniye Camii mihrap duvarındaki panoda bulunan şemse motifi	39
Çizim 10: Süleymaniye Camii Mihrap üstündeki ulama çini pano şemse motifi	40
Çizim 11: Rüstem Paşa Camii bordürdeki şemse motifi.....	43
Çizim 12: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan yüzey düzenlemesi.....	43
Çizim 13: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan şemse uygulaması	44
Çizim 14: Rüstem Paşa Camii mihrapta yer alan şemseli pano	46
Çizim 15: Rüstem Paşa Türbesi, alt pencere aralarındaki şemseli pano	49
Çizim 16: Kanuni Türbesi giriş eyvanı panosu, şemse motifi	52
Çizim 17: Kuyucu Murat Paşa Camii, pencere alınlığındaki şemse motifi	56
Çizim 18: Kuyucu Murat Paşa Camii pencere alınlığı şemse motifi	57
Çizim 19: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap yanı duvarı çinilerindeki şemse.....	60
Çizim 20: Camii, mihrabın üst kısmındaki panoda yer alan şemse form motifi.....	61
Çizim 21: Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii, alınlık şemse motifi.....	62
Çizim 22: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi.....	63

Çizim 23: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlık bordür şemse motifi	64
Çizim 24: Sokullu Mehmet Paşa Camii, yazılı pano bordürü şemse motifi	65
Çizim 25: Mustafa-i Cedit Türbesi, şemse motifi	68
Çizim 26: Selimiye Camii, mihrap sofası panodaki şemse motifi	71
Çizim 27: Selimiye Camii, mihrap duvarı panodaki şemse motifi	72
Çizim 28: Selimiye Camii, mihrabın iki yanında bulunan panodaki şemse motifi.....	74
Çizim 29: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi	75
Çizim 30: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi	76
Çizim 31: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi	76
Çizim 32: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi	77
Çizim 33: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağındaki pano şemse motifi ...	78
Çizim 34: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağı panodaki şemse motifi	79
Çizim 35: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağındaki pano şemse motifi ...	79
Çizim 36: Selimiye Camii, giriş kapısı solundaki ulama pano şemse motifi.....	80
Çizim 37: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 1.....	81
Çizim 38: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 2.....	82
Çizim 39: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 3.....	82
Çizim 40: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 4.....	83
Çizim 41: II. Selim Türbesi, revak çinilerindeki şemse motifi	86
Çizim 42: II. Selim Türbesi, dâhilde yer alan şemse motifi 1	87
Çizim 43: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse motifi 2.....	87
Çizim 44: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse formu 3.....	88
Çizim 45: III. Murat Dairesi, giriş sofası şemse motifi.....	92

Çizim 46: III. Murat Dairesi, şemse motifi	93
Çizim 47: III. Murat Has Oda, ocak külâhı alt yanlardaki şemse motifi	95
Çizim 48: III. Murat Has Oda, nişlerin içinde yer alan şemse motifi	95
Çizim 49: III. Murat Has Oda, kapı girişinin üstündeki şemse motifi	96
Çizim 50: Valide Atik Camii, mihrap sofasında bulunan şemse uygulamalı pano.....	100
Çizim 51: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 1	103
Çizim 52: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 2	104
Çizim 53: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 3	105
Çizim 54: Siyavuş Paşa Türbesi, kapı girişi iki yanındaki şemseli pano	108
Çizim 55: Mehmet Ağa Camii, mihrap sofası sağ duvar panosu bordürü şemse.....	111
Çizim 56: Mehmet Ağa Camii, mihrap duvarındaki pencere alınlığı bordür motifi....	112
Çizim 57: III. Murat Türbesi, revak panosu şemse motifi	115
Çizim 58: III. Ahmet Kütüphanesi, süpürgelik seviyesi şemse motifi.....	118
Çizim 59: III. Ahmet Kütüphanesi, pencere etrafı bordüründeki şemse motifi	119
Çizim 60: III. Ahmet Kütüphanesi, dolap aralarındaki bordürdeki şemse motifi	120
Çizim 61: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 1	123
Çizim 62: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 2	124
Çizim 63: Beylerbeyi Camii, yazılı pano köşebentlerinde bulunan şemse motifi	128
Çizim 64: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 1	129
Çizim 65: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 2.....	130
Çizim 66: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 1	133
Çizim 67: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 2.....	134
Çizim 68: Dairenin, şadırvanlı sofa giriş kapısı üzerindeki pano şemse motifi.....	135

Çizim 69: Dairesinin, kutsal emanetler kapı üzerinde yer alan panodan şemse motifi	135
Çizim 70: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 1.....	136
Çizim 71: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 2.....	137
Çizim 72: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 1. panodan şemse motifi.	139
Çizim 73: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 2.ulama pano şemse.....	140
Çizim 74: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, okuma odası şemse motifi.....	141
Çizim 75: Valide Sultan Dairesi, giriş salonu panodaki şemse formu motifi	144
Çizim 76: Valide Sultan Dairesi, ocağın bordürü şemse motifi.....	145
Çizim 77: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 1.....	147
Çizim 78: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 2.....	148
Çizim 79: Araba Kapısı, sol duvardaki panodan şemse motifi	149
Çizim 80: I.Ahmet Has Oda, koridor duvarından şemse motifi.....	152
Çizim 81: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra dördüncü pano şemse motifi.....	155
Çizim 82: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra altıncı pano şemse motifi.....	156
Çizim 83: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra on birinci pano şemse motifi	157
Çizim 84: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra beşinci pano şemse motifi.....	158
Çizim 85: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil duvarı şemse motifi.....	158
Çizim 86: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki şemse motifi 1	160
Çizim 87: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki şemse motifi 2	160
Çizim 88: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki şemse motifi 1	161
Çizim 89: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra şemse motifi 12.....	162
Çizim 90: Sultan Ahmet Camii, bordürden şemse motifi	163
Çizim 91: Sultan Ahmed Türbesi, ulama panodan şemse motifi	166

Çizim 92: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi.....	169
Çizim 93: Yeni Cami, şemse motifi	170
Çizim 94: Yeni Cami, bordürdeki şemse motifi.....	171
Çizim 95: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi.....	172
Çizim 96: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi.....	173
Çizim 97: Yeni Cami, ulama yüzey düzenlemesi şemse motifi.....	174
Çizim 98: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 1	175
Çizim 99: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 2.....	176
Çizim 100: Yeni Cami, hünkâr mahfili şemse motifi	178
Çizim 101: Yeni Cami, bordürden şemse motifi.....	179
Çizim 102: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu şemse motifi	183
Çizim 103: Türbe, kapı girişinde yer alan panodaki şemse motifi.....	184
Çizim 104: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panoda orta göbek şemse motifi...	185
Çizim 105: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panonun üst kısım şemse motifi ...	186
Çizim 106: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi.....	187
Çizim 107: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi.....	188
Çizim 108: Veliâht Dairesi, giriş kapısının üstünde yer alan panodaki şemse motifi..	192
Çizim 109: Veliâht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvarı pano şemse motifi	193
Çizim 110: Veliâht Dairesi, giriş kapısının sağındaki duvar pano şemse motifi	195
Çizim 111: Veliâht Dairesi, girişte bulunan bordürdeki şemse motifi.....	196
Çizim 112: Veliâht Dairesi, girişte bulunan nişler içinde yer alan şemse motifi.....	197
Çizim 113: Şehzadeler Dairesi, üst pencere araları panodaki şemse motifi.....	199
Çizim 114: Şehzadeler Dairesi, girişin sağındaki bordür şeklindeki şemse motifi.....	200

Çizim 115: Şehzadeler Dairesi, kapı giriş duvarı üstü, yüzey düzenlemesi şemse.....	201
Çizim 116: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 1	204
Çizim 117: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 2.....	205
Çizim 118: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 3.....	206
Çizim 119: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 1	207
Çizim 120: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 2	207
Çizim 121: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 1.....	209
Çizim 122: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 2.....	209
Çizim 123: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesindeki şemse motifi.....	211
Çizim 124: Karaağalar Taşlığı, panodaki şemse motifi	212
Çizim 125: Beylerbeyi Camii, XVI. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi.....	218
Çizim 126: Yeni Cami, XVII. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi	219
Çizim 127: Sokullu Mehmet Paşa Camii, rumi üsluplu motiflerle oluşturulan şemse	221
Çizim 128: Kuyucu Murat Paşa Camii, bulut motifleri ile oluşturulan şemse motifi..	222
Çizim 129: Ayasofya Camii, hatayi grubu motiflerle oluşturulan şemse motifi.....	223
Çizim 130: Sokullu Mehmet Paşa Camii, natüralist üsluplu şemse motifi	224
Çizim 131: Kanuni Türbesi, üst üste geçen ikili şemse motifi.....	225
Çizim 132: III. Murat Dairesi, sınırsız olan şemse motifi.....	226
Çizim 133: III. Mustafa Türbesi, yapraklarla sınırlandırılmış olan şemse motifi	227
Çizim 134: III. Murat Has Oda, yaprak ve çiçeklerle sınırlandırılmış şemse motifi ...	228
Çizim 135: Ayasofya Camii, Bulut motifi ile sınırlandırılmış olan şemse motifi	229
Çizim 136: Eyüp Sultan Türbesi, çerçevesi dendanlı olan şemse motifi	230
Çizim 137: Selimiye Camii, Çerçevesi rumi deseniyle oluşturulmuş şemse motifi	231

Çizim 138: II. Selim Türbesi, alt ve üst salbekleri aynı olan şemse motifleri	232
Çizim 139: Siyavuş Paşa Türbesi, vazodan çıkış yapan şemse motifi.....	233
Çizim 140: III. Murat Dairesi, ortabağdan çıkış yapan şemse motifleri	234
Çizim 141: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, tepelik çıkışlı yapan şemse motifi	235
Çizim 142: Yeni Cami, salbeksiz şemse motifi	236
Çizim 143: III. Murat Has Oda, ¼ simetrik şemse motifi.....	237
Çizim 144: Sokullu Mehmet Paşa Camii, ½ simetrik şemse motifi.....	237
Çizim 145: Camii, yerleştirme hatasından dolayı simetriği bozulan şemse motifi.....	238
Çizim 146: Valide Atik Camii, pano halinde uygulanmış çinilerdeki şemse motifleri	240
Çizim 147: Camii, yüzey düzenlemesi şeklinde uygulanmış şemse motifleri	241
Çizim 148: Sokullu Mehmet Paşa Camii, bordür çinilerinde yer alan şemse motifi ...	242
Çizim 149: Süleymaniye Camii, Köşebent çinilerinde uygulanmış şemse motifi	242
Çizim 150: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi	243
Çizim 151: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini beyaz olanlar şemse motifi.....	244
Çizim 152: Sultan Ahmet Camii, zemini kırmızı olan şemse motifi	245
Çizim 153: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini kobalt mavisi olan şemse motifi	246
Çizim 154: Selimiye Camii, zemini yeşil olan şemse motifi	246
Çizim 155: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, zemini turkuaz olan şemse motifi	247

Tezin Başlığı: İznik Çinisinde Şemse Uygulamaları

Tezin Yazarı: Raziye Dirim

Danışman: Yrd. Doç. Dr. A. Sacit AÇIKGÖZOĞLU

Kabul Tarihi: 05 Ağustos 2010

Sayfa Sayısı: xxiii (ön kısım) + 255 (tez) + 123 (ekler)

Anabilimdalı: Geleneksel Türk El Sanatları

Bilimdalı: Eski Çini Onarımları

Türk tezyinatında önemli bir yer tutan şemse, halı-kilim ve cilt sanatlarında araştırma konusu olmuş ancak çini sanatında yeterince incelenmemiştir. Bu sebeple çalışmanın ana temasını klasik dönem İznik çinilerinde kullanılan şemse formu oluşturmaktadır.

Arapça güneş anlamına gelen şems kelimesinden türetilmiş olan şemse, Türk çini sanatında ilk olarak Bursa Yeşil Türbe çinilerinde tespit edilmiştir. Renkli sır tekniğinde hazırlanmış tek örnek olan uygulama, yuvarlağa yakın bir forma sahiptir. Uygulama İznik çinisi olmadığından kataloglamada yer almamıştır. Şemse uygulamalı İznik çinileri, sıraltı tekniğinde üretilmişlerdir. Bu çinilerde yer alan şemseler, yuvarlağa yakın ya da klasik mekik formundadırlar. Sıraltı tekniğinde ilk şemse uygulamaları Süleymaniye Camii'nde tespit edilmiştir. Uygulamalardan ilki, klasik mekik formunda, salbekli ve bulut kompozisyonlu olup, madalyon şeklindeki panoların köşe dolgularında yer almaktadır. Diğer uygulama yuvarlağa yakın formlu, bulut kompozisyonlu olup, ulama tarzında tasarlanmıştır. Başlı başına pano şeklinde tasarlanmış şemse uygulamaları ise, ilk olarak Eyüp Sultan Türbesi'nde kullanılmıştır. Şemse uygulamalı çinilere ait en güzel örnekler Selimiye Camii, Rüstem Paşa Camii, Rüstem Paşa Türbesi, Valide-i Atik Camii, Siyavuş Paşa Türbesi, Eyüp Sultan Türbesi, Topkapı Sarayı III. Murat Has Oda, II. Selim Türbesi ve Sultan Ahmet Camii'nde mevcuttur.

İncelemelerde XVI. yüzyıla ait şemse uygulamalarının geneli natüralist üsluplu çiçeklerle bezenmiş, sınırları ayrıntılı olarak işlenmiş, klasik mekik formundadırlar. XVII. yüzyıla ait uygulamalarda ise yoğun olarak rumi kompozisyonları tercih edilmiş, sınırlar daha sade işlenmiş ve şemseler yuvarlağa yakın formlarda tasarlanmışlardır. Araştırmanın kataloglama aşamasında şemseler yüzyıllarına göre gruplandırılmış, aynı yüzyıla ait uygulamalar buldukları yapıların inşa tarihi dikkate alınarak incelenmişlerdir. Yapılan araştırmanın sonunda 31 yapıdan 123 adet şemse kataloglanmıştır. Uygulamalardan 103 tanesi renk ve desen özellikleri açısından birbirinden tamamen farklıdır. Tespit edilen şemseler, dönemlerine, zemin rengine, sınırlarına, kullanılan kompozisyonlarına, salbeklerine, simetri durumuna ve kullanım alanlarına göre yedi grupta incelenmiştir. Belirlenen yapılarda hangi gruptan kaçar tane şemse bulunduğunu gösteren bir çizelge hazırlanarak tezin son kısmına eklenmiştir.

Anahtar kelimeler: Çini Sanatı, şemse

Title of the Thesis: Rosette Applications in İznik Tiles

Author: Raziye Dirim

Supervisor: Assist. Prof. A. Sacit AÇIKGÖZOĞLU

Date: 05 August 2010

Nu. of pages: xxiii (pre text) + 255 (main body) + 123 (appendices)

Department: Tradational Turkish Minor Arts, Art

Subfield: Old Tiles Restorations

Rosette, which has an important place in Turkish decorations, has been a topic for research on carpet-rug and binding arts; however, it has not been examined in art of tile sufficiently. That is why; rosette form used in İznik tiles of classical period forms the main part of the research.

Rosette, (Turkish: Şemse) which derives from Arabic word meaning sun (Şems), was firstly noticed in the tiles of Bursa Yeşil Tomb in Turkish art of tile. The application, which is the only one prepared with colored uncapping technique, has a form like a round one. The application was not in the catalogue because it was not İznik tile. İznik tiles of rosette applications, was produced with uncapping technique. The rosettes in these tiles are much like a round one or a classical shuttle form. The first rosette applications in uncapping technique were first noticed in Suleimanie Mosque. The first one of the applications is in the form of a classical shuttle, with little ornaments under and above of the rosette and in the composition of a cloud as well as standing on the corner inlays of the screens of locket shapes. The other application is similar to the form of a round, in the composition of a cloud and prepared in the style of addition.

The rosette applications, designed in the form of a screen on its own, were firstly used in Eyup Sultan Tomb. The best examples of rosette application are available at Selimiye Mosque, Valide-I Atik Mosque, Siyavuş Pasha Tomb, Eyup Sultan Tomb, The Private Room of Murat III in Topkapi Palace, Tomb of Selim II and Sultan Ahmet Mosque. Throughout the examinations, it was seen that almost all of the rosette applications of 16th century were adorned with flowers of naturalist style, with borders handled elaborately and in the form of classical shuttle form. As for the applications of 17th century; mainly rumi compositions were preferred, borders are handled in a simpler way and rosettes are designed in a form similar to a round one. In the cataloguing process of the research, rosettes were grouped according to the centuries they belong to and the ones which belong to the same century were grouped according to the construction date of the buildings they stay on. As a result of the researches done, 123 rosettes of 31 buildings were catalogued. 103 of applications are different from each other totally in terms of features of color and pattern. The rosettes determined are examined in seven groups as periods, color of background, borders, compositions used, the little ornaments under and above, symmetry aspects and the area of usage. A chart showing how many rosettes there are on the determined buildings in each group was prepared and added as an appendix at the end of the thesis.

Keywords: Art Of Tile, Rosette

GİRİŞ

Amaç

Türk tezyini sanatında önemli bir yere sahip olan, çini sanatında da sıkça kullanılan şemse formu hakkında detaylı araştırmalar bulunmamaktadır. Mimari eserleri süsleyen XVI. ve XVII. yüzyıl şemse uygulamalı İznik çinilerinin kullanım alanları, tarihi seyri ve çeşitliliğinin incelenerek sınıflandırılması, tespit edilen şemselerin kataloglanması ve bu dönemlere ait olan kompozisyonların günümüz uygulamacılarına sunulmasıdır.

Önem

Yapılan kaynak taramalarında şemse formu içinde yer alan kompozisyonları oluşturan motifler, ayrıntılı olarak incelenmiş olmalarına karşın şemse formuna ilişkin detaylı bilgilere yer verilmemiştir¹. İncelenen kaynaklardan Gönül ÖNEY, Türk Çini Sanatı adlı kitabında yapılarda yer alan çini düzenlemelerini anlatırken şemse uygulamalarından da bahsetmektedir. Sitare Turan BAKIR' a ait İznik Çinilerinde Ulama Karo Tasarımları adlı makalede, karolarda uygulanan kompozisyonlar gruplandırılmış ve şemse formu kompozisyonlar ele alınmıştır. XVI. ve XVII. yüzyıl İznik çinilerindeki şemse formunun uygulama alanları, tercih edilen kompozisyon ve renk özelliklerinin incelendiği ve şemselerin özelliklerine göre sınıflandırıldığı bu çalışma, daha sonra yapılacak çalışmalara da bir kaynak oluşturacaktır.

Yöntem

Belirlenen konu doğrultusunda bulunan, görsel ve yazılı kaynaklar taranmıştır. Türk çini sanatı ile ilgili kaynaklardan şemse uygulamalarının hangi yapılarda bulunduğu tespit edilmesi ve ardından bu yapılar hakkında araştırma ve çelikimlerin yapılabilmesi için ilgili makamlardan gerekli izinler alınmıştır.

---

¹ Bu konu ile ilgili kaynaklar, ÖNEY, Gönül (1976), Türk Çini Sanatı, Yapı kredi yayınları, İstanbul s. 81-112, BAKIR, Turan Sitare (1999), İznik Çinilerinde Ulama Karo Tasarımları, Yeni Türkiye Yayınları Balkan Ciltevi, Ankara s.223, AKAR, Azade, KESKİNER, Cahide (1978), Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları 2, İstanbul, s.13, KESKİNER, Cahide (2002), Türk Süsleme Sanatında Stilize Çiçekler, kültür Bakanlığı Yayınları s.26, BAKIR, Turan Sitare (1999), İznik Çinileri Gülbenkyan Koleksiyonu, T.C. Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri, s.22, 23, 39, 53, ÖZCAN, Yılmaz (1990), Türk Kitap Sanatında Şemse Motifi, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara s.2,3,7, SİNEMOĞLU, Nermin (1972-1973), Kanuni Çağı Duvar Çinilerinin Kompozisyon Düzeni Açısından Üslup Tahlili, Sanat Tarihi Yıllığı, s.253, ARLI DEMİRSAR, Belgin (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.77

Sakarya Üniversitesi Süleyman Demirel Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Mimar Sinan Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Kütüphane'lerinden konu ile ilgili yazılı kaynaklara ulaşılmıştır.

Elde edilen yazılı kaynaklar doğrultusunda tespit edilen yapılar için gerekli izinler alınarak örneklerin kamera ve fotoğraf çekimleri yapılmıştır. Belirlenen yapılar şemse uygulamalı çinilerin kronolojik sırasına uygun olarak mimari açıdan da ele alınmış, ardından süsleme programı ile çiniler anlatılarak şemse uygulamalarını oluşturan kompozisyon ve motifler incelenmiş, bu doğrultuda gerekli gruplamalar yapılmıştır.

Tez çalışması iki bölümden oluşmakta olup, birinci bölümde “*Türk Tezyinatı ve Şemse*” başlığı altında “*Türk Tezyinatı*” ve “*Türk Tezyinatında Şemse*”nin yeri ve önemi ele alınmıştır.

İkinci Bölümde “*İznik Çinilerinde Şemse Uygulamaları*” başlığı altında, “*Türk Çini Sanatı*” ve “*İznik Çinisinde Şemse Uygulamaları (Katalog)*” çalışmasına yer verilmiştir. XIV. yüzyılın ortasından XVII. yüzyılın sonuna dek İznik'te üretilmiş olan çinilere “İznik Çinisi” denmektedir. Osmanlı döneminde kap-kacak gibi formlar için “evani” sırlı duvar kaplamaları için “kaşi” terimleri kullanılmıştır. XVIII. yüzyıldan itibaren Çin'den ithal edilen porselenlerin ün kazanmalarından ötürü, Türk yapısı "kaşi" ye kalitesinin yüksekliğini vurgulamak için "çini" denmeye başlanmış , “evani” için “seramik” terimleri sıklıkla tercih edilmiştir^{*2}. Çalışmanın ana temasını mimari süslemede kullanılan şemse uygulamalı İznik çinileri oluşturmaktadır. Katalog başlığı altında şemse uygulamalı yapılar tespit edilmiştir. Türk çini sanatında ilk şemse uygulaması, Bursa Yeşil Türbe' de (XV. yüzyıl) bulunmakta olup, renkli sır tekniğinde hazırlanmıştır. Ancak bu uygulama İznik çinisi olmadığından çalışmanın katalog

---

² ALTUN, Ara (1999), “Osmanlı Çiniciliğinde İznik”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.214

*Terminoloji açısından, sırlı duvar kaplamasına “çini”, sırlı kap-kacak için de “seramik” terimini kullanmak konuya açıklık getirmektedir.

ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.7

* genel kullanışta “çini” mimariye bağlı duvar seramiğini akla getirir.’seramik’ ise kullanma seramiğini düşündürür. Batı dillerinde kullanılan ceramik, keramik, ceramique kavramları da sadece kullanma seramiği ile ilgilidir. Duvar çinisi için tile, kachel, fliese, falence gibi ayrı terimler kullanılır. Bu açıdan düşünerek batıdan aktarılan “seramik” sözünü onlarda olduğu gibi kullanma seramiği için kabul ediyoruz. Çiniyi ise, mimari sahaya giren duvar çinilerinde kullanıyoruz.

kısımında Bursa Yeşil Türbe yer almamıştır³. Kataloglama yapılırken şemse uygulamalı çiniler, XVI. ve XVII. yüzyıl olanlar ayrı ayrı gruplandırılmıştır. Aynı yüzyıl çinilerini barındıran yapılar, bir karışıklığa yol açmamak maksadıyla kendi içinde yapı tarih sırasına göre de sıralanmışlardır(Bkz. ek-1). XVI. yüzyıla ait sıraltı tekniğinde hazırlanmış şemse formlu çini uygulaması ilk olarak Süleymaniye Camii'nde bulunmasına karşın kataloglama çalışmasında Süleymaniye Camii yapı tarihinden dolayı üçüncü sırada yer almaktadır⁴. Kataloglaması yapılan yapıların mimari bilgilerinden sonra çini süslemeleri ve şemse uygulamalarının bulunduğu düzenlemeler ayrıntılı bir şekilde incelenmiş, fotoğraf ve çizimler ile desteklenerek anlatılmıştır.

Tez çalışmasında kullanılan resim ve çizim listesi başta verilmiştir. Sonuç kısmında Türk tezyinatında şemse, çini sanatında şemse ile çinilerin tarihsel ve teknik özellikleri değerlendirilmiş; gerekli karşılaştırmalar yapılmıştır. Şemse uygulamaları fotoğraf, çizimler doğrultusunda gruplandırılmış, tespit edilen gruplar resimler ile desteklenmiştir.

Tez çalışması kaynakça bölümü ve ekler kısmında yer alan çizimler ve şemse sınıflandırmalarının yer aldığı çizelge ile sonlanmaktadır.

---

³ GÖK GÜRHAN, Sevinç (2007), "Bursa ve Edirne Eserleri Işığında Çiniler", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s.225

⁴ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s.81, BAKIR, Sitare Turan (1999), *İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu*, Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri, s.13

BÖLÜM 1: TÜRK TEZYİNATI VE ŞEMSE

1.1. Türk Tezyinatı

Tezyinat, zînetlendirme, süsleme, bezeme, donatma gibi manalara gelen, Arapça “zeyyene” fiilinden gelmektedir⁵. Osmanlıda bezeme ve süsleme yerine, tezyin etmek-tezyinat terimleri tercih edilmiştir⁶. Günümüzde tezyini sanatlara süsleme veya bezeme sanatları da denilmektedir. Süsleme, bir yüzeyi estetik açıdan daha etkileyici kılmak veya yüzeye anlam kazandırmak amacı ile yapılan tüm çalışmaların genel adıdır. Farklı kültürlerle sahip toplumlarda değişiklikler gösteren süsleme, insanlık tarihi ile başlamıştır. Kendini ifade etmek isteyen insanoglu bunu yapabilmek için değişik metodlar ve çeşitli materyaller kullanmıştır. Süsleme, tezhip, cilt, hat, minyatür, kat’ı, taş, mermer, metal, ahşap, sedef, çini, kalemişi, tekstil, dokuma, nakış gibi birçok alanda yer almıştır. Bu uygulamalarda kilim ve işlemlerin bir kısmı dışında, kullanılan motif ve desen bilgileri aynı esaslara dayanmaktadır. Desen uygulanacak yere, seçilen teknik ve malzemeye göre değişiklikler gösterir.

Türkler, tarihi süreç içinde farklı coğrafyalarda, (Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarında) büyüklü küçüklü pek çok devlet kurmuştur. Uzun yıllar farklı inanç ve sanat anlayışına sahip olan toplum ve medeniyetlerle iç içe yaşamış, karşılıklı kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bunun bir neticesi olarak, farklı sanat dallarında yüksek seviyede sayısız sanat eserine imza atmayı başarmışlardır.

Türk sanatının kökleri Orta Asya bozkırlarına kadar dayandırılmaktadır. Orta Asya Türk bezeme sanatının ana karakterini hayvan üslûbu oluşturmaktadır. Bu coğrafyada ilk olarak Hun imparatorluğunu kuran Türkler daha sonrada Göktürk imparatorluğunu tesis etmişlerdir. Göktürklerden sonra da Uygur devleti tarih sahnesinde yerini almıştır⁷. Orta Asya’dan gelen Türkler Anadolu yarımadasında Selçuklu ve Osmanlı medeniyetlerini

---

⁵ DOĞANAY, Aziz (1999), *Osmanlı Mimarisinde Tezyinat*, Yeni Türkiye Yayınları, Balkan Cilt Evi, Cilt.11, Ankara, s.324

⁶ MÜLAYİM, Selçuk (1999), *Değişimin Tanıkları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul, s.17

⁷ CAN, Yılmaz - GÜN, Recep (2006) , *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatı ve Estetiği*, Kayıhan Yayınları, İstanbul, s.58

kurmuşlardır. Uzun yıllar Sasani ve Çin medeniyetleri ile komşuluk yapmış olan Türkler kendine has bir sanat anlayışını yakalama fırsatı bulmuştur⁸.

İslamiyet'in kabulünden önce VIII. asırda yaşamış olan Uygurlar, Budizm ve daha sonra Mani dini ile yoğrularak Türk Sanatında önemli bir yere sahip olmuşlardır. Uygur devleti dağıldıktan sonra Moğol hâkimiyeti ile Uygur sanatı İslam dünyasına geçmiş olup İran ve Anadolu'ya yayılmıştır. VIII. yüzyılın sonunda İslamiyet'i kabul eden Türk boyları tezyini sanatlarda eserler vermeye başlamışlardır. İslam sanatında ilk sağlam temeller Karahanlılar zamanında atılmıştır⁹. Karahanlılar zamanında atılan bu temeller Büyük Selçuklu Devletinde gelişerek sistemli bir şekilde devam etmiştir. XIV. XV. yüzyıl başlarına kadar Orta Asya ve İran çevresinde gelişen Timurlu sanatı tezhip, hat ve minyatür dalında çok kıymetli eserler verilmiştir.

Büyük Selçuklu Devletinin hüküm sürdüğü yıllarda geometrik süsleme bir üslup olarak kullanılmıştır. Tezyinatın her alanında karşılaşılan geometrik süslemenin tercih edilmesinde şüphesiz İslam dininin de rolü vardır¹⁰. Sanatçılar kendilerini ifade etmek için, tanıştıkları din ve kültürlerin tesiriyle bitkisel ve geometrik bezemeyi tercih etmiştir. Geometrik süslemelerde, zaman zaman bitkisel motiflere, münhani ve rumilere de yer vermişlerdir. Geometrik motifler bazen ana motifi oluşturmuş bazen de bitkisel motifler için dolgu olarak kullanılmıştır. İslami süslemenin en geçerli prensibi sonsuzluk ilkesidir. Geometrik süslemede de sonsuzluk ilkesine uyulmaktadır. İslam kültürünün egemen olduğu çevrelerde geometrik süsleme, çeşitli teknikte ve farklı malzemeler üzerinde kullanım alanı bulmuştur. Çini, taş, kitap, minyatür gibi hemen hemen her yüzeye uygulanabilmiştir.

Anadolu'ya yerleşen Türklerin bir kısmı yerleşik düzendeiken diğerleri, göçer, yarı-göçer, bir diğer kısmı ise Orta Asya ve İran'dan gelen kentlilerden oluşuyordu. İşte bu farklı kültürlerin uzmanlık alanları da farklı idi¹¹. Türk Sanatının, XII., XIII., XIV. yüzyıllarda gelişerek XVI. yüzyılda zirve noktasına ulaşmasında farklı kültürlerden gelen sanatçıların payı da göz ardı edilemez. Bunun yanı sıra saray nakkaşaneleri de bu

---

⁸ BİROL, İnci Ayan (2002), "Türklerin Sanata Bakışı ve Tezyini Sanatlarda Desen Çizme Teknikleri", *Türkler Ansiklopedisi*, Balkan Cilt Evi, Cilt.12, Ankara, s.311

⁹ ASLANAPA, Oktay (1999), *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, s.25

¹⁰ DEMİRİZ, Yıldız (2004), *İslam Sanatında Geometrik Süsleme*, Yorum Sanat ve Yayıncılık, İstanbul, s.7

¹¹ KUBAN Doğan (2002), *Türkiye Sanatının Anahtarları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.91

gelişmeye katkıda bulunmuştur. Bilindiği üzere Anadolu Selçuklu Devleti'nden beri süre gelen ve Osmanlıda devam eden nakkaşhane geleneği ile sayısız sanat eserleri üretilmiştir¹². Zengin bir motif kataloguna sahip olan Türk Süsleme Sanatı, motif ve kompozisyonların malzeme ve tekniğe göre nakkaşhanelerde çizilen desenler sanatçıların elinde değişmeden üslup birliği içinde işlenmiştir.

Topkapı sarayının ilk nakkaşhanesinin baş hocası olan Baba Nakkaş, bir ekole de adını vermiştir. Mavi- beyaz çini ekolünün ilk grubunu oluşturan Baba Nakkaş üslubunda, yuvarlak hatlı hatayiler, uçları kendi içine dönük yapraklar ve tomurcuklar, rumi üslubu ile birleşen çiçekli kıvrık dallardan oluşmaktadır¹³.

Osmanlı tezyinatında en yaygın bezeme unsuru olarak yer alan nebati motifler, çeşitli bitkilerin yaprak, sap ve çiçeklerinin üsluplaşmasından meydana gelir. En yaygın şekli hatayi üslubudur. Hatayi üslubunda çiçeklerin dikine kesiti ile çizilmesine, hatayi, enine kesiti ile çizilmesine penç denir. Bu üslupta yapraklar ve goncalar da yer alır.

Rumi üslubunun kökeninin, nebati mi yoksa hayvani mi olduğu halen tartışma konusudur. Genellikle simetrik bir örgeden başlayan rumi kompozisyonları oluşurken kanaviçeler içinde gizli bir geometrik düzen hâkimdir. Türk tezyinatında oldukça sık karşımıza çıkan bulut motifinin Çin kültüründen geldiği kaynaklarda belirtilmiştir¹⁴. Bulut motifi yalnız başına kullanıldığı gibi diğer üsluplarla birlikte de kullanılmıştır.

Osmanlı sanatının yaygın bir bezeme üslubu da saz yolu ya da “saz” üslubudur. Bu üslup, Kanuni döneminde, eserler vermiş olan ressam Şah Kulu ile başlamıştır. Şah Kulu Tebriz'den gelmiş Bağdatlı bir ressam olup otuz altı yıl Osmanlı sarayı için çalışmıştır. Tezyini sanatların hemen her dalında kullanım alanı bulan saz üslubu XVII. yüzyıl ortalarına kadar geçerliliğini korumuş, XVIII. yüzyılda da lâke işçiliğinde yeniden yorumlanmıştır¹⁵. Kıvrık, sivri uçlu, hançerli yapraklar ve hatayi gurubu motiflerden oluşan üslupta yaprakların sırt çizgileri belirgin bir şekilde kalındır.

---

¹² ONUK, Taciser (2002), “Osmanlı Süsleme Sanatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt.12, Balkan Cilt Evi, Ankara, s.316

¹³ DÖNMEZ, Nuray (2004), “Baba Nakkaş Üslubu”, *Seramik Federasyonu Dergisi*, Berainstorm Reklâm Hizmetleri Yayınları, s.121

¹⁴ BİROL, A.İnci, DERMAN, Çiçek (2004), *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul, s.153

¹⁵ MAHİR, Banu (1988), “Saz Yolu”, *Türkiyemiz*, Sayı:54, s.31

Şah Kulu'nun öğrencisi olan Karamemi hocasının ölümünden sonra Saray sernakkaşı olmuştur. Onun yarı üsluplaşmış çiçekleri XV. yüzyılın sonlarından itibaren kitaplarda kullanım alanı bulurken daha sonra diğer sanat dallarında da kullanılmıştır. Yarı üsluplaşmış çiçekler XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren yerini hasbahçe çiçekleri ile yapılan yeni üsluba yani natüralist üsluba bırakmıştır¹⁶. Türk sanatında natüralist üsluptaki çiçekler, önce kumaşlarda sonra saray seccadelerinde XVI. yüzyılın ortalarından sonra ise tüm sanat alanlarında kullanılmıştır¹⁷. Özellikle çini sanatının zirvede olduğu XVI. yüzyılda hemen hemen tüm bahçe çiçekleri dönem çinilerinde görülmektedir. Yine bu yüzyılda natüralist çiçeklerin yanında bahar dalları ve servi ağaçları ile de sıkça karşılaşılmaktadır. Muhibbi Divanı'nı tezhiplayen Karamemi her çiçek kümesini ayrı çıkışla çizmiştir. Kompozisyon içinde yarı üsluplaşmış çiçekleri, yaprağı ve çiçeği ile kendi sapı içinde tasarlanması gerekmektedir. Bu kurala ulama desenlerde ve pervazlarda uyulmamıştır. XVI. yüzyılda, diğer sanatlara aynı paralellikte, en kaliteli çiniler, desen ve renkleri ile cennet bahçesini andırır güzelliğindedir. Domates kırmızısı ile renklendirilen natüralist çiçekler ayrı bir güzelliğindedir. Saray ve saraya bağlı çevrelerin desteği ile gelişen İznik ve Kütahya çini atölyeleri öncelikle sarayın siparişlerini üretiyordu. Sarayın beğeni düzeyi ve zevkine uygun desenleri ise hassa nakkaşları üretmekle yükümlüydü. Diğer süsleme sanatlarında olduğu gibi işleme sanatçıları saraya bağlı çalışıyordu. Fakat işlemler saray dışındaki çevrelerde üretiliyordu. İşleme pek çok farklı materyal üzerine uygulanmıştır.

XVII. yüzyılda desenlerde irileşmeler ve bozulmalar görünmektedir. Osmanlı imparatorluğunun batı sanatından etkilenmeye başlaması ile yeni bir üslup doğar. XVIII. yüzyılda oluşan ve Türk Rokokosu adını alan bu üslup Barok, Ampir ve Rokoko sanatlarından etkilenmenin bir ürünüdür. Tabiattan üsluplaştırılarak çalışılan çiçekler bu dönemde olduğu gibi ışık gölge oyunları ile resmedilmiştir. Çiçekler barok tarzı vazoların içinde ya da fiyonk ile bağlı şekillerde kullanılmıştır. Natürmort tarzında tabak içinde yer alan meyveler bu dönemde görülmektedir. Batı etkisine rağmen Ali Üsküdari seçkin örnekler ile Türk sanatının klasik havasını korumaya çalışmıştır. Bundan sonra ise Türk sanatının değişerek yeni bir çehre alması kaçınılmaz olmuştur.

---

¹⁶ BİROL, İnci A., Çiçek DERMAN (1991), *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, s.113

¹⁷ ASLANAPA, Oktay (1993), *Türk Sanatı El Kitabı*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s 159

1.2. Türk Tezyinatında Şemse

Mana ve kıymeti ifade için başvurulan tezyini sanatlar adı altında toplanan bütün sanat dallarında motif ve desen bilgileri aynı esaslara dayansa da uygulanacağı yere kullanılacak teknik ve malzemeye göre farklılıkları mevcuttur. Tezyinatta temel malzeme olarak karşılaşılan motif kendi anlamı dışında ona yüklenen anlamları da taşımaktadır. Türk tezyinatında kullanılan şemse formunun ilk örnekleri güneşi andırdığından Arapça güneş anlamına gelen “Şems” kelimesinden türetilmiş, güneş şeklinde bir süsleme motifidir¹⁸. Şemselerin iki ucunda yer alan uzantılara salbek, köşelerdeki çeyrek şemselere köşebent adı verilir. Şemseler salbek durumuna göre; salbekli ve salbeksiz olmak üzere ikiye ayrılır. Salbekler şemseye bitişik olarak ve aynı kompozisyona sahip olduğu gibi ayrı ve farklı kompozisyonda da tasarlanmışlardır. Şemseler dış hatlarına göre; sınırsız ve sınırlı olanlar olmak üzere iki ana gruba ayrılabilir. Şemselerin dış hatları genellikle dendanlarla sınırlandırılmışlardır. Türk tezyinatında şemse bütün sanat dallarında kullanılmıştır. İlk şemse uygulamaları cilt sanatında tespit edilmiştir.

Eski çağlardan beri, yazıya, kitaba ve kâğıda büyük önem veren Türkler, kitap sayfalarının dağılmasını önlemek için cilt yapma ihtiyacı duymuşlardır. Müslüman toplumlarda Kur'an-ı Kerim ve hat yazılarına verilen önem, duyulan hürmet ve sevgiden dolayı sanatsal bir boyut kazanan kitap kapakları zaman içinde gösterişli ve zengin bir hal almıştır. Sade ve gösterişsiz olarak papirüs üzerine meşin kaplanarak yapılan ilk cilt örnekleri IV. yüzyıla tarihlendirilir¹⁹. Sanatsal boyutta ilk cilt örnekleri ise Bin Buda mağaralarında bulunan Orta Asya Türklerine ait olduğu bilinen deri cilt parçalarıdır²⁰. Türk cilt sanatı Karahoça da yapılan kazılarda bulunan, deri cilt parçaları ile Uygurlara kadar uzanan bir geçmişe sahiptir²¹. Anadolu Selçuklularında erken örneklerini veren cilt sanatı, Fatih Sultan Mehmet (1451–1481) döneminde güzel örneklerini bir üslûp bütünlüğü içinde sergilemiştir²².

¹⁸ ÖZCAN, Yılmaz (1990), *Türk Kitap Sanatında Şemse Motifi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.2

¹⁹ ARITAN, Ahmet Saim (1993), “Ciltçilik”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt.7, İstanbul, s.551

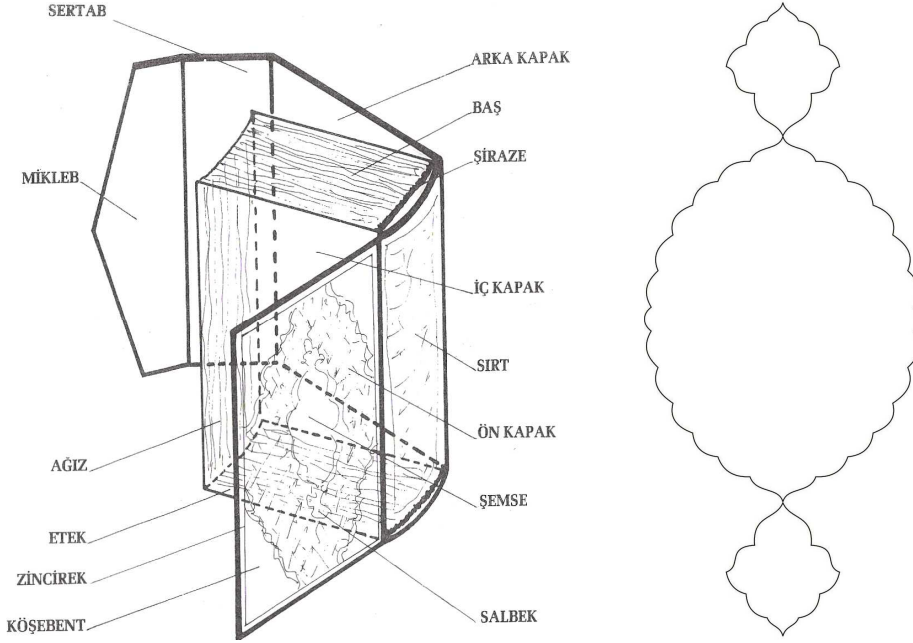
²⁰ SÖZEN, Metin (1998), *Geleneksel Türk El Sanatları*, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık, İstanbul, s.161

²¹ ASLANAPA, Oktay (1999), *Türk Sanatı*, Remzi Kitabevi, İstanbul, s.393

²² SAKAOĞLU, Necdet - Nuri AKBAYAR (2000), *Osmanlı'da Zenaatten Sanata*, II. Cilt, Creative Yayıncılık, İstanbul, s.309

Klasik cilt sanatında en geniş yeri tutan deri ciltler, süsleme şekline göre; düz, şemseli, Acemkari, şükûfe üslubu, işlemeli, yazılı, zilbahar ciltler olarak sınıflandırılır²³. Bu sınıflamada en büyük alanı kaplayan şemseli ciltlerdir.

Şekil 1: Osmanlı tarzı cild kapağının bölümleri²⁴
Şekil 2: Salbekli şemse örneği

Selçuklu ciltlerinde genellikle yuvarlak hatlı ve rumi kompozisyonlu şemseler kitapları süslemiştir. Osmanlıda yuvarlak şemselere rastlansa da kendine özgü bir hal alan şemselerin, mekik şeklinde, oval ve salbekli olduğu, içlerinde rumi kompozisyonlarının yanında hatayi ve pençlerden oluşan kompozisyonların daha fazla yer aldığı görülmektedir. Osmanlı'nın son dönemlerinde ise şükufeler şemselerin içinde yerini almıştır.

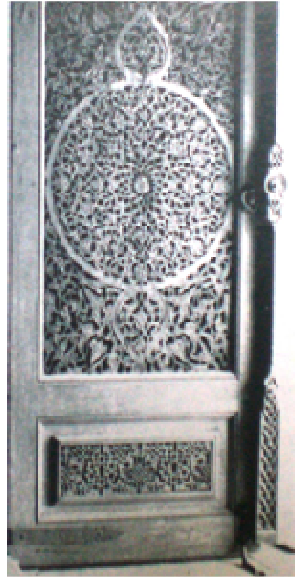
²³ ÖZEN, Mine Esiner (1998), *Türk Cilt Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, s.13

²⁴ ÖZBEK, Yıldray (2005), *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Kitap Kapakları*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, s.15

Resim 1: Şemseli Cilt 1765²⁵

Resim 2: Bursa Yeşil Cami Ağaç Oyma Kapısı, Şemse Uygulamalı²⁶

²⁵ DUMAN, Hasan (1997), *El Yazmaları Dünyasında Türklerin Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.49

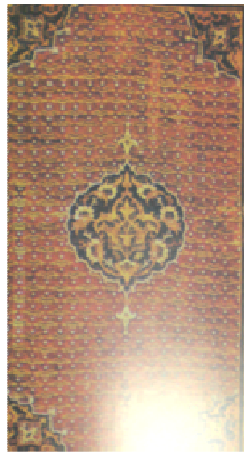
²⁶ ÖZ, Tahsin (1962), *İstanbul Camileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I.Cilt, Ankara, s.156

Cilt sanatında şemse bir cilt çeşidi olarak kullanılırken diğer sanat dallarımızda form olarak çokça tercih edilmiştir. Şemse formu oymacılıkta, minyatürde, halı-kilim sanatında, maden ve çini sanatında kullanılmıştır.

Tezhip sanatında şemse, kitap içlerinde yazılı kısımların kenarlarında ya da başlı başına zahriye sayfası olarak uygulanmıştır. Özellikle Fatih döneminde yapılan tezhiplerde şemse uygulamaları oldukça kalitelidir.

XV. yüzyılın ikinci yarısından itibaren diğer sanat dallarına paralel olarak gelişme gösteren halı sanatında geometrik desenlerin yanında bitkisel motiflere yer verilmeye başlanmıştır. İlk olarak şemse formu Türkmen minyatürlerindeki halı tasvirlerinde kullanılmıştır, fakat günümüze o dönemden kalma gerçek halı örneği ulaşamamıştır. Günümüze ulaşan şemse formu ilk halı örnekleri XVI. yüzyıla ait olan Uşak halıdır²⁷. Şemse formu tıpkı bir ciltte olduğu gibi halı üzerinde de ortada salbekli bir şemse, köşelerde bordür ile kesilen yarım şemseler olarak desenlenmiştir. Şemselerin içinde ve halının zemininde, bitkisel süslemelerin yanında insan ile hayvan figürleri yer almıştır. İran halılarında daha küçük motiflerle şemse ön planda yer alırken, XVI-XVII. yüzyıl Osmanlı saray halılarında daha iri motiflere yer verilerek şemse ikinci planda kalmıştır²⁸. Saray halılarında kullanılan desenler bu dönemde dokunan kumaşlarda da kullanılmıştır. Özellikle şemse formu bazen tek başına bir yastık kılıfında bazen de ulama şeklinde bir padişah kaftanı için dokunan kumaşta görülür.

Resim 3: Şemse Formlu Osmanlı Saray Halısı XVII. Yüzyıl ²⁹

²⁷ YETKİN, Şerare (1991), *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, s.87

²⁸ BOZKURT, Nebi (1997), "Halı", *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, Cilt.15, İstanbul, s.251

²⁹ YETKİN, Şerare (1991), *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, s.187

Resim 4: Bursa Çatma Kumaş XV-XVI. Yüzyıl
Resim 5: Bursa Çatma Yastık Kılıfı XVI-XVII. Yüzyıl

Çini sanatında da bir form olan şemse, ilk olarak Yeşil Türbe(1421) çinilerinde kullanılmıştır. XV. yüzyıla tarihlendirilmiş ve renkli sır tekniğinde hazırlanmış olan şemse düzenlemelerindeki iç bezemeler rumi kompozisyonlu olup, şemseler yuvarlağa yakın formu ve salbekli olarak tasarlanmışlardır. Sıraltı tekniğinde hazırlanan ilk şemse uygulamaları Süleymaniye Camii'nde (1557) bulunmaktadır. Madalyon şeklindeki panoların köşe dolgularını süsleyen şemseler, salbekli olup, mekik formundadırlar. Aynı yapıda bulunan diğer şemse uygulaması ise ulama tarzında olup, salbeksiz ve yuvarlağa yakın formdadır. XVI. ve XVII. yüzyılın ilk yarısında yapılan mimari yapılarda görülmekte olan şemse formu, madalyon şeklindeki bir yazının kenar dolgusunda, bir yüzeyin tamamında ulama şeklinde, bordürlerde ya da yapıda başlı başına bir pano olarak kullanılmıştır. Şemse formu ile hazırlanan çini kompozisyonlar simetrik olarak tasarlanmış olup, yapı içinde en göze çarpanları natüralist üsluplu çiçeklerle hazırlanmış, mekik formu sergileyen şemse uygulamalı panolardır. Bu panoların genelinde şemsenin zemini boyanarak, motifler ön plana çıkarılmıştır. Bazı örneklerde zemin beyaz bırakılarak motifler renklendirilmiştir. Ulama tarzında yapılan şemseler ise genellikle salbeksiz şekilde uygulanmış, zemin bazı örneklerde renklendirilirken, bazılarında beyaz bırakılmıştır. Şemse ve salbeklerin kompozisyonlarında, hatayı grubu, bulut ve rumi motifleri ile natüralist üsluplu motiflere yer verilmiştir. Klasik dönem İznik çinilerinde kullanılan şemse formuna, Kütahya ve Tekfur Sarayı çinilerinde de rastlanmaktadır.

BÖLÜM 2: İZNIK ÇİNİSİNDE ŞEMSE UYGULAMALARI

2.1. Türk Çini Sanatı ve İznik

Türk mimarisinde temel bezeme unsurları arasında yer alan çini kullanımı 8. ve 9. yüzyıl Uygurlara kadar dayandırılmaktadır. Asıl gelişimini ise XII ve XIII. yüzyıllarda Anadolu Selçuklu mimarisinde göstermiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmasından sonra, bu geleneği sürdürme çabası, Anadolu'da kurulan Beyliklerde sürmüş ve nihayet Osmanlı Devleti'yle çini sanatında yeni bir dönem başlamıştır.

Anadolu Selçuklu döneminde kullanılan ilk önemli çini tekniği “sırlı tuğla tekniği” dir. İkinci ve bolca kullanılan teknik, mozaik çini tekniğidir. Her iki teknikte de firuze hâkim renk olup, yanında kobalt mavisi, patlıcan moru ve siyah kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu mimarisinde sırlı tuğla tekniği özellikle yapı dışında görülmektedir. Erken devir yapılarında görülen sade sırlı tuğla düzenlemelerinin yerini devir ilerledikçe karışık bezemeler almaktadır. Bu devirdeki tuğlaların silis oranı yüksek olup, ilk dönemlerde hamur ile sır arasında astar kullanılmamıştır. Bu tekniğinin kullanıldığı yapılar arasında Siirt Ulu Camii, Sivas Ulu Camii, Akşehir Gündük Minare Mescidi, Sivas Çifte Minareli Medrese sayılabilir³⁰.

Resim 6: Sivas Gök Medrese (G.ÖNEY) (Sırlı Tuğla)

³⁰ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s.17

XVI. yüzyıl ortalarına kadar görülen mozaik çini tekniği ise özellikle yapı içlerinde tercih edilmiştir.³¹. Tek renk sırlı tuğla tekniğinde hazırlanan plakalardan, planlanan motife göre kesilen küçük parçalar, tasarlanan kompozisyon dâhilinde mozaik bir düzen oluşturmada kullanılmıştır³². Çini mozaik tekniği ile erken devirlerde basit geometrik şekiller oluşturulmuş iken, devir ilerledikçe geometrik ağların bitkisel bezeme ile karışarak daha girift bir hal aldığı gözlenmektedir. Yuvarlak hatlı yüzeylerde de rahatlıkla uygulanan bir teknik olması sebebi ile mihraplarda, kubbe içi kaplamalarında, kubbe kasnaklarında, kemerlerde yoğun olarak tercih edilmiştir. Çini mozaik bezemeli mihraplar, İslam dünyasında ilk kez Anadolu Selçuklularında görülmektedir. Bu mihraplar geometrik ağlar, bitkisel kompozisyonlar, kûfi ve nesih yazı bordürleriyle bezenmiştir³³. Bu tekniğin uygulandığı yapılara Konya Alâeddin Camii, Konya Sadreddin Konevi Mescidi, Konya Sahip Ata Camii, Sivas Gök Medrese Mescidi, Afyon Mısri Mescidi, Ankara Arslanhane Camii örnek verilebilir. Selçukluların çini mozaikle birlikte İran etkili alçı işçiliğini kullandıkları tek örnek olan Ankara Arslanhane Camii özel bir öneme sahiptir³⁴.

Resim 7: Sivas Buruciye Medresesi (G.ÖNEY) (Mozaik Çini)

Selçuklu saray çinilerinde, diğer yapılardan farklı olarak minai, lüster ve sıraltı tekniğinde hazırlanmış çiniler dikkat çekmektedir. Minai tekniğinde hazırlanan çinilerin hamuru sarımtırak renkte olup, daha ince ve kesiftir. Serttir ve kolaylıkla toz haline

³¹ BAKIR, Sitare Turan (1999), *İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu*, Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri, Ankara, s.10

³² ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s.11

³³ ÖNEY, Gönül (1987), *İslam Mimarisinde Çini*, Ada Yayınları, İzmir, s.46

³⁴ ÖNEY, Gönül (1987), *a.g.e.*, s.46

gelmez. İçinde bağlayıcı olarak alkali kireç kullanılmıştır ve kurşunsuzdur³⁵. Minai tekniğinde, astarlı plakaların üzeri boyanıp, şeffaf renksiz sırla sırlandıktan sonra fırınlanırlar. Bu plakalar üzerine motifler siyah konturla belirlendikten sonra renklendirilir ve daha az ısıda ikinci kez fırınlanırlar. Genellikle figürlü kompozisyonların tercih edildiği bu çinilerin araları geometrik motifler, rumiler, üçgen veya baklava dilimi şeklindeki çinilerle doldurulmuştur. Bu tekniğin Anadolu'daki tek örneği Konya II. Kılıçaslan (1156–1192) Köşkü'ne ait çinilerdir³⁶.

Selçuklularda sıraltı tekniği, sarayların iç bezemelerinde, özellikle yıldız ve haç formlarının hazırlanmasında kullanılmıştır. Yıldız formlu çinilerde motifler şeffaf sıraltıya siyah, mor ve firuze renklerle işlenirken, haç şeklindeki formlarda motifler, firuze sıraltıya siyahla işlenmiştir.

Beylikler dönemi ve Erken Osmanlı çini sanatı, Selçuklu çini sanatının devamı niteliğinde olmasına karşın oldukça sönük geçtiği söylenebilir. Ancak bu dönemde de XIV. yüzyıl ortalarından XV. yüzyıl ortalarına kadar yapılan eserlerde, belli bir stil ve gelenek ortaya koyulmuştur. Dolayısıyla bu dönemin, Selçuklu üslubunu Osmanlı üslubuna bağlayan bir köprü niteliği taşıdığı söylenebilir.

Selçuklularda çini merkezi olarak kabul edilen Konya, Beylikler döneminde de bir süre bu özelliğini korumuş, daha sonra yerini Bursa'nın başkent olmasıyla İznik şehrine bırakmıştır.

Beylikler devrinde Selçuklu geleneğini sürdüren çiniler, cami, medrese, mescit, türbe gibi dini yapılarda kullanılmıştır. Bu devire ait sırlı tuğla, çini mozaik ya da düz çini plakaların, firuze, mor, kobalt mavisi renklerinde oldukları görülmektedir. Beylikler devrinde de Selçuklularda olduğu gibi sırlı tuğla daha çok minarelerde, mozaik çini yapı içlerinde kullanılmıştır. Minarelerde kullanılan sırlı tuğlanın birkaç örnek dışında, sadeleştiği ve örneklerinin azaldığı gözlenmektedir. Beylikler devri minarelerinde sırlı tuğla kullanılan eserlere Batı Anadolu'da Birgi Ulu Camii, Ankara'da Karacabey İmareti örnek olarak gösterilebilir. Az olmakla birlikte en kaliteli çiniler mihraplarda

---

³⁵ YETKİN, Şerare (1986), *Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, s.163

³⁶ PASİNLİ, Alpay - Saliha BALAMAN (1992), "Türk Çini ve Keramikleri", *Çinili Köşk*, A Turizm Yayınları, İstanbul, s.16

kullanılmıştır. Alçı mihraplara gömülü firuze, lacivert, patlıcan moru renkli, sıraltı dekorlu çiniler ile İznik kâseleri önemli bir yenilik olarak görülmektedir.

XV. yüzyıl Osmanlı eserlerinde çini mozaik tekniğine, Selçuklu eserlerine kıyasla daha az yer verilmiş ve büyük kompozisyonlu motifler tercih edilmiştir. Mozaik çini sanatında geleneksel renklerinin yanı sıra sarı, fıstık yeşili, beyaz renkleri de kullanılmıştır. Ayrıca çini parçaları Selçuklu ve Beylikler devrine göre daha sık yerleştirilmiş, aralarında harç boşluğu bırakılmamıştır.

Erken Osmanlı döneminde çinilerde bilinen ilk büyük yenilik, renkli sır tekniğidir. Mozaik çinide levhaların ayrı ayrı renklerle fırınlanması ile elde edilen etki, renkli sır tekniğinde tek levhanın farklı renklerle sırlanıp fırınlanması ile elde edilmiştir. XV. yüzyıldan XVI. yüzyıla kadar görülen bu teknikte, levhalara desenler basılarak veya kazınarak geçirildikten sonra, renkli sırla boyanmıştır. Kontur boşluklarına bal mumu veya kimyevi bir madde sürülerek, pişirme anında renklerin birbirine akması önlenmiştir. Desenler bitkisel ve geometrik motifler ile kûfi ve sülüs yazı süslemelerinden oluşmaktadır. Bu bezemelerde, firuze, kobalt, leylak, sarı, siyah, fıstık yeşili, altın yıldız gibi birçok renk kullanılmıştır. Renkli sır tekniği ile üretilen çinilere en çok Bursa ve Edirne'deki çinili yapılarda rastlanır. Bursa Yeşil Camii ve Türbesi de bu tekniğin en zengin örneklerinin sergilendiği bir müze görünümündedir. Dekor bakımından Selçuklu geleneğini sürdüren fakat renk özelliği açısından daha zengin olduğu görülen, ilk Osmanlı eseri İznik Yeşil Caminin minaresidir.

Osmanlı çini sanatının getirdiği yeniliklerden biri de mavi- beyaz çini diye adlandırılan XV. yüzyılın ilk yarısından XVI. yüzyıl başına kadar görülen çinilerdir³⁷. Sırları şeffaf, parlak ve çatlaksızdır. Bu çinilerde özellikle altıgen form kullanılmış olmasına karşın kenar bordürleri dikdörtgen olarak hazırlanmıştır. İnce beyaz astar üzerine mavi, turkuaz ve lacivert tonları ile boyanan desenler şeffaf sırlıdır. Bazı örneklerde zemin boyanarak motifler beyaz bırakılmıştır. Mavi tonlarının dışında ender de olsa mor ve firuze renklerinin kullanıldığı örnekler de bulunmaktadır. Bursa Muradiye türbelerinde ve Edirne Muradiye Camii'nde eflatun renginin yer aldığı örnekler mevcuttur³⁸.

³⁷ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s.65

³⁸ GÖK GÜRHAN, Sevinç (2007), "Beylikler ve Erken Osmanlı Devrine Kısa Bir Bakış", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s 225

XV. yüzyılda saray baş nakkaşı Baba Nakkaş'a atfedilmekte olan ve Baba Nakkaş üslubu olarak anılan bir grup seramikte, kendi üstüne dönük yapraklar yuvarlak hatlı kompozisyonlar meydana getirmektedir. Mavi beyaz grubuna giren, yanlışlıkla Haliç'te ilk örneklerine rastlandığından Haliç İşi denen, aslında yapılan kazılarda İznik'te üretildiği açığa çıkan bir grup seramik daha vardır. Bu seramik grubunun çinili eserlerde örnekleri yok denecek kadar azdır.

XVI. yüzyılın ikinci yarısından sonra tüm teknikler yerini sıraltı tekniğine bırakmıştır. Bu dönemde çini merkezi İznik'tir. İznik atölyelerinde üretilen çiniler, hem yurt içinde hem de yurt dışında kullanım alanı bulmuş, ünü bütün dünyaya yayılmıştır. İznik'ten sonra Kütahya da ikinci merkez olarak çini sanatında yerini almıştır. Klasik dönem olarak bilinen bu dönemde desen ve renklerde mükemmelliğe erişilmiştir.

Resim 8: Topkapı Sarayı Çini Pano, XVI. yüzyıl sıraltı tekniği

XVI yüzyılda ortaya çıkan mercan kırmızısı hafif kabarık boyama ile ün yapmış olup bir döneme damgasını vurmuştur. Bu tip çini ve seramikler bütün dünya müze ve koleksiyonlarında en güzel örnekleriyle yer alır. Sıraltı tekniğinde kırmızı rengin yanı

sıra mavi, lacivert, firuze, siyah, beyaz, yeşil ve mor renklerde kullanılmıştır³⁹. XVI. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı çiniciliğinde Selçukluların aksine kurşunsuz hamur kullanılırken, bol kurşunlu sır tercih edilmiştir. Desenlerde hatayi, rumi ve bulut üslubu kompozisyonlar sürerken, bunların yanında saray baş nakkaşı Kara Memi'nin ekolu olarak kabul edilen, natüralist üslupta çiçekler benimsenmiş; lale, karanfil, sümbül, gül, zambak, nergis, menekşe gibi çiçeklerin yanında servi, bahar dalları, üzüm-asma yaprakları, meyve ağaçları, serbest kompozisyon anlayışı içerisinde yeni düzenlemelere imkân sağlamıştır. Ayrıca çinilerden farklı olarak kaya-dalga motifleri, kalyonlar, balıksırtı bezemeleri ve hayvan figürleri çok çeşitli seramik formlarda kullanılan diğer motiflerdir⁴⁰. Bu desenlerin yanı sıra Uzak Doğu etkili çintemani, üç top, bulut, pul, ejder, krizantem, kaya motifleri ilginç bir karma oluşturur.

XVI. ve XVII. yüzyıl yapılarında çiniler, pencere alınlıklarında, son cemaat cephesinde, pencere üst seviyelerine kadar duvarlarda, mihraplarda, desteklerde bazen de pendants ve iri rozetlerde yer almaktadır. Çinilerin kullanım alanları ve düzeni bakımından belirli bir sistem mevcut olup, değişen sadece desenler ve renkler olmuştur. Selçuklu devri eserlerinde kubbelerde çini, sırlı tuğla uygulaması yaygın iken, Klasik Osmanlı yapılarında kubbelerin daha büyümesine karşılık çini kullanımı kaybolmuştur. Osmanlı devrinin sivil ve dini yapıları çini kaplamayla bir cennet bahçesi görünümü kazanmıştır. XVI. yüzyılda Osmanlı saray nakkaşhanesinde usta nakkaşların elinden çıkan desenler, bu dönemde merkez olan İznik'e yollanıp orada uygulanarak, pişirilmekteydi. Genellikle 24 x 24 cm. olan çini levhalar, eski altıgenlerin yerini alır. Bordür çinilerinde yine dikdörtgenler tercih edilir. Geniş yüzeyleri kaplayan çinilerin yanı sıra, bordürlerde yer alan iki veya üç renkli çiniler kullanılmıştır. Bunlar genellikle iri sülüs yazılıdır. Kitabeler, yazılar genelde lacivert zemin üzerine beyaz bırakılan harflerin iç dolguları kırmızı ve maviyle renklendirildiği olmuştur. Bazen kitabelerde natüralist üsluplu çiçeklere de rastlanır. Bu çiçekler harflerin aralarına yerleştirilmiş olup çok farklı renklerde boyananları vardır. Bu yazılar genelde Kuran'dan alınan ayetler olup dini yapılarda iç mekânları süslemiştir. Kazılar ve yazılı kaynaklar bu grup çinilerin ana yapım merkezinin İznik olduğunu göstermektedir. Yeni araştırmalar Kütahya'da da İznik'e destek olan benzer çinilerin yapıldığını kesinlikle ortaya koymuştur. Biraz daha

³⁹ ÖNEY, Gönül (1987), *İslam Mimarisinde Çini*, Ada Yayınları, İzmir, s.72

⁴⁰ BAKIR, Sitare Turan (1999), *İznik Çinileri ve Gülbenkian Koleksiyonu*, Kültür Bakanlığı, Ankara, s.13

büyük boyutlarda aynı tip çinilerin Diyarbakır'da da yapıldığı ifade edilir. Diyarbakır civarında bulunan çini fırınları da bunu doğrulamaktadır⁴¹

XVI ve XVII. yüzyılda camilerin mihraplarında çini kullanımı ender olmakla beraber daha çok mihrap dışında bütün mihrap cephesini kaplayan örneklerle yer verilmiştir. Sokullu Mehmet Paşa Camii'nde mermer mihrabı kuşatan panolarda sivri kemerli nişler içinde kırmızı ve yeşil benekli, mavi renkli iri şakayıklar, çiçekler, içleri lacivert Çin bulutlarıyla bezeli büyük kıvrık yapraklar kullanılmıştır. Sinan devrinde, Selçuklu ve Beylikler devrinden farklı bir yenilik olarak minber külahları çiniyle bezenmiştir. Bu dönemde türbelerde ise çini, genellikle türbe içinde kullanılmıştır. Bazen çini süsleme ön mekân cephesine de taşmaktadır. Türbe içindeki duvarlar genellikle kubbe kasnağına kadar çini ile kaplanmıştır. Bu döneme ait çinili eserlerin en bol örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır. Klasik Osmanlı mimarisini bezeyen çinilerin motif çeşitlerinin temelini cennet bahçesi gibi büyük kompozisyonları oluşturan çeşitli çiçekler teşkil eder.

Klasik dönem İznik ve Kütahya çinileri Osmanlı mimarisinde çini kullanımının doruğa ulaştığı devreye rastlar⁴². Türk çinilerinde kolaylıkla ayırt edilen kırmızılı sıraltı tekniğindeki çinilere ilk örnek olarak Süleymaniye Camii mihrabını süsleyen çiniler gösterilebilir. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, Hürrem Sultan Türbesi, Rüstem Paşa Camii, Sokulu Mehmet Paşa Camii, Topkapı Sarayı ile daha birçok mimari eserde, desen, malzeme, teknik ve renk açısından en kaliteli çiniler bulunmaktadır.

XVII. yüzyılın ortalarına kadar aynı mükemmellikte çini ve seramiklerin üretimi devam etmiştir. Ancak XVII. yüzyıl ikinci yarısından itibaren çini ve seramiklerin desen, malzeme ve renk kalitesinde bozulmalar başlamıştır. XVII. yüzyılda İznik'in gittikçe azalan etkinliğinin yerini Kütahya almaya başlamıştır. Ancak Kütahya, İznik'le kıyaslandığında daima ikinci merkez olmuştur. Günümüze kadar sürdürülen Kütahya çiniciliği hiçbir zaman XVI. ve XVII. yüzyıl örneklerinin düzeyine ulaşamamıştır. XVIII. yüzyıl Kütahya çinilerinde eskinin canlı renklerinin (kobalt mavisi, firuze, lacivert, yeşil, siyah) yerini soluk, karışık, cansız renkler almıştır. XVI. ve XVII. yüzyılda hep değişen, büyük kompozisyonlu ve hareketli çiçek, sarmaşık düzenlemeleri

---

⁴¹ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s.63

⁴² ÖNEY, Gönül (1976), *a.g.e.*, s.72

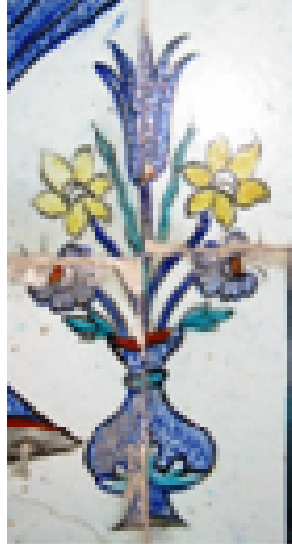
yerine XVIII. yüzyılda özellikle içi çiçekli madalyonlar ufak hareketsiz kompozisyonlu çiçeklerden oluşan buketler, sıra sıra serviler kullanılmıştır. Bu dönemde çini hamuru da kabalaşmış, sır kalitesi de düşmüştür.

Resim 9: Yeni Camii, (XVII. yüzyıl sıraltı tekniği)

XVIII. yüzyılda Sultan III. Ahmet ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa, Türk çini sanatını yeniden canlandırmak için girişimlerde bulunmuşlardır. İstanbul, Eyüp'teki Tekfur Sarayı'nda, İznik'ten getirilen ustabaşları ve fırın malzemeleri ile yeni bir imalathane kurulmuştur. Bu imalathanede başlangıçta İznik çinilerinin benzerleri yapılmışsa da bu denemeler çok kısa sürmüş ve 25 yıl sonra Tekfur Sarayı çiniciliği de son bulmuştur⁴³.

Resim 10: Kandilli Camii, (Tekfur Sarayı çinileri)

⁴³ YETKİN, Şerare (1993), *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, Cilt 8, s. 334

Tekfur Sarayı çinileri çağdaş Kütahya çinilerinden gri, gri-yeşil renkte sırlarıyla ayrılmaktadır. Tekfur Sarayı çinileri bazı eserlerde Kütahya çinileriyle birlikte kullanılmıştır. Tekfur Sarayı çinilerinin İznik ve Kütahya örneklerinden farklı bazı desenlendirmeleri tanınmada kolaylık sağlar. Barok etkili çiçekler, iri güller, başağı hatırlatan ince lale motifi, minyatür üslubuyla işlenmiş, üç boyutlu perspektif anlayışı gösteren Kâbe tasvirli çiniler buna örnek gösterilmektedir.

2.2. İznik Çinisine Şemse Uygulamaları (Katalog)

Kuruluş tarihi M.Ö. IV. asra dayandırılan İznik şehri, 1071 Malazgirt zaferini takip eden süreç sonucunda Osmanlı'nın ilk başkenti olmuştur. 13. yüzyılda Haçlı seferleri ile tekrar Bizans hâkimiyetine giren şehir, 1331 tarihinden sonra tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır. Farklı milletlere ev sahipliği yapmış olması, İznik'i önemli bir kültür şehri yapmış, dünyaca ünlü çini ve seramikleri ise Osmanlı tarihinde onu özel bir konuma getirmiştir. Osmanlı'nın en geniş coğrafyaya hâkim olduğu XV. yüzyılın ortalarından XVII. yüzyılın sonlarına kadar olan dönemde önemli bir üretim merkezi olarak ön plana çıkan İznik'te eskiden beri sırlı ve sırsız çini uygulamalarının olduğu bilinmektedir⁴⁴. XV. yüzyıl ortalarında meydana gelen teknolojik ve ekonomik gelişmeler İznik çiniciliğini de olumlu yönde etkilemiştir. Aynı dönemde Fatih Sultan Mehmet'in Topkapı Sarayı'nda açmış olduğu nakkaşhanedeki ustalarının, hatâi ve rumi motiflerini çeşitlendirerek hazırladıkları ve bir döneme damgasını vuran düzenlemeler diğer sanat dallarında olduğu gibi çinide de yeni üslupların doğmasını sağlamıştır. Önceleri kil yoğunluklu hazırlanan seramiklerin yerini XVI. yüzyılın ilk yarısından itibaren silika yoğunluklu seramiklerin üretimi almıştır. İlk örneklerini porselene benzeyen mavi-beyaz seramiklerin oluşturduğu bu ürünler, daha sert, beyaz ve daha sağlam formlardır. Oldukça zengin ürün yelpazesine sahip olan evani grubu seramikleri içinde düz veya çukur tabaklar, ayaklı ayaksız kâseler, kavanoz gibi açık formlar yanında matara, sürahi gibi kapalı formlar da yer alır. Bu yeni alt yapı yanında değişik renk, motif ve üsluplarla zenginleşen ürünler XVII. yüzyıl sonlarına kadar İznik'te uygulanmaya devam etmiştir⁴⁵. Ayrıca İznik'te, saray atölyelerinde hazırlanan desenler doğrultusunda duvar çinileri de üretilmiştir. Bu dönemde üretilen en güzel duvar çinileri

⁴⁴ BAKIR, Sitare Turan (2007), "Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul, s 280

⁴⁵ BAKIR, Sitare Turan (2007), a.g.e, s 289

Bağdat Köşkü, Sünnet odası gibi Topkapı Sarayı'ndaki çeşitli köşklere bolca kullanılmıştır. Özenli korunamamış olan çinili kapların günümüze az sayıda ulaşmış örnekleri vardır. Bunlarında çoğunluğu yurt dışındaki müzelerde sergilenmektedir. Günümüze ulaşan seramiklerin azlığına karşın duvar çinileri Osmanlı yapılarındaki varlığını hala sürdürmektedir. İznik atölyeleri özellikle duvar çinisi alanında XVIII. yüzyıla, seramik alanında da XVI. yüzyılın ikinci yarısına değin saray atölyelerinin bir uzantısı olarak görülebilir⁴⁶. XV. yüzyılda yapılan çinilerde hatayi, rumi ve bulut üslubunda stilize motifler kullanılmıştır. Ayrıca bir grup seramikte Baba Nakkaş üslubu örnekleri görülmektedir. Bu yüzyıla tarihlendirilen seramik tabak, bardak, sürahi gibi evani grubu eserlerde diğer kompozisyonların yanında şemse uygulamalarına da rastlanmaktadır. Bu dönemde rumili, bulutlu ya da pençlerden oluşturulan desenler daha basit halleri ile şemse içinde yer almıştır. XVI. yüzyıla gelindiğinde şemselerin içlerinde Karamemi'nin ekolu olarak kabul edilen natüralist üslupta çiçekler de kullanılmaya başlanmıştır. Duvar çinilerinde şemse uygulamalarının ilk örnekleri XV. yüzyıl çinileri ile bezenmiş olan Bursa Yeşil Türbe'de görülmektedir. Şemse uygulamaları XVI. ve XVII. yüzyıl eserlerinde de sıkça tercih edilmiştir.

---

⁴⁶ ATASOY, Nurhan, RABY, Julian (1989), *Osmanlı Belgelerindeki İznik Seramikleri*, İznik Seramikleri, Alexandra Pres, London, s.25

2.2.1. Ayasofya Camii (İstanbul)

Katalog No	: 1
Resim, Çizim No	: 11-13, 1-2
İnşa Tarihi	: M.S.532–537 ⁴⁷
İnşa Ettiren	: İmparator I. Iustinianos ⁴⁸
Mimarı	: Tralles’li Anthemios ile Miletos’lu İsidoros ⁴⁹
Malzeme ve Teknik	: Camide sıraltı tekniğinde XVI. ve XVII. yüzyıl çinileri bulunmaktır.

Bizans imparatorluğunun başkenti Konstantinopolis’in kalbi olan Hagia Sophia Kilisesi IV.- V. - VI. yüzyıllarda üç yapım evresi geçirmiştir. Doğal tahribatlara maruz kalmış olan kilise Fatih Sultan Mehmet’in 1453 yılında İstanbul’u fethinden sonra, çeşitli onarım ve düzenlemelerle Ayasofya adı ile camiye dönüştürülmüştür. Mimari olarak Ayasofya Camii, bazalika biçimine göre yapılmış olmakla birlikte merkezi plan sergilemektedir. Ayasofya’nın ana mekânının yüzeyleri mozaik kompozisyonlarla kaplı olup, bunlar fetihten sonra ince bir sıva ile kapatılmıştır. Yapı, Cumhuriyet döneminde 1934 yılında Müzeler Genel Müdürlüğü’ne bağlanarak müze haline getirilmiş ve yapıda yer alan mozaik kompozisyonların bir kısmı gün ışığına çıkarılmıştır⁵⁰.

Çini programı; Ayasofya Osmanlı döneminde geçirdiği yenilemeler sırasında apsis ve çevresine XVI. ve XVII. yüzyıllara tarihli çiniler yerleştirilmiştir. Fakir Mehmet Efendi imzası taşıyan ve çoğu tahrip olmuş, apsis duvarındaki yazı kuşağı 1607–08 tarihlidir⁵¹. Osmanlı döneminde yapılan ilk hünkâr mahfili çinileri, daha sonra yapılan onarımlarda kaldırılarak apsis duvarının sol tarafında iki paye arasında yer alan dehlize yerleştirilmiştir. Bu çiniler XVI. yüzyıl İznik çinisidir(Resim-11).

⁴⁷ EYİCE, Semavi (1991), “Ayasofya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt.4, s. 207

⁴⁸ DOĞAN, Sema (2009), “Sultan Abdülmecid Döneminde İstanbul Ayasofya Cami’ndeki Onarımlar ve Çalışmaları Aktaran Belgeler”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, Sayı 49, s.1

⁴⁹ DOĞAN, Sema (2009), a.g.e., s.1

⁵⁰ EYİCE, Semavi (1991), “Ayasofya”, *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 4, s.209

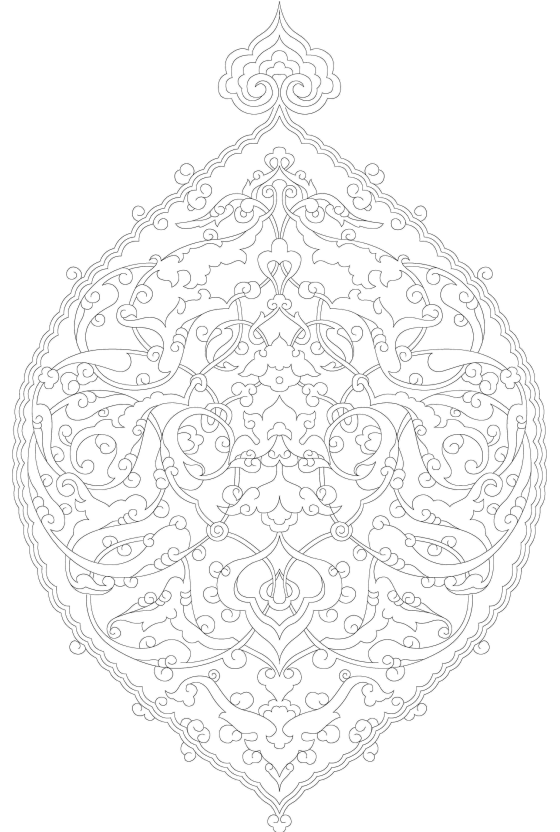
⁵¹ ARLI DEMİRSAR, Belgin-ALTUN Ara(2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.270

Resim 11: Ayasofya Camii apsis duvarının solundaki dehlizde yer alan pano

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Şemse uygulamaları, yapıda sadece apsis duvarının solunda yer alan dehlizde olup, iki farklı şemse mevcuttur. Sıralı tekniğindeki bu çiniler, XVI. yüzyıl İznik çinisidir.

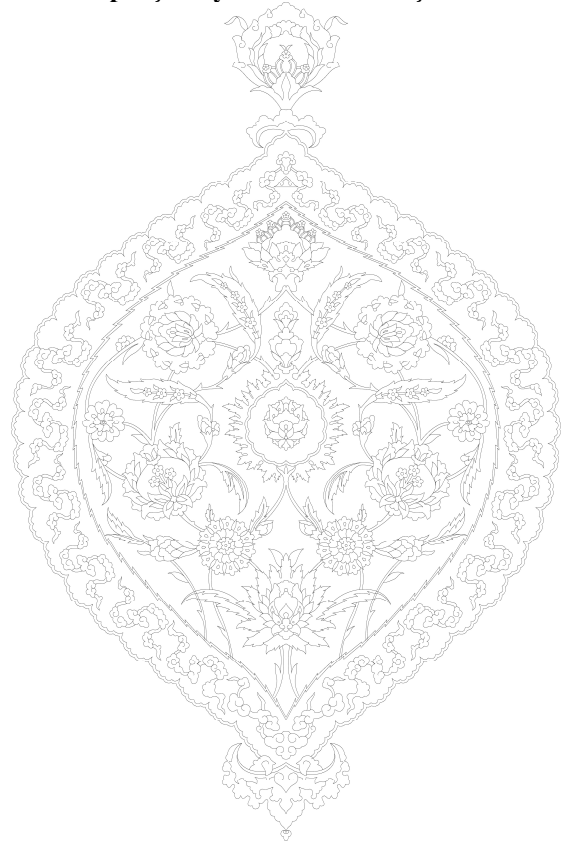
Resim 12: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi içindeki şemse motifi
Çizim 1: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi içindeki şemse motifi

Mihrap nişinin içini süsleyen çinilerin zemini beyaz olup, ortasında lacivert zeminli içi rumili bir şemse yer alır. Yapraklardan çıkış yapan, hatayi üslubunda çiçek ve yaprakların oluşturduğu kompozisyon şemseyi kucaklamaktadır. Nişin etrafını, lacivert zeminli kırmızı, firuze ve beyaz renkli, çiçek ve lalelerden oluşan bir bordür kuşatır. Mihrap nişi beyaz zeminli bir ayet kartuşu ile taçlanır. Lacivert zeminli bu şemsenin, üst kısmında büyük, alt kısmında daha küçük salbekleri mevcuttur. Simetrik olarak tasarlanan şemsenin kenarları hafif dendanlı olup kırmızı çerçevesidir. Beyaz rumiler kırmızı ile hurdelenerek lacivert zeminli şemsenin içini süslemiştir(Resim-12, Çizim-1).

Yapıda yer alan ikinci şemse de simetrik tasarlanmış olup, mihrap nişinin iki yanında yer alır. Bu nişi çevreleyen bordür, şemse uygulamalarının oluşturduğu kompozisyonu da çevreler.

Resim 13: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi iki yanında bulunan şemse motifi
Çizim 2: Ayasofya Camii apsis duvarı sol dehlizdeki mihrap nişi iki yanında bulunan şemse motifi

Yan yana iki şemседен oluşan kompozisyon tam ortasından yine simetriktir. Şemseyi iri hançerli yapraklarla hatayi gurubu, beyaz zemin üzerinde kırmızı, turkuaz ve yeşil renkli kompozisyon kuşatır. Salbekli şemse lacivert zeminli olan kısım ile bunu kuşatan turkuaz renkli dilimli bordürden oluşur. Şemsenin içi hatayi gurubu çiçeklerle turkuaz,

kırmızı ve beyaz renklerle renklendirilmiştir. Şemseyi saran turkuaz bordür ise kırmızı ile sınırlandırılmıştır. Turkuaz bordürün içinde beyaz bulutlara yer verilmiştir. Şemsenin üst tarafında yer alan salbeki goncagülden oluşturulmuştur. Kırmızı renkli bir ortabağdan çıkan salbek turkuaz, kırmızı ve beyaz renkle renklendirilmiştir. Şemsenin alt kısmında yer alan ortabağ şemsenin salbeki görevini üstlenmiş olup, şemse sanki bu ortabağı delip çıkıyormuş gibi tasarlanmıştır(Resim-13, Çizim-2).

Bu duvarın hemen karşısında yer alan pano da aynı şemselerin tekrarıdır. Fakat karolar daha düzensiz yerleştirilmiştir.

Karşılaştırma: Bilindiği üzere Ayasofya İstanbul'un fethi ile cami olarak kullanılmaya başlanmış ve bundan sonra çeşitli dönemlerde değişiklikler görmüştür. Günümüzde mihrap duvarının solunda yer alan dehlizde sergilenen XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde hazırlanan çinilerde iki farklı şemse uygulaması kullanılmış olup, birinde rumili kompozisyon kullanılırken diğerinde hatayilerden oluşan bir kompozisyon tercih edilmiştir.

İncelediğimiz yapılarda tekrarına rastlanmayan her iki şemse uygulaması da simetrik olarak tasarlanmıştır. Turkuaz, kobalt mavisi, yeşil ve kırmızı renklerin hâkim olduğu bu çiniler ait olduğu dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

2.2.2. Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 2
Resim, Çizim No	: 14-21, 3-8
İnşa Tarihi	: 1454–1455 ⁵²
İnşa Ettiren	: Fatih Sultan Mehmet ⁵³
Mimarı	: Türbenin mimarı bilinmemektedir ⁵⁴
Malzeme ve Teknik	: Kırmızılı sır altı tekniğinde XV., XVI., XVII., XVIII. yüzyıl çinileri

Eyüp Sultan Türbesi İstanbul'da yapılan ilk Türk eserlerinden biri olup, kendi adıyla bilinen caminin kuzey tarafında ve iç avlunun hemen önündedir. Eyüp Sultan Camii'nin özgünlüğünü bu güne kadar koruyabilmiş en önemli ve tek bölümü türbedir. Tamamen kesme taştan yapılmış olan türbe, sekiz köşeli olup, tek kubbelidir. Türbe giriş kısmının tavanı klasik Türk tezyinatına ait kalem işleri ile süslü, duvarları ise çinilerle kaplıdır. Fatih Sultan Mehmet'in yaptırdığı türbe değişik dönemlerde gördüğü onarım ve eklerle kısmen değişime uğramış ancak mimarisine dokunulmamıştır⁵⁵.

Çini programı: Türbede caminin son cemaat yerine bakan yüzey ile iç kısım tamamen çini ile kaplıdır. Bu çiniler, İznik, Kütahya ve Avrupa kaynaklı olup, XV. yüzyıl, XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyıl sonuna kadar olan geniş bir döneme aittir. Çiniler türbe için özel olarak yaptırılmamış, saray deposundan temin edilerek tadilat ve onarımlar sırasında buraya monte edilmiştir⁵⁶. Türbe duvarlarında, kırmızılı sıraltı tekniği ile hazırlanmış çiniler yanında, Tekfur Sarayı çinileri ve az miktarda mavi beyaz grupta çiniler de bulunmaktadır. Eyüp Sultan Türbesi çinileri genellikle klasik dönem İznik çinilerinin renk özelliklerine sahiptir. Klasik dönemde kullanılan beyaz, lacivert (kobalt), kırmızı, yeşil, turkuaz ve siyah renklerin yanında XVII. yüzyıl sonları XVIII. yüzyıl başlarında

⁵² BAHADIR, Ahmet (2003), *Eyüp Sultan'daki Anıtsal Kültür Varlıklarımızdan Örnekler*, Eyüp Sultan Sempozyumu 6, Eylül, s.603

⁵³ BAHADIR, Ahmet (2003), a.g.e., s.603

⁵⁴ EFENDİOĞLU, Mehmet (2004), *Eyüp'e Adını Veren Sahabi Ebu Eyyud el-Ensari*, Diyanet Vakfı, İstanbul, s.17

⁵⁵ BAHADIR, Ahmet (2003), a.g.e., s.603

⁵⁶ ŞEN, Ferize (1997), "Eyüp Sultan Türbesi Çinileri", *Eyüp Sultan Sempozyumu I*, Eylül, s.74

kullanılmış olan lacivert, yeşil, kirli sarı ve soluk kırmızı renkleri de çinilerde kullanılmıştır. Türbe içinde ayrıca XV. yüzyıl sonuna tarihlendirilen yeşil ve sarının kullanıldığı bir pano da mevcuttur.

Alt pencerenin üst hizasına kadar duvarlar çinilerle kaplanmıştır. Bunların üstünde lacivert zemin üzerine beyaz celi hatla yazılmış ayet kuşağı yer almaktadır. Eyüp Sultan Türbesi'nde kullanılan kompozisyonlar, pano, ulama çini, bordür, yazı kuşağı olarak tasarlanmıştır. Karışık çiniler de türbenin muhtelif yerlerinde bulunmaktadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Türbenin en güzel çini panoları türbe giriş kapısının bulunduğu iç cephe duvarında bulunmakta olup, her panonun etrafı bordürle çevrilidir(Resim-14).

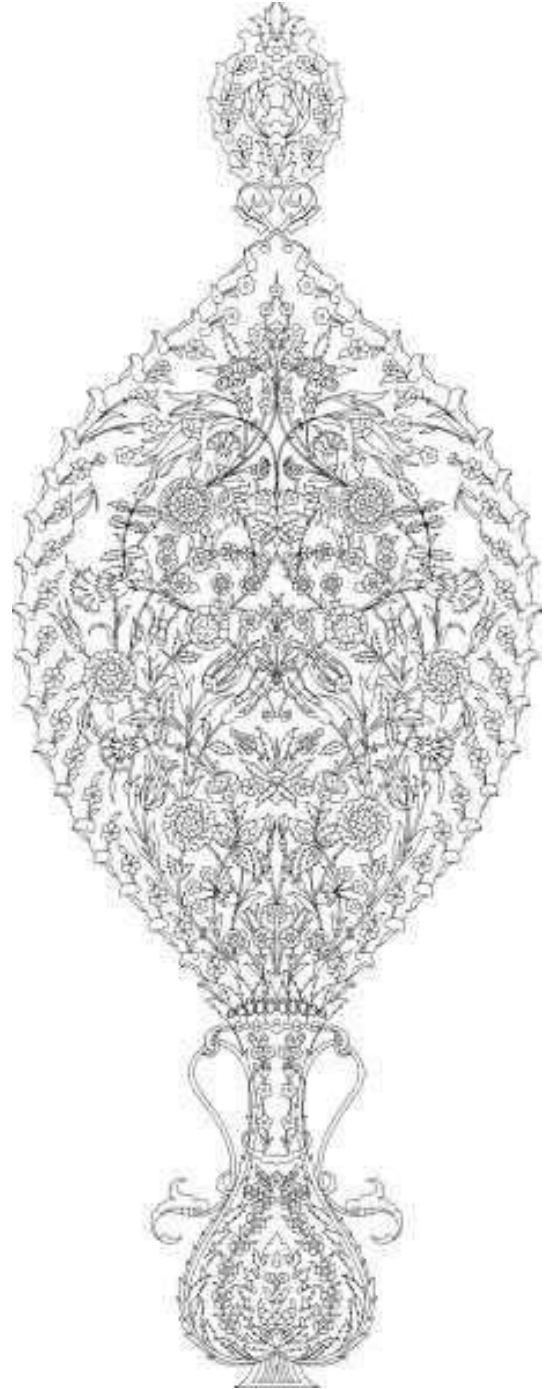
Resim 14: Eyüp Sultan Türbesi iç duvar çinileri

a.Giriş kapısı iç cephe duvarındaki şemseli kompozisyon uygulamaları

Sanduka hücresinin karşısındaki hacet penceresinin sağ ve solunda yer alan ve vazodan çıkış yapan şemselerin oluşturduğu panoların kompozisyonları birbirinin aynıdır. Panoda yer alan karolar, 20 x 23,5 cm. ölçülerindedir. Hacet penceresinin sağındaki vazolu pano kompozisyonunun kenar bordürleri pano kompozisyonuna dâhil değildir(Resim-15, Çizim-3).

Resim 15: Eyüp Sultan Türbesi hacet penceresi sağ ve solunda yer alan vazolu pano 1, şemse motifi
Çizim 3: Eyüp Sultan Türbesi hacet penceresi sağ ve solunda yer alan vazolu pano 1, şemse motifi

Kompozisyonun temeli vazo ve vazodan çıkan büyük şemse ile büyük şemsenin üzerinden çıkan salbekten oluşmaktadır. Vazo ve şemselerin zemini kobalt mavisi olup, panonun diğer yerlerinde zemin beyaz çalışılmıştır. Alt karoların ortasında bulunan mermer görünümlü zemin üzerine oturtulmuş vazonun kendisi, karşılıklı birbirine bakan

iki uzun yapraktan meydana getirilmiştir. Vazonun ortasında beyaz zeminli iri bir yaprak bulunur. Bu beyaz yaprağın ortasında küçük kırmızı çiçekler ve yeşil yaprakları bulunmaktadır. Bu vazodan çıkan bahar dalları ve üzerindeki çiçekler büyük şemsenin sınırını oluşturmaktadır. Vazodan çıkan simetrik dallar üzerinde lale, karanfil, penç, bahar dalı, gül goncası ve bunların yaprakları bulunmaktadır. Vazo ve şemse dışında kalan beyaz zeminli alan farklı tipte çiçekler ve yapraklarla bezenmiştir. Şemsenin içinde bulunan lale, karanfil, gül goncası ve pençlerde beyaz, yeşil ve mercan kırmızısı kullanılmıştır. Şemsenin etrafını dolanan bahar dallarından içtekilerin ortası kırmızı, taç yaprakları beyazdır. Şemsenin dışındaki bahar dallarının çiçeklerinin ortası yeşil olup, taç yaprakları kırmızıdır. Şemsenin içindeki yapraklar yeşil olup, orta damarları kırmızıdır. Yaprak sapları çok incedir ve beyaz bırakılmıştır. Beyaz zeminli alandaki yapraklarda ise yeşil, kırmızı ve kobalt mavisi kullanılmıştır. Şemsenin salbekte de zemin kobalt mavisi olup içinde natüralist çiçeklerden kompozisyon vardır. Panodaki sır ve renkler mükemmeldir.

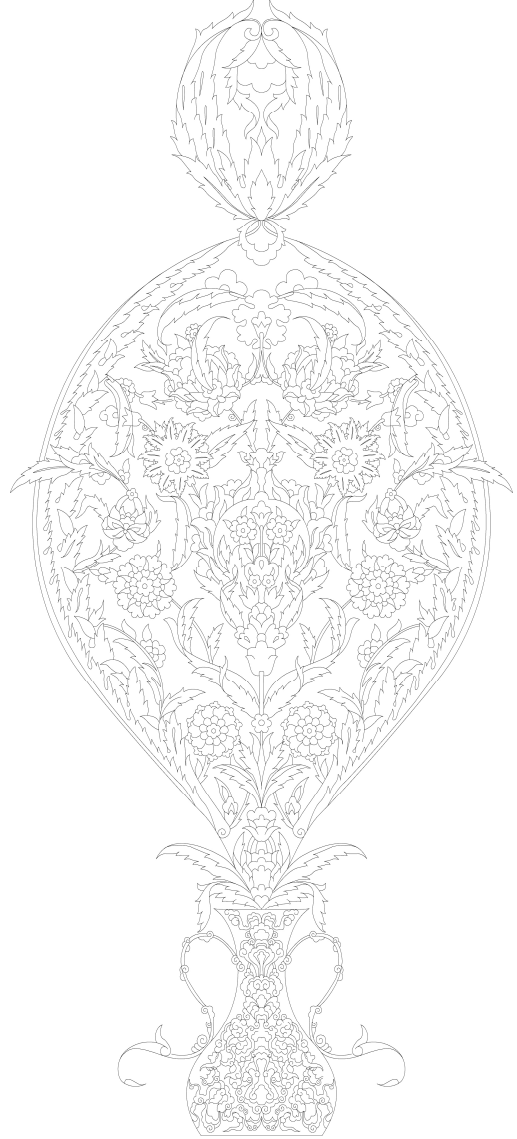
Hacet penceresinin sol tarafında kalan vazolu pano da yukarıda anlatılan panoyla aynıdır. Ancak bulunduğu duvarın daha dar olması sebebiyle yan karolar şemseye kadar kesilerek daraltılmış ve kullanım alanına uygun hale getirilmiştir.

Aynı duvarda (hacet penceresinin solunda) yer alan diğer şemseli pano da XVI. yüzyıl İznik çinisi olup karoları 20 x 23,5 cm. ölçülerinde ve vazolu panolar grubundandır. Bu panonun kompozisyonunda, yapılan tadilatlar sırasında aynı desene ait olan ancak doğru şekilde yerleştirilmeyen karolarla desen tamamlanmaya çalışılmıştır. Alt karoların tam ortasına yerleştirilen vazo kırmızı zeminli olup, beyaz bulut motifleri ile tasarlanmıştır.

Vazodan çıkan yaprakların ortasından karşılıklı olarak çizilmiş iki hançerli yaprak büyük bir şemse meydana getirmiştir. Bu büyük şemsenin üzerinde giderek küçülen iki hatayi motifi ile desen tamamlanır. Şemsenin ortasını, vazodan çıkan iki yaprak ve yaprakların ortasına yerleştirilmiş olan büyük bir hatayi motifi süsler. İri hatayinin etrafında ise daha küçük penç, hatayi ve yaprak motifleri bulunmaktadır. Şemsenin zemini kobalt mavisi olup, dışında kalan zemin beyaz renktedir. Beyaz zeminli alan çiçek sapları üzerine yerleştirilmiş hatayi, penç ve yaprak motifleri ile bezenmiştir. Şemse de bulunan motiflerde beyaz ve kırmızı renkler kullanılmış, yapraklar ise yeşil renktedir. Şemseyi çevreleyen uzun yapraklar beyaz renkte olup, sırt kısımları

kırmızıdır. Şemsenin dışında kalan beyaz alandaki motiflerde kobalt ve kırmızı kullanılmıştır. Yapraklar ise yeşil olup, sırt kısımları kırmızı ile renklendirilmiştir. Şemsedden çıkan salbek iri bir hatayiden oluşmaktadır. Hatayinin sınırları kobalt mavisi ile belirlenmiş içi ise kırmızı renktedir. Panonun sır ve renkleri iyi durumdadır(Resim-16, Çizim-4).

Resim 16: Eyüp Sultan Türbesi vazolu pano 2, şemse motifi
Çizim 4: Eyüp Sultan Türbesi vazolu pano 2, şemse motifi

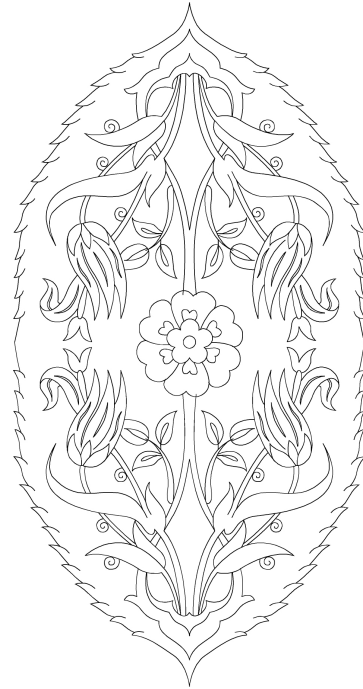

Sanduka hücresinin alt pencereleri ile üst pencereleri arasında yer alan celi yazı ayet kuşağının altından süpürgelik kısmına kadar tüm iç duvarlar XVIII. yüzyıla tarihlenen geometrik düzenli Kütahya çinileri ile kaplıdır. Süpürgelik seviyesinde çini bordür kuşağı kullanılmıştır. Türbede bazı bölümler ise karma çinilerle tamamlanmıştır. Alt

pencereler ile üst pencerelerin arasına denk gelecek şekilde düzenlenmiş olan lacivert zeminli celi yazı ayet kuşağı XVI. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Türbe içinde muhtelif duvarlarda yer alan ulama tazındaki yüzey düzenlemesi ¼ simetrik olarak hazırlanmıştır. Natüralist üsluplu çiçeklerle bezeli olan şemsenin zemini kırmızı olup sınırları yaprak şeklinde dişli dişlidir. Şemsenin etrafını bahar dalları ve içinde hareketli lalelerin bulunduğu hançerli yapraklar kuşatır.

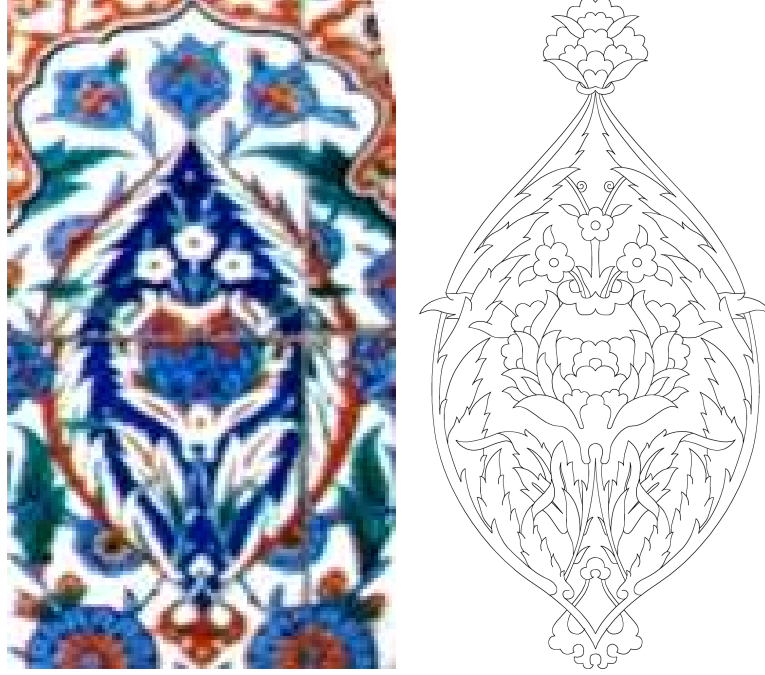
Resim 17: Eyüp Sultan Türbesi muhtelif duvarlarda yer alan şemse
Çizim 5: Eyüp Sultan Türbesi muhtelif duvarlarda yer alan şemse

Kırmızı zeminli şemsenin içinde kobalt mavisi renkli ortabağdan çıkış yapan laleler, orta kısımda yer alan pençe doğru yerleştirilmişlerdir. Beyaz renkli laleler ve hareketli yaprakları yeşil ile renklendirilmiştir. Şemsenin orta kısımdaki sekiz yapraklı pençe beyaz renkli olup ortası kobalt mavisidir. Pençe motifinin yaprakları da beyaz olup yeşil damarlıdır. XVI. yüzyıla tarihli çinilerde kırmızı, kobalt mavisi, yeşil ve zeminin beyazlığı kullanılmıştır(Resim-17, Çizim-5).

Türbeye girişin solunda yer alan çıkış kapısının üzerindeki bordürde üst üste yerleştirilen iki şemse yer alır. Şemsenin etrafını hatayi grubu çiçeklerden oluşan kompozisyon kuşatırken diğer iki ucunda rumi desenli köşebent yer almaktadır. Şemsenin sınırları kırmızı renkli ortabağdan çıkış yapan iki yaprağın içe doğru hançerlenmesi ve sırt kısmının kırmızı ile belirginleştirilmesi ile oluşturulmuştur.

Resim 18: Eyüp Sultan Türbesi çıkış kapısının üstündeki şemseli bordür
Çizim 6: Eyüp Sultan Türbesi çıkış kapısının üstündeki şemseli bordür

Şemsenin etrafını kuşatan desen, şemse içindeki gösterişli hatayi ile birlikte tasarlanmıştır. Hatayinin altında yer alan yapraklar beyaz olup, kırmızı ve yeşil ile damarlanmıştır. Kobalt mavimsi yeşil zeminli şemsenin ortasında yer alan hatayinin renklendirilmesinde kırmızı, kobalt mavimsi yeşil ve beyaz kullanılmıştır(Resim-18, Çizim-6).

b.Sanduka hücresi şemseli kompozisyon uygulamaları

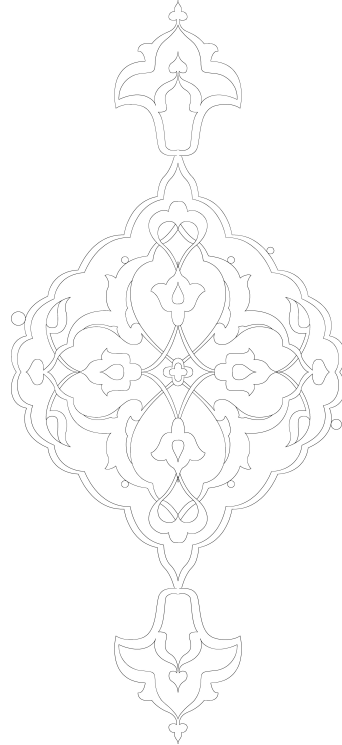
Türbenin sanduka hücresinde süpürgelik seviyesinde bulunan panonun karoları, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. XVI. yüzyıla tarihlenen çini düzenlemenin esasını, beyaz zeminli geniş dikdörtgen bordür ile bu dikdörtgenin etrafını saran kobalt mavimsi yeşil zeminli, daha dar bir bordür oluşturmaktadır. Beyaz zeminli dikdörtgen alanın ortasında büyük bir şemse ile şemsedan sağlı sollu iki yana doğru uzanan salbekler bulunmaktadır. Şemse ve salbeklerin etrafı kiremit kırmızısı ile çevrelenmiştir. Ortada yer alan firuze zeminli şemsenin içinde rumilerden meydana gelen kobalt mavimsi yeşil zeminli dört adet tepelik, dekoratif bir görünüm meydana getirmektedir. Şemsenin ortasından geçip, iki yana spiral kıvrılan dallar üzerinde, hatayi, penç, gonca gül ve küçük yapraklar bulunmaktadır.

Resim 19: Eyüp Sultan Türbesi, sanduka hücresi içi genel görünüşü

Kompozisyon hançerli yaprakla sonlanır. Dikdörtgenlerin köşeleri dendanlı olup, içleri rumi bezemelidir. Dikdörtgenin etrafını saran bordürlerin zemini kobalt mavisi olup, kompozisyonu birbirinden bağımsız çizilmiş iki dal teşkil eder. Penç ile başlayan dal, spiral kıvrımlı olup, bir hatayı bir penç şeklinde devam etmektedir. Diğer dal da spiral kıvrımlı olup, üzerinde daha küçük hatayiler bulunup aralarda gonca güller kullanılmıştır. Spiral dallar üzerinde ayrıca beyaz zeminli, kırmızı çiçekli ve damarlı yapraklar bulunmaktadır. Bordür desenin genelinde firuze ve kiremit kırmızısı kullanılmıştır(Resim-20, Çizim-7).

Resim 20: Eyüp Sultan Türbesi sanduka hücresi süpürgelik hizasındaki bordür
Çizim 7: Eyüp Sultan Türbesi sanduka hücresi süpürgelik seviyesinde bordür

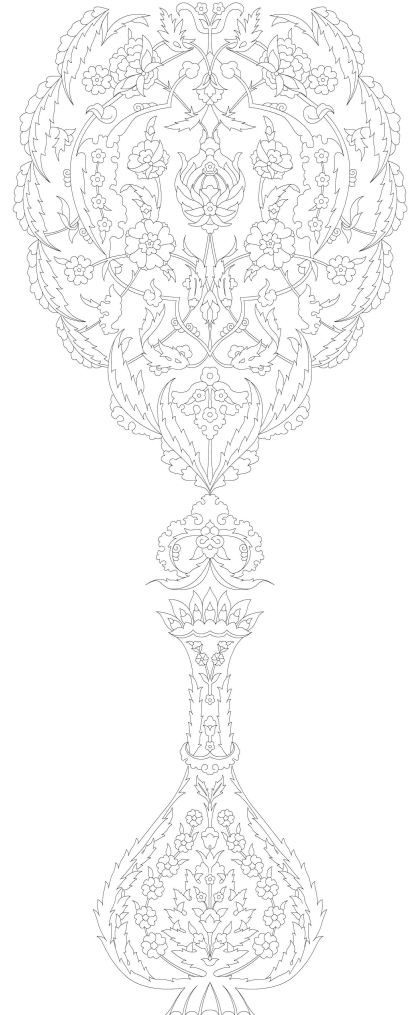
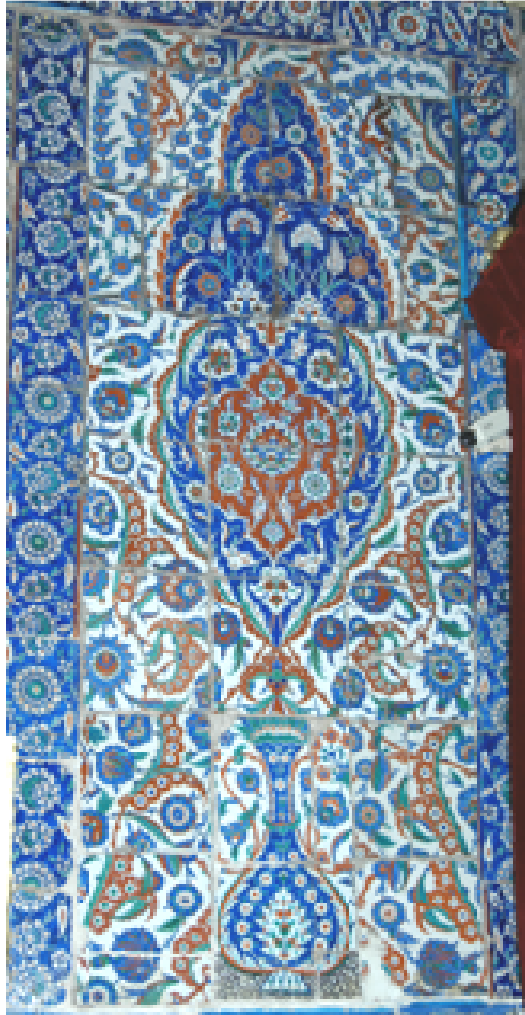

c.Türbe İçinde Bulunan Karışık Çinilerle Oluşturulmuş Panolar

Yapının giriş kapısı iç cephe duvarını süsleyen bu vazolu pano, XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş olup, ayrı alanlar için tasarlanmış iki farklı kompozisyonun birleştirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Panoda yer alan karolar, 20 x 23,5 cm. ölçülerindedir.

Mermer görümlü dikdörtgen alan üzerine oturtulan vazo, iki uzun yaprağın birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Vazodan çıkan kobalt mavisi zeminli şemsenin üst kısmı farklı bir panoya ait kobalt mavisi zeminli şemse ile tamamlanmaya çalışılmıştır. Alttaki şemsede, hatayi ve pençlerden oluşan kompozisyon bulunmakta iken, üstteki şemse içinde natüralist üsluplu çiçekler yer almaktadır. Her iki pano parçasında da renkler ve sır son derece kalitelidir(Resim-21, Çizim-8).

Resim 21: Eyüp Sultan Türbesi, vazolu kompozisyon
Çizim 8: Eyüp Sultan Türbesi, vazolu kompozisyon

Karşılaştırma: Farklı dönemlere ait çinilerin bulunduğu türbede şemse uygulamalı panolar XVI. yüzyıla tarihlendirilmekte olup altı kompozisyon bulunmaktadır. Değişik kompozisyonlu bu panolardan üç tanesi vazodan çıkan şemse ve salbek, bir tanesi ise rumi kompozisyonludur. Birinde natüralist üsluplu çiçekler şemseyi tamamlarken diğerinde hatayi grubu çiçekler şemseyi süslemiştir. Hatayilerden oluşan şemse uygulamasında, şemse içinde ve şemsenin etrafında yer alan desen aynı kompozisyonun devamı şeklindedir. İncelenen yapılar içerisinde bu şekilde tasarlanan Ayasofya Camii'nde ve Rüstem Paşa Türbesi'nde birer uygulama bulunmaktadır. Üçüncü vazodan çıkan şemsede ise iki farklı kompozisyon birbirinin devamı gibi yerleştirilmiştir. Şemsenin alt kısmında hatayi grubu kompozisyon kullanılırken üst kısmında natüralist üsluplu çiçekler yer almıştır. Bu şekilde düzenlenen panolar yerleştirme hatasından kaynaklanmış olup, panonun geneli karışık düzenlemeye sahiptir.

Geniş bir bordür şeklinde düzenlenen diğer şemse ise sanduka hücresinin bulunduğu alanda olup süpürgelik seviyesindedir. Yatay şekilde tasarlanan salbekli şemse rumi kompozisyonuna sahiptir ve $\frac{1}{4}$ olarak tasarlanmıştır. XVI. yüzyıla tarihlendirilen bu çiniler dönem özelliklerini yansıtmakta olup, renk ve sırları oldukça parlaktır. Türbe çinilerinde hâkim renk kabarık mercan kırmızısının yanında canlı bir kobalt mavisi, yeşil ve turkuaz da kullanılmıştır. İncelediğimiz diğer yapıların hiç birinde karşılaşmadığımız bu şemseler dönem özelliği olan mekik formuna sahiptir. Büyük şemselerin etrafları çiçek ve yapraklarla sınırlanmış olup oldukça gösterişlidir. Türbede altı farklı şemse uygulamasının bulunduğu ve bunların büyük panolar şeklinde tasarlanmış olmaları ayrı bir önem arz etmektedir. Ayrıca bu panolardan üçünün vazodan çıkan şemseler olarak tasarlanmış olmaları daha önce vazolar konulu bir makaleye araştırma konusu olmuştur.

2.2.3. Süleymaniye Camii (İstanbul)

Katalog No	: 3
Resim, Çizim No	: 22-24, 9-10
İnşa Tarihi	: 1550-1557
İnşa Ettiren	: Kanuni Sultan Süleyman ⁵⁷
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: Camide XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde İznik çinileri çiniler kullanılmıştır.

İstanbul'un Haliç'e bakan tepesine yerleştirilmiş olan Süleymaniye Camii, klasik Osmanlı mimari üslubunu ve sanat tekniklerini en görkemli uygulamalarıyla sergileyen bir başyapıttır. Eserde iç mekân ile dış görünüş bir bütün olarak düşünülmüş, iç mekânda yer alan bütün incelikler dış mekâna da yansıtılmıştır. İstanbul'da bulunan Osmanlı camilerinin en yükseği ve Ayasofya'dan sonra en büyük çaplı olan ana kubbesi, doğu ve batı yönünden ikişer yarım kubbe ve ikişer çeyrek kubbe ile genişletilmiştir. Camii içindeki genişlik ve ferahlık etkisi, çok sayıda pencere ile sağlanmıştır⁵⁸. Çok iyi cins mermerden yapılan mihrap ve minber ile bütün mahfiller de aynı üslupta mermerden yapılmıştır⁵⁹. Camiin XVI. yüzyıla ait kündekari tekniği ile yapılmış kapıları, vaaz kürsüsü, müezzin mahfili, minber ile kubbedeki kalem işleri, mihrapta kullanılan çinilerden oluşan mimari elemanlara, mihrap duvarında yer alan revzenler sayesinde yakalanan renk ve ışık oyunları ile farklı bir boyut kazandırılmıştır.

Çini programı: Caminin tezyinatında çok ölçülü kullanılan çini süslemesine sadece mihrap duvarında rastlanmaktadır. Bunlar sıraltı tekniğinde yapılmaya başlanan ilk Osmanlı çinilerindedir. Mermer mihrabın iki yanını ve üstünü kaplayan çini bordür şeklindeki panolar, hatayi - pençlerden oluşan bir ağla süslenmiştir. İkinci sırada yer alan bordür de Çin bulutlarından oluşan kompozisyona yer verilmiştir.

⁵⁷ SELÇUK, Mülâyim (2007), "Süleymaniye'nin Üst Kimliği", *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara, s.22

⁵⁸ ÖZGÜLEÇ, Muzaffer (2008), *Sinan'ın Sanatında İnovasyon*, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak, Kasım, s.59

⁵⁹ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.202-203

Mihrabın üst kısmında yer alan tacın arkasındaki ulama tarzında yapılmış olan çini yüzey düzenlemesinde Çin bulutlarından oluşan şemse formlarına yer verilmiş olup, düzenlemenin etrafı, hatayi ve pençlerden oluşan bir bordür tarafından kuşatılır. Büyük hat yazılı panonun üzerine rastlayan revzenlerin etrafını natüralist üsluplu çiçekler ile bahar dallarından oluşan kompozisyon kuşatır. Kible duvarının iki yanda, son cemaat yerinde bulunan pencere alınlıklarında, üst kısımları dendanlı rumiler ile taçlanan kitabeler yer alır. Mihrabın iki yanında tepede lacivert zemin üzerinde iri sülüs yazılı büyük kitabeler bulunur. Bu kitabelerin etrafındaki köşebentlerde hatayi grubu çiçekler ile bulut motifli şemselere yer verilmiştir. Yapıda yer alan çiniler XVI. yüzyıl özelliklerini taşımaktadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda mihrap duvarında iki farklı şemse uygulamasına yer verilmiştir. XVI. Yüzyıla tarihlendirilen çiniler sıratlı tekniğinde olup 26,2 x 26,2 cm. ölçülerinde karolara sahiptirler.

Süleymaniye Camii'nde bulunan şemse uygulamasını içinde barındıran pano mihrabın duvarının iki yanındaki duvarlarda yer almaktadır. Sıratlı tekniğinde hazırlanan çini kitabeler daire şeklinde tasarlanmış olup dikey harfler merkezde düğümlenerek geometrik bir ağ meydana getirilmiştir. Hasan Çelebi hattı ile yazılmış olan, daire biçimli kitabe bu ölçülerde çini üzerinde yazılan tek örnektir⁶⁰. Bu yazının etrafı, beyaz zemin üzerinde kobalt mavisi ve turkuaz renkleri kullanılarak rumi, hatayi ve bulut motifli bir tasarımla kare bir pano elde edilmiştir. Bulut motifli şemse ile başlayan tasarımda helezonik bir çizgi üzerinde tasarlanan rumi kompozisyonu ve bunun boşluklarında yine helezonik bir kurguyla tasarlanan, hatayi ve pençler negatif ve pozitif şekilde boyanmıştır(Resim-22).

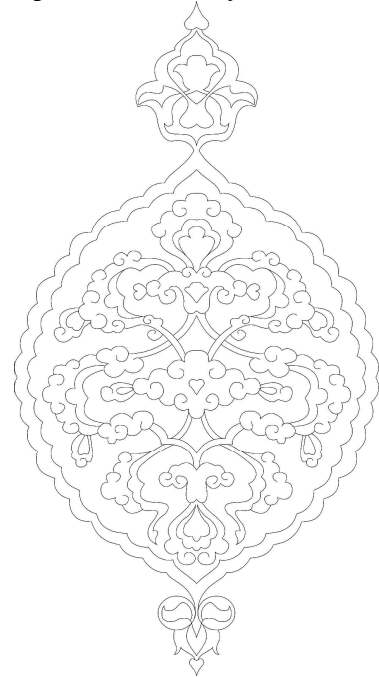
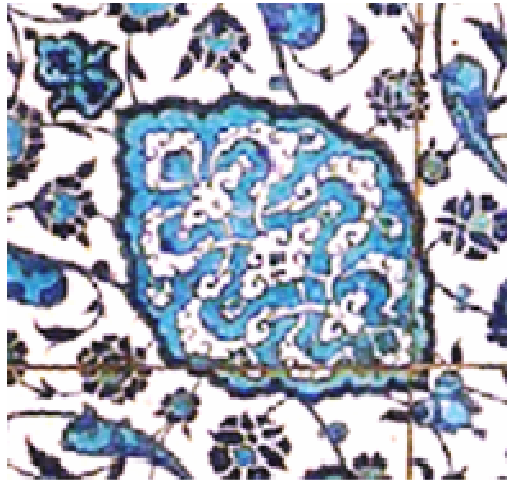
⁶⁰ İRTEŞ, Semih (2007), "Kalemişi, Cam ve Revzenleri", *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, s.304

Resim 22: Süleymaniye Camii Mihrap duvarında yer alan pano

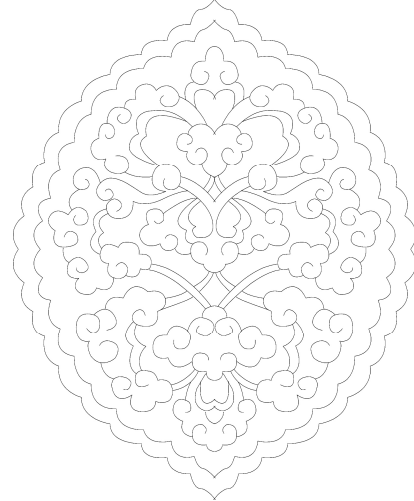
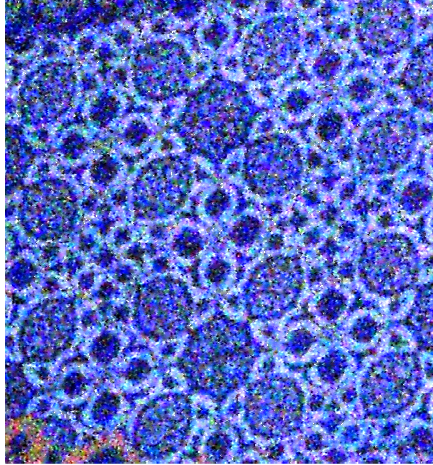
Yazının etrafında bulunan, yazı köşelerinin simetri aksında yer alan dendanlı şemse formu, içinde bulunan bulutlar simetrik bir şekilde tasarlanmış olup, şemsenin etrafı lacivert renkle sınırlanmıştır. Şemsenin zemini mavi tonda boyanıp, bulutlar ise beyaz bırakılarak ön plana çıkarılmıştır. Salbekleri rumi tepeliklerle oluşturulmuş lacivert ve mavi renktedir(Resim-23, Çizim-9).

Resim 23: Süleymaniye Camii mihrap duvarındaki panoda bulunan şemse motifi
Çizim 9: Süleymaniye Camii mihrap duvarındaki panoda bulunan şemse motifi

Diğer bir şemse uygulaması ise mihrabın üstünde yer alan ulama çini panodur. Bu pano ¼ olarak kare düşünülmüş olup kendi yüzlerine katlanması ile simetrik bir düzen oluşturulur(Resim-24, Çizim-10).

Resim 24: Süleymaniye Camii mihrap üstündeki ulama çini pano şemse motifi
Çizim 10: Süleymaniye Camii Mihrap üstündeki ulama çini pano şemse motifi

Düzenlemenin ana motifini dört adet şemse ve bu formların orta kısmında yer alan sekiz köşeli yıldız oluşturmaktadır. Kareyi oluşturan şemselerin köşelerinde kapalı rumi formlar ve içlerinde negatif pozitif tasarlanmış hatayiler yer alır. Şemse salbeksiz olup içleri bulut kompozisyonludur. Bulutların zemini kobalt mavisi olup, bulutlar turkuaz renk ile renklendirilmiştir. Mihrabın taç kısmının arkasında yer alan bu panonun genel zemini beyazdır.

Karşılaştırma: XVI. yüzyıl İznik çinilerinin seviyeli bir şekilde kullanıldığı camide sırtına kırmızı renkli çinilerin İstanbul'da bilinen en erken örnekleri sergilenmektedir⁶¹. Mihrabın iki yanında yer alan lacivert zeminli iri sülüs yazılı panonun köşe dolgularında natüralist üslup ile rumi desenli kompozisyonun ortasında verev olarak yerleştirilen salbekli şemseler yer alır. Salbek, rumi kompozisyonu sergilerken şemse bulut kompozisyonuna sahiptir. Mihrabın üst kısmında bulunan yine verev şekilde yerleştirilen salbeksiz şemselerle oluşturulan yüzey düzenlemesinde de şemseler bulut kompozisyonuna sahiptir. İki desen de benzerlik gösterse de yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanan şemse daha yuvarlak formdadır. Yazının köşe dolgularında yer alan şemse mekik formu sergiler yapıda bulunan iki farklı şemse uygulaması da dönem özelliklerini yansıtır.

⁶¹ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, s.81

2.2.4. Rüstem Paşa Camii (İstanbul-Eminönü)

Katalog No	: 4
Resim, Çizim No	: 25-30, 11-14
İnşa Tarihi	: 1561
İnşa Ettiren(Banisi)	: Rüstem Paşa
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl kırmızılı sır altı tekniği

Yatık dikdörtgen planlı, tek kubbeli ve tek minareli olan cami dar ve çukur bir alanda yapılmış olup, mimari uygunluk ve süslemedeki ahenk bakımından büyük bir ustalık ürünüdür. Mimari elemanların arasına simetrik olarak yerleştirilen panolar duvarlardaki hareketliliği sağlamıştır. Caminin geneline yayılan tezyinatı ile mabet Mimar Sinan'ın en görkemli yapılarından biri olma özelliğine sahiptir.

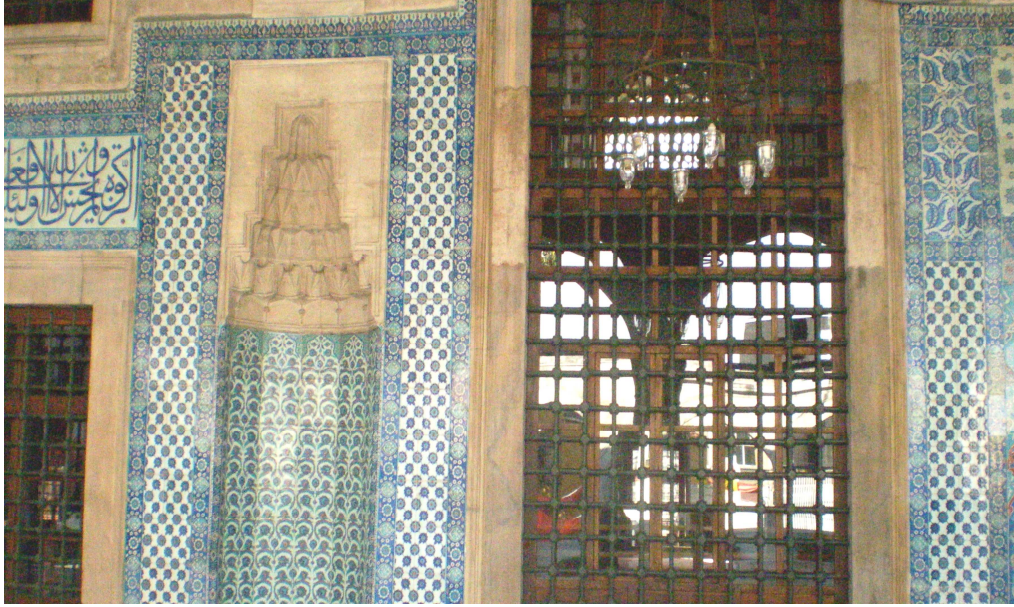
Çini programı: Camide çini süslemesine bol miktarda yer veren Mimar Sinan, yapıyı bir çini müzesi haline getirilmiştir. Mimar Sinan yapıları içinde en zengin çinilere sahip olan camide, çini süsleme duvarlarda, fil ayaklarında, kubbe geçişlerinde, kemerlerde ve son cemaat yerinde kullanılmıştır. Camide kullanılan çinilerde gözlenen üslup farklılığının nedeni, hem İznik hem de Kütahya'da üretilen çinilerin kullanılmış olmasıdır⁶². Cami dıştan sade bir yapı izlenimi verirken asıl süslemesi son cemaat yerinde başlamaktadır. Son cemaat yerine geçirdiği tamirlerde İtalyan, Fransız ve Tekfur Sarayı çinileri ilave edilmiştir. Son cemaat yerinde pek çok kompozisyon bulunmakta olup bunların etrafı tek tip bordür ile çevrilidir. Cami dâhilinde zengin kompozisyonlar bir ahenk içinde sergilenmektedir. İç mekânda örtü sistemine kadar çini kaplamalıdır. Camide kemerli büyük pencerelerin altından geçen hat bütün binayı kesintisiz sarmaktadır. Bu hattın altı ve aslan göğüsleri de çini ile kaplıdır. Bu kısımlarda çini madalyonlarda hat yazılar bulunur. Yüzeyde yer alan panolar ayrı ayrı bordürlerle çevrilidir. Camide diğer camilerden farklı olarak yan duvarlar ve ikinci kat mahfillerde neredeyse mihrap duvarı kadar süslüdür. Mihrap nişi de renkli çiçekler ve

---

⁶² DEMİRSAR ARLI, Belgin - Ara ALTUN (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini*, Osmanlı Dönemi, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.183

kademe kademe bordürlerle çevrelenmiştir. Mihrap nişinin her yüzü vazo içinden çıkan natüralist üsluplu çiçeklerle bezelidir. Mihrabın üstünde yer alan hat yazılı bordürde beyaz zeminde lacivert harfler kullanılmıştır. En üst kısmı da incecik dendanlarla taçlanmıştır. İki yanında yer alan zemin pencerelerin üstünde lacivert zeminli beyaz hat yazılı panolar bulunur(Resim-25).

Resim 25: Rüstem Paşa Camii Son Cemaat Yeri Genel Görünüşü

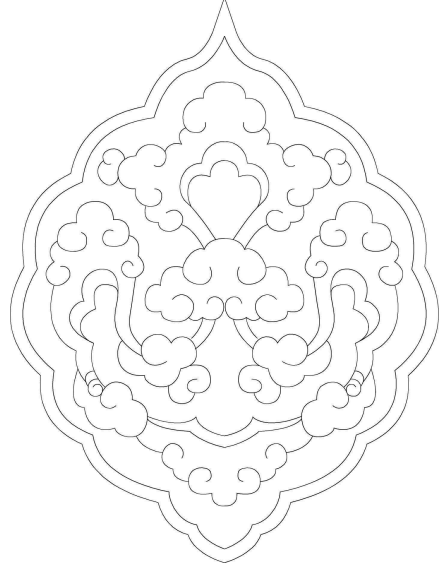

Yapıda bulunan şemse uygulamalı çiniler; Son cemaat yeri ve cami içinde yer alan panoların büyük bir kısmının etrafını dolaşan bordürlerde ve mihrapta olmak üzere iki farklı şemse uygulaması mevcuttur. Şemselerin bulunduğu bu çiniler, sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVI. yüzyıl İznik çinileridir.

a.Son cemaat yeri ve cami içinde yer alan şemseli kompozisyon uygulamaları

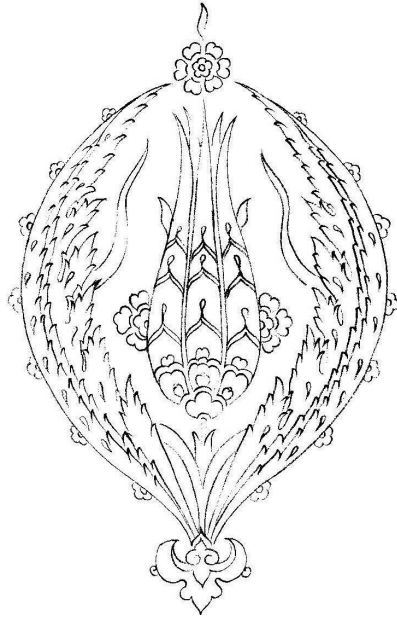
Bordürde yer alan şemse, salbeksiz olup lale ve pençlerden oluşan bir kompozisyon ile kuşatılmıştır. Lacivert zemine sahip bordürün içinde yer alan dilimli şemselerin en dışı beyaz olarak bırakılmış, sonra kırmızı ile sınırlanmıştır. Şemsenin zemini turkuaz renkli olup içi simetrik bulut motifline sahiptir. Beyaz renkli bulutlar kırmızı ile renklendirilmiştir(Resim-26, Çizim-11).

Resim 26: Rüstem Paşa Camii bordürdeki şemse motifi
Çizim 11: Rüstem Paşa Camii bordürdeki şemse motifi

Camide muhtelif duvarlarda yer alan yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanmış yukarı doğru ilerleyen ulama tarzındaki pano XVI. yüzyıl çinisi olup dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

Resim 27: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan yüzey düzenlemesi
Çizim 12: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan yüzey düzenlemesi

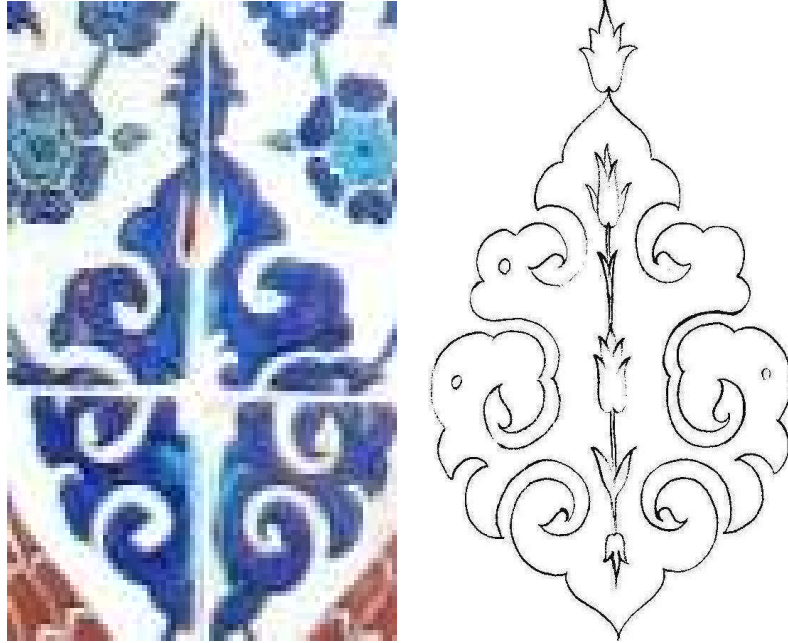

Yüzey düzenlemesini oluşturan kompozisyon, aynı tip şemselerin almaşık düzende yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Şemseyi etraflarında yer alan kobalt mavisi ve kırmızı renkli bulut kompozisyonları kuşatır. Kırmızı renkli ortabağdan çıkış yapan içe dönük hançerli yaprakların sırt kısmı düz bırakılmıştır. Bu yapraklar dıştan içe doğru, turkuaz, beyaz ve kobalt mavisi ile renklendirilmiştir. Şemsenin ortasında ortabağın

üzerinde yer alan küçük goncadan çıkan kırmızı renkli lale ve yapraklar yer alır. Lalenin tepe noktasında ve iki yaprağın birleşim yerinde küçük bir penç ve yaprak bulunur. Şemsenin salbekleri altta ortabağ, üstte küçük penç şeklindedir. Şemsede kobalt mavisi, turkuaz ve kırmızı renkleri hâkimdir(Resim-27, Çizim-12).

Cami içinde muhtelif duvarlarda ve fil ayaklarının tezyinatında kullanılan, yukarı doğru ilerleyen ulama tarzındaki yüzey düzenlemesinde, iri hatayı, penç ve lalelerin arasında yer alan şemseler kobalt mavisi ile renklendirilmiştir.

Resim 28: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan şemse uygulaması
Çizim 13: Cami içinde muhtelif duvarlarda yer alan şemse uygulaması

Şemselerin içinde küçük lale ve yapraklar yer alır. Alt kısımda salbeki yok iken üst kısımda küçük salbeki vardır. Şemsenin zemin rengi ile sınırları aynı olup etrafı rumi şeklinde dendanlıdır. XVI. yüzyıla tarihlendirilen kompozisyonda kobalt mavisi, kırmızı ve turkuaz kullanılmıştır(Resim-28, Çizim-13).

b. Mihrapta yer alan şemse uygulamalı kompozisyonlar

Mihrabı süsleyen bu çiniler mihrabın iç yüzeyine yerleştirilmiş olup beş bölümden oluşmaktadır. Her bölüm birbirinin tekrarı olarak tasarlanan mihrapta süpürgelik seviyesinde ulama tarzı desen yer almaktadır. Ulama kısmın hemen üstünde başlayan kompozisyon bir vazo ile vazodan çıkan şemse ve köşebentlerle son bulmaktadır.

Resim 29: Rüstem Paşa Camii Mihrap Genel Görünüşü

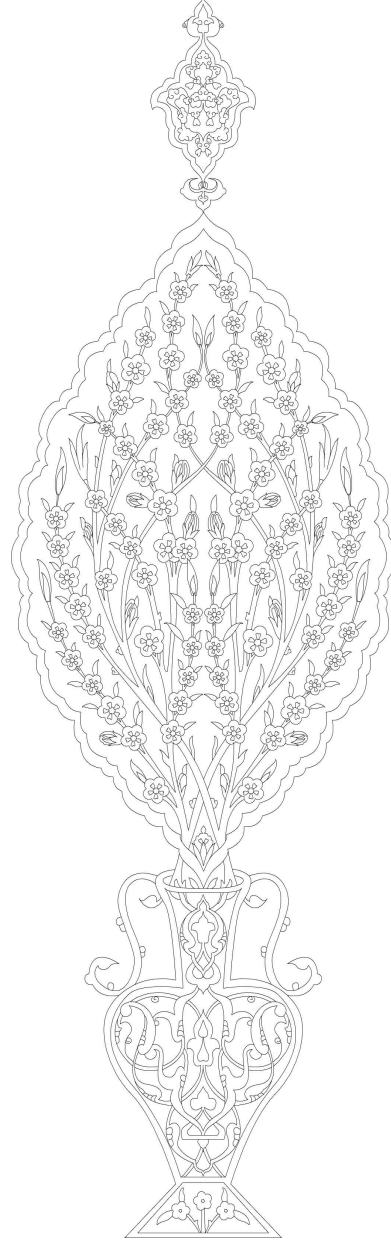

Bu panoda hâkim renkler kobalt mavisi, turkuaz ve kırmızıdır. Beyaz zeminli bir niş içinde yer alan kompozisyonda, vazolu şemsenin etrafını, hurdelenmiş rumi ve hatayilerden oluşan simetrik bir desen kuşatır. Şemsenin salbek görevini üstlenmiş olan vazunun içi dendanlı rumilerden oluşan simetrik kompozisyon ile doldurulmuştur(Resim-30, Çizim-14).

Vazonun zemini kobalt mavisi olup sınırları ve kulpları kırmızı renklendirilmiştir. Rumiler ve tepeliklerde beyaz ve turkuaz kullanılırken hurdelerde kırmızı tercih edilmiştir. Panonun ortasında yer alıp vazodan çıkan, kırmızı dendanlı sınırlara sahip olan şemsenin de zemini kobalt mavisidir. Vazodan çıkan turkuaz dallar şemseye bağlanarak şemse içinde simetrik bir bahardalı kompozisyonu oluşturur. Bahar dalının küçük yaprakları ve dallarda turkuaz kullanılmış, çiçekler beyaz renkli bırakılıp ortaları ve goncalar kırmızı ile renklendirilmiştir. Şemsenin hemen üzerinde yer alan kobalt mavisi renginde bir ortabağdan çıkan salbek tepelik şeklinde olup kırmızı sınırlara sahiptir. Zemini kobalt mavisi olan salbeğin iç tezyininde turkuaz ve beyaz bulutlar simetrik olarak tasarlanmıştır. Salbek kırmızı ve kobalt mavisinin hâkim olduğu tepelikle son bulur.

Resim 30: Rüstem Paşa Camii mihrapta yer alan şemseli pano
Çizim 14: Rüstem Paşa Camii mihrapta yer alan şemseli pano

Karşılaştırma: Bir çini müzesi görünümündeki Mimar Sinan'ın önemli eserlerinden olan cami XVI. yüzyılın en güzel çinileri ile kaplıdır. Camide çini kullanımı son cemaat yerinde başlayıp iç kısımda daha yoğun bir şekilde devam etmiştir. Bütün duvarlar, destekler ve mihrapta yer alan çiniler çok farklı motiflerin bir araya gelerek oluşturduğu kompozisyonlardan meydana gelmiştir. Kobalt mavisi, turkuaz ve kırmızı renklerin hâkim olduğu çinilerde dört farklı şemse uygulaması bulunmaktadır. Bu şemselerden ilki mihrabı süsleyen vazodan çıkan salbekli şemsenin beş kez tekrarıyla meydana gelmiştir. Şemsenin içi simetrik bir şekilde bahar dalı kompozisyonu ile döşenmiştir.

Şemsenin üzerinde yer alan salbek, rumi desenine sahiptir. Camide yer alan diğer şemse ise hatayi grubu çiçeklerden oluşan lacivert zemine yerleştirilmiş turkuaz renkli ve salbeksizdir. Bulut motifine sahip bu şemse Antalya Kuyucu Murat Camii'nde bordürde yer alan şemsenin kompozisyonu ile benzerlik göstermektedir. Camide iki adette tek yönlü ulama tarzında hazırlanan şemse uygulamaları vardır. Bu şemselerden sınırsız olan şemsenin benzerlerine III. Murat Has Odada ve Çifte Kasırlarda rastlanmaktadır.

2.2.5. Rüstem Paşa Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 5
Resim, Çizim No	: 31, 15
İnşa Tarihi	: 1560–61 ⁶³
İnşa Ettiren(Banisi)	: Mihrimah Sultan ⁶⁴
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl kırmızılı sır altı tekniğinde çiniler kullanılmıştır.

Rüstem Paşa Türbesi, Şehzade Camii haziresinde ve Şehzade Mehmet Türbesi'nin yakınlarındadır. Türbenin sekizgen gövdesi üzerine doğrudan oturan kubbesi kurşun kaplı olup, duvarları kesme küfeki taşındandır. Türbe tezyinatında çini ve kalem işlerine yer verilmiş olup günümüze dökülerek ulaşabilen kalem işleri henüz yenilenmemiştir. Rüstem Paşa ve oğluna ait olduğu bilinen iki sanduka, türbe içinde yer alır⁶⁵.

Çini Program: Türbe duvarları zeminden kubbe eteğine kadar XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde yapılmış çinilerle süslüdür. Alt pencere aralarında, bordürlerin kuşattığı vazodan çıkış yapan şemse uygulamalı panolar sıralanır. Pencere ve panoların üzerinde kesintisiz devam eden yazı kuşağı geniş bir bordür halinde türbeyi dolandır. İkinci sıra pencere aralarında ise işlemeli rumi ve hatayi grubu çiçeklerle oluşturulan kompozisyonlara yer verilmiştir. Tüm bu panoların etrafını lacivert zeminli penç ve goncaların oluşturduğu aynı bordür dolanmaktadır. Bu, çinilerde kullanılan renkler ve sır oldukça kaliteli olup dönemin özelliklerini yansıtır.

Yapıda bulunan şemse uygulamalı çiniler; Rüstem Paşa Türbesi'nde bulunan çinilerde sadece tek çeşit şemse uygulamasına yer verilmiştir. Bu çiniler sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVI. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Hatayi gurubu çiçeklerle bezeli şemse uygulaması, beyaz zeminli bir niş içinde tasarlanmış olup, üst kısmı kobalt

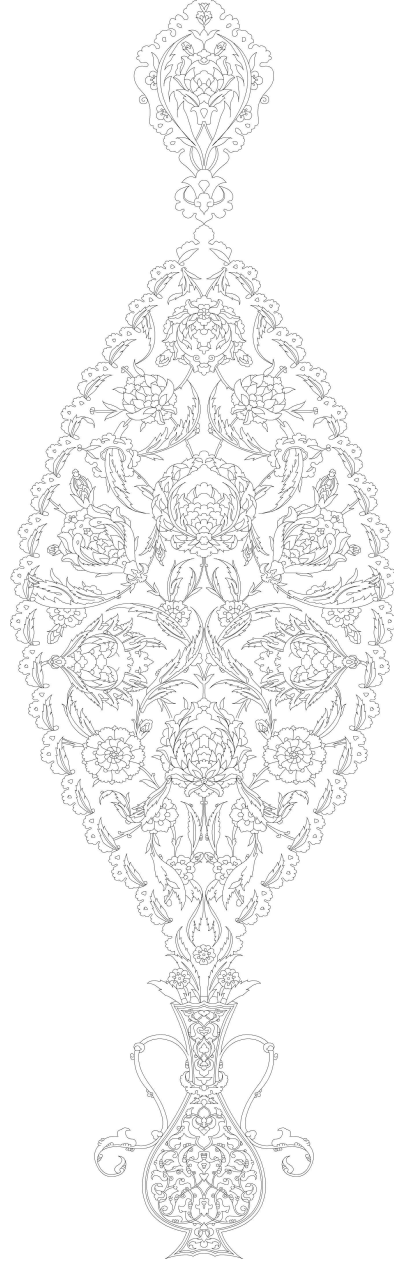
⁶³ KURAN, Aptullah (1986), *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.328

⁶⁴ KUBAN, Doğan (2007), *Osmanlı Mimarisi*, Yem yayınları, İstanbul, s.343

⁶⁵ OKÇUOĞLU, Tarkan (1994), "Rüstem Paşa Türbesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayınları, s.376

mavisi zeminli beyaz bulutların oluşturduğu köşebentle taçlanır. Pencere aralarına yerleştirilen bu panoların orta noktaları tam köşe sütunlara yerleştirilmişlerdir ve toplam 8 tanedirler(Resim-31, Çizim-15).

Resim 31: Rüstem Paşa Türbesi, alt pencere aralarındaki şemseli pano
Çizim 15: Rüstem Paşa Türbesi, alt pencere aralarındaki şemseli pano

Panoda yer alan şemse rumi desenine sahip kulplu bir vazodan çıkış yapmakta, iri saz yolu üslubundaki yapraklar ve hatayi grubu çiçeklerden oluşan kompozisyon ile kuşatılmaktadır. Hatayi gurubu çiçeklerin oluşturduğu, vazonun içinden ve iki alt yanından çıkış yaparak kıvrık dallar üzerine kurulan kompozisyon kesilmeden şemse içinde de devam etmektedir. Kobalt mavisi zemine sahip olan şemsenin içinde beyaz

rengin daha ağırlıkta kullanıldığı, şemse içinde beyaz bırakılan yerlerin, şemse dışında kobalt mavisi ile renklendirildiği görülmektedir. Panoda yer alan dal ve yapraklar bazen şemseyi delerek kompozisyona hareketlilik katmaktadır. Şemsenin kenarlarında bulunan dendanlar dilimlenerek yapraklarla süslenmiştir. Şemsenin üst kısımda bulunan orta bağ ile bağlanmış olan salbek de kobalt mavisi zemine sahiptir. Birbirine bakan iki hançerli yaprağın ortasında yer alan gonca motifi ile bezenmiş olan salbekte de panoda kullanılan kompozisyon devam etmektedir. XVI. yüzyılın en güzel örneklerinden olan çinilerde, kobalt mavisi, turkuaz, kırmızı ve zeminin beyazlığı büyük bir ustalıkla kullanılmıştır. Şemse mekik formunda olup gerek salbeki, gerekse renkleri ve motifleri ile oldukça gösterişlidir.

Karşılaştırma; Şehzade Camii haziresinde bulunan türbe XVI. yüzyıla tarihli çinilerle süslüdür. Türbede şemse uygulaması tek çeşit olup, aynı şemseler pencere aralarında tekrar etmektedir. Başlı başına panolar şeklindeki bu şemse uygulamalarına incelediğimiz diğer yapılarda rastlanmamıştır. Sadece bu türbede karşılaştığımız bir özellik olarak pano ile bordür arasında ince bir zencerek dolanmaktadır. Şemse içinde ve dışında aynı kompozisyonun kesilmeden devam etmekte olup incelediğimiz yapılar içinde Ayasofya Camii'nde ve Eyüp Sultan Türbesinde bulunan birer şemseli pano da bu şekilde çalışılmıştır. Ancak bu yapıda daha belirgin ortaya çıkan uygulamada bazen şemsenin içinde yer alan bir dal veya yaprak şemse dışına çıkmakta veya şemse dışında bulunan bir yaprak şemseyi delerek içeri girmektedir.

2.2.6. Kanuni Sultan Süleyman Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 6
Resim, Çizim No	: 32, 16
İnşa Tarihi	: 1566–68 ⁶⁶
İnşa Ettiren	: Belli değildir.
Mimarı	: Mimar Sinan ⁶⁷
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl kırmızılı sır altı tekniği

Kanuni Sultan Süleyman Türbesi, Süleymaniye külliyesinin içinde, caminin mihrap cephesi önündeki hazirede yer alır. Yapı, kenarları hafifçe kesilerek, köşelerinin belirginliği hafifletilmiş sekizgen bir plan sergiler. Giriş kapısı künde kari olup üzeri kabartma hatla bezelidir. Türbe duvarları dışta mermerle kaplı olup, duvarların içi yarı yüksekliğe kadar çini bezelidir. Bu çini bezemelerin araları mermer bordürlerle zenginleştirilmiştir.

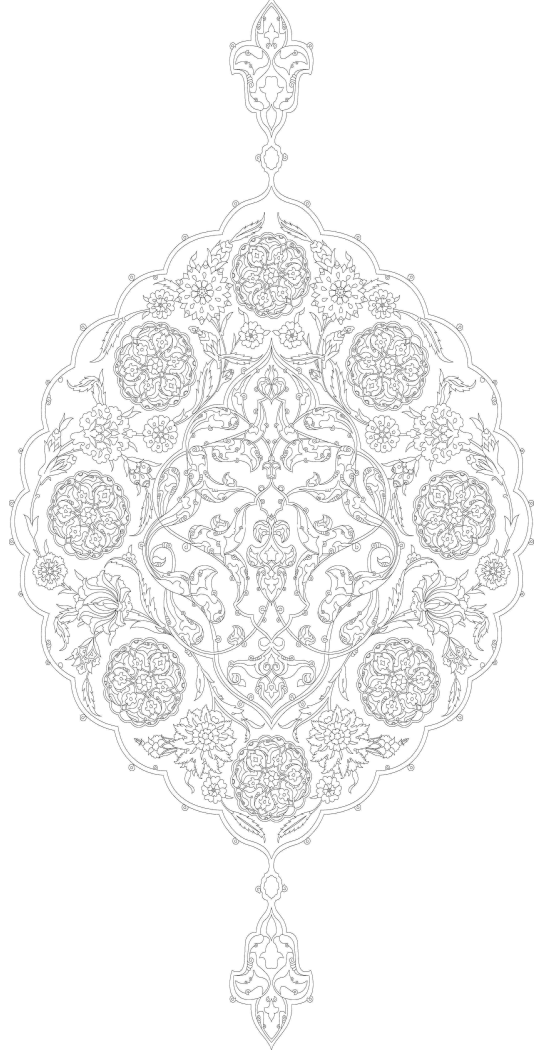
Çini programı: Klasik döneme ait olan İznik çinileri türbede giriş revakından başlayarak dâhile yayılmıştır. Türbe girişinde yer alan nişin sağında ve solunda ki duvar yüzeyinde dönemin en güzel çinilerinden oluşan sıratlı tekniğinde iki pano bulunmaktadır. Dikdörtgen panoların etrafı silmelerle çevrelenmiştir. İki pano birbirinin aynıdır. Çinilerle kaplı duvar yüzeylerinde yer alan alınlıklarda da çini ayetlere yer verildiği gözlenir. Türbe içinde çini ise alt pencerelerin üzerine kadar olan kısımda ve üstte ise aslan göğsü dediğimiz kısımlarda görülür. Türbedeki çiniler renk ve desen açısından XVI. yüzyıl dönem özelliklerini taşımaktadırlar.

Yapıda bulunan şemse uygulamalı çiniler; Türbe giriş kapısının sağ ve solunda yer alan tek tip kompozisyona sahip panolar, sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVI. yüzyıla tarihlidir (Resim-32, Çizim-16). Panoda yer alan karolar, 28,5 x 29,3 cm. ölçülerindedir.

⁶⁶ DOĞANAY, Aziz (2007), “Türbeler”, *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara, s.242

⁶⁷ DOĞANAY, Aziz (2007), a.g.e, s.242

Resim 32: Kanuni Türbesi giriş eyvanı panosu, şemse motifi
Çizim 16: Kanuni Türbesi giriş eyvanı panosu, şemse motifi

Etrafı hatayı, penç ve lalelerden oluşan bir bordürle çevrelenmiş olan pano, merkezde şemsenin yer aldığı beyaz zeminli bir niş şeklinde tasarlanmıştır. Sivri kemerli, beyaz zeminli nişin ortasında lacivert iri dilimli şemse ve içinde mavi ikinci bir, dilimli şemseden oluşmaktadır. Panoyu oluşturan beyaz nişin içinde beyaz zemin üzerinde yerleştirilmiş olan hatayı ve pençlerden oluşan kompozisyon panonun alt kısmında iri saz yaprakları ile başlar, helezonlar meydana getirerek devam eder. Nişin üst kısmında yer alan kemer köşelikleri ise rumi kompozisyondan oluşmaktadır. Panonun merkezine yerleştirilen şemsenin dışta olanının dilimlerinin kenar çerçevesi kırmızı renkle sınırlanmıştır. Kobalt mavisi zemine sahip olan bu şemsede, hatayı motifleri ile oluşturulmuş, rumi motifli küçük rozetlerin etrafına yerleştirilerek tasarlanmıştır. Bu büyük şemsenin içine yerleştirilen iri dilimli kırmızı sınırlara sahip olan küçük şemsenin zemini turkuaz renkli olup, kırmızı ve beyaz renkli hurde rumilerden oluşmuştur.

Şemsenin iki ucuna yerleştirilen salbekler de kırmızı sınırlara sahip, mavi ve beyaz renklerden oluşan hurde rumilere sahiptir. Panoda yer alan şemseler ve salbekler simetrik olarak tasarlanmış, renkleri ve sıraları oldukça kalitelidir.

Karşılaştırma: Süleymaniye Camii'nin hemen yanında yer alan türbe, Mimar Sinan'ın eseri olup XVI. yüzyıl çinileri ile süslüdür. Türbe girişinin iki yanında simetrik olarak yer alan panolarda şemse uygulamalarına yer verilmiştir. Mekik şeklinde tasarlanan şemsenin iki ucunda rumi kompozisyonuna sahip salbekleri vardır. Şemse ise içte rumili bir şemse ile dışta bordür şeklinde tasarlanan diğer şemseden oluşmuştur. Kompozisyona kobalt mavisi, kırmızı ve turkuaz renkleri hâkimdir. Dönemin özelliğini yansıtan şemseli pano daha sonraki yıllarda inşa edilen Sultan Ahmet Camii'nde kullanılmıştır. Ancak aynı desenin kullanıldığı panonun renkleri farklı tasarlanmıştır.

2.2.7. Kuyucu Murat Paşa Camii (Antalya)

Katalog No	: 7
Resim, Çizim	: 33-36, 17-18
İnşa Tarihi	:1570–1571
İnşa Ettiren	: Sadrazam Kuyucu Murat Paşa ⁶⁸
Mimarı	: Belli değildir.
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl, sıratlı tekniğinde İznik çinileri

Osmanlı döneminin Antalya'daki ilk anıtsal yapısı olan cami, kareye yakın dikdörtgen planlı, kesme taştan yapılmış olup, üzeri tek kubbe ile örtülüdür. Caminin mihrabı son derece sade olmasına karşın, minberi beyaz mermerden yapılmış ve güzel bir taş işçiliği sergilemektedir.

Çini programı: Yapıda XVI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen İznik çinileri, güney, doğu ve batı duvarlarında bulunan alt pencerelerin sivri kemerli alınlıklarında yer almaktadır. Kuzey duvarındaki pencerelerde ise çini alınlık görülmemektedir. Alınlıklarda üç farklı kompozisyon şeması dikkat çeker. Bu kompozisyonlardan mihrabın iki yanında yer alanlar birbirinin aynı olup, diğer iki kompozisyon karşılıklı gelecek şekilde doğu ve batı duvarlarında bulunan pencere alınlıklarına yerleştirilmiştir. Bu çinilerde firuze, lacivert, kahverengi, kırmızı ve yeşille renklendirilmiş hatayi grubu motifler, lale, gül, sümbül, bulut motifli şemseler, bahar dalı çiçekleri yer almıştır. Çinilerin sırları çatlaksız olup oldukça kalitelidir. Pencere alınlıklarında kullanılan ayetlerden bir kısmı lacivert zeminde beyaz sülüsle yazılı ve harf dolguları yeşil iken diğerleri beyaz zeminde lacivert sülüsle yazılmıştır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda pencere alınlıklarında yer alan iki farklı şemse uygulaması mevcuttur. Bu çiniler sıratlı tekniğinde olup, XVI. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Panoda yer alan karolar, 22 x 22 cm. ölçülerindedir.

Sivri kemerli tasarlanmış pencere alınlığının etrafı lacivert zeminli, hatayi grubu çiçek ve yapraklarla bezenmiş bir bordür ile çevrilidir. Beyaz zeminli alınlığın ortasında

---

⁶⁸ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.85

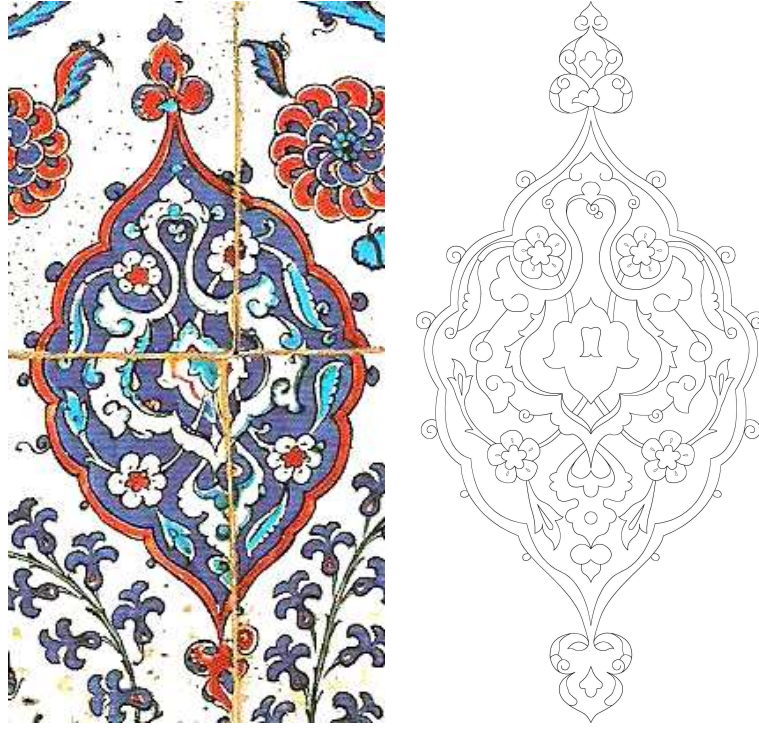
salbekli bir şemse yer alır. Bu şemseyi iki yandan ince dallar üzerinde lale, karanfil, gül, gül goncası ve sümbül motiflerinden oluşan kompozisyon kuşatır. Panonun turkuaz zeminli alt köşebentleri, ortada beyaz renkli bulut şeklinde tasarlanmış bir penç ile bulutlardan oluşan kompozisyona sahiptir.

Resim 33: Kuyucu Murat Paşa Camii, şemse uygulamalı pencere ahnlığı

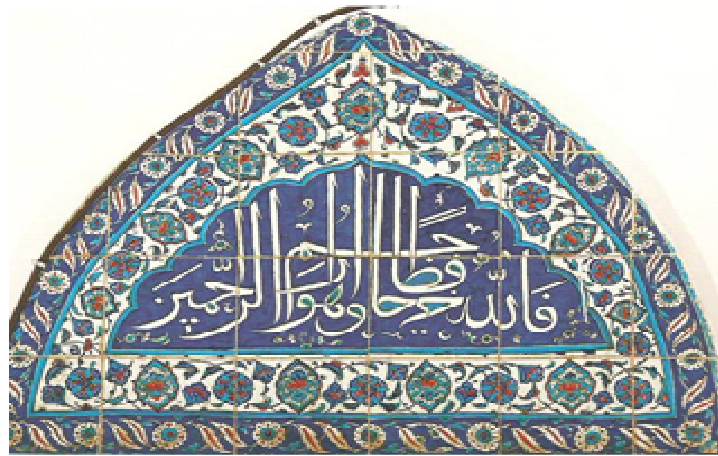
Kırmızı dendanlarla sınırlanmış olan lacivert zeminli şemsenin üzerinde beyaz renkli rumi, mine çiçeği ve yapraklardan oluşan kompozisyon bulunur. Yapraklar ve rumilerin hurdeleri turkuaz renkli olup mine çiçeklerinin ortası kırmızıdır. Şemsenin salbekleri lacivert renkli hurdelere sahip kırmızı renkli tepeliklerden meydana gelmiştir. Şemsenin etrafındaki lacivert renkli küçük hurdeler şemseye hareket katmıştır. Oldukça gösterişli olan bu şemsede çizim kurallarına göre hatalar mevcut olup yerleştirmede de problem vardır. (Resim-34, Çizim-17).

Resim 34: Kuyucu Murat Paşa Camii, pencere alınlığındaki şemse motifi
Çizim 17: Kuyucu Murat Paşa Camii, pencere alınlığındaki şemse motifi

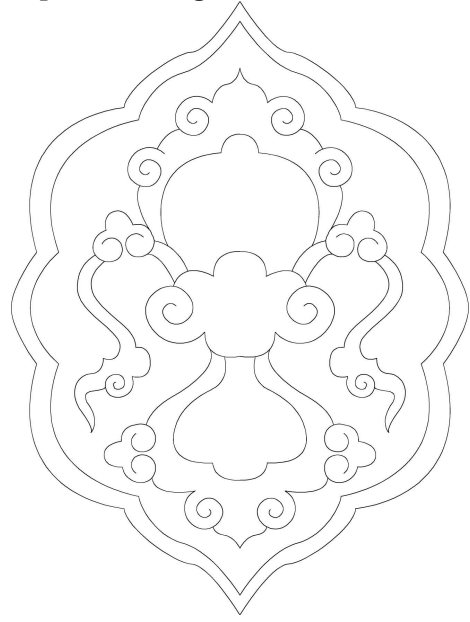
Doğu ve batı duvarında yer alan diğer pencere alınlığı da sivri kemerli olarak tasarlanmıştır. Daha önce anlatılan pano ile aynı bordüre sahip olup, ortasında turkuaz renkle sınırlanmış lacivert zemin üzerinde beyaz hat yazılı kartuş yer alır. Harf dolguları turkuaz renklendirilmiş yazının boşluklarına yerleştirilen çiçeklerle hareketli bir görünüm elde edilmiştir. Yazılı kısım ile bordür arasına bir başka bordür daha yerleştirilmiştir.

Resim 35: Kuyucu Murat Paşa Camii, şemse uygulamalı pencere alınlığı

Bu bordür iki iplik üzerine penç, gonca ve yapraklar ile bu çiçeklerin arasına yerleştirilen şemselerden oluşmaktadır. Kırmızı renkli dendanlarla sınırlanan şemsenin zemini turkuaz renkli olup üst kısmında tepelik şeklinde kırmızı salbeki mevcuttur. Beyaz bulutlardan oluşan kompozisyonun ortasında kırmızı renkli bulut kümesi yer alır. Bordürde yer alan diğer şemselerde aynı kompozisyona sahip olup salbeksizdirler(Resim-36, Çizim-18).

Resim 36: Kuyucu Murat Paşa Camii pencere alınlığı şemse motifi
Çizim 18: Kuyucu Murat Paşa Camii pencere alınlığı şemse motifi

Karşılaştırma: 1570 yılında yapılan camide pencere alınlıkları XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde çinilerle süslenmiştir. Çinilerde iki farklı şemse uygulamasına yer verilmiştir. İlki pencere alınlığını kaplayan natüralist üsluplu kompozisyonun ortasında bulunan salbekli şemsedir. Desen geçirilirken kayma yapmış ve desenleyen usta olduğu gibi işlediğinden olsa gerek şemse yamuk durmaktadır. Şemse rumi deseni ile pençlerden oluşur. İkinci şemse ise diğer pencere alınlığının ortasında yer alan yazının etrafında bordür şeklinde tasarlanan kompozisyonda bulunur. Tepe noktasında salbekli olarak kullanılan şemsenin diğerleri salbeksizdir. Bulut desenli bu şemse ile Rüstem Paşa Camii'nde yer alan bulut desenli şemse birbiri ile benzerlik göstermektedir. Lakin bazı farkları mevcuttur.

2.2.8. Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

Katalog No	: 8
Resim, Çizim No	: 37-48, 19-24
İnşa Tarihi	: 1571–1572 ⁶⁹
İnşa Ettiren(Banisi)	: Sokullu Mehmed Paşa ⁷⁰
Mimarı	: Mimar Sinan ⁷¹
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde çiniler

İstanbul, Kadirga yokuşuna inilirken sol tarafta kalan cami, Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi içinde yer alır. Cami, tek bir mekân olarak düşünülmüş olup, ibadet alanı altıgen planlı olup, tek kubbe ile örtülüdür. Klasik döneme ait iki çini pano arasında yer alan mermer mihrabın üzerinde, iki sıra alçı içlikler içine yerleştirilen revzenler mihrap duvarının tezyinatını tamamlar. Caminin kubbe bezemesindeki kalemişleri özgünlüğünü yitirmiş, duvar ve kubbe bezemesinden eser kalmamıştır. Fakat galeriler altında özgün alçı kabartmalar yenileme (1930) sırasında ortaya çıkarılmıştır⁷².

Çini programı: Sokullu Mehmet Paşa Camii'nde, XVI. yüzyıl sıratlı tekniği çinilerine yer verilmiştir. Yapıda çini uygulamaları caminin son cemaat yerinde, içeride mihrap sofasında ve pencere alınlıklarında bulunmaktadır. Son cemaat yeri alt kat pencere alınlıklarında yer alan dikdörtgen panolarda lacivert zeminli sülüs yazılara yer verilmiştir. Kenar bordürleri rumi deseni ile taçlanır. Mermer mihrabın iki yanında yer alan çinilerin altında mermer taklidi çinilere yer verilmiştir. Mihrabın yanlarında yer alan panoların üstünde de lacivert zeminli, ortada düğüm oluşturan hat yazılı panolar mevcuttur. Mihrap üstünde de yazılı çini pano yer alır. Pencere üstlerinde ve altlarında çini panolara yer verilmiştir. Mihrabın üstünde bulunan pencerelerin etraflarında yer alan panolar natüralist üslubun güzel örneklerini sergilemektedir. Mermer mihrabın

⁶⁹ DÖNMEZ, Naza Emine (2002), *Osmanlı Dönemi Türk Çini Sanatı*, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s 367

⁷⁰ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları, İstanbul, s.84

⁷¹ KUBAN, Doğan, (1994), *Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi*, İstanbul Ansiklopedisi, Cilt 7, İstanbul, s.32

⁷² KUBAN, Doğan (1994), "Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt. 7, İstanbul, s.33

diğer bir ögesi olan minber külâhını da çini kaplayan mimar ayrı bir güzellik sunmaktadır. Camide yer alan çiniler oldukça iyi durumdadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Mihrap sofasında iki adet, pencere alınlıklarında dört adet olmak üzere yapıda toplam altı farklı çeşit şemse uygulaması mevcuttur. XVI. yüzyıla tarihlendirilen bu çiniler sıratlı tekniğinde olup, dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

a.Mihrap sofasında yer alan şemse uygulamalı çiniler

Mihrabın yan duvarlarında yer alan, bordür şeklindeki ulama pano, bir tam üstte iki yarım, sonra yine bir tam şeklinde devam etmektedir. Beyaz zemin üzerine yerleştirilmiş olan kobalt mavisi dendanlı şemselerin salbekleri kırmızı renkli küçük tepelikler şeklindedir(Resim-33). Panoda yer alan karolar, 18,5 x 24,5 cm. ölçülerindedir.

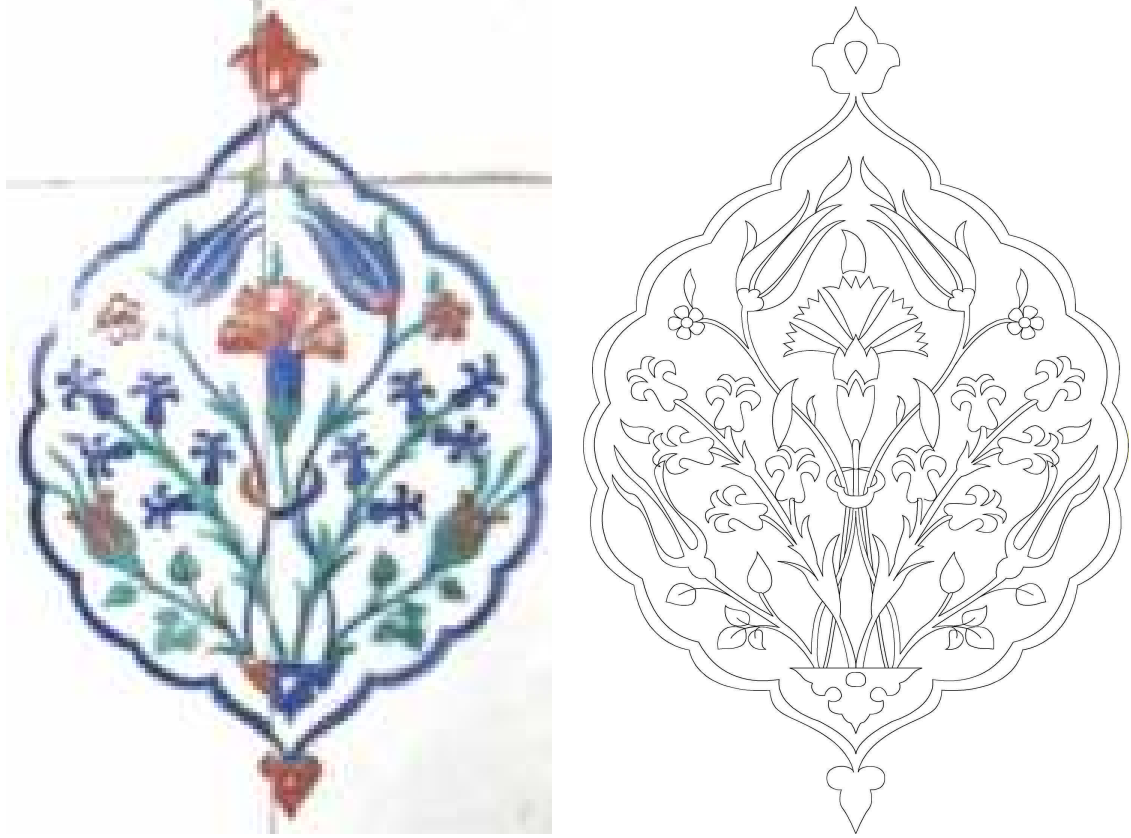
Resim 37: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap yanı duvarlarındaki çiniler

Şemselerin içine yerleştirilen çiçek demeti natüralist üsluptadır. Orta bağdan çıkan hareketli dallar üzerinde ortada bir kırmızı karanfil, iki yanında kobalt mavisi renkte kırmızı benekli laleler yer alırken bunlar yine bir orta bağ ile bağlanmıştır. En dışıda iki kırmızı gül guncası bulunan demette, sümbüllere de yer verilmiş ve bunlarda da kobalt mavisi kullanılmıştır. Bu panonun etrafı yaprak ve tepeliklerden oluşan bir

bordür ile kuşatılmıştır. Lacivert zeminli bu bordüründe dışına başka bir bordür kuşağı yerleştirilmiştir. Sırları oldukça parlak olup renklerde kalitelidir ve dönem özelliklerini yansıtır(Resim-38, Çizim-19).

Resim 38: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap yanı duvarı çinilerindeki şemse motifi
Çizim 19: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrap yanı duvarı çinilerindeki şemse motifi

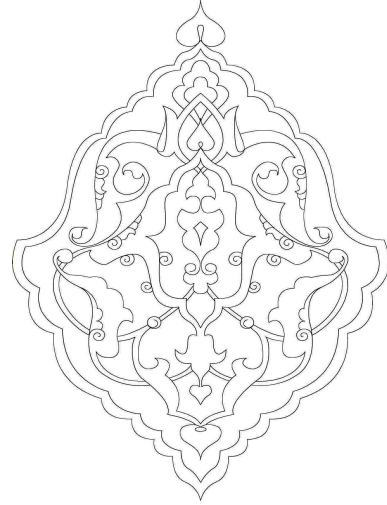

Mihrap tacının iki yanında yer alan şemse uygulamalı panolar birbirinin aynısıdır. Daire şeklindeki lacivert zeminli panolarda beyaz renkli harfler ortada düğümlenerek geometrik bir ağ ile yıldız şeklini alır. Harf ortalarında kırmızı ve yeşil renklerine yer verilmiştir. Köşelerde yer alan şemse formları dört köşeye yerleştirilerek ince dallar üzerinde bulunan yaprak ve çiçeklerden oluşan kompozisyonlarla desen tamamlanır. Şemse içinde bulunan kompozisyondaki ayırma rumiler beyaz, ortaları yeşil, en dış kısımları lacivert ile renklendirilmiştir. Bu şemsenin salbekleri tepelik şeklinde olup kırmızı renklidir(Resim-40, Çizim-20).

Resim 39: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mihrabın üst kısmında yer alan yazılı pano

Resim 40: Camii, mihrabın üst kısmındaki panoda yer alan şemse form motifi
Çizim 20: Camii, mihrabın üst kısmındaki panoda yer alan şemse form motifi

b.Pencere alınlıklarında yer alan şemse uygulamalı çiniler:

Cami içinde mahfil altlarında yer alan bu panolar on iki adet olup iki tanesi dışındakiler pencere üstü alınlığı olarak tasarlanmıştır. Her pencere üzerinde aynı kompozisyon tekrar ederken ufak renk değişikliklerine yer verilmiştir. Beyaz zeminli bu panolar dikdörtgen olarak tasarlanmış olup tam orta kısmına rumi kompozisyona sahip güzel bir şemse yerleştirilmiştir. Aynı kompozisyonlu yarım şemseler diğer şemse ile aynı hizada, panonun sağ ve sol başına oturtulmuştur. Dendanlı şemsenin zemini muhteşem mavi rengi ile göz doldururken, aynı güzellikteki beyaz rumili ve kırmızı hurdeli,

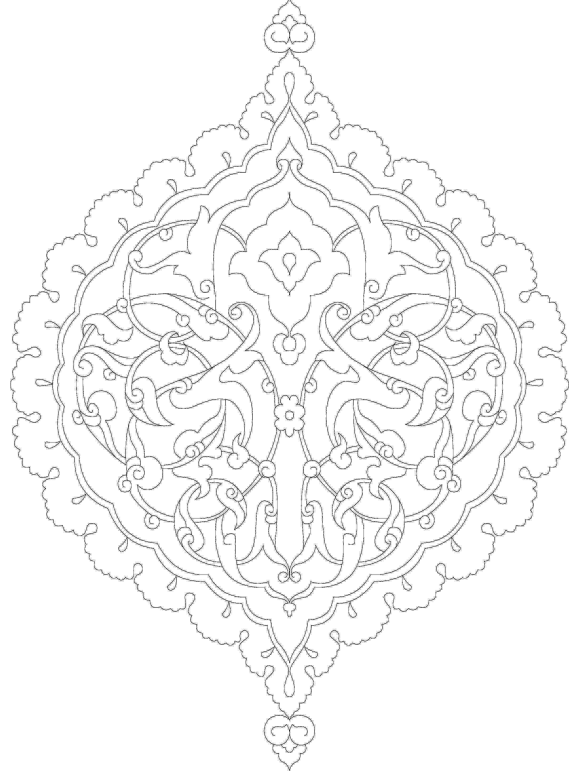

simetrik kompozisyon ile şemse bezenmiştir. Şemsenin kenarları tepelik formuna benzeyen açık mavi renkli dandanlı yapraklar oya gibi işlenmiş olup ortalarına kırmızı noktalar boncuk gibi kondurulmuştur(Resim-42, Çizim-21).

Resim 41: Sokullu Mehmet Paşa Camii, sağ mahfilde yer alan pencere alınlığı

Resim 42: Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii, alınlık şemse motifi
Çizim 21: Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii, alınlık şemse motifi

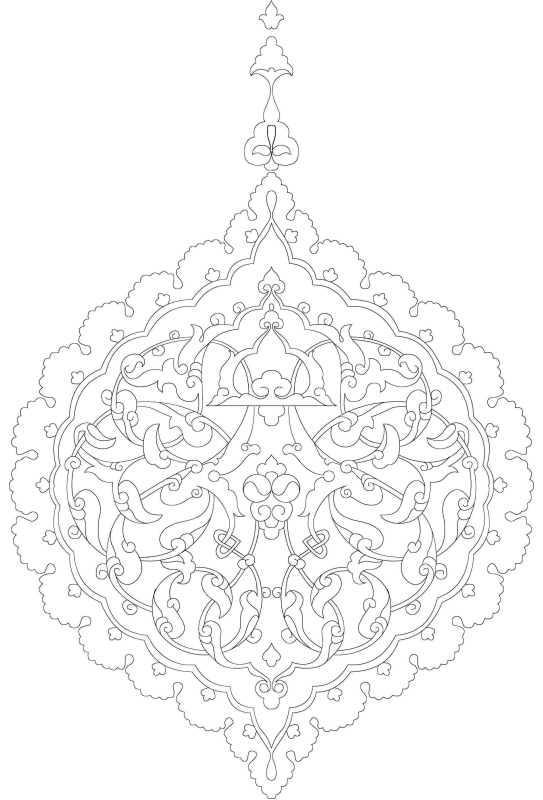
Bu alınlık cami girişinde sağ mahfilde olup iki adettir. İki yanda ve orta kısımda yer alan şemselerin arasında kalan beyaz zeminli alanda hatayi ve pençlerden oluşan kompozisyon yer alır. İnce ve zarif dallar üzerinde yer alan zarif kıvrımlara sahip

hançerli yapraklar üzerine yerleştirilen orta kısımdan simetrik kompozisyon ile pano tamamlanmaktadır. Kompozisyonda yer alan kırmızı bahar dalları çiçeklerin arasına serpiştirilmiştir(Resim-44, Çizim-22).

Resim 43: Sokullu Mehmet Paşa Camii, cami girişi sağ mahfili pencere alınlığı

Resim 44: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi
Çizim 22: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi

Bu pencere alınlığı da cami içinde yer alan diğer pencere alınlıkları ile aynı kompozisyona sahip olsa da kompozisyonunu merkezini oluşturan şemse de farklılıklar gözlenir. İlk bakışta sadece renk değişikliği göze çarpsa da rumi kompozisyonda da

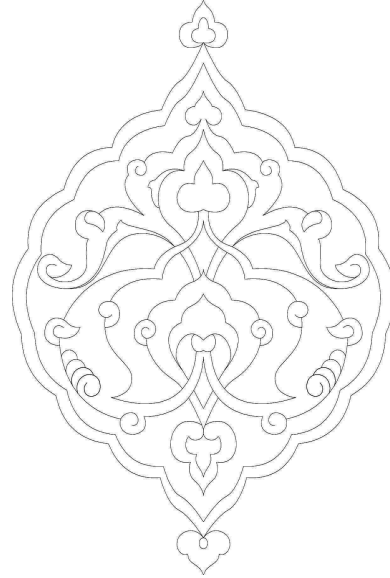
değişiklikler mevcuttur. Diğer şemseden farklı olarak zemini kırmızı ile renklendirilen şemse de turkuaz hurdeli rumiler yine beyaz renklidir. Bu narin şemsenin salbekleri kırmızı renkli, gittikçe küçülen tepeliklerden meydana gelmektedir.

Resim 45: Sokullu Mehmet Paşa Camii, sağ mahfil pencere alınlığı bordürü

Resim 46: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlık bordür şemse motifi

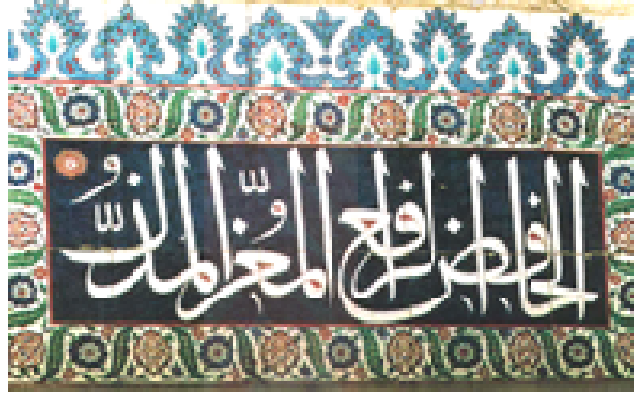
Çizim 23: Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlık bordür şemse motifi

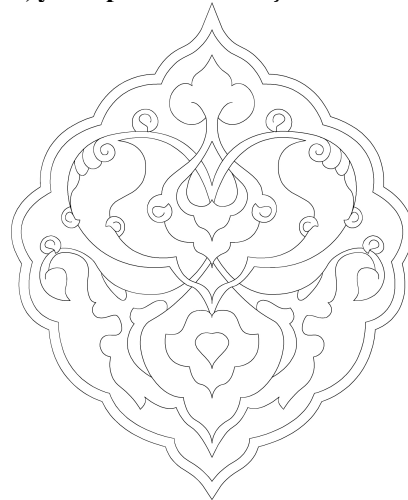
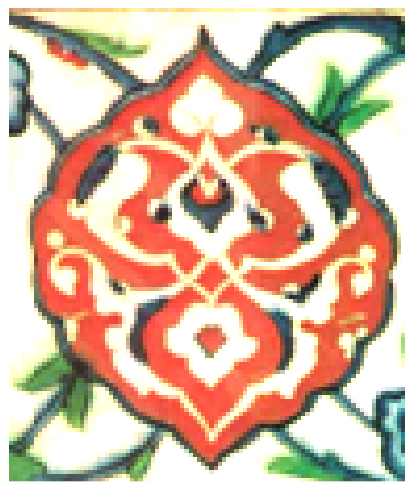
Bu alınlıkları taçlandıran bordür, lacivert zemine sahip olup panonun içi ile bütünlük sağlayan şemselerden oluşan bir kompozisyon sergiler. Şemseler uzun ve kısa kenarlarda yerini alırken, köşelere hatayiler yerleştirilmiştir. İri penç ve goncalarla yapraklardan oluşan kompozisyon şemselerin arasında dolaşmaktadır. Dilimli şemselerin zemini turkuaz renkli olup, salbekleri küçük beyaz zeminli kırmızı noktalıdır. Şemsenin içinde yer alan simetrik, ince, zarif rumi kompozisyonda beyaz rumilerin hurdeleri kırmızı renklidir. Panoyu taçlandıran bordür beyaz zemin üzerinde birbirini ile bağlantılı iki farklı tepelik formuna benzer dilimli yapraklardan oluşmuştur. Lacivert zeminli olan bordür kırmızı beneklidir. Sıraltı tekniği ile hazırlanan bu alınlıklarda kullanılan renkler ve sır son derece kalitelidir(Resim-46, Çizim-23).

Mihrap duvarının sağ ve sol kısımlarında mahfil pencerelerinin altında yer alan sülüs yazılı alınlıkta lacivert zemin üzerinde beyaz harflerle istiflenmiştir. Konumuz olan şemse bu panoda bordür kısmında yer almaktadır. Yaprak, penç ve şemse ile oluşturulan bordür yazı panoyu kuşatır. Diğer alınlıklardaki bordürün aynısı ile dikdörtgen pano taçlanır. Bu panonun bordürün temelini oluşturan şemse salbeksizdir. Beyaz zemin üzerinde bir penç bir şemse şeklinde düzenlenen kompozisyonda lacivert dallar şemsenin altından geçerek (S)'ler çizer. Şemse ve pençlerin arasında yer alan iri dilimli yaprakların içleri çiçeklenmiştir. Şemsenin zemini kırmızı renkte olup, lacivert hurdelere sahip beyaz renkli rumilerden oluşan kompozisyon ile döşenmiştir. Bu panoda renkler ve sır oldukça kalitelidir(Resim-48, Çizim-24).

Resim 47: Sokullu Mehmet Paşa Camii, mahfilde bulunan yazılı pano

Resim 48: Sokullu Mehmet Paşa Camii, yazılı pano bordürü şemse motifi
Çizim 24: Sokullu Mehmet Paşa Camii, yazılı pano bordürü şemse motifi

Camide kullanılan çiniler XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde olup renk ve kompozisyonlar dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

Karşılaştırma: Mimar Sinan'ın eseri olan cami 1571 yılında yapılmış olup, XVI. yüzyıl çinileri ile süslüdür. Yapıda altı farklı şemse uygulaması yer alırken şemselerden beş tanesi rumi deseni ile bir tanesi natüralist üsluplu kompozisyona sahiptir. Natüralist üsluplu olan şemse mihrap duvarının yanında yer alır ve yüzey düzenlemesi şeklindedir. Mihrabın hemen üzerinde bulunan sülüs yazılı panonun köşe dolgularında yer alan şemse uygulaması rumi kompozisyonuna sahip olup aynı şemse Beylerbeyi Camii'nde farklı renklendirme ile kullanılmıştır. Diğer rumi kompozisyona sahip şemseler sadece bu yapıda yer almaktadır. Natüralist üsluplu şemsenin kompozisyonu sadece bu yapıda yer alırken benzer kompozisyonları Beylerbeyi Camii ile Hırka-i Saadet Dairesi'nde görülmektedir. Diğer iki rumili kompozisyon ise bordür çinisidir. Birbirinin aynı olan şemseler, renklendirme farkından dolayı sanki başka bir desen izlenimi vermektedir. Bu şemse uygulaması III. Murat Has Odası'nda, III. Ahmet Kütüphanesi'nde ve karışık olarak Çifte Kasırlar'da görülmektedir. Şemselerde renklendirme farklılıkları mevcuttur.

2.2.9. Mustafa-i Cedit Türbesi (Bursa)

Katalog No	: 9
Resim, Çizim No	: 49-50, 25
İnşa Tarihi	: 1573–1574 ⁷³
İnşa Ettiren	: II. Selim
Mimarı	: Belli değildir.
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl İznik çinileri

Kanuni'nin oğlu Şehzade Mustafa'ya ait olan türbe, Fatih'in oğlu Şehzade Mustafa'dan ayırt edilmek amacıyla Mustafa-i Cedit Türbesi adıyla anılmaktadır⁷⁴. Dışta sekizgen gövdeye sahip türbenin duvarları tuğla ve kesme taştan yapılmıştır. Türbe içinde çini kaplamaların üst kısmında yer alan kalem işleri zaman içinde motif ve kompozisyonlarına uygun olarak yenilenmiştir.

Çini programı: Dâhilde türbe duvarları alt pencerelerin üstlerine kadar çini ile süslüdür. Bu çiniler XVI. yüzyıla tarihlendirilen İznik çinileridir⁷⁵.

Dönemin özelliklerini taşıyan bu çinilerde, hatayi grubu motifler, natüralist üsluptaki çiçekler ve rumi motiflerinden oluşan kompozisyonlar görülmektedir. Çinilerin etrafında bir bordür kuşağı yer alır. Çinilerin üst kenarında lacivert zeminli beyaz harflerle yazılan sülüs bir ayet frizi türbeyi dolandır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda sıratlı tekniğinde hazırlanmış, XVI. yüzyıla ait tek çeşit şemse uygulaması bulunmaktadır. Türbe çinilerinin etrafını dolanan lacivert zeminli bordürlerde, penç, hatayi, gonca ve yapraklardan oluşan kompozisyonun aralarında yer alan bu şemseler dönemin özelliklerini taşımaktadır.

---

⁷³ ARLI DEMİRSAR, Belgin - Ara ALTUN (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.212

⁷⁴ ÖNKAL, Hakkı (1999), *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, s.52

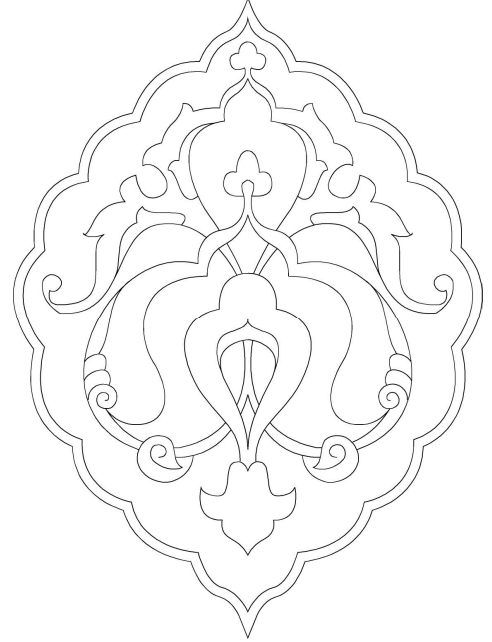
⁷⁵ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, s.100

Resim 49: Mustafa-i Cedit Türbesi, şemse formlu bordür

Beyaz dendanlarla sınırlanmış olan şemsenin zemini turkuazdır. Salbeksiz olan bu şemsenin içi beyaz renkli, rumi kompozisyonludur. Simetrik olarak tasarlanan desende rumiler kırmızı hurdeleridir.

Resim 50: Mustafa-i Cedit Türbesi, şemse motifi
Çizim 25: Mustafa-i Cedit Türbesi, şemse motifi

Karşılaştırma: Türbe XVI. yüzyıl çinileri ile pencere üstlerine kadar kaplanmıştır. Natüralist üsluplu çiçeklerden oluşan panoların etrafı, hatayi grubu çiçekler ile şemselerin meydana getirdiği bordürlerle çevrelenmiştir. Kobalt mavisi zeminli bordürün üzerinde yer alan salbeksiz şemseler turkuaz zemine sahip olup rumi kompozisyonludur. Aynı bordür Sultan Ahmet Camii'nde kullanılmış olup şemseler simetrik yerleştirilmemiştir.

2.2.10. Selimiye Camii (Edirne)

Katalog No	: 10
Resim, Çizim No	: 51-73, 26-40
İnşa Tarihi	: 1569–1575 ⁷⁶
İnşa Ettiren	: Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu II Selim ⁷⁷
Mimarı	: Mimar Sinan

Malzeme ve Teknik: XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde İznik çinileri

Mimar Sinan'ın ustalık eserim dediği Selimiye Camii, Edirne'nin merkezinde, biraz yüksek bir tepe üzerine inşa edildiğinden; eser, kilometrelerce uzaktan kolayca fark edilmektedir. Tüm dünyada kubbe mimarisinde en ileri örneklerden biri olan Selimiye Camii'nde iç mekânla dış görünüş tamamıyla kaynaşmıştır. Camide yer alan kalemişleri desenlerine uygun olarak tamir edilmiş olmasına karşın orijinal renkleri muhafaza edilememiştir⁷⁸.

Çini Programı: Camide yer alan çinilerin 1572 tarihli bir ferman ile İznik'e sipariş edildiği ve bunların Mimar Sinan'ın zevkine bırakıldığı bilinmektedir⁷⁹. Yapıda mihrap sofasında, hünkâr mahfilinde, minberde, kadınlar mahfilinde, galerileri taşıyan kemerlerin köşe dolgularında ve pencere alınlıklarında XVI. yüzyılın en güzel çinilerine rastlanmaktadır. Camide sülüs yazılı alınlıkların yanında bitkisel bezemeli alınlıklar da mevcuttur. Çini panoların üstünde lacivert zeminli geniş bir ayet bordürü yapıyı dolanmaktadır. İznik atölyelerinde üretilen bu çinilerde klasik dönemin özellikleri görülmektedir. Kompozisyonlarda natüralist üslubun yanında rumi ve hatayi gurubu düzenlemeler ile bahar ağaçları kullanılmıştır. Camii duvarlarında ki panolarda yer alan kompozisyonlarda renkler ve sır oldukça başarılıdır. Camide kırmızı, mavi tonları, yeşil, kahverengi ve zeminde bulunan beyaz renk kullanılmıştır.

⁷⁶ KUBAN, Doğan (2007), *Osmanlı Mimarisi*, Yem Yayınları, İstanbul, s.299

⁷⁷ EYİCE, Semavi (2002), "Mimar Sinan", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.84

⁷⁸ KURAN, Aptullah (1986), *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, s.170

⁷⁹DEMİRSAR ARLI, Belgin - Ara ALTUN (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.215

Yapıda bulunan şemse uygulamalı çiniler; Yapıda XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş, sıratlı tekniğinde 18 farklı şemse uygulaması tespit edilmiştir. Bu uygulamalar mihrap sofası ve hünkâr mahfilinde yer almaktadır.

a.Mihrap sofasında yer alan şemse uygulamalı çiniler; Mihrap sofasında dört büyük şemse uygulamalı pano yer alır. Panoda yer alan karolar, 24,5 x 25 cm. ölçülerindedir. Zeminin beyaz tutulduğu panolarda çok renkli bezemeler mevcuttur. Bu panoların renklendirmesinde ufak ton farkları bulunsa da desenleri aynıdır. Salbekli şemsenin etrafını dolanan hatayi ve yapraklardan oluşan kompozisyon köşe dolgularına yerleştirilen rumi desen ile taçlanır.

Resim 51: Selimiye Camii, mihrap sofasında yer alan şemseli pano

Panonun etrafı hatayi ve yapraklardan oluşan bordür ile kuşatılmıştır. Kompozisyonda hâkim motif salbekli şemседir. Bu dört kompozisyonda da şemsenin zemini laciverttir. Dilimli şemsenin dışına yerleştirilen kırmızı çiçekli bordür oya gibi işlenmiştir. Bu bordürün içinde yer alan diğer bordür beyaz, damarlı yeşil dilimli yapraklardan oluşmaktadır.

Resim 52: Selimiye Camii, mihrap sofası panodaki şemse motifi
Çizim 26: Selimiye Camii, mihrap sofası panodaki şemse motifi

Şemselerin içine yerleştirilen helezonik kıvrımlar üzerinde kırmızı yeşil dolgulu rumiler yer alır. Helezonik kıvrımların uzantılarında iki kanatlı ruminin birleşmesi ile ortada bir motif oluşmaktadır. Bu dört panoda meydana gelen motifin ortalarının renkleri farklıdır. Sağdaki yeşil, soldaki kırmızı, ortadakilerin dolguları firuze renklidir. Bu motifin

ortasında helezonik kıvrımların başlangıç noktasını oluşturan rumi ve bağ motifleri yer alır. Şemsenin iki ucunda salbekleri vardır. Üsteki salbekin ucuna yerleştirilen, ortabağdan çıkan hatayi motifi, şemseye doğru olup şemsenin etrafını saran kompozisyonun bir parçası şeklindedir. Panonun alt kısmında şemseden çıkarak salbeğe doğru yerleştirilen hatayi motifi, diğer motifle aynı olup salbek ve şemsenin arasında yer alır. Bu dört panoda da salbekler kırmızı zeminli olup sınırları lacivert dendanlıdır. İnce helezonik dallara yerleştirilen rumiler beyaz olup lacivert dendanlıdır. Şemsede olduğu gibi salbekte de ortada rumilerden oluşan bir tepelik yer alır ve kobalt mavisi ile renklendirilmiştir. Salbek, ucuna yerleştirilen tepelik ile nihayetlenir. Bu panolarda sır ve renkler tüm camide yer alan çinilerde olduğu gibi çok kalitelidir(Resim-52, Çizim-26).

Mihrap sofasında iki yan duvara karşılıklı yerleştirilmiş olan pano, şemse ve hatayi grubu kompozisyondan oluşmakta olup, etrafı bordürle çevrilidir. Panoda yer alan karolar, 21.7 x 17 cm. ölçülerindedir. Sonsuzluk ilkesi ile tasarlanan ince ve zarif panoda hâkim renk kırmızı ile kobalt mavisi olup yanında yeşil ve turkuazda kullanılmıştır.

Resim 53: Selimiye Camii, Mihrap duvarında yer alan pano

Tepelik şeklinde küçük kırmızı renkli salbekleri olan şemsenin etrafı yeşil renkle dendanlanmıştır. Kırmızı zemine sahip olan şemse beyaz renkli, yeşil hurdeli rumilerden oluşan kompozisyona sahiptir. Ruminin orta kısmı kobalt mavisi renktedir. Aynı şemse kenarlarda yarım olarak yerleştirilmiştir(Resim-54, Çizim-27).

Resim 54: Selimiye Camii, mihrap duvarı panodaki şemse motifi
Çizim 27: Selimiye Camii, mihrap duvarı panodaki şemse motifi

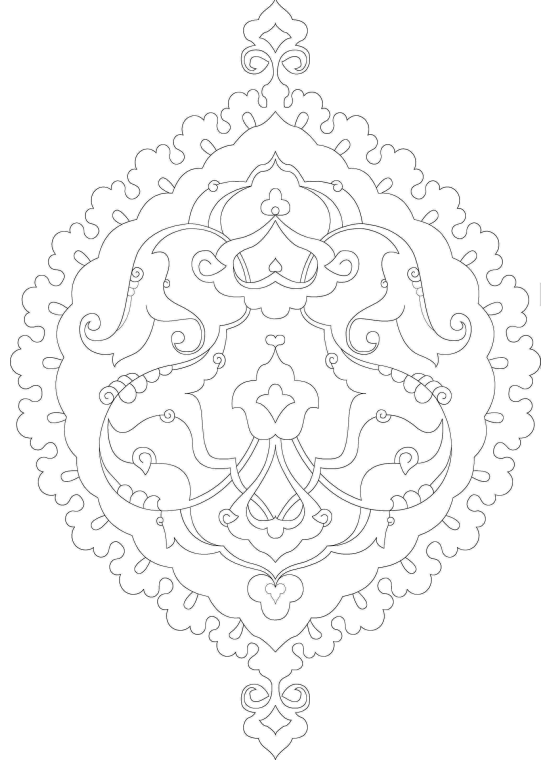
Mihrabın iki yanında simetrik olarak yerleştirilen panolar şemseli olup, hâkim renk yeşil, mavi ve kırmızıdır. Panoda yer alan karolar, 26 x 27,5 cm. ölçülerindedir. Mavi rengin hâkim olduğu bordür ile çevrilen pano sonsuzluk ilkesi ile tasarlanmıştır. Uzun dilimli, kırmızı damarlı lacivert yapraklar, bir içeri, bir dışa gelecek şekilde tasarlanmış ve bunların arasında oluşan boşluklara da şemseler yerleştirilmiştir. İki yaprağın kavuştuğu uçlar küçük goncalarla bağlanmıştır.

Resim 55: Selimiye Camii, mihrabın iki yanında yer alan pano

Kırmızı dendanlı şemselerin zemini yeşildir. Yeşil zemin üzerinde yer alan rumi kompozisyonda beyaz rumiler kırmızı ile hurdelenmiştir. Şemsenin uçlarında küçük kırmızı tepeliklerden oluşan salbekleri vardır(Resim-56, Çizim-28).

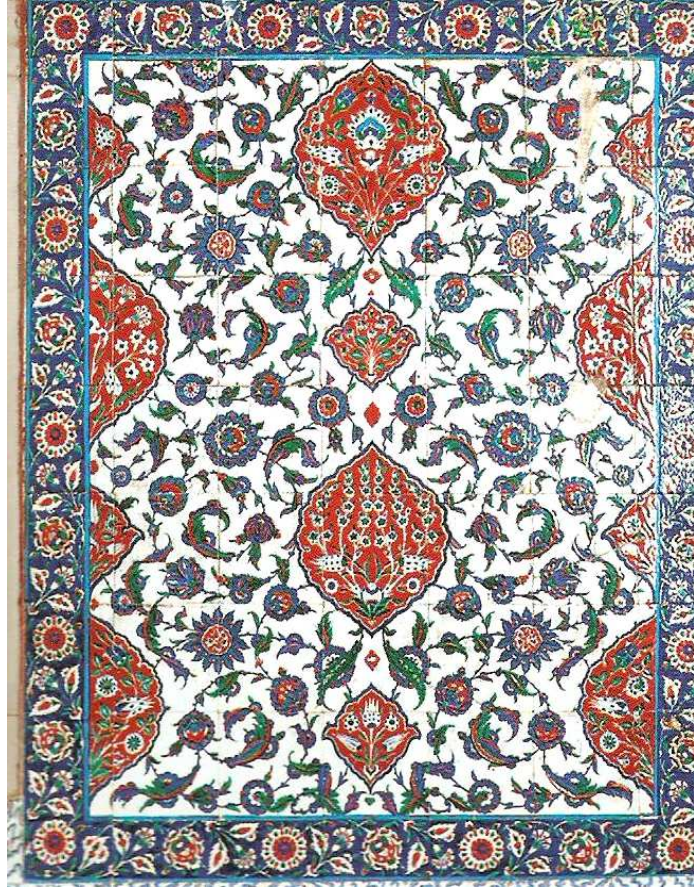
Resim 56: Selimiye Camii, mihrabın iki yanında bulunan panodaki şemse motifi
Çizim 28: Selimiye Camii, mihrabın iki yanında bulunan panodaki şemse motifi

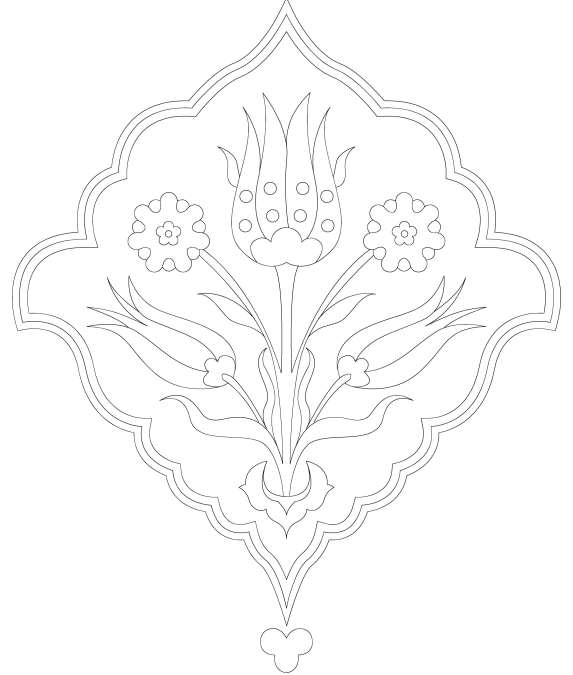
b.Hünkâr mahfilinde yer alan şemse uygulamalı çiniler

Hünkâr mahfilinde de çok güzel şemse uygulamaları bulunmaktadır. Mahfilin doğu duvarında yer alan pencerelerin arasında iki şemse uygulamalı pano vardır. Panoda yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanan panoları hatayili bordür kuşatır. Beyaz zemin üzerinde kırmızı rengin hâkim olduğu panoda lacivert ve yeşil de kullanılmıştır. Hatayi ve pençlerden oluşan kompozisyonun arasında şemseler bir büyük bir küçük yerleştirilmiştir. Şemselerin zemini kırmızı olup içleri natüralist çiçeklerden oluşan kompozisyona sahiptir.

Resim 57: Selimiye Camii, hünkâr mahfilinin doğu duvarı, pencere aralarındaki pano

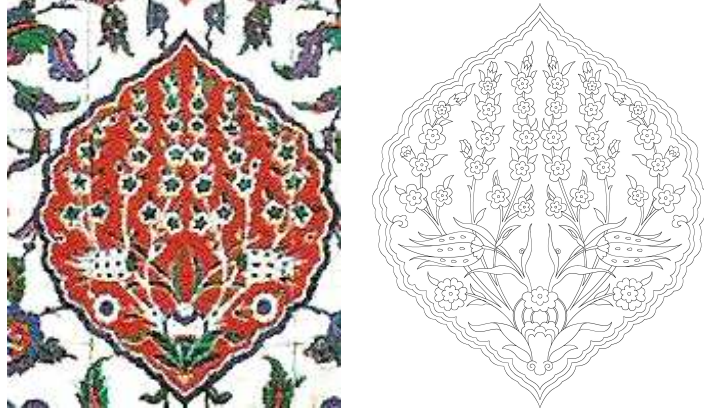

Resim 58: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi
Çizim 29 : Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi

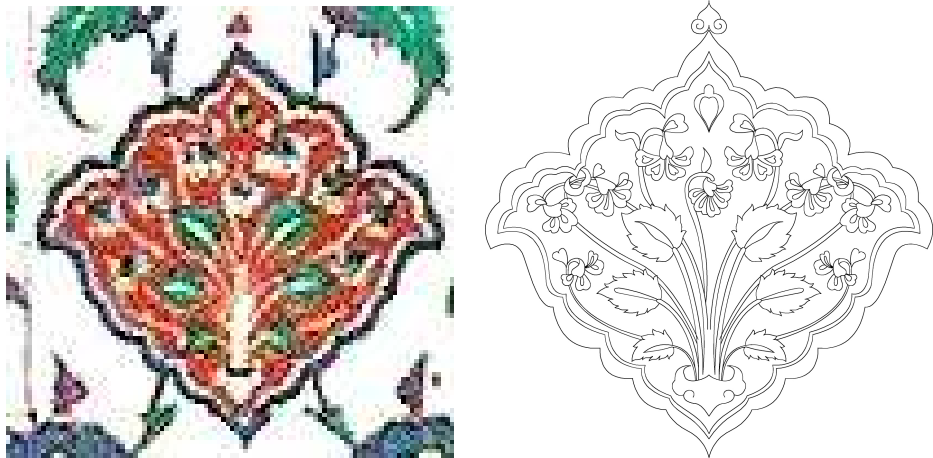
Hünkâr mahfilinin doğu duvarında bulunan pencere arsındaki panonun, en altında yer alan küçük şemse yeşille sınırlandırılmış tepelik şeklindedir. Kırmızı zeminli olan şemse içinde yer alan düzenleme ortabağdan çıkış yapan dal ve yapraklar üzerinde simetrik yerleştirilen beyaz renkli lale ve pençlerden oluşan kompozisyona sahiptir (Resim-58, Çizim-29).

Resim 59: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi
Çizim 30: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi

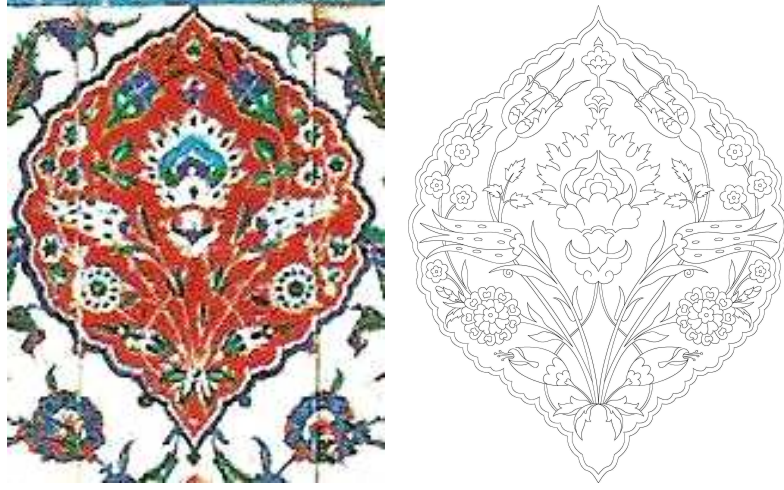
Hünkâr mahfilinin doğu duvarında bulunan pencere arasındaki panoda yer alan diğer şemsenin hemen üzerinde bulunan küçük salbekli şemsenin kompozisyonu, yapraklardan çıkış yaparak yükselen yeşil ortalı beyaz renkli bahar dalı ve beyaz benekli lalelerden oluşmaktadır. Yine kırmızı zeminli şemsenin sınırları kobalt mavisi ile dandanlıdır. İki tarafında yer alan salbekleri kırmızı renkli küçük tepelik şeklindedir(Resim-59, Çizim-30).

Resim 60: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi
Çizim 31: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi

Hünkâr mahfilinin doğu duvarında bulunan pencere arasındaki panonun, orta kısmında bulunan küçük şemsede ortabağdan çıkış yapan hercai menekşe buketi yer alır. Tepelik formundaki şemseninde zemini kırmızı olup kobalt mavisi dendanlıdır. Küçük tepelik şeklinde salbekleri vardır(Resim-60, Çizim-31).

Resim 61: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi
Çizim 32: Selimiye Camii, hünkâr mahfili doğu duvarındaki pano şemse motifi

Hünkâr mahfilinin doğu duvarında bulunan pencere arasındaki panonun, en üst kısmında bulunan salbekli şemsede dilimli olup yapraklardan çıkan dallar üzerinde ortada bir hatayi, yanlarda lale, penç ve gül goncasından oluşan kompozisyona sahiptir. Panoda yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Zemini yine kırmızı olan şemsenin sınırları kobalt mavisidir. Panonun kenarlarında aynı şemseler desenin gelişine göre yarım olarak yerleştirilmiştir(Resim-61, Çizim-32).

Resim 62: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş duvarında pencere aralarındaki pano

Hünkâr mahfili doğu duvarında pencere arasında yer alan diğer bir panoda aynı olup sadece tepelik şeklindeki küçük şemselerin zemini, kobalt mavisi ile renklendirilmiştir(Resim-62).

Resim 63: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağında yer alan pano

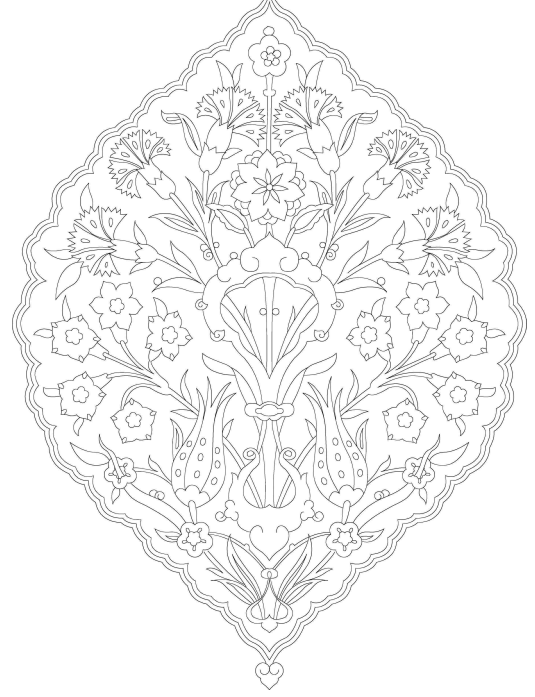
Hünkâr mahfilinin girişinde yer alan panoda iki farklı şemse uygulaması yer alır. Pencere aralarında bulunan diğer kompozisyona benzemektedir. Panoda yer alan karolar, 24,5 x 24,5 cm. ölçülerindedir. Lakin biraz daha uzun tutulmuştur.

Resim 64: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağındaki pano şemse motifi
Çizim 33: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağındaki pano şemse motifi

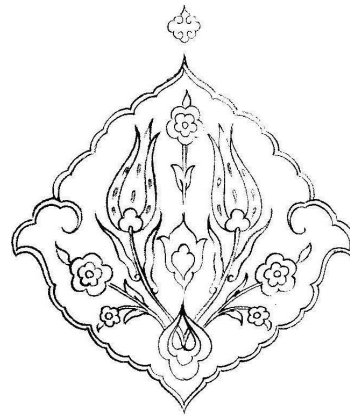
Hünkâr mahfilinin giriş kapısının sağında yer alan panonun en altında bulunan şemse tepelik formunda olup kobalt mavisi sınırlı ve kırmızı zeminlidir. Şemse ortabağdan çıkan lale ve yapraklar ile yine bulut formundaki bir ortabağ ile pençlerden ve laleden oluşturulmuştur(Resim-64, Çizim-33).

Resim 65: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağı panodaki şemse motifi
Çizim 34: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağı panodaki şemse motifi

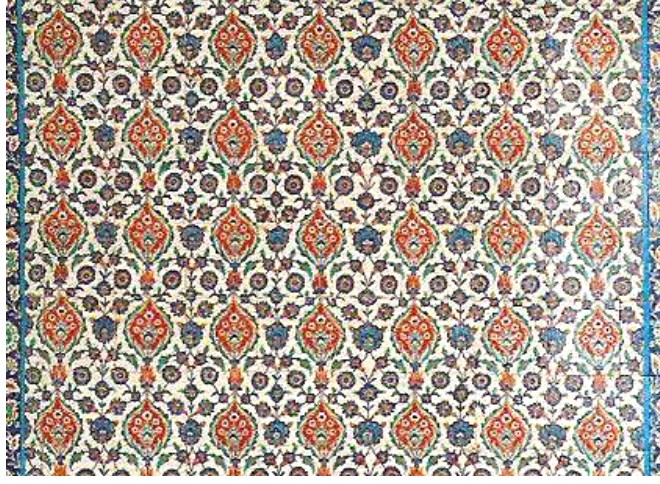
Diğer ikisi aynı kompozisyonlu olup yapraklardan çıkan laleler, üzerinde ortabağdan çıkan yediveren çiçeği ve yine üzerinde yer alan ortabağdan çıkan karanfillerden oluşmaktadır. Panoda bulunan şemselerin zemini kobalt mavisi olup içlerinde kırmızı ve beyaz renklere yer verilmiştir(Resim-65, Çizim-34).

Resim 66: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağdaki pano şemse motifi
Çizim 35: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı sağındaki pano şemse motifi

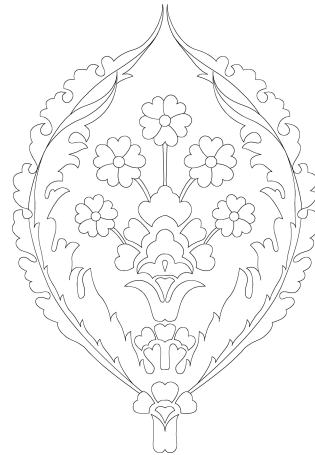
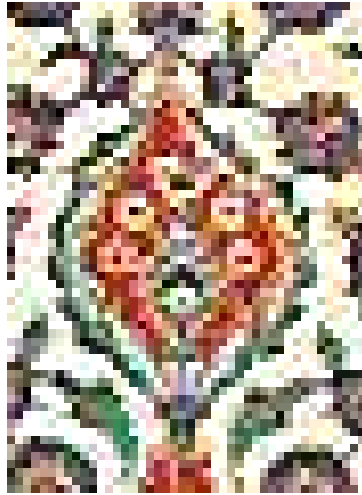
Hünkâr mahfilinin giriş kapısının sağında yer alan panoda şemselerin arasında bulunan daha küçük şemseler tepelik şeklinde olup kırmızı zeminlidir. Panoda yer alan karolar, 26 x 26 cm. ölçülerindedir. Küçük şemseler ortabağdan çıkan penç ve lalelerden oluşan kompozisyona sahiptir(Resim-66, Çizim-35).

Resim 67: Selimiye Camii, hünkâr mahfili giriş kapısı solunda yer alan pano

Hünkâr mahfili giriş kapısının solunda yer alan pano sonsuzluk ilkesine dayanılarak tasarlanmış olup şemseler yukarı doğru ilerlemektedir. Panoda yer alan karolar, 24 x 17 cm. ölçülerindedir. Pano hatayi grubu çiçeklerin kestiği yeşil yaprak dilimli şemselerden oluşmaktadır.

Resim 68: Selimiye Camii, giriş kapısı solundaki ulama pano şemse motifi
Çizim 36: Selimiye Camii, giriş kapısı solundaki ulama pano şemse motifi

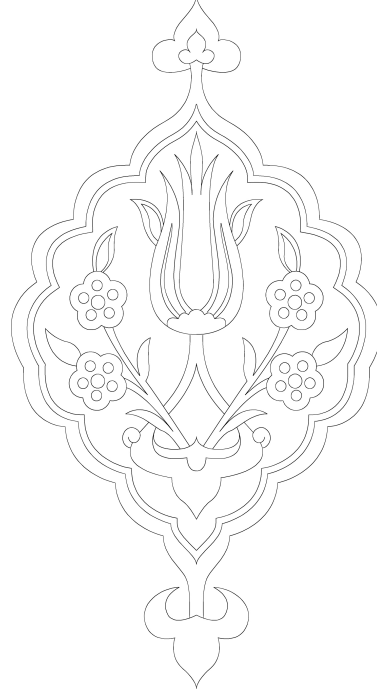
Şemsenin zemini kırmızı goncagülden çıkan yediveren çiçeği ile doldurulmuştur. Şemselerin uçlarında yukarı doğru laleler yerleştirilmiştir(Resim-68, Çizim-36).

Şemse uygulamalı diğer panoda hünkâr mahfiline girişte yüzey düzenlemesi şeklindedir. Kapı kemerinin iç yüzeyinde yer alan şemseler salbekli olup zeminleri lacivert ve kırmızı renklidir. İçlerinde natüralist üsluplu çiçek demeti yer alır. Kapı girişindeki küçük sütunlarda ve yanlarda diğerlerine göre daha yassı şemseler kullanılmıştır(Resim-70).

Resim 69: Selimiye Camii, hünkâr mahfiline girişte yer alan yüzey düzenlemesi

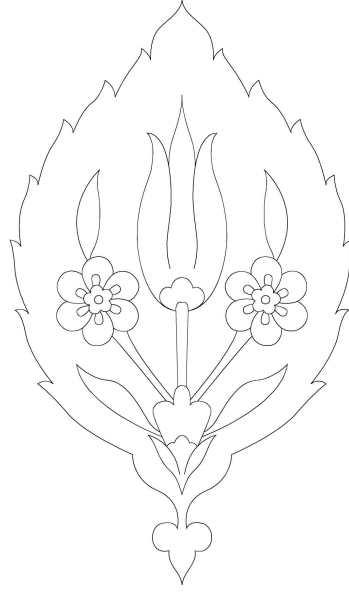

Resim 70: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 1
Çizim 37: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 1

Panoda bulunan dilimli şemsenin lacivert renkli salbekleri vardır. Kırmızı sınırlı şemsede ortabağdan çıkan beyaz renkli ve kırmızı çizgili laleler ile beyaz pençer kompozisyonu oluşturur(Resim-71, Çizim-37).

Resim 71: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 2
Çizim 38: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 2

Yuvarlak sütunda yer alan şemse diğerlerine göre daha özensizdir. Kırmızı zeminli şemsede beyaz lale ve pençer yer alır(Resim-71, Çizim-38).

Resim 72: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 3
Çizim 39: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 3

Lacivert zeminli, yapraklarla dilimlenmiş şemsenin altta ortabağ, üstte küçük tepelik şeklinde salbekleri vardır. Lacivert zeminli şemse ortabağdan çıkan lale ve sümbüllerden oluşan kompozisyona sahiptir(Resim-72, Çizim-39).

Resim 73: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 4
Çizim 40: Camii, hünkâr mahfiline girişi yüzey düzenlemesindeki şemse motifi 4

Bu şemsede lacivert yapraklar ie gelecek şekilde dilimlenmiştir. Altta ortabağ, üstte tepelik şeklinde salbekleri vardır. Ortabağdan ıkış yapan kompozisyonda, kırmızı zemin üzerinde beyaz renkli motifler, karanfil, lale ve sümbülden oluşmaktadır(Resim-73, Çizim-40).

Karşılaştırma: Mimar Sinan'ın eserlerinden biri olan cami Osmanlı mimarisinin de önemli yapılarındandır. Cami XVI. yüzyılın en güzel çinileriyle süslü olup yapıda on sekiz farklı şemse uygulaması bulunmaktadır. Bu şemseler altı değişik panoda yer alır. oğunlunun natüralist üsluplu desene sahip olduğu şemselerden üç kompozisyonda rumi deseni kullanılmıştır. Dönemin hem renk hem de desen özelliklerini iyi bir şekilde yansıtan yapıda kullanılan rumi desenli şemsenin kompozisyonu Hırka-i Saadet Dairesi'nde yer alan çinilerde benzer şekilde yer almıştır. Panoda dış sınırlar benzese de şemsenin içinde yer alan desen oldukça farklıdır. Yapıda kullanılan diğer şemse uygulamalarına incelediğimiz yapılarda rastlanmamıştır.

2.2.11. II. Selim Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 11
Resim, Çizim No	: 74-78, 41-44
İnşa Tarihi	: 1577 ⁸⁰
İnşa Ettiren(Banisi)	: Bilinmemektedir.
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl kırmızılı sır altı tekniğinde İznik çinileri

II. Selim Türbesi, Kanuni Sultan Süleyman'ın oğlu II. Sultan Selim için, ölümünden üç yıl sonra Ayasofya Haziresinde yapılmıştır⁸¹. Türbe köşeleri genişçe yontulmuş kübik bir gövde üzerinde yükselen kasnağın, iç içe çift kubbe ile taçlanması ibarettir. Revakın iç örtüsü kalem işi ile süslü olduğu 1978 yılında yapılan yenileme çalışmaları sırasında ortaya çıkmıştır⁸². Türbenin üst kısımları zengin kalem işleri sergiler ve pencere araları da mermer taklidi dikdörtgen panolarla bezelidir. Kubbe kiremit kırmızısı zemine sahiptir. Kubbe göbeğinde düğümlenen madalyon bulunur ve bunu zencerekler, çiçekler ve rumiler çevreler.

Çini Program: Türbe duvarları XVI. yüzyıl kırmızılı sıratlı tekniği çinilerle süslüdür. Türbe de yer alan çinilerde kullanılan renkler ve sır oldukça kaliteli olup dönemin özelliklerini yansıtmaktadır. Giriş kapısının dışa bakan yüzeyinde İznik çinisi iki adet pano yer alır. Dikdörtgen şeklindeki bu panolardan sağdaki orijinal olup diğeri orijinal değildir⁸³. Panoların üzerinde yıldız ağlarından oluşan çini alınlıklara yer verilmiştir. Simetrik olan bu panolar, beyaz zeminli niş içinde hatayilerden oluşan kompozisyonun sardığı şemseden oluşmaktadır. Beyaz Çin bulutları niş köşelerinde kırmızı zemin üzerinde yerini almıştır. Bu panoların üzerinde yer alan alınlıklar geometrik kompozisyonlara sahiptir. Kapı üzerinde kenarları bordürle kuşatılmış, iki satırdan oluşan lacivert zeminli kitabe yer almıştır. Türbe içini alt pencere üstlerine kadar kırmızı, lacivert, yeşil ve mavi çiçeklerden oluşan şemseler süslemektedir. Bunların

⁸⁰ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.501

⁸¹ YÜCEL, Erdem (1989), "Ayasofya'nın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, 4 Aralık, s.14

⁸² ÖNKAL, Hakkı (1992), *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.165

⁸³ YÜCEL, Erdem (1989), "Ayasofya'nın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, 4 Aralık, s.14

etrafında ise bulut kompozisyonlu bordür yer alır. Çinilerin alt kısımlarında duvar boyunca uzanan mermer taklidi çiniler yer alırken, üst kısımlarını lacivert zeminli beyaz sülüsle yazılan ayet kuşağı dolandır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda, kapı girişinde 1 adet, türbe içinde 3 adet olmak üzere toplam 4 farklı tip şemse uygulaması mevcuttur. Bu şemseler sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVI. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.

a.Türbe girişinde yer alan şemse uygulamalı çiniler: Türbe giriş revakında yer alan beyaz niş üzerine yerleştirilen iri saz yolu üslubundaki yapraklar ve hatayilerden oluşan kompozisyon ile kuşatılan şemse oldukça görkemlidir. Panoda yer alan karolar 24 x 25.3 cm ebatlarındadır. Şemseli bu panonun etrafı, lacivert zeminli beyaz ve kırmızı bulutlardan oluşan bordür ile kuşatılmıştır. Nişin köşebentleri ise kırmızı zeminli beyaz ve mavi renkli bulutlar ile tezyin edilmiştir.

Resim 74: II. Selim Türbesi, revak çinilerindeki şemse uygulamalı pano

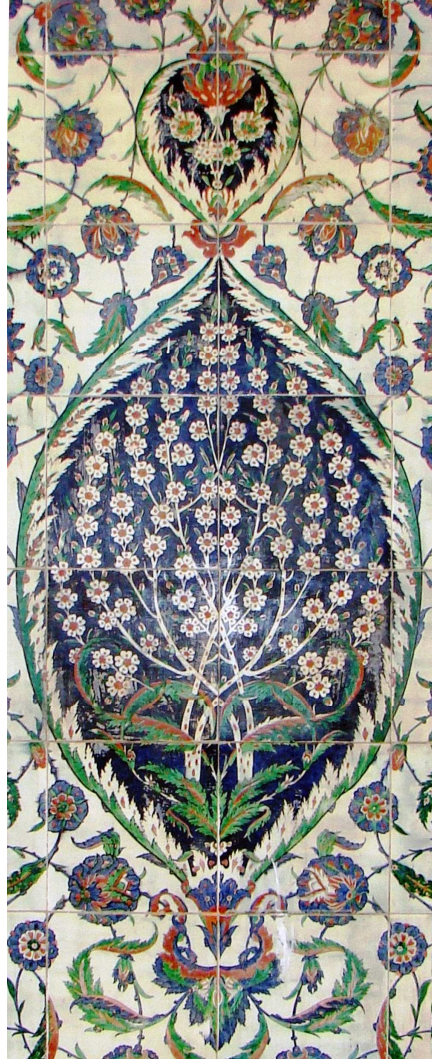

Tek yönlü olarak tasarlanan şemse formu, yapraklardan oluşan ters bir tepeliğin aksi yönünde yerleştirilen goncadan çıkmaktadır. Dış hatları düz olan şemse içe doğru dilimlenmiştir. Kırmızı damarlı beyaz yaprakların sırt kısımları yeşildir. Lacivert zeminli şemse içine yerleştirilen saz üslubu kıvrık yapraklar yeşil ve kırmızı renkle renklendirilmiştir. Bahar dallarının üzerinde yerleştirilen pençlerin ortaları kırmızı olup

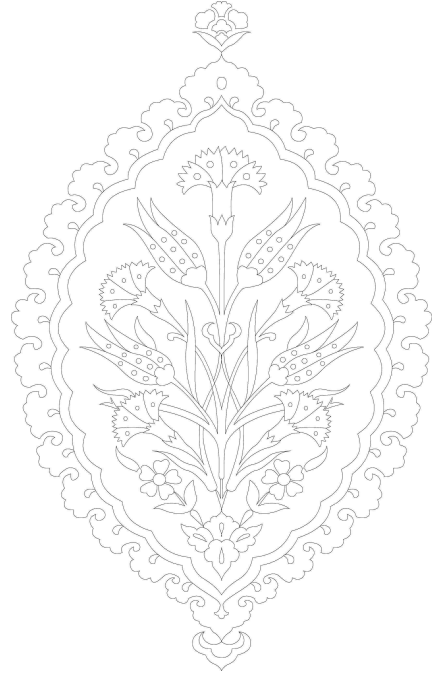
kendileri beyazdır. Goncalar yeşil çanak yapraklı olup kırmızı renkle havalı şekilde renklendirilmiştir. Orta bağla nihayetlenen şemsenin hemen üzerinden çıkan salbek şemsenin küçüğü şeklindedir. Hatayı ile başlayan salbek gonca ile sonlanır. Salbeğin de zemini mavi olup gonca kırmızı renklidir(Resim-75, Çizim-41).

Resim 75: II. Selim Türbesi, revak çinilerindeki şemse motifi
Çizim 41: II. Selim Türbesi, revak çinilerindeki şemse motifi

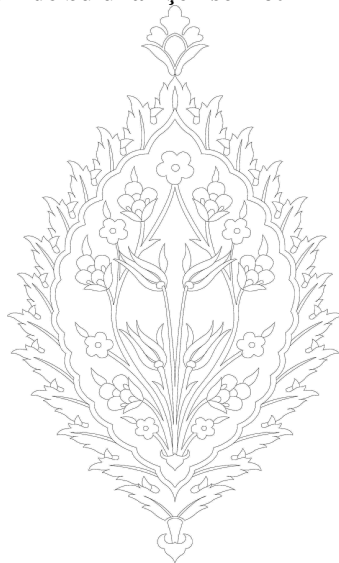
b.Türbe dâhilinde yer alan şemse uygulamaları: Dâhilde yer alan şemselerin genelinde altta orta bağ, üstte gonca ile tek yönlü olarak tasarlanmıştır. Panoda yer alan karolar, 24,5 x 24,5 cm. ölçülerindedir. İlk kompozisyonun dış hatları kırmızı yarım pençerle oya gibi dilimlenmiştir. Şemsenin zemini mavi olup içinde beyaz renkli kırmızı benekli lale karanfil ve pençer yeşil renkli dal ve yapraklar üzerinde simetrik olara tasarlanmıştır(Resim-76, Çizim-42).

Resim 76: II. Selim Türbesi, dâhilde yer alan şemse motifi 1
Çizim 42: II. Selim Türbesi, dâhilde yer alan şemse motifi 1

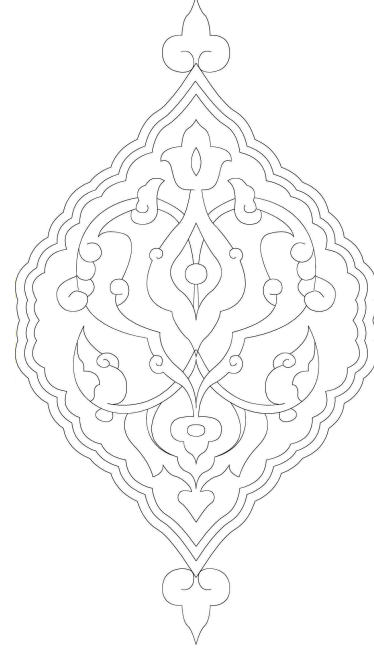
Mavi ve dilimli yapraklarla sınırlanan şemse formunun içinde kırmızı zeminli şemse beyaz sınırla dandanlanmıştır. Yine simetrik olan bu şemsenin içinde yeşil zemine sahip olan diğer şemse yer alır. En iç kısımda yer alan kısım dört adet beyaz lale ile oluşturulmuştur. Lalelerin çanak kısımlarında kırmızı renkle renklendirilmiştir. Bu kısmın hemen dışında yer alan kırmızı zeminli kısımda ise küçük gonca ve pençer dalları yeşil alandan çıkan şekilde tasarlanmıştır(Resim-77, Çizim-43).

Resim 77: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse motifi 2
Çizim 43: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse motifi 2

Simetrik olan şemse rumi kompozisyonludur. Şemse deseni türbe içinde muhtelif yerlerde kullanılmıştır. Panoda yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Bu şemsenin bulunduğu pano, hatayilerden oluşan kompozisyonun aralarında yer almıştır. Şemse mavi renkle dilimlenmiştir. Beyaz boşluk bırakılarak kırmızı zeminde boyanan şemsede mavi hurdeli beyaz renkli rumilere yer verilmiştir. İki ucu kırmızı tepeliğin üstlendiği salbeklerle sonlanmaktadır(Resim-78, Çizim-44).

Resim 78: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse formu 3
Çizim 44: II. Selim Türbesi, dâhilde bulunan şemse formu 3

Karşılaştırma: Mimar Sinan'ın eserlerinden olan türbe, Ayasofya haziresinde yer almakta olup XVI. yüzyılın çok başarılı çinileri ile süslüdür. Yapıda, türbe girişinin iki yanında simetrik olarak tasarlanan ve türbe içinde yer alan şemse uygulamaları ile dört farklı tasarım bulunmaktadır. Türbe girişinde yer alan şemseli kompozisyon başlı başına bir pano görünümünde tasarlanmış olup zemini kobalt mavisidir. Şemsenin alt kısmında yaprakların sanki kulplu bir vazo görünümünde düzenlendiği yapraklarla oluşturulmuş bir ortabağ salbek görevini üstlenirken üst kısımda şemsenin dış sınırlarıyla belirlenen penç ve goncalarla oluşturulmuş salbek mevcuttur. Bahardalı kompozisyona sahip bu pano incelediğimiz başka hiçbir yapıda yoktur. Türbe dâhilinde yer alan natüralist üsluplu şemse uygulamalarının benzerlerine III. Mustafa Türbesi'nde rastlanmaktadır. Bu şemselerin dış sınır süsleri birebir aynı olmasına karşın iç düzenlemelerinde ufak tefek farklılıklar mevcuttur. Türbede yer alan bir diğer şemse uygulaması ise yüzey

düzenlemesi şeklinde olup rumi kompozisyonuna sahiptir. Bu uygulamanın benzerleri Topkapı Sarayı III. Ahmet Kütüphanesi'nde, Ayasofya haziresindeki II. Selim Türbesi'nde, Sadberk Hanım Müzesi'nde, Portekiz Lizbon'daki Gülbenkyan Müzesi koleksiyonunda bulunmaktadır.

2.2.12. III. Murat Has Oda (İstanbul)

Katalog No	: 12
Resim, Çizim No	: 79-86, 45-49
İnşa Tarihi	: 1578–1579 ⁸⁴
İnşa Ettiren	: III. Murat
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde İznik çinileri

XVI. yüzyılda Harem'in Haliç cephesindeki en önemli ögesi olan yapı, üç tarafı açık, bağımsız bir oda-köşk olarak tasarlanmıştır. Fakat daha sonra kuzeybatısına I. Ahmet Kitaplığı, güneybatısına Hünkâr Sofası ve III. Ahmet döneminde yapılan Yemiş Odası ile köşkün mimari bağımsızlığı kaybolduğu gibi iç mekânın ışık düzeni de olumsuz etkilenmiştir. Harem'de padişahlar için yapılan bağımsız dairelerin ilki olan bu yapı, kare planlı ve pandantifli kubbeye örtülü bir ana mekânla yine kubbeli bir sofadan oluşur. III. Murat Köşkü, çok yüksekte açılmış çift sıralı pencereleri, çini kaplı duvarları, odayı çevreleyen mavi-beyaz yazı kuşağı, vitraylı pencerelerin alçı işçiliği, kubbeyi süsleyen kalem işleri, sedef kakma dolap ve kapıları ile Klasik Osmanlı mimarisinin teknik olanak ve bezeme öğelerine ait örneklerin sergilendiği bir yapıdır.

Çini programı: III. Murat Köşkü'nün duvarları zeminden kubbeye kadar XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde İznik çinileri ile kaplamıştır. Alt pencerenin üstü ile üst pencerelerin altında yer alan çini yazı kuşağı tüm yapıyı dolandır. Yapıda yer alan ocağın etrafı da en görkemli çinilerle bezenmiştir. Çinilerde yer alan kompozisyonlarda hatayi gurubu motifler, natüralist üslupta motifler, rumi ve bulut motifleri ile mermer taklidi çiniler yapıda başarılı bir şekilde kullanılmıştır.

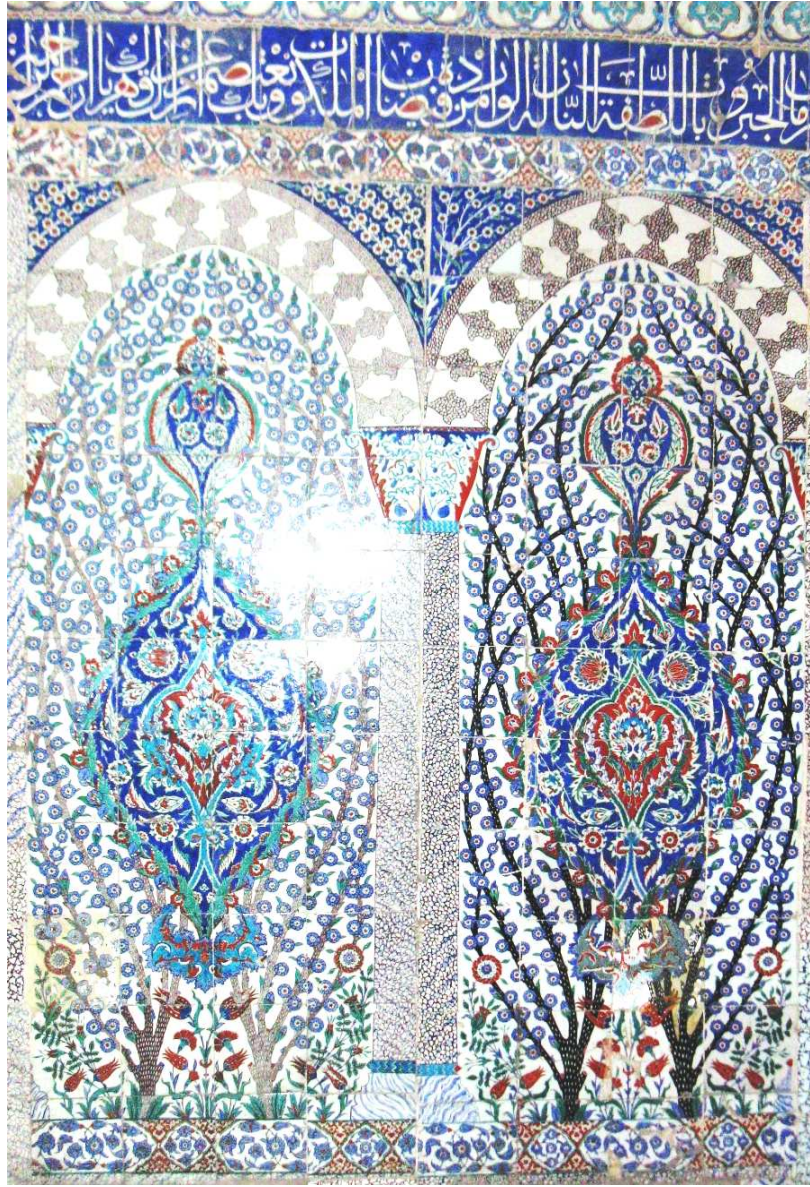
Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda giriş sofasında 2, oda içinde 3 adet olmak üzere 5 farklı şemse uygulaması mevcuttur. Bu çiniler sıraltı tekniğinde hazırlanmış olup, XVI. yüzyıla aittir.

---

⁸⁴ SEÇKİN, Nadide (1998), *Topkapı Sarayının Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerine Bir Araştırma*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, s135

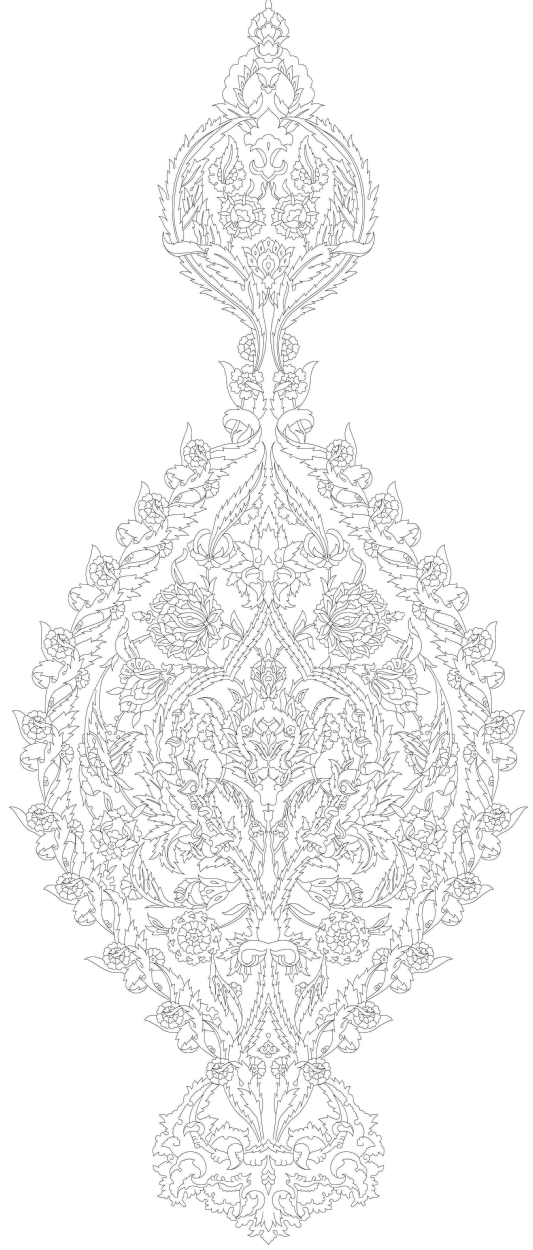
a.Giriş sofasında yer alan şemse uygulamalı çiniler: III. Murat odasına giriş sofasında yer alan çinilerden kapının hemen karşısında bulunan şemseli panolar oldukça görkemlidir. Desenleri birbirinin aynı olan bu iki panoda renk oyunları ile iki farklı kompozisyon etkisi oluşturulmuştur.

Resim 79: III. Murat Dairesi giriş sofası şemseli pano

İzleyenlerde görkemli bir bahçeye açılan pencere görünümü uyandıran panonun ortasında oldukça gösterişli bir şemse yer alır. Panonun alt kısmında lale, karanfil ve gül goncaları bulunmaktadır. Ayrıca iki yandan çıkan bahar ağacı şemseyi kucaklamaktadır(Resim-80, Çizim-45).

Resim 80: III. Murat Dairesi, giriş sofası şemse motifi
Çizim 45: III. Murat Dairesi, giriş sofası şemse motifi

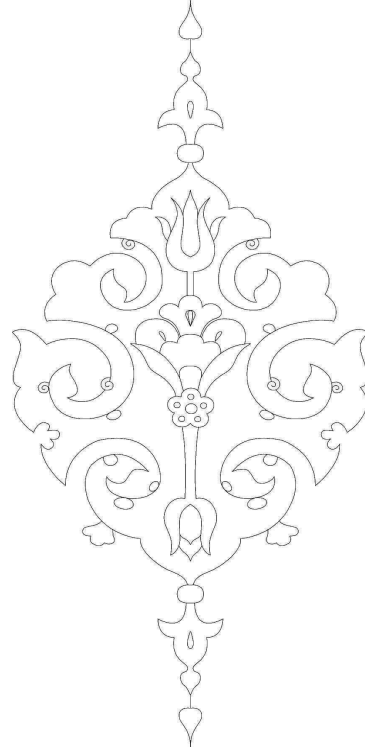
Panoda bulunan şemse ortabağdan çıkarak yapraklar ve goncadan oluşan salbek ile sonlanmaktadır. Şemsenin zemini kobalt mavisi olup ortabağdan uzanan dallar şemsenin içinde daha küçük bir şemse meydana getirir. Hatayi grubu motiflerden oluşan desende kırmızı, yeşil ve beyaz renkler hâkimdir. Şemsenin dışı gonca ve yapraklarla oya gibi işlenmiştir. Şemsenin üstünde yer alarak yapraklardan oluşan salbek, ortabağı delerek çıkan bir gonca ile sonlanır. Salbekin içinde hatayi motifleri yer alırken, dış kenarı hançerli iri yapraktan oluşturulmuştur.

III. Murat Dairesi giriş sofasında yer alan yüzey düzenlemesi şeklindeki pano oldukça farklı bir şemsenin iki farklı renkte tekrar etmesi ve hançerli yaprakların tekrarı ile oluşturulmuştur(Resim-82, Çizim-46).

Resim 81: III. Murat Dairesi, giriş sofası şemseli pano

Resim 82: III. Murat Dairesi, şemse motifi
Çizim 46: III. Murat Dairesi, şemse motifi

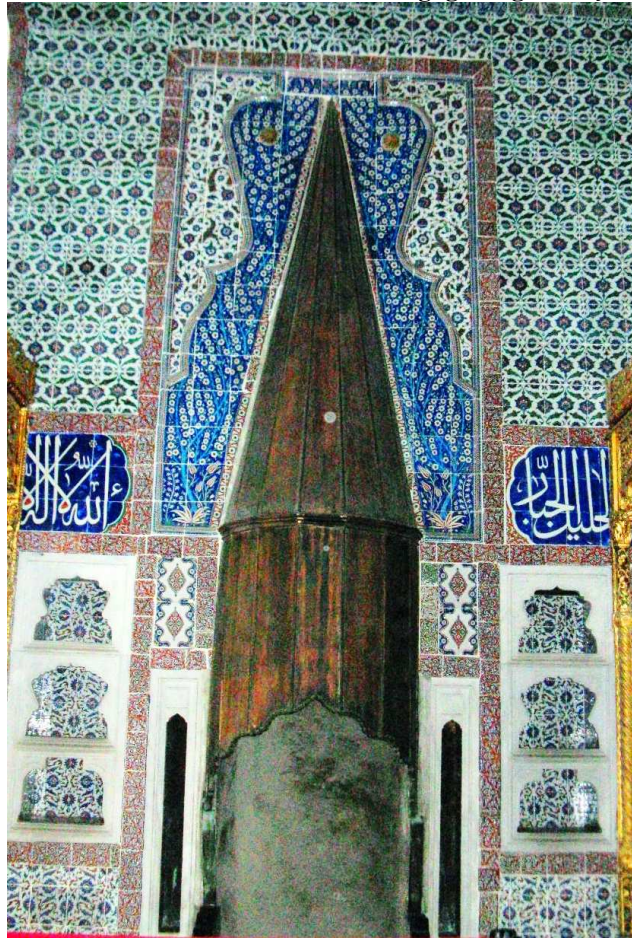
Bu panoda yer alan şemse salbekli olup dış hatları rumi şeklinde helezonik kıvrımlar oluşturmuştur. Şemsenin iki yanından çıkarak yükselen yeşil renkli hançerli yaprağı

içinde küçük beyaz renkli, ortaları kırmızı pençer vardır. Şemse, içinde küçük bir penç, gonca ve lale bulundurur. Birbirinin aynı tekrar eden iki şemsenin biri kırmızı, diğeri kobalt mavisi ile renklendirilmiştir.

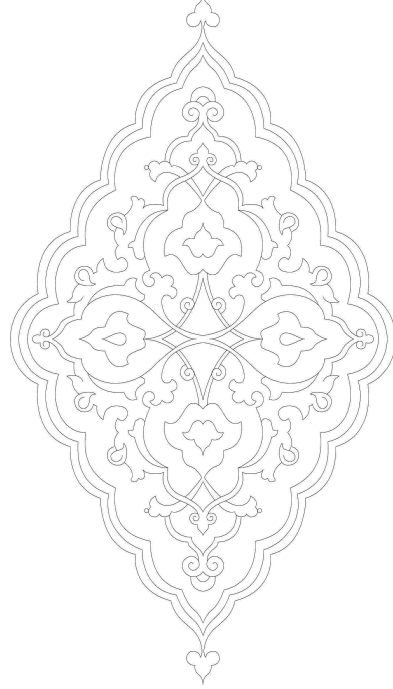
b.III. Murat Dairesi içinde yer alan şemse uygulamalı çiniler: III. Murat Dairesi'nde yer alan ocağın üst tarafındaki bahar dalları ocak külâhının iki yandan sarmalar. Bahar dalları arasına ustaca yerleştirilmiş kabaralar panoya ayrı bir güzellik katar. Bahar dallarının dışında yer alan ve panoyu dikdörtgene tamamlayan köşebentler ise hatayi grubu, rumi motiflerinden oluşan girift bir kompozisyon sergiler.

Resim 83: III. Murat Has Oda ocağı genel görünüşü

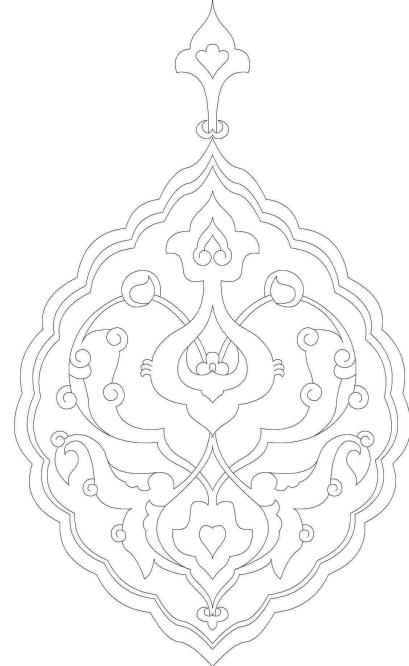
Ocak külâhının hemen altında iki yanda bulunan dikdörtgen panolarda şemse uygulaması vardır. Etrafı kırmızı bordürlü bu panolarda iki şemse üst üste yerleştirilmiştir. Şemseler ¼ olarak tasarlanmış rumi kompozisyonludur. Panoda yer alan karolar, 25 x 26 cm. ölçülerindedir. Küçük tepelikten salbekleri bulunan şemsenin zemini kırmızı olup, etrafı ve rumilerden oluşan tepelik kısmı yeşil renklidir. Rumiler beyaz olan rumiler kırmızı hurdelerdirler(Resim-84, Çizim-47).

Resim 84: III. Murat Has Oda, ocak külâhı alt yanlardaki şemse motifi
Çizim 47: III. Murat Has Oda, ocak külâhı alt yanlardaki şemse motifi

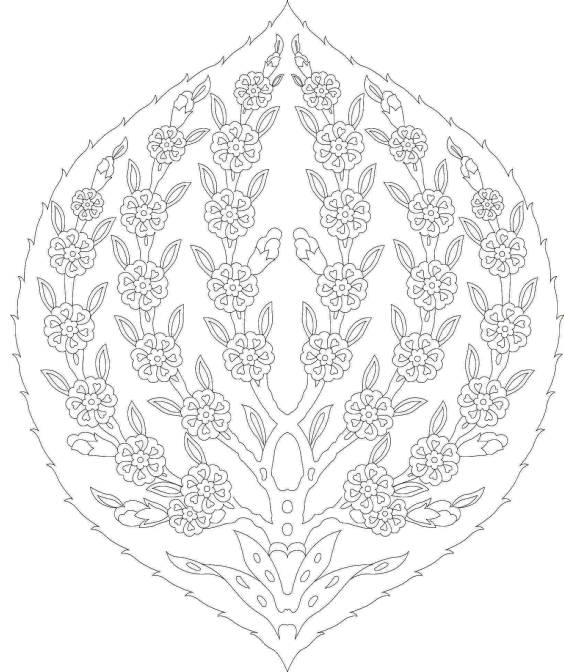
III. Murat odasında yer alan nişlerin içinde ulama tarzında hazırlanmış yüzey düzenlemelerinin içinde de şemseler yer alır. Salbekli şemse, kobalt mavisi renkle sınırlanmış kırmızı zeminlidir. Şemsenin içindeki rumiler beyaz renkli ve rumilerden oluşan tepelikler ise yeşil renklidir(Resim-85, Çizim-48).

Resim 85: III. Murat Has Oda, nişlerin içinde yer alan şemse motifi
Çizim 48: III. Murat Has Oda, nişlerin içinde yer alan şemse motifi

Yapı giriş kapısının üzerinde bulunan şemse uygulamalı pano, kırmızı zeminli rumi desenli bordürle kuşatılmıştır. Panoda bulunan bazı karolar düşmüş ve farklı karolarla desen tamamlanmaya çalışılmıştır. Bu panoda yer alan vazodan çıkan hatayı gurubu düzenlemeler kompozisyonun ortasında bulunan şemseyi çevreler. Vazonun hemen üzerine yerleştirilen şemsenin kenarları hançerli yaprak şeklindedir. Şemsenin zemini kırmızı olup, içinde bahar dalı yer alır. Beyaz renkli bahar dalında çiçeklerin ortaları kobalt mavisidir(Resim-86, Çizim-49).

Resim 86: III. Murat Has Oda, kapı girişinin üstündeki şemse motifi
Çizim 49: III. Murat Has Oda, kapı girişinin üstündeki şemse motifi

Karşılaştırma: Topkapı Sarayı Harem bölümünde yer alan yapı XVI. yüzyılın kaliteli çinileri ile kaplıdır. Giriş sofasında birbirinin aynı kompozisyona sahip farklı renklerle renklendirilmiş iki büyük şemseli pano yer alır. Turkuaz, kobalt mavisi ve kırmızı renklerin hâkim olduğu panolarda yeşil ve kahverengi de kullanılmıştır. Bahar dallarının çevrelediği şemseli panolara incelediğimiz başka yapılarda rastlanmamıştır. Kapı açıklığının üst kısmında yer alan bahar dalı kompozisyonlu diğer bir şemse vazodan çıkan bir yaprak şeklinde tasarlanmıştır. Kırmızı rengin hâkim olduğu kompozisyonda yeşil ve kobalt mavisine azda olsa yer verilmiştir. Kapı açıklığının üst kısmında yer alan bahar dalı kompozisyonu incelediğimiz diğer yapılarda yer almamıştır. Ocağın iki yanındaki ve sadece bu yapıda bulunan diğer bir şemse uygulaması ¼ olarak

tasarlanmış olup, rumi kompozisyonuna sahiptir. Yapıda yer alan diğer iki şemse uygulaması yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanmış olup rumi kompozisyonludurlar. Uygulamalardan biri giriş sofasında yer almakta olup, şemse sınırsız olarak tasarlanmıştır. Kobalt mavisi ve kırmızı desenlerin almaşık dizildiği uygulama Rüstem Paşa Camii'nde ve Topkapı Sarayı Çifte Kasırlar'da da mevcuttur. Ocaklı sofada yer alan diğer şemseli yüzey düzenlemesi nişlerin içini kaplamaktadır. Salbekli, rumi kompozisyonlu şemselere Topkapı Sarayı Çifte Kasırlar, III. Ahmet Kütüphanesi ve Kadirga Sokullu Camii'nde de rastlanmaktadır. Ancak Çifte Kasırlar ve Kadirga Sokullu Camii'nde yer alan düzenlemelerin bulunduğu karolar muntazam yerleştirilmemiştir. Bu düzenlemelerde renklendirmede ufak tefek farklılıklar bulunmaktadır. III. Ahmet Kütüphanesi'nde yer alan düzenlemede şemse zemini yeşil olmasına karşın diğerlerinde zemin kırmızı ile renklendirilmiştir.

2.2.13. Valide-i Atik Camii (İstanbul)

Katalog No	:13
Resim, Çizim No	: 87-88, 50
İnşa Tarihi	:1570–1579 ⁸⁵
İnşa Ettiren(Banisi)	: Sultan III. Murat'ın Annesi Nurbânû Valide Sultan
Mimarı	: Mimar Sinan ⁸⁶
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde çiniler

İstanbul'da bulunan Valide Camii, Sultan II. Selim'in eşi olan Nurbanu Sultan adına, Mimar Sinan tarafından Üsküdar'da yapılmıştır. Cami, önceleri Valide Sultan Camii adıyla bilinirken daha sonra Yeni Valide Külliyesi yapılıncaya, Eski Valide, Atik Valide veya Valide-i Atik adıyla anılmaya başlanmıştır⁸⁷. Cami bugüne gelene kadar çeşitli tamir ve ilaveler geçirmiştir. Mimar Sinan bu eserinde yarım kubbelerle beş kenarından desteklediği ana kubbeyi altıgen bir kasnağa oturtmuştur. Kubbeler, kemerler ve duvarlar sıvalı olup, kalem işleri ile süslüdür. Fakat bu bezemelerin hepsi orijinal değildir. Mihrabın sahip olduğu yarım kubbede kalem işleri ile tezyin edilmiştir.

Çini programı: Valide-i Atik Camii XVI. yüzyıl çinileri ile renklendirilmiştir. Cami içinde güney duvarında, dışta son cemaat yerinin ve minare kapısının pencere alınlıklarında hat yazılı çini panolar bulunmaktadır. Bu panolar lacivert zemin üzerine beyaz sülüs yazılarla işlenmiş olup aralarına serpiştirilen çiçek ve yapraklarda ise mavi, beyaz, kırmızı ve yeşil renklere yer verilmiştir. Bu panoların üst bölümünde firuze zemin üzerine beyaz, lacivert ve kırmızı renkli yarım ve tam rumili bir kompozisyonla çevrelenir. Mihrabın iki yanında üst pencerelerin altına kadar çini panolara yer verilmiştir. Bu kısımdaki pencere üstlerini de lacivert zemin üzerinde beyaz sülüs yazılı ayetlere yer verilmiştir. Harf iç dolgularında ve zemine serpiştirilen çiçeklerde kırmızı ve firuze renklere yer verilmiştir. Mihrabın iki yanındaki dolapları saran çini bordürler

⁸⁵ TANMAN, M. Baha (1991), "Atik Valide Sultan Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt.4, İstanbul, s.68

⁸⁶ RAMAZANOĞLU, Gözde (1995), *Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Sanat/Sanat Tarihi, Ankara, s.82

⁸⁷ TANMAN, M. Baha (1991), a.g.e., s.68

beyaz zeminli olup lacivert, firuze, kırmızı bahar çiçekleri ile şakayıklar, yeşil yapraklar ve Çin bulutları ile bezelidir. Kenarlar lacivert tepelikle sınırlanmıştır. Camide kullanılan çiniler oldukça kaliteli olup İznik çinilerinden muhteşem bir dekor sergilemektedir.

Resim 87 Valide Atik Camii, genel görünüşü

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş, sıratlı tekniğinde tek çeşit şemse uygulaması bulunmaktadır. Mihrap sofasında karşılıklı durmakta olan şemse uygulamalı panolar birebir aynıdır. Bu panolarda ortada kırmızı zeminli bir vazo vazunun üzerinde, beyaz rumilerden oluşan kompozisyon yer alır. Vazodan çıkarak iki kademeli olarak yükselen şemse ve şemsenin etrafında yer alan bahar dalları kompozisyonu oluşturur. Panonun üst köşe dolgularında yeşil zemin üzerinde beyaz rumilerden oluşan bir kompozisyon yer alır(Resim-88, Çizim-50).

Resim 88. Valide Atik Camii, mihrap sofasında bulunan şemse uygulamalı pano
Çizim 50: Valide Atik Camii, mihrap sofasında bulunan şemse uygulamalı pano

Panoda desenin başlangıç noktasını oluşturan vazo, şemsenin salbek görevini üstlenmiş gibidir. Şemsenin diğer ucunda ise iki kademeli olarak tasarlanan salbekler sanki göğe yükselecekmiş edası ile süzülürler. Panoda vazunun iki yanında simetrik olarak

tasarlanan dilimlenmiş yapraklardan çıkan lale ve karanfilden oluşan kompozisyon, yine bu yapraklardan çıkarak, beyaz zemin üzerinde yukarı doğru süzülerek yükselen bahar daları, şemseyi iki tarafından kucaklamaktadır. Lacivert zeminli şemsenin etrafı dilimlenmiş, kırmızı ve lacivert renklerle dantel gibi işlenmiştir. Bu dilimler şemsenin üst kısmında birleşerek sanki bir dilimli karanfil motifi oluşturmuştur. Şemsenin altında beyaz renkli bir orta bağdan çıkarak iki yana doğru içi çiçekli iki beyaz yaprak ve bir gonca hatayı yer alır. Bu hatayinin kenarından başlayarak yukarıda bir orta bağ ve yine bir gonca hatayı ile sonlanan bir madalyon yer alır. Bu madalyonun zemini kırmızıdır. Gonca hatayiden etrafa doğru açılan laleler, karanfiller, çeşitli yapraklar ve çiçeklerden oluşan simetrik kompozisyon tasarlanmıştır. Yapraklar yeşil renkle boyanırken çiçekler beyaz bırakılarak yer yer kırmızı ile renklendirilmiştir.

Şemse uygulamalı panoda şemsenin üstünde yer alan salbek bir orta bağdan sonra yerleştirilmiştir. Şemsede olduğu gibi salbekte de desen simetrik olup etrafları dilimlenmiştir. Salbek bir gonca hatayı ile başlamış, hemen üzerinden çıkan yapraklardan sonra kırmızı zeminli bir alan bırakılmış, bu kısım sanki daha küçük bir şemse görünümündedir. Kırmızı kısım simetri sağlanmış olup iki yana doğru penç, lale ve karanfiller yapraklarla birlikte kompozisyon oluşturulmuştur. Bu kırmızı alandan sonra yerleştirilen gonca hatayı ile salbek tamamlanmış olur. Salbekten sonra yine bir orta bağ ve bu orta bağdan çıkan gonca hatayı yer alır ki bu sanki ikinci bir salbek gibidir. Salbekte zeminin geneli lacivert olup üzerinde yer alan yapraklar yeşil, çiçekler ise beyaz ve yer yer kırmızı ile renklendirilmiştir. Valide-i Atik Camiinde bulunan ve karşılıklı yerleştirilmiş olan bu iki panoda renkler oldukça güzel olup sır çok kalitelidir. Desenlerde XVI. yüzyılın özelliklerini sergilemektedir.

Karşılaştırma: Nurbanu Valide Sultan tarafından yaptırılan camide mihrabın iki yanında üst pencerelerin altına kadar XVI. yüzyılın kaliteli çinilerine yer verilmiştir. Camide mihrap sofasının yan duvarlarını süsleyen şemseli iki panonun düzenlemesi birbirinin aynıdır. Klasik mekik formunda olan şemse, başlı başına bir pano görünümünde olup, düzenlemedeki hâkim renkler kobalt mavisi, kırmızı ve yeşildir. Vazodan çıkan iri şemsenin salbeki de oldukça büyük olup, şemse görünümünde tasarlanmıştır. Sır ve renklerin parlak olduğu düzenleme incelenen yapılar içinde başka hiçbir eserde yoktur.

2.2.14. Kılıç Ali Paşa Camii (İstanbul)

Katalog No	: 14
Resim, Çizim No	: 89-91, 51-53
İnşa Tarihi	:1580 ⁸⁸
İnşa Ettiren(Banisi)	: Kapudan- ı Derya Kılıç Ali Paşa
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl kırmızılı sıraltı tekniğinde çiniler

Mimar Sinan'ın eserlerinden biri olan Kılıç Ali Paşa Camii, yine kendi eseri olan Tophane binasının karşısında yer almaktadır. 1580 yılında tamamlanan ve Mimar Sinan'ın son eserlerinden olan cami, Süleymaniye Camii plan şemaları içinde tasarlanmıştır⁸⁹. Uzunlamasına dikdörtgen olsa da genişliği uzunluğuna yakın bir plana sahip olan kütle, kuzey ve güney ekseninde iki yarım kubbe ile beslenmiş ve yanlardan birer çift kemerle ana kubbe desteklenmiştir⁹⁰. Ana kubbe kalem işi çiçeklerle ve madalyon şeklinde hat yazıları ile bezenmiştir. Kılıç Ali Paşa Camii günümüze kadar bozulmadan gelen bir eserdir. Caminin minberi mermer olup, hoş ve zarafetle caminin bütünlüğüne uygun olarak işlenmiştir.

Çini programı: Kılıç Ali Paşa Camii'nin içinde ve son cemaat yerinde XVI. yüzyılda yapılmış olan sır altı tekniğinde çiniler kullanılmıştır. Caminin genelinde kullanılan çinilerin oldukça kaliteli olup, bu çinilerde kullanılan lacivert, kırmızı, firuze, mavi ve yeşil renkler çok canlı ve net olduğu gözlenmektedir. Son cemaat kapısının iki yanında bulunan ikişer pencerenin pencere alınlıkları sivri kemerlidir. Lacivert zemin üzerine beyaz renkte sülüs harflerle, besmele ve ayet yazılmıştır. Bu ayetin etrafını çiçek rozetler ve yapraklarla süslü bir bordür sarmaktadır. Mihrap yüzeyi çini bir bordürle panolara ayrılmış ve her bölüme farklı bezemeler yapılmıştır. Mihrabın sağ ve solunda, zemindeki pencerenin üstünde hat yazılı panolar yer alır. Mihrabın üstünde ise rozet

⁸⁸ KURAN, Aptullah (1986), *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, s.283

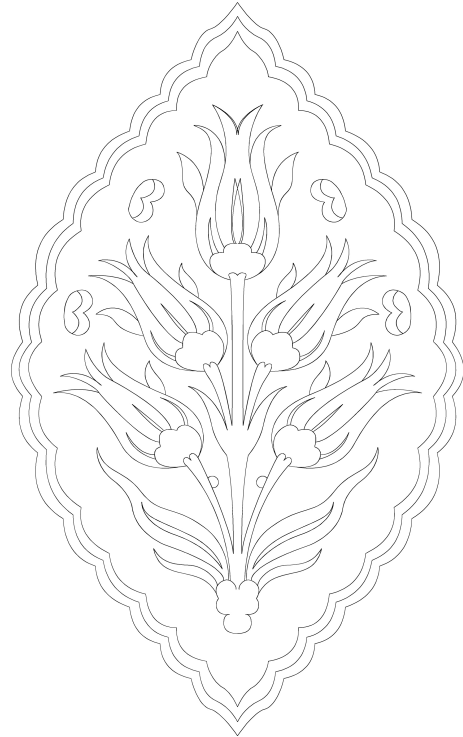
⁸⁹ Anadolu Uygarlıkları (2000), *Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi*, Mimar Sinan ve Osmanlı Mimarisinin Klasik Çağı, Görsel Yayınlar Ansiklopedik Neşriyat Ticaret ve Sanayi A.Ş. s.901

⁹⁰ CEZAR, Mustafa (2002), *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, s.145

biçiminde dairesel istifli hat yazıya sahip bir pano bulunur. Dairesel istifli bu pano etrafını kuşatan rumi desenlerle, dikdörtgen sınırlara sahip olmuştur. Mihrap ve mihrabın yanlarında bulunan pencerelerin üzerindeki çini bezemeler, dendanlı bir çini bordürle taçlanmıştır.

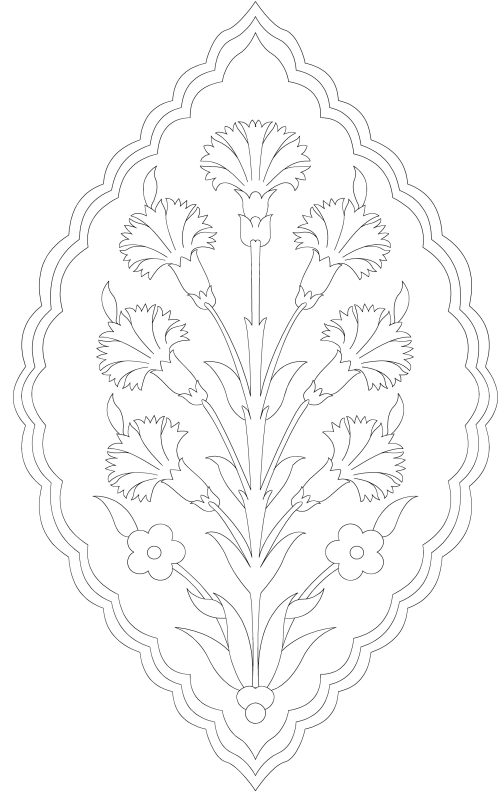
Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda mihrabın etrafındaki panoyu çevreleyen bordürde üç farklı şemse uygulaması vardır. Bordürde yer alan karolar, 17 x 23 cm. ölçülerindedir. Bu uygulama sıratlı tekniğinde olup, XVI. yüzyıla aittir. Şemse uygulamaları mihrabın etrafında ve mihrabın iki yanında bulunan ikinci sıra pencerenin üstünde boydan boya bordür şeklindedir. Bu bordürlerde bulunan dallar üzerinde dendanlı ve salbeksiz şemse formlarına yer verilmiştir. İçleri çiçekli yapraklarla kobalt mavisi dallar üzerinde bulunan boşluklara kırmızı zeminli, lacivert ve beyaz sınırlı formlarda sıra ile farklı üç ayrı kompozisyon mevcuttur.

Resim 89: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 1
Çizim 51: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 1

Bordürde yer alan bir numaralı kompozisyonda görüldüğü gibi kırmızı zemine boyanmış şemse formu içinde, yeşil bir noktadan çıkan mavi yapraklar ve beyaz dallar üzerinde laleler bulunmaktadır. Beyaz olan lalelerin içi fırça darbesi ile yeşil renkle renklendirilmiştir(Resim-89, Çizim-51).

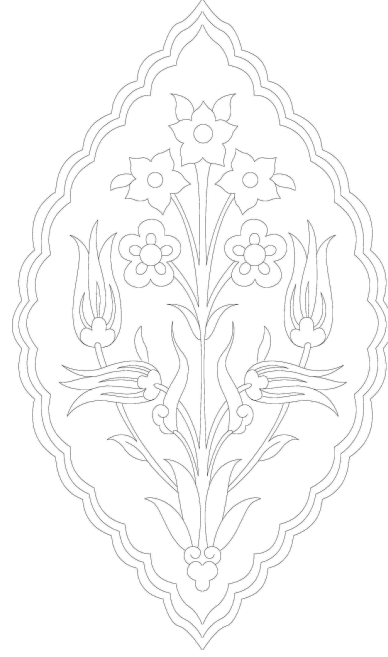
Resim 90: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 2
Çizim 52: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 2

Bordürde yer alan iki numaralı kompozisyonda da bir numaralı kompozisyonda olduğu gibi zemin rengi kırmızıya boyanmış şemse formu içine desen yerleştirilmiştir. Beyaz bir noktadan çıkan mavi yapraklar ve beyaz dallar üzerinde, siyah konturlu beyaz karanfiller bulunmaktadır. Karanfillerin çanak yaprakları yeşil renkli olup dip kısımlarında lacivert renge yer verilmiştir. Kompozisyonun başlangıç kısmında bulunan yapraklardan iki yana doğru çıkan iki küçük pençlerinde beyaz renkli olduğu ve ortalarının lacivert bırakıldığı gözlenir(Resim-90, Çizim-52).

Bordürde yer alan üç numaralı kompozisyonda da bir ve iki numaralı kompozisyonda olduğu gibi zemin rengi kırmızıya boyanmış olan şemse formu içine desen yerleştirilmiştir. Beyaz bir noktadan çıkan lacivert yapraklar ve yeşille yer yer renklendirilmiş beyaz dallar üzerinde, siyah konturlu beyaz renkli küçük penç ve lalelerden oluşan bir kompozisyon bulunmaktadır. Lalelerin çanak yaprakları pençlerin orta kısımlarında lacivert renge yer verilmiştir. Lalelerin üzerinde yeşil renkler uçmaktadır(Resim-91, Çizim-53).

Resim 91: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 3
Çizim 53: Kılıç Ali Paşa Camii, mihrabı çevreleyen bordür şemse motifi 3

Karşılaştırma: Mimar Sinan'ın eserlerinden olan caminin tezyinatında XVI. yüzyıl çinileri kullanılmıştır. Mihrap duvarında yer alan şemse uygulamaları salbeksiz olup, bordür şeklinde tasarlanan, üç farklı kompozisyonun tekrarından oluşur. Natüralist üsluplu çiçeklerle döşenmiş şemselerde kırmızının yanında kobalt mavisi ve yeşil de kullanılmıştır. Sadece bu yapıda bulunan uygulamalar dönemin tüm özelliklerini taşımaktadır.

2.2.15. Siyavuş Paşa Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 15
Resim, Çizim No	: 92-93, 54
İnşa Tarihi	: 1582–1584 ⁹¹
İnşa Ettiren(Banisi)	: Siyavuş Paşa
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde çiniler

Siyavuş Paşa Türbesi, İstanbul'un Eyüp ilçesinde olup, Sokullu Mehmet Paşa Türbesi ile medresesinin karşısındadır. Kesme küfeki taşından yapılmış olan türbe, dıştan on altıgen planlı olup içte sekizgen plan sergilemektedir. Türbe süslemelerinde kalem işlerine yer verilmiştir. Yapı son yıllarda yenileme geçirmiş olup günümüzde durumu oldukça iyidir.

Çini programı: XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde hazırlanan çiniler türbe içinde muhtelif yerlerde bulunmaktadır. Fakat çinilerin bir kısmı düşmüş veya kırılmıştır. Pencere alınlıklarında bulunan çinilerde lacivert zemin üzerinde beyaz renkteki sülüs harfleri ile ayetler yer alırken köşelerinde beyaz renkli Çin bulutlarına yer verilmiştir. Harflerin dolguları ise kırmızı renklidir. Etraflarında iki sıra kenar bordürü mevcuttur. Türbenin tamamını dolaşan çini bordür alınlıkların üzerinde yer almıştır. Kubbeye geçişi sağlayan pandantiflere rozetler yerleştirilmiş olup bunlarda halife adları yer alır. Türbe içinde kapı girişinin iki yanında yer alan birbirinin eşi panolarda lacivert zeminli kırmızı bulutlar ile süslü vazo, vazodan çıkan iri bir hatayı ve şemseden ibarettir.

Türbe giriş kapısının iki yanında yer alan diğer panoda da beyaz zeminli madalyonların içinde ortalarında lacivert, içi beyaz ve kırmızı süslü kandil asılıdır. Bu panonun kenarları yeşil zeminli kırmızı Çin bulutları ile süslüdür. Etrafları lacivert zeminli bordürle çevrilidir

---

⁹¹ BAKIR, Sitare Turan (2005), “Çok Renkli İznik Çinilerinde Vazo”, Sanat-Tasarım, *Seramik Federasyonu Dergisi* Nisan, İstanbul, s.114

Resim 92:Siyavuş Paşa Türbesi, şemse uygulamalı panolar genel görünüşü

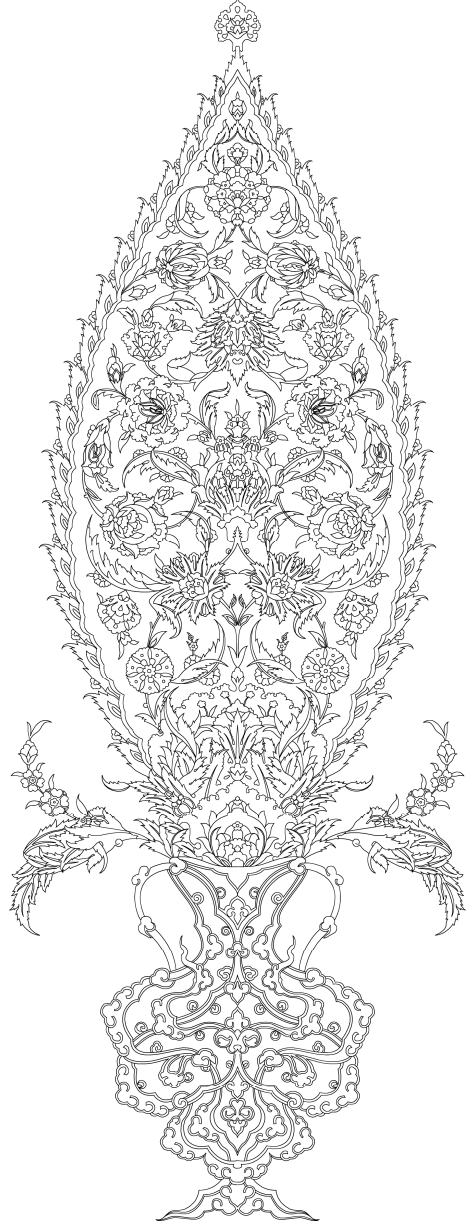

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda XVI. yüzyıla ait sıratlı tekniğinde hazırlanmış tek tip şemse uygulamalı çini mevcuttur. Panoda yer alan karolar, 23.6 x 23.6 cm. ölçülerindedir. Kapı girişinin iki yanında yer alan şemse uygulamalarının sergilendiği panolar birbirinin aynısıdır. Sivri kemerli, dilimli ve beyaz zeminli niş içine yerleştirilen desenlerin üst ve alt köşe dolguları yeşil zemin üzerinde beyaz rumilerden oluşturulmuştur. Etrafı ve hurdeleri kırmızı renklidir

Şemsenin alt kısmın yerleştirilen salbek görevi üstlenmiş olan simetrik vazodur, mavi zeminde kırmızı renkli Çin bulutlarından oluşmuştur. Vazonun ağzından çıkarak iki yana doğru dökülen saz üslubu yapraklar ile yukarı doğru yükselen bahar dalları şemseyi kucaklamaktadır. Bu yapraklarla şemsenin çıkış noktasını vazonun hemen ağzına yerleştirilen iri hatayı oluşturur. Yeşil, kırmızı, kobalt mavisi ve beyaz renklerden oluşan hatayı oldukça görkemlidir. Konumuzu oluşturan şemse yeşil

yapraklarla dilimlenmiş olup kırmızı damarlı yapraklar üzerine kondurulan kırmızı bahar dalları şemsenin dış formunu hareketlendirir(Resim-93, Çizim-54).

Resim 93: Siyavuş Paşa Türbesi, kapı girişi iki yanındaki şemseli pano
Çizim 54: Siyavuş Paşa Türbesi, kapı girişi iki yanındaki şemseli pano

Şemsenin zemini kobalt mavisidir. Başlangıç noktasını vazodan çıkan hatayinin oluşturduğu dairesel kıvrımlı kompozisyon, simetrik olarak şemse içinde yerini alır. Bu hatayili kompozisyonda da panonun genelinde kullanılan renkler kullanılmıştır. Şemsenin alt kısmında yer alan salbek görevini vazo üstlenirken üst kısımda gonca hatayı bu görevi üstlenmiştir.

Türbe kapısının iki yanında yer alan panolarda renkler oldukça nettir. Renkleri ve sırtı güzel olan bu panolarda bugün bazı karolar mevcut değildir.

Karşılaştırma: Sadrazam Siyavuş Paşa için yapılan türbede XVI. yüzyıla tarihlenen çiniler kullanılmıştır. Bu çinilerde kapı girişinin iki yanında simetrik yerleştirilen tek çeşit şemse uygulamasına yer verilmiştir. Bir kandilin ışığı şeklinde tasarlanan bu şemse uygulamasının zemini kobalt mavisi olup, içi hatayı grubu çiçeklerle döşenmiştir. İncelenen şemseler içinde en farklı görünüme sahip düzenlemeye başka hiçbir yapıda rastlanmamıştır.

2.2.16. Mehmed Ağa Camii (İstanbul)

Katalog No : 16

Resim, Çizim No : 94-97, 55-56

İnşa Tarihi : 1585

İnşa Ettiren : Habeşi Mehmet Ağa⁹²

Mimarı : Davut Ağa

Malzeme ve Teknik : XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri, Tekfur Sarayı çinileri kullanılmıştır.

İstanbul'un Fatih ilçesinde bulunan Mehmet Ağa Camii, kare planlı ana mekân ile dışa doğru çıkıntı yapan mihrap bölümünden oluşmuştur. Mermer minber ve mihrap zengin geometrik geçmeler ve mukarnaslarla süslenmiştir. Yapıdaki üst sıra pencerelerin üzerleri, kemerler, pendentif ve kubbeler kalemişleri ile süslenmiştir.

Çini Programı: Son cemaat yerinde, giriş kapısının sağında yer alan pencere alınlığında, iç kısımda ise mihrap ile mihrap sofasının iki yanında yer alan duvarlarda, alt sıra pencere alınlıklarında ve kubbeye geçişlerde çini kullanılmıştır. Dâhilde kullanılan çiniler XVI. yüzyıl sonu sıratlı tekniğindeki İznik çinileri iken, son cemaat yerinde kullanılanlar XVIII. yüzyıl Tekfur Sarayı çinileridir⁹³.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda, iki farklı şemse uygulaması mevcuttur. XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde hazırlanmış olan şemselerin bulunduğu çiniler bordür şeklindedir. Mihrap sofasının iki yan duvarında yer alan panoların kenarlarını kuşatan bordürün büyük bir kısmı lale, penç ve yapraklardan oluşurken sağ taraftaki panonun sağında yer alan bordür şemse uygulamalıdır. Bu bordür muhtemelen geçirdiği yenilemeler sırasında buraya monte edilmiştir(Resim-94).

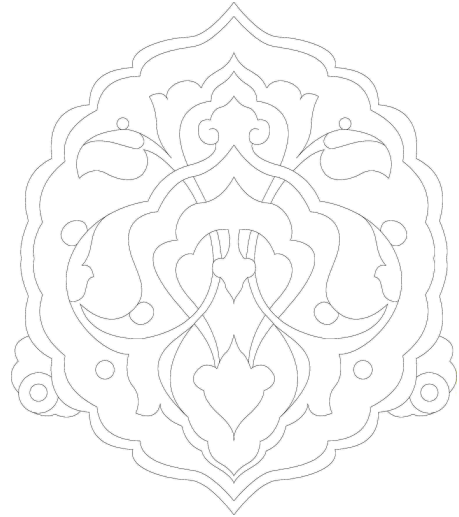
⁹² OKÇUOĞLU, Tarkan (1994), "Mehmet Ağa Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt.5, İstanbul, s. 355

⁹³ARLI, Belgin Demirsar, Ara ALTUN (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.249

Resim 94: Mehmet Ağa Camii, mihrap sofası sağ yan duvarındaki pano

Resim 95: Mehmet Ağa Camii, mihrap sofası sağ duvar panosu bordürden şemse motifi
Çizim 55: Mehmet Ağa Camii, mihrap sofası sağ duvar panosu bordürden şemse motifi

Kobalt mavisi zeminli olan bordürün üzerinde hançerli yaprakların kuşattığı şemseler yer alır. İçinde kırmızı laleleri barındıran beyaz hançerli yapraklar şemsenin iki yanında bir aşağı bir yukarı gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Ayrı bir dal üzerinde yer alan

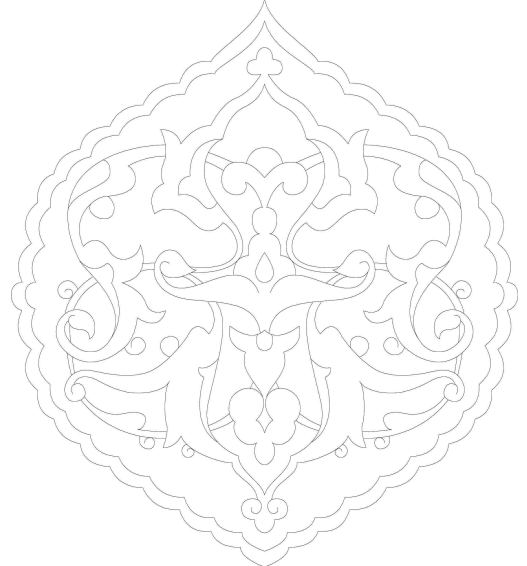
pençler ise bu iki yaprağın arasında yer almıştır. Hançerli yaprakların yanından çıkan dallarda küçük penç ve beyaz renkli karanfiller yer almaktadır. Şemsenin zemini turkuaz olup beyaz dendanlarla sınırlanmıştır. Şemse içinde rumilerden oluşan desen vardır. Lakin simetrik tasarlanan desene hep aynı tarafa gelen kısmı yerleştirilmiştir. Bu sebepten dolayı sanki asimetrik bir desen izlenimi vermektedir. Desende rumiler bir ortabağdan çıkış yapmakta olup, beyaz renkli ve kırmızı hurdeleridirler(Resim-95, Çizim-55).

Resim 96: Mehmet Ağa Camii, mihrap duvarındaki pencere alınlığı genel görünüşü

Mihrap duvarında ve pencere alınlıklarında yer alan yazıların etrafını dolaşan bordürde de şemse uygulamaları yer almaktadır(Resim-97, Çizim-56).

Resim 97: Mehmet Ağa Camii, mihrap duvarındaki pencere alınlığı bordür motifi
Çizim 56: Mehmet Ağa Camii, mihrap duvarındaki pencere alınlığı bordür motifi

Karşılıklı birbirine bakan yaprakların arasına yerleştirilen şemseler kompozisyonu oluşturmaktadır. Hançerli yaprakların içinde küçük mine çiçekleri vardır. Yanlarında da küçük penç ve goncalar bulunur. Şemse turkuaz zeminli ve dışı beyaz sınırlıdır. Beyaz

tepelikten çıkış yapan beyaz renkli rumilerden oluşan kompozisyon simetrik olup kobalt mavisi ile hurdelenmiştir.

Karşılaştırma: Mimar Davut Ağa'nın eseri olan camide yer alan şemse uygulamaları XVI. yüzyıla ait olup, bordür şeklinde düzenlenmişlerdir. Yapıda bu yüzyıla ait iki farklı rumi desenli şemse bulunmaktadır. Her iki uygulamanın da zeminleri turkuaz olup, her ikisi de salbeksiz tasarlanmıştır. İncelenen yapılarda birebir aynı olan şemselere rastlanmamıştır.

Yapının son cemaat yerinde yer alan pencere alınlıklarını kuşatan bordürlerde de şemse uygulaması görülmektedir. Fakat bunlar Tekfur Sarayı çinisi olduğundan tezimizde yer verilmemiştir.

2.2.17. III. Murat Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 17
Resim, Çizim No	: 98, 57
İnşa Tarihi	: 1599–1600 ⁹⁴
İnşa Ettiren(Banisi)	:
Mimarı	: Davut Ağa (Mimar Sinan'ın kalfası) ⁹⁵
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl sır altı tekniğinde çiniler.

III. Murat türbesi, II. Selim ve Şehzadegâh türbeleri arasında yer almakta olup, Mimar Sinan'ın kalfası Mimar Davut Ağa'nın eseridir. Altı kenarlı türbenin giriş kısmındaki duvarın iki yan kenarları kırılarak elde edilen üçlü kenar ile esasen altıgen türbe sekizgen bir görünüm kazanmıştır. Türbe kubbesi kalem işleri ile süslü olup, kiremit kırmızısı zemine sahiptir. Kubbe göbeğinde yer alan madalyon merkezde düğümlenirken etrafı rumilerle düzenlenmiştir. Türbenin dış yüzeyi mermer kaplıdır.

Çini programı: Türbede XVI. yüzyıl sıraltı tekniğinde hazırlanmış çiniler oldukça kaliteli. Giriş kapısının iki yanına birbirinin aynı panolar yerleştirilmiştir. Beyaz zeminli niş içine yerleştirilmiş olan desen, kırmızı zeminli bordür ile kuşatılmıştır. Nişin köşebentleri ve şemse çin bulutları ile süslenirken, diğer kısımda hatayi kompozisyona yer verilmiştir. Türbe duvarları yerden 4.20 cm.⁹⁶ye kadar çini panolarla kaplı olup pencere ve dolapların etrafında kırmızı ağırlıklı çiçekli bordürler dolanır. Türbe içinde pencere aralarında bulut ve rumi kompozisyonlu panolara yer verilmiştir. Çini panoların üzerinde lacivert zeminli beyaz sülüs yazılı kuşak dolanmaktadır. Türbe içinde süpürgelik seviyesinde mermer taklidi çiniler mevcuttur.

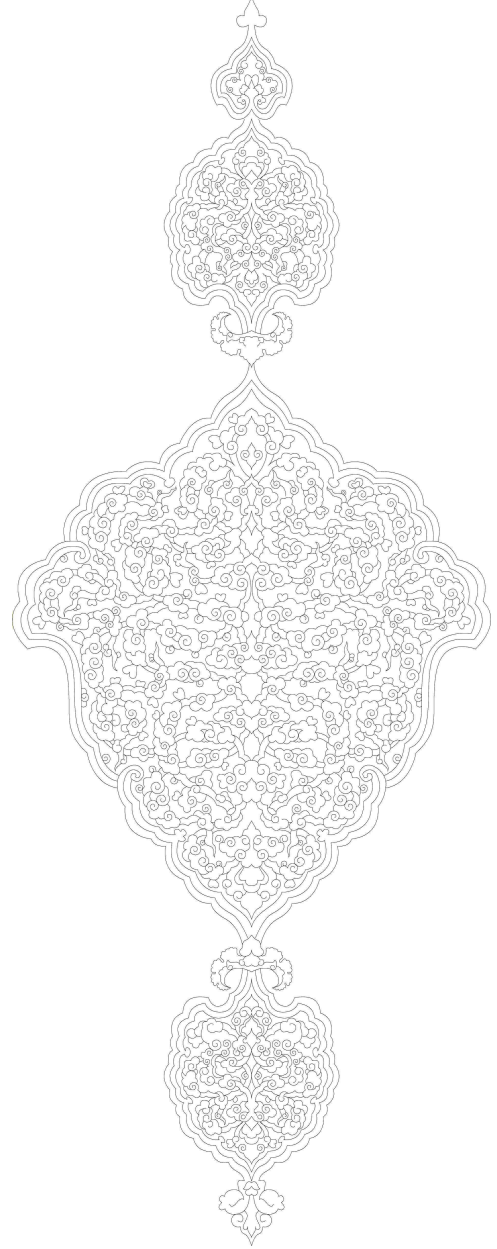
Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda XVI. yüzyıla tarihlendirilen ve sıratlı tekniğinde hazırlanmış tek çeşit şemse uygulaması bulunmaktadır. Panoda yer alan karolar 20 x 22 cm ebatlarındadır. Türbe girişinin iki yanında bulunan şemseli panolar simetrik tasarlanmış olup, birbirinin aynıdır(Resim-98, Çizim-57).

⁹⁴ ERDEM, Yücel (1989), "Ayasofya'nın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 4 Aralık, s.14

⁹⁵ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s501

⁹⁶ ÖNKAL, HAKKI (1992), *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.179

Resim 98: III. Murat Türbesi, revak panosu şemse motifi
Çizim 57: III. Murat Türbesi, revak panosu şemse motifi

Kırmızı, mavi ve beyaz renkli rumi kompozisyonlu bordür ile çevrelenmiştir. Dikdörtgen nişin köşebentleri, lacivert zeminli beyaz ve kırmızı renkli Çin bulutları ile süslüdür. Beyaz zeminli nişi, merkezine yerleştirilen şemse ve iri yapraklı helezonik dallar üzerinde hatayili kompozisyon ile doldurulmuştur. Merkeze yerleştirilen salbekli şemsede köşebentlerde olduğu gibi lacivert zeminli, bulut kompozisyonludur. Şemse ile salbekler ortabağ ile birleştirilmiş, salbek uçlarına iki uçta farklı tepelikler

kullanılmıştır. Simetrik tasarlanan kompozisyonda şemsede simetrik olup merkeze yerleştirilmiştir. Panolardaki sır parlak ve renkler nettir.

Karşılaştırma: Mimar Davut Ağanın eseri olup 1594 yılında III. Murat adına yaptırılan türbede kullanılan çiniler XVI. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Büyükçe bir tepelik şeklinde tasarlanan şemse uygulamasına, incelediğimiz yapılar içerisinde başlı başına bir pano olarak rastlanmamıştır. Ancak köşebentlerde tepelik şeklinde şemse uygulamalarına yer verilmiştir. Şemse uygulamasında kullanılan bulut desenin de incelenen yapılar içerisinde tekrarı görülmemiştir. Desende ağırlıklı olarak kobalt mavisi kullanılırken, bunun yanında kabarık mercan kırmızısı, turkuaz ve yeşil renge de yer verilmiştir. Oldukça kaliteli olan bu çinilerde desen, sır ve renkler dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

2.2.18. III. Ahmet Kütüphanesi (Enderun Kütüphanesi) (Topkapı Sarayı)

Katalog No	: 18
Resim, Çizim No	: 99-104, 58-60
İnşa Tarihi	: 1718 ⁹⁷
İnşa Ettiren	: Sultan III. Ahmet
Mimarı	: Şehreminli Beşir Ağa ⁹⁸
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri

III. Ahmet Kütüphanesi, Sarayın Enderun avlusu içinde havuzlu köşkün yerine inşa edilen son kâgir köşklere aittir⁹⁹. Arz Odasının kuzey doğusunda yer alan kütüphane, diğer binalardan bağımsız olarak ortada inşa edilmiştir. Binanın dışı kalın beyaz mermerle kaplı olup üzeri kurşun kubbe ile örtülü bir abide niteliğindedir¹⁰⁰. Kâgir bodrum kat üzerinde yükseltilmiş olan asıl katının plan şeması kubbeli orta mekâna açılan üç eyvandan oluşur¹⁰¹. Kütüphanede yer alan dolaplar pencere aralarındaki duvarlara gömülü olacak şekilde tasarlanmıştır. Kapı kanatları ile pencere kapakları fildişi ve sedef işlemelidir.

Çini Programı: Kütüphanenin duvarlarını süsleyen XVII. yüzyıla tarihlendirilen çiniler, Boğaziçi'nde Sadrazam Kara Mustafa Paşa Yalısından sökülerek buraya monte edilmiştir¹⁰². Kütüphanede üst kat pencerelerin etrafı, alt kat pencere içlerinin yan duvarları ve süpürgelik seviyesinde çini kullanımına yer verildiği gözlenmektedir. Yapıda kullanılan kompozisyonlarda hatayi grubu motifler, rumiler, bulut motifleri, şemseler, şakayık ve yapraklar kullanılmıştır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda üç farklı şemse uygulaması mevcuttur. Panoda yer alan karolar, 27 x 27 cm. ölçülerindedir. Süpürgelik seviyesinde

⁹⁷ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.373

⁹⁸ ASLANAPA, Oktay (1986), *a.g.e.*, s.373

⁹⁹ ELDEM, Hakkı - Feridun AKOZAN (1982), *Topkapı Sarayı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.74

¹⁰⁰ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.373

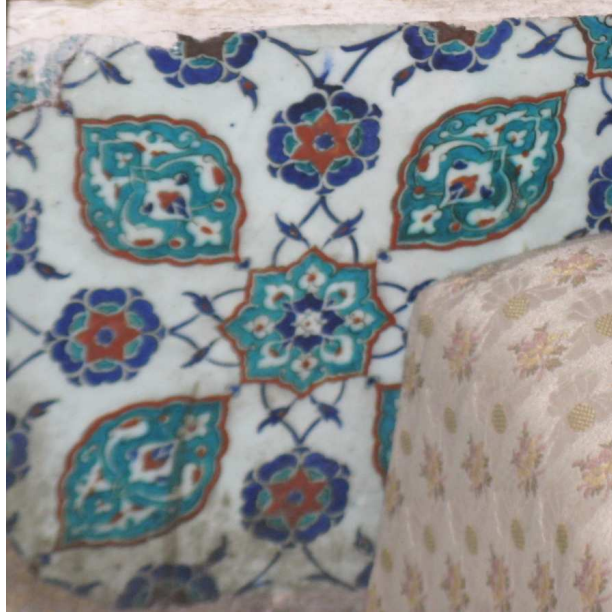
¹⁰¹ SEÇKİN, Nadide (1998), *Topkapı Sarayının Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerin Bir Araştırma*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s.188

¹⁰² ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.110

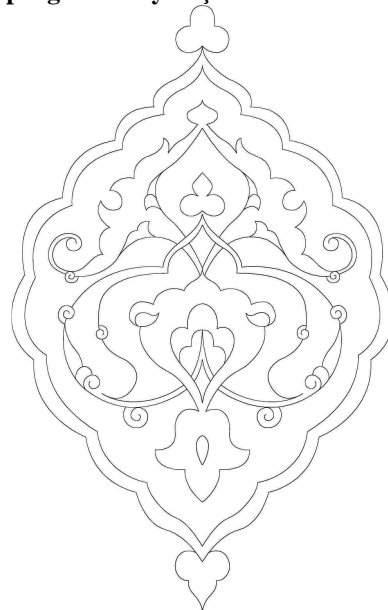
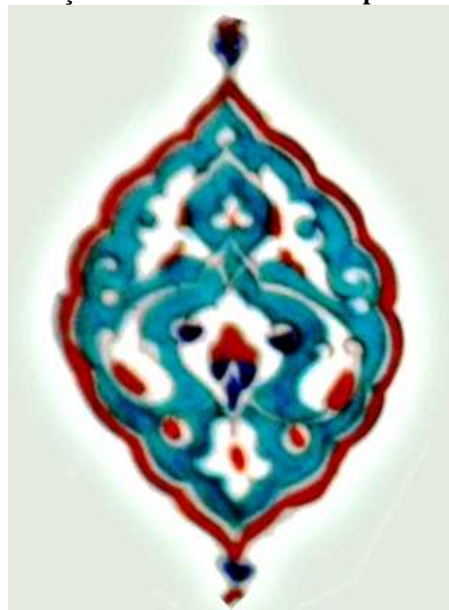
yer alan şemse uygulaması sıratlı tekniğinde XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş iken diğer şemse uygulamalı çiniler sıratlı tekniğinde XVII. yüzyıl çinisidir.

Resim 99: III. Ahmet Kütüphanesi, süpürgelik seviyesi şemse uygulama

Süpürgelik seviyesinde yer alan ulama pano dört şemse ile oluşturulmuş yüzey düzenlemesi şeklinde olup etrafında hatayi grubu motifler ile ulama tarzında hazırlanmıştır. Şemselerin birleşme yerinde bulunan sekiz dilimli penç, şemse ile aynı renklere sahiptir(Resim-99).

Resim 100: III. Ahmet Kütüphanesi, süpürgelik seviyesi şemse motifi
Çizim 58: III. Ahmet Kütüphanesi, süpürgelik seviyesi şemse motifi

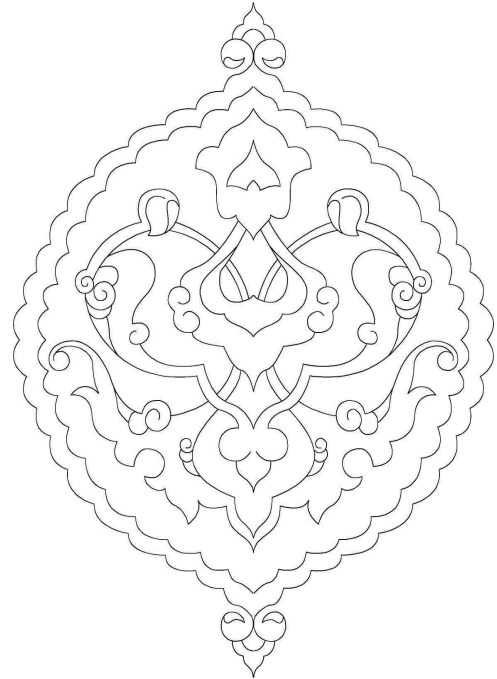

Kırmızı dendanlı ve salbekli şemsenin zemini turkuazdır. Rumi ve orta bağlardan oluşan kompozisyon şemse içinde yer alır. Beyaz renkli rumiler kırmızı ile hurdelenmiştir(Resim-100, Çizim-58).

Resim 101: III. Ahmet Kütüphanesi, pencere etrafı şemseli bordür

Resim 102: III. Ahmet Kütüphanesi, pencere etrafı bordüründeki şemse motifi
Çizim 59: III. Ahmet Kütüphanesi, pencere etrafı bordüründeki şemse motifi

Pencere etrafını çevreleyen lacivert zeminli, hatayi kompozisyonlu bordürün ortalarında şemseler bulunur. Bordürde yer alan karolar 15 x 27 cm ebatlarındadır. Şemselerin zemini turkuaz olup, içi kırmızı hurdeli beyaz rumili kompozisyona sahiptir. Şemsenin kenarları beyaz ve kırmızı ile dendanlanmıştır. Salbekleri kırmızıdır(Resim-102, Çizim-59).

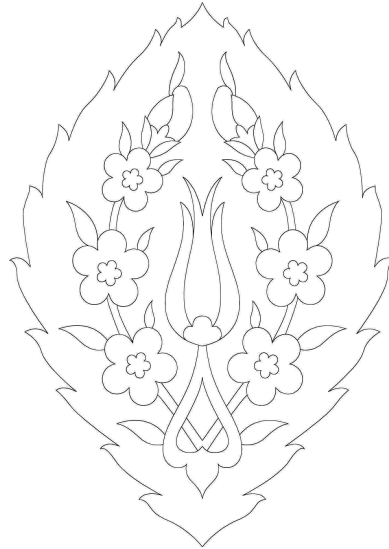
Dolap aralarında bulunan panolarda, yeşil ve kırmızı çiçekli yaprakların bir içe bir dışa doğru yerleştirilmesi ile oluşturulan boşluklarda şemseler bulunmaktadır. Bordürde yer

alan karolar 15 x 27 cm ebatlarındadır. Tek yönlü ilerleyen ulama tarzında ki bordürde yer alan şemselerin zemini kırmızı renklidir. Şemsenin kompozisyonu beyaz ortabağdan çıkan mavi ile renklendirilmiş beyaz lale ve ortası kırmızı olan beyaz pençlerin birbirine bakan dallar üzerine yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Şemse ile yaprakların arasında ise beyaz zeminde kobalt mavisi renkli hatayi ve pençlerden oluşan düzenlemeler yer alır(Resim-104, Çizim-60).

Resim 103: III. Ahmet Kütüphanesi, dolap aralarındaki şemse uygulamalı bordür

Resim 104: III. Ahmet Kütüphanesi, dolap aralarındaki bordürdeki şemse motifi
Çizim 60: III. Ahmet Kütüphanesi, dolap aralarındaki bordürdeki şemse motifi

Karşılaştırma: III. Ahmet tarafından yaptırılan kütüphane, Boğaziçi Sadrazam Kara Mustafa Paşa Yalısı'ndan sökülen çinilerle tezyin edilmiştir¹⁰³. XVII. yüzyıla tarihlendirilen çinilerde bordür şeklinde tasarlanan iki şemse uygulaması ile süpürgelik seviyesinde XVI. yüzyıla tarihlendirilen bir şemse uygulaması bulunmaktadır. Bordür şeklinde düzenlenen rumi kompozisyonlu şemse uygulaması yerleştirme hatasından dolayı bozuk simetriye sahiptir. Kadirga Sokullu Camii, III. Murat Has Oda ve Çifte Kasırlar'da aynı uygulamalar bulunmaktadır. Yapı içinde dik olarak yerleştirilen natüralist üsluplu kompozisyona sahip şemseyi kuşatan yapraklar daha yuvarlak bir şemse formu sergilemektedir. Süpürgelik seviyesinde bulunan şemseler verev şekilde yerleştirilen dört şemsenin birleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Bu uygulamaların benzerlerine Sadberk Hanım Müzesi, Portekiz Lizbon'daki Gülbenkyan koleksiyonu ve II. Selim Türbesi'nde rastlanmaktadır.

---

¹⁰³ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, s.110

2.2.19. III. Mustafa Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 19
Resim, Çizim No	: 105-107, 61-62
İnşa Tarihi	: 1773 ¹⁰⁴
İnşa Ettiren	: III. Mustafa
Mimarı	: Mehmet Tahir Ağa ¹⁰⁵
Malzeme ve Teknik	: XVI. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri

Laleli Külliyesi yapılarından olan türbe, caminin batısında ayrı bir avlu içinde ongen olarak tasarlanmıştır. Türbe cephesinin alt kısmı mermerden, üst kısmı ise kesme taştan yapılmıştır. Türbenin içi ve dışı ilk kez Antik Yunan Sanatında kullanılmış olan akant yapraklarından barok süslemelidir. Yapıda kubbe içi ve pandantifler kalem işleri ile süslüdür.

Çini Programı: III. Mustafa Türbesi'nde iç mekân, alt pencerelerin üst hizasına kadar pencere ve dolap araları dâhil yüzey düzenlemesi şeklindeki çinilerle süslenmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen bu İznik çinilerinin başka bir yapıdan sökülerek getirilmiş olduğu ya da depo çinilerinden olup buraya yerleştirildiği düşünülmektedir¹⁰⁶. Türbe içindeki çinili yüzeylerin üzerini bir yazı kuşağı dolanmaktadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda iki farklı tipte şemse uygulaması bulunmakta olup, bunlar sıratlı tekniğinde hazırlanmış, XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş İznik çinileridir. Panoda yer alan karolar 21,5 x 24 cm ebatlarındadır. Türbede yer alan şemse uygulamaları ulama tarzında, yüzey düzenlemesi şeklinde olup etrafını bordür kuşatır. Panodaki kompozisyon iki farklı şemsenin tekrarı ile elde edilmiştir. Bir sırada büyük şemselerin, diğer sırada küçük şemselerin dikey olarak sıralanması ile kompozisyon tamamlanmıştır(Resim-105).

¹⁰⁴ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.508

¹⁰⁵ ARLI, Belgin Demirsar, Ara ALTUN (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.329

¹⁰⁶ ARLI, Belgin Demirsar, Ara ALTUN (2008), a.g.e., s.329

Resim 105: III. Mustafa Türbesi, şemse uygulamalı ulama yüzey düzenlemesi

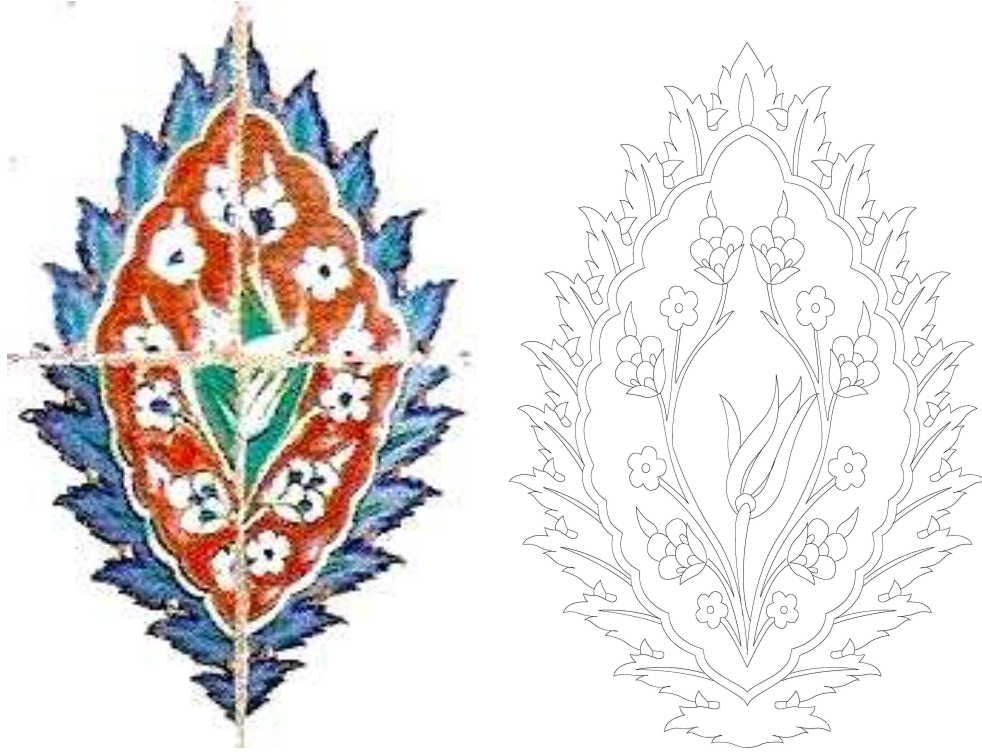

Resim 106: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 1
Çizim 61: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 1

Panodaki büyük şemsede sınırlar kırmızı renkle çiçek şeklinde dandanlanmış olup, şemsenin etrafı bir oya gibi kuşatılmıştır. Kobalt mavisi zeminli şemsede, küçük beyaz yapraklardan çıkış yapan, hepsi ayrı dallar üzerinde yer alan simetrik bir buket, kompozisyonu oluşturur. Beyaz renkli yeşil yapraklı lale, karanfil ve mine çiçeğinden oluşan düzenlemede çiçeklerin içine yerleştirilen kırmızı benekler şemseye ayrı bir güzellik katmıştır. Şemsenin alt kısmında mavi bir ortabağ, üstte ise mavi, kırmızı ve yeşil renkli küçük bir gonca, salbek görevini üstlenmiştir. Aynı panoda yer alan bazı şemselerde ufak tefek renk farkları vardır(Resim-106, Çizim-61).

Resim 107: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 2
Çizim 62: III. Mustafa Türbesi, ulama çini panodan şemse motifi 2

Diğer şemse ise salbeksiz olup mavi renkli dişli yapraklarla sınırlanmıştır. Dişli yaprakların aralarında kırmızı küçük yapraklar bulunur. Mavi yaprakların içinde yer alan kırmızı zeminli şemsenin içindeki desen; beyaz küçük mine çiçekleri ve yaprakları ile orta kısımda yeşil bir alan ve bu alanın sağında yarım bir lale yer almaktadır. Şemsenin içini oluşturan desen simetrik olsa da karışık bir şekilde yerleştirildiğinden orta kısımdaki desen birbirini tamamlamaz. Bunun sebebi çinilerin yapı için yapılmamış olması ya da karoların yanlış yerleştirilmesi olabilir(Resim-107, Çizim-62).

Karşılaştırma: III. Mustafa Türbesi'nde iç mekân, XVI. yüzyıl çinileri ile tezyin edilmiştir. İki farklı şemsenin almaşık düzende tekrarı ile elde edilen yüzey düzenlemesinde yer alan şemse uygulamaları dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Türbe dâhilinde yer alan şemse uygulamalarının benzerlerine II. Selim Türbesi'nde rastlanmaktadır.

2.2.20. Beylerbeyi Camii (İstanbul)

Katalog No	: 20
Resim, Çizim No	: 108-112, 63-65
İnşa Tarihi	: 1777–1778 ¹⁰⁷
İnşa Ettiren(Banisi)	: I.Abdülhamit (Annesi Rabia Sultan anısına) ¹⁰⁸
Mimarı	: Mimar Tahir Ağa ¹⁰⁹
Malzeme ve Teknik	: XVI. XVII. ve XVIII. yüzyıl sıraltı tekniğinde yapılan çiniler ¹¹⁰ .

İstanbul'un Anadolu yakasında Beylerbeyi İskelesi önünde yer alan cami, geç devir Osmanlı eseridir. Barok etkilerini taşıyan cami, kare planlıdır. Mermer mihrabın üst ve yanlarında çini süslemelere, mihrabın iç yüzeyinde kalemişlerine yer verilmiştir. Şu an kötü durumda olan ahşap minber ve vaaz kürsüsü sedef kakmalı olarak tasarlanmıştır.

Çini programı: Yapı, XVI. – XVII. - XVIII. yüzyıl sıraltı tekniğinde çiniler ile süslüdür. Bu çiniler zaman içinde zarar görmüş ve kötü durumdadır. Camiye girilince ilk fark edilen mihrabın üst kısmındaki XVI. yüzyıla tarihlendirilmiş çini panodur. Mihrap sofasındaki duvarlar zeminden niş hizasına kadar, doğu ve batı yönündeki duvarlar ise daha az bir yüksekliğe kadar çini ile kaplıdır. Doğu duvarında yer alan pencere aralarındaki panolar ithal çinilerdir¹¹¹. Pencere altlarında XVI. XVII. ve XVIII. yüzyıla ait çiniler karışık olarak bulunur. Üst pencerelerin altına kadar yükselen çinilerin en üstünde yazı kuşağı ve bordürü yer alır ve bordür rumilerden oluşan başka bir bordürle taçlanır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda, biri mihrap üzerinde yer alan yazılı panonun köşelerinde, ikisi süpürgelik seviyesinde karışık durumda bulunan ulama

¹⁰⁷ MÜLAYİM, Selçuk (1992), “Beylerbeyi Camii ve Külliyesi”, *T.D.V.İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, s.75

¹⁰⁸ BARUT, Selçuk (1994), “Beylerbeyi Camii”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul, s.202

¹⁰⁹ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, s.408

¹¹⁰ ASLANAPA, Oktay (1949), *Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri*, Üçler Basımevi, İstanbul, s.41

¹¹¹ ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s.95

panolarda olmak üzere üç farklı şemse mevcuttur. Panoda yer alan karolar 25 x 25 cm ebatlarındadır. Bu uygulamalar sıraltı tekniğinde XVI. yüzyıl İznik çinileridir.

Beylerbeyi Camii'nde mihrabın hemen üzerinde yer alan panonun köşebentlerinde, tepelik şeklinde şemse formu tekrarlanmıştır. Sıraltı tekniğinde hazırlanan çini kitabe daire şeklinde tasarlanmış, dikey harfler merkezde düğümlenerek geometrik bir ağ meydana getirilmiştir. Daire şeklinde tasarlanan yazının etrafı, hatayi ve saz yolu üslubu yapraklardan oluşan, helezonik bir kurguyla tasarlanmış ve köşelere yerleştirilen şemse ile desen kareye tamamlanmıştır. Hatayi grubu kompozisyon beyaz zemin üzerinde kobalt mavisi, kırmızı ve yeşil kullanılarak renklendirilmiştir.

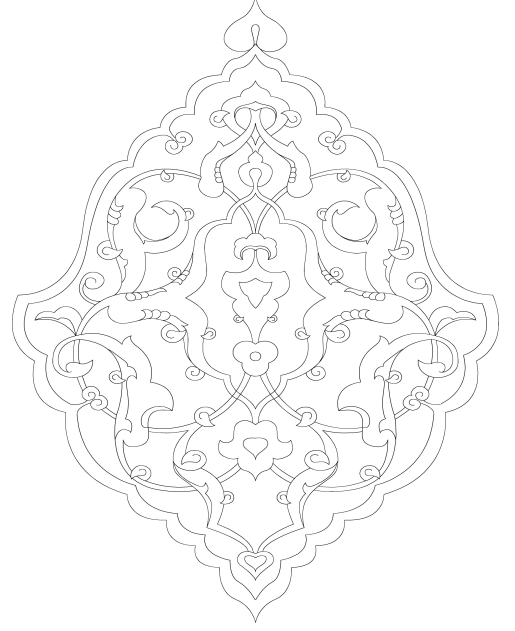
Resim 108: Beylerbeyi Camii, mihrabın üzerindeki yazılı pano

Yazı köşelerinde yer alan tepelik şeklindeki şemse formu simetrik bir şekilde rumi motifi ile tasarlanmıştır. Şemsenin etrafı lacivert renkle sınırlanmış, zemini kırmızı tonda boyanıp, rumiler ise beyaz bırakılarak ön plana çıkarılmıştır. Hurdelerde de kobalt mavisine yer verilmiştir. Salbekleri kırmızı renkli küçük tepeliklerden oluşmaktadır.

Süpürgelik seviyesinde ulama tarzında olan panolarda şemse formu birkaç farklı kompozisyonda görülmektedir(Resim-109, Çizim-63).

Resim 109: Beylerbeyi Camii, yazılı pano köşebentlerinde bulunan şemse motifi
Çizim 63: Beylerbeyi Camii, yazılı pano köşebentlerinde bulunan şemse motifi

Resim 110: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesi ulama çinilerden genel görünüşü

Süpürgelik seviyesinde bulunan ve karoların karışık şekilde yerleştirildiği panoda yer alan şemselerden tam olarak görülenlerden ilk şemse formu beyaz zemin üzerinde natüralist üsluplu çiçeklerden oluşmaktadır(Resim-110). Bezemede yer alan karolar 21.5 x 25 cm ebatlarındadır.

Resim 111: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 1
Çizim 64: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 1

Şemsenin sınırları kobalt mavisi olup oya gibi yuvarlak hatlarla işlenmiştir. Kobalt mavisi sınırların iç kısmı kırmızı ile dilimlenmiştir. Beyaz zemin üzerinde yeşil bir orta bağ ile başlayan kompozisyon simetrik olup karanfil ile sonlanır. Dal ve laleler kobalt mavisi ile renklendirilmiş, yapraklar ve karanfilin çanak yaprakları yeşil, karanfillerin taç yaprakları ise kırmızı renklidir. Şemsenin salbekleri, alt kısımda lacivert renkli tepelik, üstte ise yeşil yapraklı kırmızı bir goncadır. Oldukça kaliteli renk ve sıra sahip olan bu panolar XVI. yüzyıla ait olup depo çinisi dir(Resim-111, Çizim-64).

Süpürgelik seviyesinde bulunan bir diğere şemse formunda ise şemsenin sınırları kobalt mavisi renkli kırmızı damarlı yapraklar şemse içine doğru sırt sırta sıralanmıştır. Ayrıca bu yaprakların aralarına yerleştirilen küçük yeşil yapraklar dışa doğrudur. Beyaz zemin üzerinde iki dilimli yaprağın arasına yerleştirilen goncanın üzerinden çıkan sümbül dalları ve aynı yaprakların ucundan çıkan karanfil dalları simetrik bir düzen oluşturur. Dallar, yapraklar ve karanfilin çanak yaprakları yeşildir. Karanfiller kırmızı, sümbüller ise kobalt mavisidir. Sümbül ve karanfilli kompozisyon en üstte üç küçük penç ile sonlanır. Şemsenin salbekleri, alt kısımda kırmızı bir ortabağ olup üst kısmı görünmemektedir. Oldukça kaliteli renk ve sıra sahip olan bu panolar XVI. yüzyıla ait olup depo çinisi dir(Resim-112, Çizim-65).

Resim 112: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 2
Çizim 65: Beylerbeyi Camii, süpürgelik seviyesinden şemse motifi 2

Karşılaştırma: Mimar Tahir Ağa'ya ait olan yapıda XVI. yüzyıl ila XVIII. arasında tarihlendirilen çiniler yer almaktadır. Camide mihrap duvarında yer alan yazının köşe dolgularını süsleyen şemse uygulaması rumi kompozisyonlu olup, zemini kırmızıdır. Kadirga Sokullu Camii'nde aynı kompozisyon kobalt mavisi zeminli olarak kullanılmıştır. Süpürgelik seviyesinde karışık yerleştirilmiş düzenlemelerde iki farklı şemse uygulaması tespit edilmiştir. Natüralist üsluplu bu şemselere Hırka-i Saadet Dairesi'nde de rastlanmıştır.

2.2.21. Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

Katalog No	: 21
Resim, Çizim No	: 113-121, 66-71
İnşa Tarihi	:1465–1468 ¹¹²
İnşa Ettiren	: Fatih Sultan Mehmet
Mimarı	: Bilinmemektedir.
Malzeme ve Teknik	: Sıraltı tekniğinde XVI. yüzyılın ikinci yarısı ve XVII. yüzyıla tarihlenen çiniler ¹¹³ .

Has Oda (Hırka-i Saadet Dairesi), Topkapı Sarayı'nın Üçüncü Avlusu olan Enderun Meydanı'nın kuzeybatı köşesinde, Fatih Köşkü'nün karşısında yer almaktadır. 1517 tarihine kadar Sultanın özel kullanımına ayrılan Has Oda, bu tarihten itibaren Yavuz Sultan Selim tarafından düzenlenerek kutsal emanetlerin muhafaza edildiği bir bölüm haline getirilmiştir¹¹⁴. Emanetler içinde yer alan Hz. Muhammed'in hırkasından dolayı Hırka-i Saadet Dairesi olarak ta anılmaktadır. İlk halini koruyamamış olan yapı, şuanda bir bodrum kat üzerinde yer alan dört odadan oluşmaktadır. Bu odalar birbirinden bağımsız kubbelerle örtülü olup en yüksek kubbeye sahip olan bölüm Has Oda'dır. Günümüzde müze olarak kullanılan yapının duvarları çinilerle kaplı olup kubbesi kalem işleri ile süslüdür.

Çini programı; XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla tarihlendirilen çiniler iç mekân duvarları ile revak kısmındaki dış cephe duvarlarında yer almaktadır. Üçüncü avluya bakan girişin iki yanında beyaz zemin üzerinde natüralist üsluptan oluşan kompozisyonlara sahip çini panolar yer alır. Revan Köşkü'ne bakan yüzeyinde sol tarafta pencere ve kapı aralarında aynı kompozisyona sahip üç pano yer alır. Sağ tarafında sol tarafta yer alan bordür ile kuşatılmış ulama tarzında hazırlanan panolar bulunmaktadır. İç mekâna girilince şadırvanlı sofa bizi karşılar. Belli bir yüksekliğe kadar farklı kompozisyonlara

¹¹² ARLI DEMİRSAR, Belgin (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s 115

¹¹³ ARLI DEMİRSAR, Belgin (2008), a.g.e., s 115

¹¹⁴ NECİPOĞLU, Gülru (2007), 15. ve 16. *Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari Tören ve İktidar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s 289

sahip çiniler duvar yüzeyinde yerlerini almıştır. Bu kısımda yer alan çiniler oldukça iyi durumdadır. Yapıda kullanılan çiniler klasik dönem özelliğine uygun desen ve renklerden oluşmaktadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda, Şadırvanlı Sofa'da 3 adet, kutsal emanetlerin olduğu odada 1 adet ve Hırka-i Saadet Dairesi arka yüzeyinde 2 adet olmak üzere toplam 6 adet farklı şemse uygulaması mevcuttur. Sıraltı tekniğinde hazırlanmış olan bu şemse uygulamalı çiniler XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.

a.Şadırvanlı Sofa'da yer alan şemseli kompozisyon uygulamaları

Natüralist üsluplu iki farklı şemsenin almaşık düzende sıralanması ile oluşturulan yüzey düzenlemesi Şadırvanlı Sofa'nın iç mekânında bulunduğu gibi kutsal emanetlerin sergilendiği odada da kullanılmıştır. Bezemede yer alan karolar 21.5 x 25 cm ebatlarındadır. Bu yüzey düzenlemesindeki şemseler tek yönlü yukarı doğru bir kompozisyona sahiptir.

Resim 113: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofada yer alan şemse uygulamalı pano

Yüzey düzenlemesini oluşturan şemselerden ilkinin sınırlarını oluşturan lacivert dilimler oya gibi işlenmiş ve kobalt mavisi renkli, yeşil noktalıdır. Bu dilimlerin hemen içinde kırmızı renklendirilmiş dendanlı dilimler yer alır. Beyaz zemin üzerinde küçük

bir ortabağdan çıkan kobalt mavisi renkli dallar üzerinde kırmızı pençler hemen alt kısmıdadır. Kırmızı çanak yapraklı kobalt mavisi laleler ile yeşil çanak yapraklı kırmızı karanfiller ve küçük yeşil yapraklar kompozisyonu oluşturmuştur. Tek taraflı tasarlanmış olan şemsenin alt kısmında yer alan salbeği lacivert ve kırmızı renkli küçük bir ortabağ ile sağlanmıştır. Şemsenin hemen üstünde yer alan salbeği ise yeşil yapraklı kırmızı goncadır(Resim-114, Çizim-66).

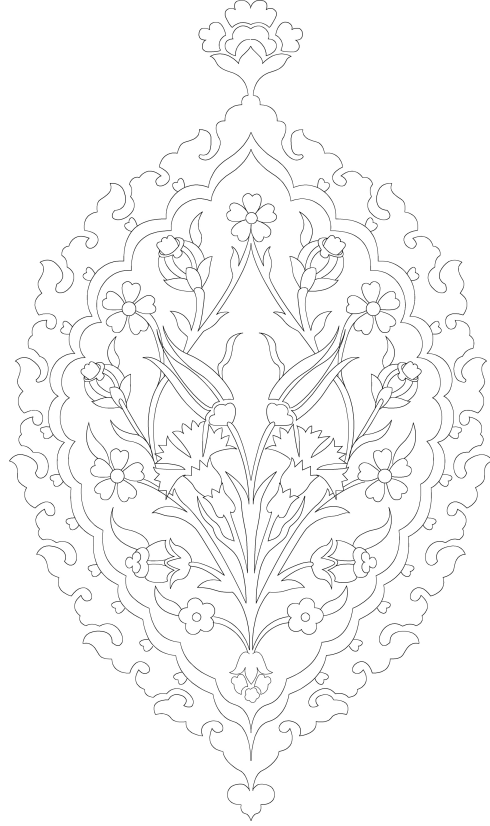
Resim 114: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 1
Çizim 66: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 1

Aynı panoda bulunan ikinci şemsenin sınırlarını oluşturan dilimler sivri yapraklarla süslenmişlerdir. Diğer şemsede olduğu gibi dışta kobalt mavisi içte kırmızı dilimli oval şemsenin zemini beyazdır. Küçük bir goncadan çıkan yeşil dallar üzerinde küçük yeşil yapraklar, kırmızı karanfiller, kobalt mavisi laleler ve aynı renklerin armonisi pençlerle kompozisyon oluşturulmuştur. Şemseye alt kısmında kırmızı bir tepelik, üst kısımda ise kırmızı renkli, yeşil çanaklı bir gonca salbek olmuştur. Aynı kompozisyonların benzerlerini bu dönemde yapılan başka yapılarda da görebilmekteyiz(Resim-115, Çizim-67).

Resim 115: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 2
Çizim 67: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofadaki panodan şemse motifi 2

Şadırvanlı Sofanın giriş kapısının hemen üzerinde yer alan şemseli pano yatay olarak yerleştirilmiş ve tek yönlüdür. Şemsenin dışına yerleştirilen yapraklar da şemse görünümündedir. Şemsenin zemini lacivert olup üzerinde rumilerden meydana gelen simetrik bir kompozisyon yer alır. Şemsenin en dışı kırmızı renk ile dandanlanmış, içinde ise zemin hava boşluğu ile boyanmıştır. Beyaz rumiler kırmızı hurdelerdir. İki ucuna yerleştirilen küçük tepelikler salbek görevini üstlenmiştir(Resim-117, Çizim-68).

Resim 116: Hırka-i Saadet Dairesi, şadırvanlı sofa kapı üstünde yer alan pano

Resim 117: Dairenin, şadırvanlı sofa giriş kapısı üzerindeki pano şemse motifi
Çizim 68: Dairenin, şadırvanlı sofa giriş kapısı üzerindeki pano şemse motifi

b.Kutsal emanetlerin sergilendiği odada yer alan şemseli kompozisyon uygulamaları; Şadırvanlı Sofa'da kapı üstünde yer alan panodaki şemselerle aynı kompozisyona sahip düzenlemenin etrafı bir bordür ile çevrili olup şemsenin zemini koyu yeşil ile renklendirilmiştir(Resim-118, Çizim-69).

Resim 118: Dairesinin, kutsal emanetler kapı üzerinde yer alan panodan şemse motifi
Çizim 69: Dairesinin, kutsal emanetler kapı üzerinde yer alan panodan şemse motifi

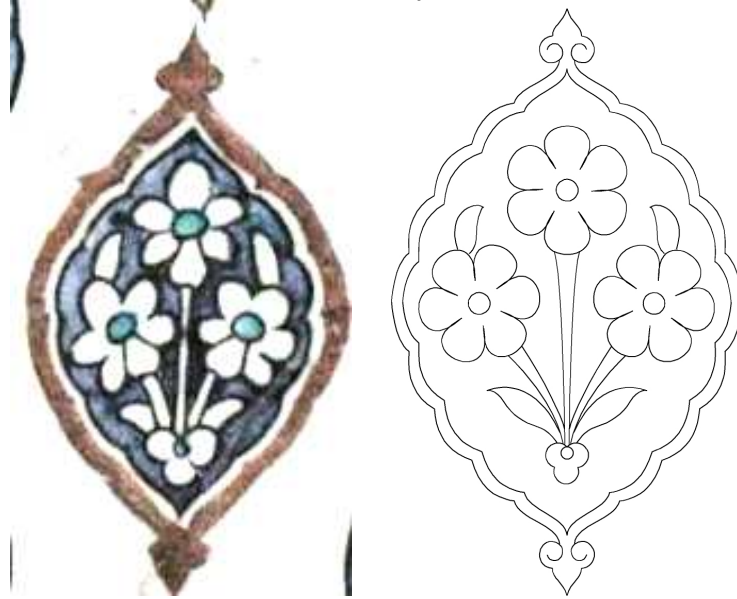
c.Hırka-i Saadet dairesi arka yüzünde yer alan şemseli kompozisyon uygulamaları

Hırka-i Saadet dairesinin arka yüzünde yer alan yüzey düzenlemesinde bulunan şemse uygulamaları diğer şemselerden daha basittir. Bu panoda iki farklı şemse kullanılmıştır. Simetrik olarak tasarlanmış olan natüralist üsluplu kompozisyona sahip şemse kırmızı ile sınırlandırılmıştır ve iki ucunda şemseye bitişik küçük tepeliklerden salbekleri mevcuttur. İri dendanlanmış olan şemsenin zemini kobalt mavisidir. İçinde beyaz bahar dalı çiçeklerinin ortaları turkuaz ile renklendirilmiştir(Resim-120, Çizim-70).

Resim 119: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzeyde bulunan şemse uygulaması

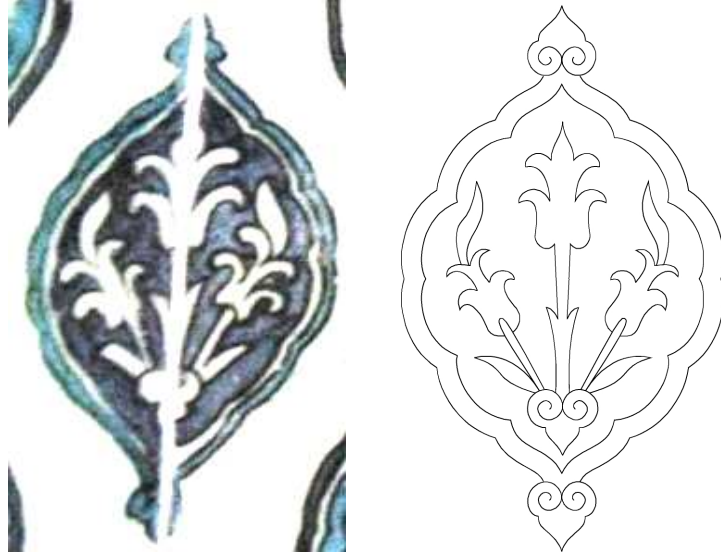
Resim 120: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 1
Çizim 70: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 1

Bu panoda tekrar eden bir diğer şemse yine simetrik olup turkuaz ile sınırlandırılmıştır ve iki ucunda şemseye bitişik küçük tepeliklerden salbekleri mevcuttur. İri

dendanlanmış olan şemsenin zemini kobalt mavisidir ve şemse içinde beyaz sümbüllerden kompozisyonu bulunur(Resim-121, Çizim-71).

Resim 121: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 2
Çizim 71: Hırka-i Saadet Dairesi, arka yüzünde bulunan şemse motifi 2

Karşılaştırma: Fatih Sultan Mehmet tarafından has oda şeklinde yapılan orijinal mimari özelliğini tam olarak koruyamayan yapı çeşitli dönemlerde tadilatlar görmüş ve değişikliklere uğrayarak günümüze gelmiştir. XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyıl çinilerinin duvarlarını süslediği yapıda iki döneme ait olan şemse uygulamaları bulunmaktadır. Bu şemse uygulamalarının ortak özelliği yüzey düzenlemesi şeklinde simetrik ve salbekli olarak tasarlanmış olmalarıdır. Kompozisyonların beş tanesi natüralist üsluplu üçü ise rumi desenlidir. Natüralist üslupta çiçeklerden oluşan şemse uygulamaları bu yapıdan başka Beylerbeyi Camii'nde bulunmaktadır. Ayasofya Kütüphanesi'nde ise şemse uygulamasına çok benzeyen fakat birebir aynısı olmayan bir kompozisyon kullanılmıştır. Rumi desenli şemselerin farklı desende hazırlanmış olanları Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunmaktadır.

Natüralist üslupta şemselerin büyük olanlarında zemin renklendirilmemiş motifler renklendirilmiş iken diğerlerinde zemin renklendirilerek motifler beyaz bırakılmıştır. Panolar ait oldukları dönemlerin özelliklerini yansıtmaktadır. XVI. yüzyıla ait olan çiniler daha parlak renkte iken diğerleri daha mat ve mavi tonları ağırlıkta renklendirilmişlerdir.

2.2.22. I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi (İstanbul)

Katalog No	: 22
Resim, Çizim No	: 122-126, 72-74
İnşa Tarihi	: 1739 ¹¹⁵
İnşa Ettiren	: I. Mahmut
Mimarı	: Bilinmiyor.
Malzeme ve Teknik	: XVI.- XVII.- XVIII. yüzyıla tarihlendirilen İznik ve Kütahya çinileri bulunmaktadır.

I. Mahmut tarafından Ayasofya Camii'ne bitişik olarak kurulmuş olan kütüphane, gerek mimarisi, gerekse zengin koleksiyonu ve devrine göre geniş personel kadrosuyla dikkat çeker. Kütüphane, Türk sanatındaki barok etkinin başladığı ilk dönemlerine ait olmasına karşın klasik üslubun izlerini taşıyan güzel bir binadır¹¹⁶. Yapı, ayrı bir bina olarak tasarlanmış olmasına rağmen caminin güneyinde kalan dıştaki iki payanda arasına inşa edilmiştir. Kubbe içindeki alçı kabartma süslemeler okuma odası ve kitap hazinesindeki taş kakma tekniği ile yapılmış tuğralar, kubbelerden sarkan farklı büyüklük ve şekildeki top ile askılar kütüphanedeki en önemli süsleme unsurlarıdır.

Çini Programı: Kütüphane XVI yüzyıl ila XVIII. yüzyıl aralığındaki İznik ve Kütahya çinileri ile süslüdür. Kütüphanenin asıl binasında kubbe kasnağına kadar yer alan çinilerin çoğu XVI. yüzyıl olup, bir kısmı XVII. yüzyıl çinilerindedir. Duvarları bezeyen çinilerde lale, karanfil, vazodan çıkan çiçek buketleri, kıvrık yapraklar, şakayıklar, Çin bulutu, üç top motifleri, selvi ağaçlarını saran üzüm dalları, şemseler ve rumili kompozisyonlar bulunmaktadır. Ayrıca duvarlarda mermer taklidi çiniler ile kobalt mavisi zeminli yazı kuşakları yer almaktadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda üç farklı şemse uygulaması mevcuttur. Koridorda yer alan şemse uygulamalı çiniler, sıratlı tekniğinde hazırlanmış

¹¹⁵ ERÜNSAL, E. İsmail (1991), "Ayasofya Kütüphanesi", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 4, s.212

¹¹⁶ EYİCE, Semavi (1993), "Ayasofya Kütüphanesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Tarihi Vakfı, İstanbul, Cilt 1, s.460

XVII. yüzyıl çinileridir. Dâhilde yer alan şemse uygulamalı çiniler, sıratlı tekniğinde XVI. yüzyıla tarihlendirilen çinilerdendir.

a.Yapı koridorunda yer alan şemse uygulamalı çiniler:

Koridorda yer alan cennet olarak adlandırılan panonun iki yanına yerleştirilen dar pano, yapraklar ve şemseden oluşmuş olup, etrafını bordür kuşatır. Bu panoda uzun dilimli hançerli yeşil yapraklar bir içeri, bir dışarı gelecek şekilde yerleştirilmiş ve onların birleşim noktaları orta bağ ile bağlanmıştır. Yaprakların oluşturduğu boşluklara tam şemseler, yanlarda oluşan boşluklara ise yarım şemseler yerleştirilmiştir.

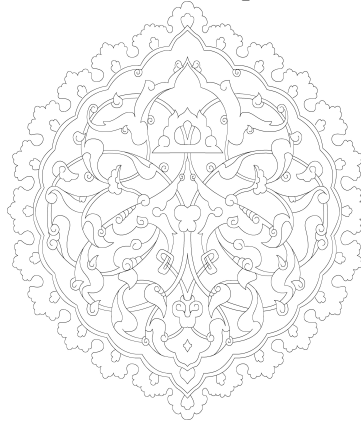
Resim 122: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridorunda yer alan şemseli pano

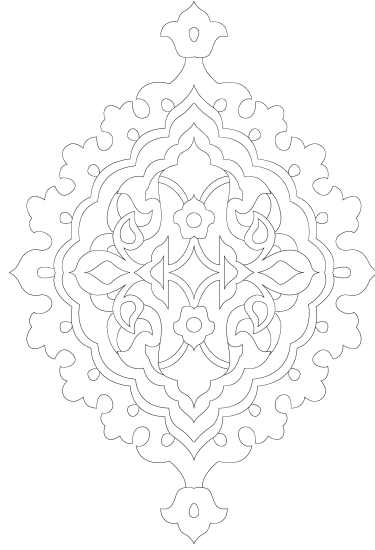
Küçük salbekleri olan şemseler, turkuaz dendanlarla oya gibi işlenmiş, dış sınırların içinde kobalt mavisi zeminde yeşil hurdeli beyaz rumiler yer almıştır. Şemsenin etrafını saran yeşil hançerli yapraklar, bir içe, bir dışa gelecek şekilde yerleştirilmiştir(Resim-123, Çizim-72).

Resim 123: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 1. panodan şemse motifi

Çizim 72: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 1. panodan şemse motifi

Resim 124: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 2.ulama panodan şemse motifi
Çizim 73: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, koridordaki 2.ulama panodan şemse motifi

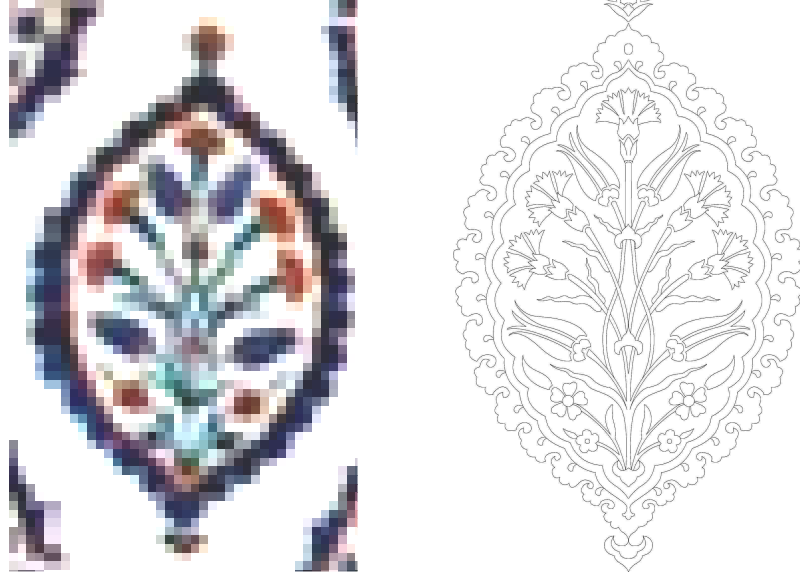
Aynı duvarda yer alan diğer panodaki salbekli şemseler ulama tarzında tasarlanmıştır. ¼ olarak hazırlanan desenin kenarlarındaki dendanlar oya gibi işlenmiştir. Şemsenin ortasında kırmızı hurdeli beyaz rumiler yer alır. Bir sıra şemsenin zemini turkuaz, etrafı kobalt mavisi iken diğer sırada renklendirme bunun tam tersi olarak uygulanmıştır(Resim-124, Çizim-73).

b.Yapı okuma odasında yer alan şemse uygulamalı çiniler: Pencerenin solunda yer alan ve ulama tarzında tasarlanmış panoda aynı tip salbekli şemseler tekrar etmektedir. Şemsenin içine yeşil dallı kırmızı ve kobalt mavisi renkli lale ve karanfil motifleri yerleştirilmiştir. Zemini beyaz olan şemsenin etrafı kobalt mavisiyle dendanlanmıştır(Resim-126, Çizim-74).

Resim 125: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, okuma odası üst pencere etrafı görünüşü

Resim 126: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, okuma odası şemse motifi
Çizim 74: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, okuma odası şemse motifi

Karşılaştırma: Ayasofya Camii'ne bitişik olarak kurulmuş olan kütüphane, XVI. yüzyıl ila XVIII. yüzyıl aralığındaki İznik ve Kütahya çinileri ile süslüdür. Yapıda üç farklı şemse uygulaması bulunmakta olup bunlar yüzey düzenlemesi şeklindedir. Yaprakların kuşattığı rumi desenli şemsenin benzer örneklerine Hırka-i Saadet Dairesi'nde rastlanmaktadır. Ulama tarzında tasarlanan diğer şemse uygulaması ¼ düzene sahip olup, incelediğimiz yapılar içerisinde bir başka örneği görülmemiştir. Natüralist üsluplu şemse yüzey düzenlemesi şeklinde olup yapıda üst pencere hizasında bulunmaktadır. Aynı şemsenin tekrarı ile oluşturulan kompozisyondaki şemselerin benzerlerine Hırka-i Saadet Dairesi ile Beylerbeyi Camii'nde rastlanmaktadır.

2.2.23. Valide Sultan Dairesi (İstanbul)

Katalog No	: 23
Resim, Çizim No	: 127-130, 75-76
İnşa Tarihi	: 1580 ¹¹⁷
İnşa Ettiren	: Bilinmemektedir.
Mimarı	: Mimar Sinan/Davut Ağa
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl İznik çinileri ile XVIII. yüzyıl İtalyan çinileri

Valide Sultan Dairesi, XVI. yüzyılın sonlarında, valide sultanların Topkapı'ya taşınmalarından sonra, Topkapı Sarayı, harem bölümünde inşa edilmiştir. Valide Sultan Taşlığı'ndan harem bahçesine kadar uzanan yapı oldukça büyük bir alana sahip olup, mutfak, ikametgâh odası, hamam gibi ihtiyaç için gerekli mekânları bünyesinde barındırmaktadır. Valide Sultan Dairesi'nin görülebilen bölümü sofa ile yanındaki dua ve ikametgâh odasıdır. Valide Sultan taşlığının duvarlarında ve iç mekânda çini kullanımına yer verilmiştir. Odada bulunan ocağın tezyinatında da çini kullanılmıştır.

Çini Programı: Valide Sultan Dairesi XVII. yüzyıl çinileri ile kaplıdır. Valide Sultanın oturma odası olan kısımda mavi beyaz viyana çinileri kullanılmıştır. Bu odada altıgen formlu çiniler girişinde sol duvar ile karşı duvarda yer alır. Çini kaplı güzel bir ocak odanın sağ duvarında yer alır. Karanfil, şakayık, bulut motifi, bahar dalları ve yapraklar kullanılmıştır. Bu desenlerde kullanılan renkler kobalt mavisi, firuze yeşil ve kırmızıdır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapı içinde iki farklı şemse uygulaması mevcuttur. Panoda yer alan karolar 21.5 x 24 cm. ebatlarındadır. Şemse uygulamalı çiniler sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVII. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Şemse uygulamalı çinilerden biri pano, diğeri bordür şeklinde düzenlenmiştir.

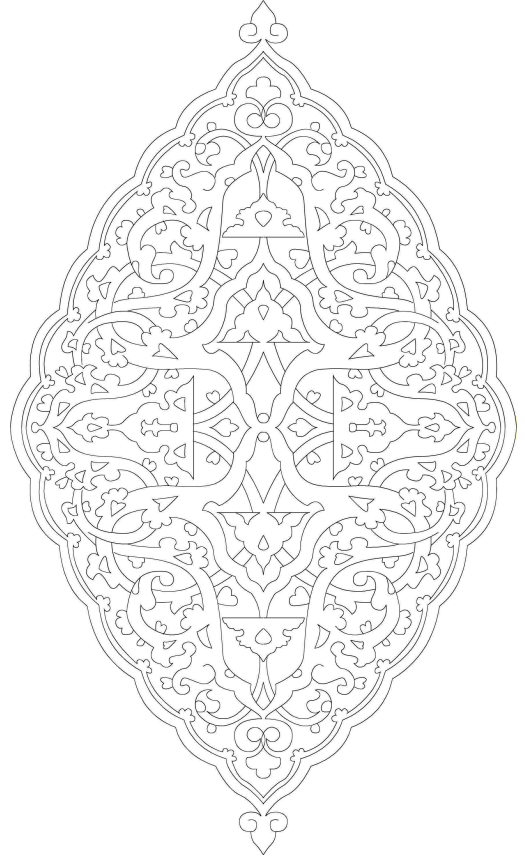
¹¹⁷ SAKAOĞLU, Necdet (2005), *Tarihi Mekânları Kitabeleri ve Anıları İle Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, Deniz Bank Yayınları, s.346

Resim 127: Valide Sultan Dairesi, girişin solunda yer alan şemseli pano

Kobalt mavisi bir vazonun üzerindeki yapraklardan çıkış yapan hatayı grubu kompozisyon küçük salbekli şemseyi kucaklar. Açık mavi zemine sahip olan şemse kobalt mavisi ile sınırlandırılan dendanlara sahiptir. ¼ olarak düzenlenen desende yer alan beyaz rumiler kırmızı ile hurdelenmiştir. Pano, köşelerinden rumi desenli kompozisyon ile taçlanır. Etrafını mavi tonlarının hâkim olduğu bir bordür kuşatır(Resim-128, Çizim-75).

Resim 128: Valide Sultan Dairesi, giriş salonu panodaki şemse formu motifi
Çizim 75: Valide Sultan Dairesi, giriş salonu panodaki şemse formu motifi

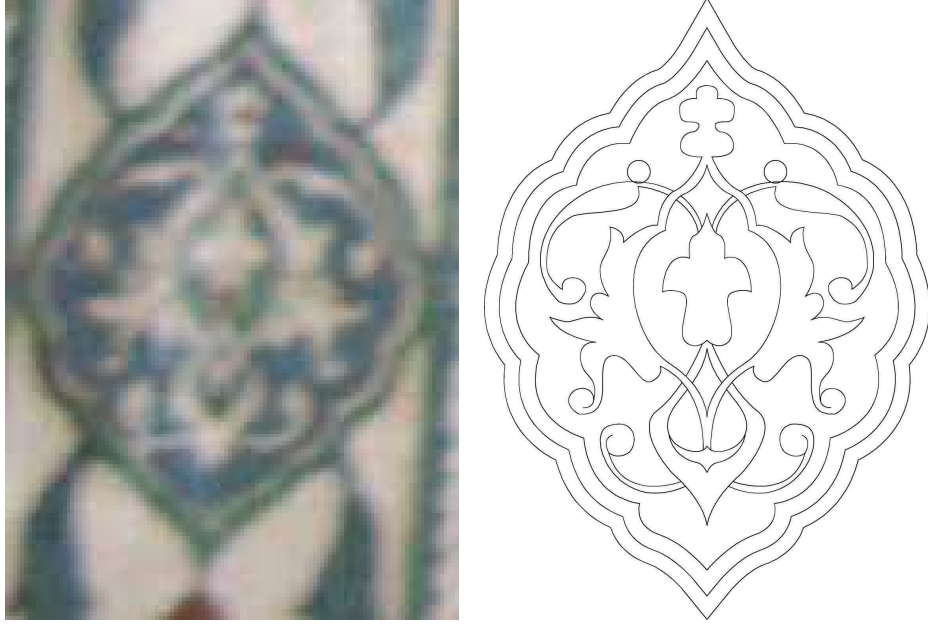
Resim 129: Valide Sultan Dairesi, ocak genel görünüşü

Ocağın iki yanında bulunan bu bordür içinde şemse olan bir kartuşun tekrarı ile meydana gelmiştir. Kartuşun köşelerine rumiden oluşan desenler yerleştirilmiştir. Kobalt mavisi zeminli şemsenin etrafı turkuaz ile dandanlanmış içi beyaz rumi ile

desenlenmiştir. Şemsenin iki yanından bir yukarı bir aşağı gonca yerleştirilmiştir. Bordürün etrafı bir bordür ile sınırlıdır(Resim-130, Çizim-76).

Resim 130: Valide Sultan Dairesi, ocağın bordürü şemse motifi
Çizim 76: Valide Sultan Dairesi, ocağın bordürü şemse motifi

Karşılaştırma: Topkapı Sarayı (Harem) yapılarından olan daire, XVI. yüzyılda yapılmış olmasına karşın çinileri XVII. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Yapıdaki rumi kompozisyonlu iki farklı şemse uygulamasından biri ocağın iki yanında, bordür şeklindeki düzenlemedir. Kartuş içinde yer alan şemse uygulamasında kobalt mavisi, firuze ve kırmızı renkleri hâkimdir. Salbekleri gonca şeklindeki uygulamanın benzerleri incelediğimiz yapılar içinde yoktur. Kobalt mavisi ve turkuaz renklerin hâkim olduğu diğer uygulama rumi kompozisyona sahip olup, benzer uygulamalar Topkapı Sarayı yapılarından olan Çifte Kasırlar ve Araba Kapısı'nda da bulunmaktadır. Yapıda kullanılan çiniler XVII. yüzyılın başarılı örneklerindedir.

2.2.24. Araba Kapısı (Topkapı Sarayı)

Katalog No	: 24
Resim, Çizim No	: 131-135, 77-79
İnşa Tarihi	: 1588 ¹¹⁸
İnşa Ettiren	: III. Murat
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl sıraltı tekniğinde çiniler

Harem-i Hümayun kısmının kapılarından en önemlisi olan Araba Kapısı, günümüzde Harem'e giriş için kullanılmaktadır. Mermer söğelerine bağlı demirden yapılmış kanatları olan kapının, etrafında yer alan duvarlar çini ile kaplıdır¹¹⁹. Bu kapı ile Harem'in asıl giriş kapısı arasında üzeri açık ince uzun bir avlu yer alır(Karaağalar Taşlığı). Avlunun karşısına gelen küçük bir holden sonra Harem'in asıl giriş kapısı bulunmaktadır.

Çini programı: Araba kapısının etrafındaki duvarlar boydan boya XVII. yüzyıl çinileri ile süslenmiştir. Kobalt mavisi, turkuaz ve yeşilin hâkim olduğu panolarda, natüralist üslupta çiçekler ile hatayi grubu çiçeklerden oluşan kompozisyonların yanında rumi desenli kompozisyonlar da kullanılmıştır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda, üç farklı şemse uygulaması vardır. Uygulamaların yer aldığı çiniler XVII. yüzyıl sıraltı tekniğinde hazırlanmışlardır. Şemselerden meydana gelen yüzey düzenlemesi şeklindeki panonun etrafı bordür ile sınırlanmıştır. Araba kapısının sağ duvarında yer alan panoda şemse içerisinde iki farklı kompozisyon tekrar etmektedir. Kobalt mavisi ve turkuazın hâkim olduğu panoda zeminin beyazlığından da faydalanılmıştır.

Ulama tarzında hazırlanan düzenlemeyi oluşturan şemselerden ilkinin alt kısmında, ortabağdan, üstte goncadan oluşturulan salbekleri mevcuttur. Alt kısımda yer alan ortabağdan çıkış yapan şemse, dilimli ve sivri, turkuaz yapraklarla sınırlandırılmıştır.

¹¹⁸ KUBAN, Doğan (1994), "Topkapı Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Cilt 2, s287

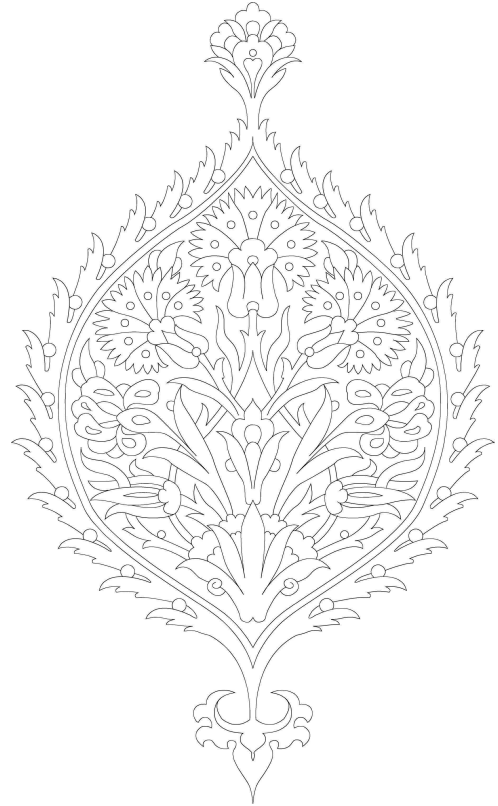
¹¹⁹ ELDEM, Hakkı, Feridun AKOZAN (1982), Topkapı Sarayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.31

Simetrik olan desen, yapraklardan çıkış yapan lale ve yaprakları, zambak ve yaprakları ile karanfil ve yapraklarından oluşmaktadır. Şemsenin zemini kobalt mavisi olup beyaz çiçekler kırmızı ile renklendirilmiştir(Resim-132, Çizim-77).

Resim 131: Araba Kapısı, sağ duvarda yer alan şemseli pano

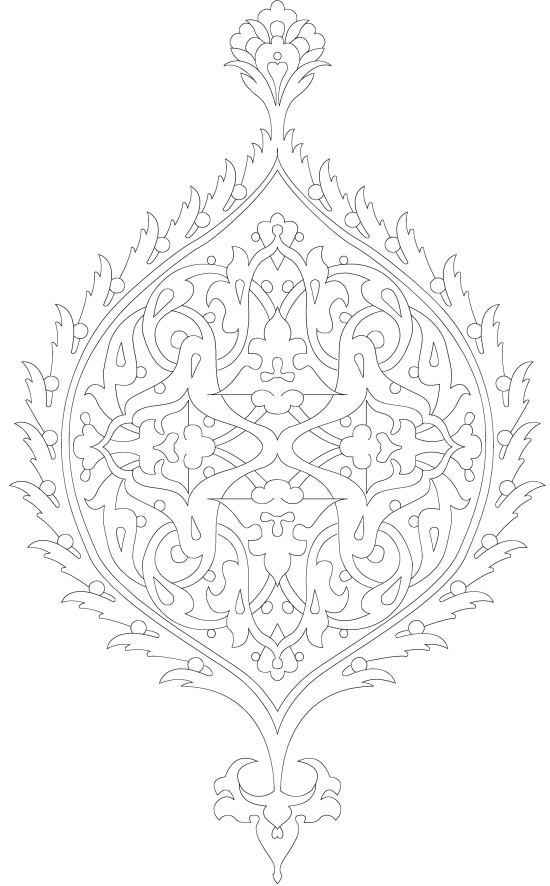

Resim 132: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 1
Çizim 77: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 1

Yüzey düzenlemesini oluşturan diğer şemse, ¼ olarak tasarlanmış olup yine bir ortabağdan çıkış yaparak gonca ile son bulmaktadır. Bu ortabağ ve gonca şemsenin salbeki görevini üstlenmiştir. Şemse sivri ve dilimli, turkuaz renkli yapraklarla sınırlanmaktadır. Şemsenin zemini kobalt mavisi olup üzerinde yer alan rumiler beyaz renkli ve kırmızı hurdelerdir(Resim-133, Çizim-78).

Resim 133: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 2
Çizim 78: Araba Kapısı, sağ duvardaki panodan şemse motifi 2

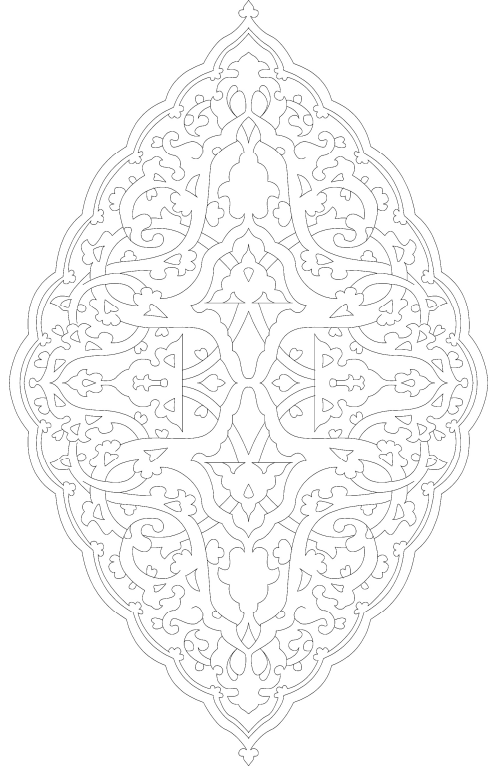

Araba kapısının solunda yer alan dikdörtgen panoda, bir vazo, vazodan çıkan şemse ve bunların etrafında helezonik dallar üzerinde hatayi gurubu motiflerin köşebentle taçlanmasından oluşmaktadır. Küçük salbekleri bulunan şemse ¼ olarak tasarlanmıştır. İşlemeli rumilerle oluşturulan desen girift bir kompozisyona sahiptir. Şemsenin etrafı biri beyaz diğeri turkuaz olmak üzere çift sıra dendanlarla sınırlanmıştır. Zemini kobalt mavisi olan şemsenin rumileri beyaz renkli, kırmızı hurdelerdir(Resim-135, Çizim-79).

Resim 134: Araba Kapısı, sol duvardaki şemseli pano

Resim 135: Araba Kapısı, sol duvardaki panodan şemse motifi
Çizim 79: Araba Kapısı, sol duvardaki panodan şemse motifi

Karşılaştırma: Topkapı Sarayı Harem-i Hümayun kapılarından en önemlisi olan Araba Kapısı, XVII. yüzyıl çinileri ile kaplanmıştır. Duvarları süsleyen yüzey düzenlemesi natüralist üsluplu çiçeklerle döşenmiş şemseler ile rumi desenli şemselerin alması dizilmesi ile oluşturulmuştur. Zemin kobalt mavisi şemselerden oluşan yüzey düzenlemesinin birebir aynısı Topkapı Sarayı Karaağalar Taşlığı'nda yer almaktadır. Diğer bir şemse uygulaması ise vazodan çıkan salbekli, rumi kompozisyonlu bir düzenleme olup, turkuaz ve kobalt mavisi ile renklendirilmiştir. Aynı şemse uygulamasına Topkapı Sarayı yapılarından olan Valide Sultan Dairesi ile Çifte Kasırlar'da da rastlanmaktadır.

2.2.25. Sultan I. Ahmet Has Oda (I.Ahmet Kitaplığı – Topkapı Sarayı)

Katalog No	: 25
Resim, Çizim No	: 136-137, 80
İnşa Tarihi	: 1608
İnşa Ettiren	: I.Ahmet
Mimarı	: Sedefkâr Mehmet Ağa
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri

Bir cephesi III. Murat Köşkü'ne, diğer cephesi ise daha sonraları III. Ahmet tarafından inşa ettirilen Yemiş Odasına bitişiktir. Günümüzde yapıya III. Murat Köşkü'nden girilmektedir. Nispeten küçük ve alçak olan yapı kare planlı ve kubbeli olarak tasarlanmıştır¹²⁰. Kubbeyi süsleyen kalem işleri diğer yapı kubbelerine göre son derece sadedir. Odada yer alan dolap kapakları sedef kakmadır. Alt sıra pencerelerin etrafı üst hizasına kadar mermerle kaplanmıştır. Pencere aralarındaki mermerlerin usta bir işçilikle oyulması ile oluşturulmuş nişlerin içi çini kaplıdır. Giriş kapısı ile aynı cephede, solda kitabeli çeşme yer alır. Girişin solundaki cepheden Yemiş Odası'na geçilir.

Çini Programı: XVII. yüzyıla tarihlendirilen çiniler, has odanın duvarlarını süslemektedir. Kırmızı, mavi, yeşil ve firuze renkli çinilerde, karanfil, lale, sümbül, serpme çiçek, yapraklar, vazodan çıkan çiçekli sarmaşık motiflerinden oluşan kompozisyonlar kullanılmıştır. Panoların etrafını lacivert zeminli beyaz sülüs hatla yazılı ayet kuşağı dolandır. Kubbeye geçişi sağlayan dört üçgen köşede yeşil ve mavi rengin hâkim olduğu çinilerde Kuran'dan ayetler yer alır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda tek çeşit şemse uygulamalı çini vardır. Bezemede yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Uygulama XVII. yüzyıla tarihlendirilmiş sıratlı tekniğindeki İznik çinileridir. I. Ahmet has odasının giriş koridorunda yer alan yüzey düzenlemesinde, sümbül, lale ve pençlerden oluşan kompozisyon salbekli şemseleri kuşatmaktadır. Dendanlı, salbekli şemsenin en dışı

¹²⁰ ARLI DEMİRSAR, Belgin, ALTUN, Ara (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s 121

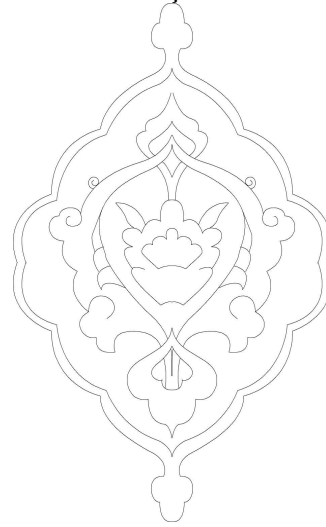
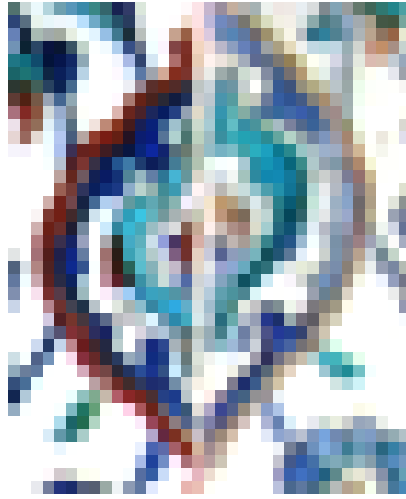
kırmızı ile sınırlandırılmıştır. Zemini kobalt mavisi olup, beyaz rumilerin birleşiminden oluşan kısım turkuaz renklidir. Şemsenin ortasında yer alan orta bağ kırmızı ile renklendirilmiştir(Resim-137, Çizim-80).

Resim 136: I.Ahmet Has Oda, koridor genel görünüşü

Resim 137: I.Ahmet Has Oda, koridor duvarından şemse motifi

Çizim 80: I.Ahmet Has Oda, koridor duvarından şemse motifi

Karşılaştırma: Topkapı Sarayı yapılarından olan I. Ahmet Kitaplığı XVII. yüzyıl çinileri ile süslüdür. Yapının giriş koridorunda yer alan yüzey düzenlemesinde şemseler karoların kenarlarında yer almış olup, şemse iki karonun birleştirilmesi ile oluşur. Ancak düzenleme oluşturulurken karoların yerleştirilmesinde gereken özen gösterilmediğinden kompozisyon muntazam değildir. Dolayısı ile şemse bütünlüğünden bahsetmek söz konusu olamaz.

2.2.26. Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

Katalog No	: 26
Resim, Çizim No	: 138-151, 81-90
İnşa Tarihi	: 1609–1617
İnşa Ettiren	: I.Ahmet
Mimarı	: Sedefkâr Mehmet Ağa
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl ilkyarısı sıraltı tekniğinde çiniler

Büyük sultan külliyelerinden olan Sultan Ahmet Külliyesi, İstanbul'da eski adı Atmeydanı olan, bugün ise Sultanahmet Meydanı diye bilinen alanın güneydoğusunda XVII. yüzyıl başında inşa edilmiştir. Kareye yakın bir plana sahip olan caminin, merkezi kubbesi dört fil ayağına oturtulmuş ve dört yarım kubbe ile desteklenmiştir. Çini kaplı duvarların üstü ve tüm kubbe kalem işi ile nakşedilmiş olup bunlar zaman içinde yenilenmiştir. Bu yenilenmeler sırasında, motifler olduğu gibi korunabilmesine karşın, renklerde değişimler meydana gelmiştir.

Çini Programı; Camide, bulunan çiniler sıraltı tekniğinde olup, XVII. yüzyılın başında İznik ve Kütahya atölyelerinde üretilmiştir¹²¹. Mihrabın sağındaki ve solundaki pencere üstleri ve araları çinilerle süslenmiştir. Sadece hünkâr mahfelindeki çinilerde altın yaldıza yer verilmiştir. Mahfil iki kat olarak tasarlanmış olup, mihrap yönünde çıkıntılıdır. Camide en güzel çiniler mahfilin ikinci katını süslemektedir. Duvarları 21043 çini ile elliye aşkın kompozisyon kaplamaktadır¹²². Bu çiniler Kâşici Hasan tarafından yapılmıştır¹²³. Mahfil duvarları boydan boya çok renkli çinilerle kaplanmış olup, adeta bir çiçek bahçesini andırmaktadır. Çinilerde kırmızı rengin gerektiği kadar kullanıldığı, hâkim renk olarak mavi yeşil ve turkuaza yer verildiği görülür. Zengin kompozisyonların yer aldığı çinilerde motifler, bu dönemde yapılan çinilerdeki motiflere göre daha şematik ve üsluplaştırılmıştır. Küçükü büyüklü birçok panonun

¹²¹ SÖNMEZ, Zeki (1988), "Sultan Ahmet Camii ve Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa", *Kültür ve Sanat Dergisi* Aralık, s. 45

¹²² ASLANAPA, Oktay (1999), *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, s.272

¹²³ CEZER, Mustafa (2002) *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları, İstanbul, s.191

süslediği mahfil duvarlarında yer alan panoların etrafı dikdörtgen, lacivert zeminli bordür ile kuşatılmıştır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda üst kat mahfil duvarlarını süsleyen 9 farklı şemse uygulaması mevcuttur. Şemse uygulamalı çiniler XVII. yüzyıl başı İznik çinileridir. Farklı desen uygulamalarına sahip, bordürlü panolar çift sıra halinde üst kat mahfil duvarlarını süslemektedir(Resim-138).

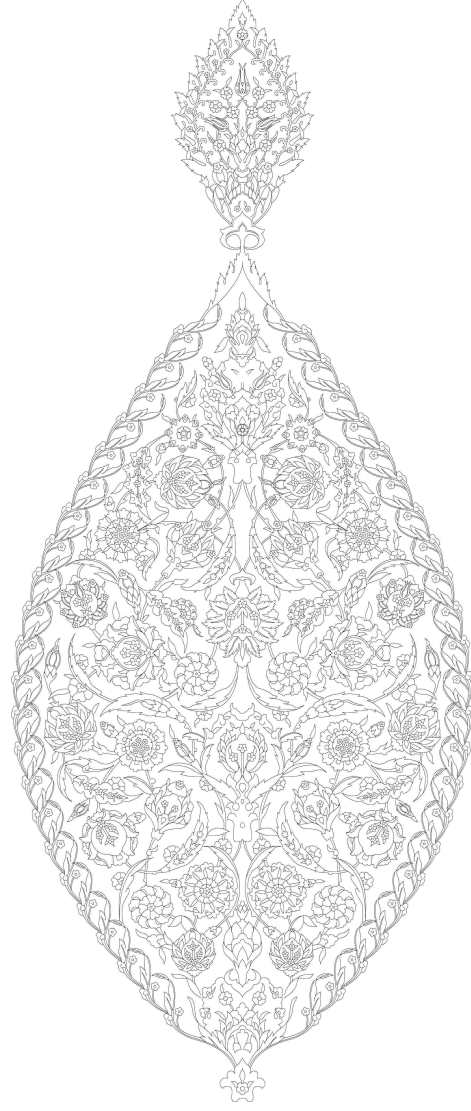
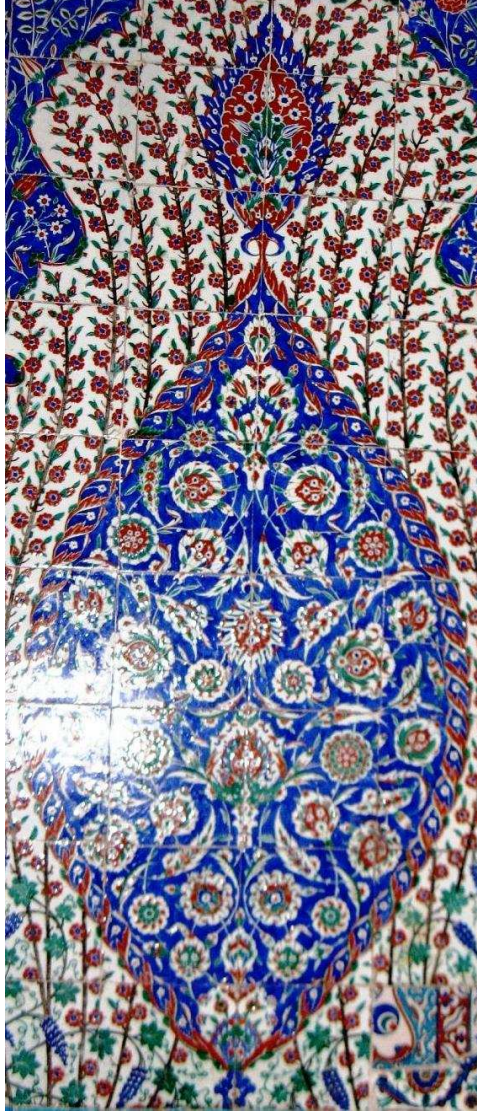
Resim 138: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil duvarı genel görünüşü

Üst kat mahfil girişinin sağındaki galeride, ikinci pencerenin yanında, alt sırada yer alan dördüncü pano, bahar dalları ve gösterişli bir şemseden oluşan kompozisyona sahiptir. Beyaz zeminli bir niş içine yerleştirilen lacivert zeminli, iri, tek taraflı salbeki bulunan

şemse ve onu taçlandıran lacivert zemin üzerinde kırmızı, yeşil ve beyazın yer aldığı natüralist üsluplu köşebentten oluşmaktadır.

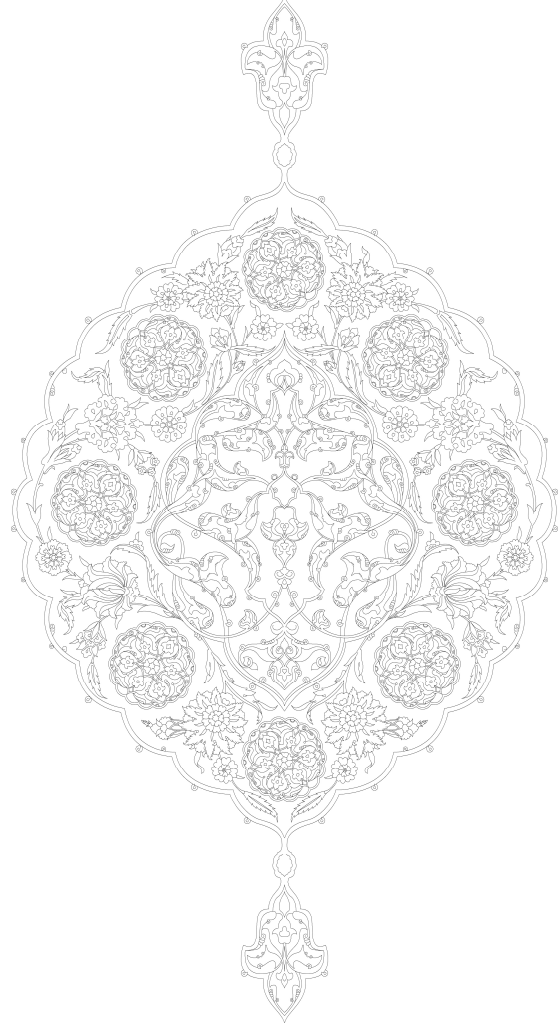
Resim 139: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra dördüncü pano şemse motifi
Çizim 81: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra dördüncü pano şemse motifi

Bir cennet bahçesi görünümündeki pano, simetrik olarak tasarlanmış ve şemseyi iki yandan saran, beyaz zemin üzerindeki kırmızı çiçekli bahar dalları, asma yaprakları ile üzümlerden oluşur. Bu kompozisyon aynı duvardaki sekizinci panoda da kullanılmıştır. Küçük bir tepelikten çıkış yapan kobalt mavisi zeminli şemsenin içi simetrik olarak tasarlanmış helezonik kıvrımlı dallar üzerinde yer alan hatayiler, pençler ve hançerli çiçekli yapraklar ile donatılmıştır. Oldukça gösterişli bir hatayı ile başlayan desen üstte muhteşem bir hatayı çiçeğiyle sonlanmaktadır. “S” kıvrımlı hançerli kırmızı yaprakların dıştan içe doğru konumlandırılması ve bu diziliş sırasında ortaya çıkan boşluklara mine

çiçeklerinin yerleştirilmesiyle oluşturulan sınır, şemseyi bir bordür gibi kuşatmıştır. Şemsenin devamı şeklinde tasarlanmış olan salbek, oldukça gösterişli bir hatayı görünümündedir. Salbek, dışa doğru yönelmiş lacivert zeminli beyaz mine çiçekli hançerli yapraklarla çevrelenmiştir. Salbeğin içindeki beyaz lale ve mine çiçekleri yer yer kobalt mavisi ile renklendirilmiştir(Resim-139, Çizim-81).

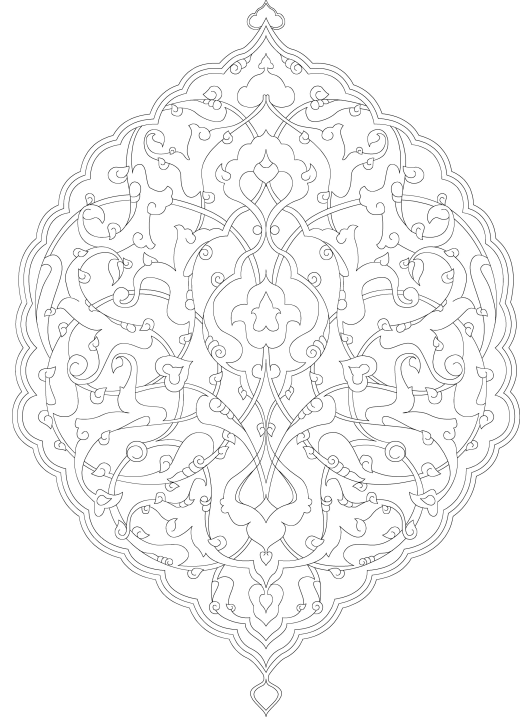
Resim 140: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra altıncı pano şemse motifi
Çizim 82: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra altıncı pano şemse motifi

Üst kat mahfil girişinin sağındaki galeride, alt sırada yer alan altıncı panoda ilk göze çarpan kırmızı madalyonlar barındıran şemsedir. Hatayı grubu çiçekler ile şemsenin yer aldığı beyaz zeminli bir niş içinde tasarlanan kompozisyon, üstte yeşil zeminli kırmızı hurdeleri beyaz rumilerden oluşan köşebent ile taçlanır. Panonun ortasında yer alan çift taraflı salbekte sahip kobalt mavisi zeminli şemse ile turkuaz zeminli şemse iç içe tasarlanmıştır. Turkuaz zeminli şemse, kobalt mavisi ve kırmızı ile hurdelenmiş beyaz

sarıma rumilerden oluşan bir kompozisyona sahiptir. Dıştaki şemse ise kobalt mavisi zeminli olup, beyaz rumilerle işlenmiş kırmızı madalyonlar ile S kıvrımlı dallar üzerinde hatayi grubu çiçeklerden oluşur. Her iki şemse de kırmızı dendanlar ile sınırlanmıştır. Dıştaki şemsenin iki ucunda yer alan turkuaz zeminli salbekler, kırmızı ile sınırlanmış olup, içinde bir ortabağdan çıkış yapan kırmızı hurdeli beyaz rumilerden oluşan kompozisyona sahiptir(Resim-140, Çizim-82).

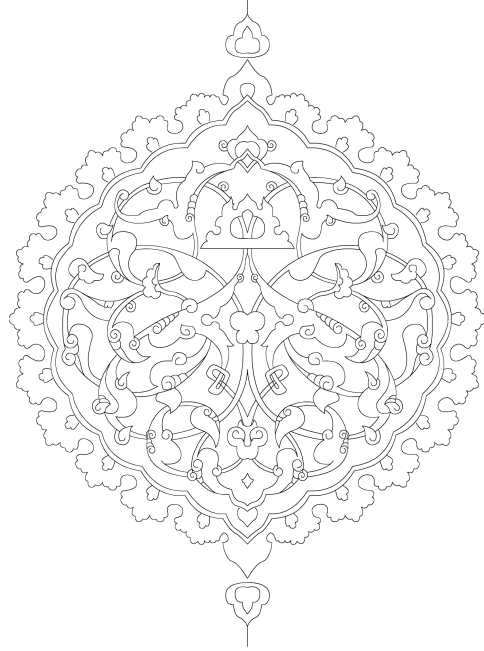
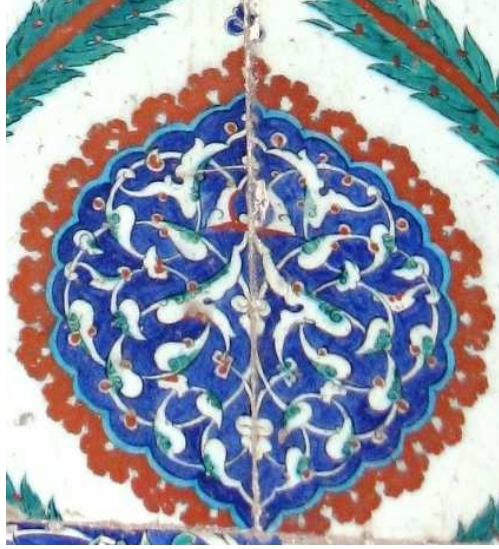
Resim 141: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra on birinci pano şemse motifi
Çizim 83: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, alt sıra on birinci pano şemse motifi

Üst kat mahfil duvarında, girişin sağında on birinci panoda yer alan kırmızı zeminli şemse, ince dallar üzerinde hatayi grubu çiçeklerden oluşan kompozisyon ile çevrelenmiştir. Şemsenin dışında bulunan kompozisyonda kobalt mavisi, kırmızı ve yeşil hâkim renktir. Panoda yer alan şemse, kobalt mavisi sınırlı olup, küçük kırmızı tepelik şeklinde salbeklere sahiptir. Desen, şemsenin merkezinde yer alan kobalt mavisi zeminli ortabağdan çıkış yapan ince dallar üzerinde tasarlanmış kobalt mavisi hurdeli beyaz rumilerden oluşmuştur. Oldukça hareketli ve girift şekilde düzenlenen rumi kompozisyonu çizim kurallarına uygun olarak çizilmiştir(Resim-141, Çizim-83).

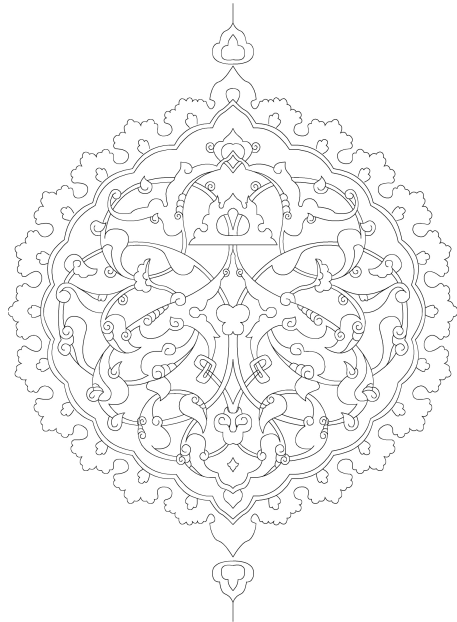

Resim 142: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra beşinci pano şemse motifi
Çizim 84: Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra beşinci pano şemse motifi

Üst kat mahfil girişinin sağındaki galeride, üst sırada yer alan beşinci pano, ulama tarzında düzenlenmiştir. Yukarı doğru ilerleyen düzenlemede kırmızı damarlı, kobalt mavisi zemine sahip iri hançerli yaprakların açılıp kapanması ile oluşan boşluklara şemseler yerleştirilmiştir(Resim-142, Çizim-84).

Resim 143: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil duvarı şemse motifi
Çizim 85: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil duvarı şemse motifi

Kırmızı çiçeklerle oya gibi işlenen ve uçlarında küçük kırmızı tepeliklerden oluşan salbekleri bulunan şemsenin zemini kobalt mavisi olup, içinde yer alan bir tepelikten çıkış yapan ince helezonik dallar üzerinde kırmızı hurdeli beyaz rumili kompozisyon yer alır. Bu kompozisyonda şemse ile etrafında onu kuşatan yaprakların oluşturduğu form bir uyum içindedir(Resim-143, Çizim-85). Aynı yüzey düzenlemesinde yer alan diğer şemse uygulamasında desen aynı olup, renklendirmede ufak tefek farklılıklar mevcuttur.(Resim 143)

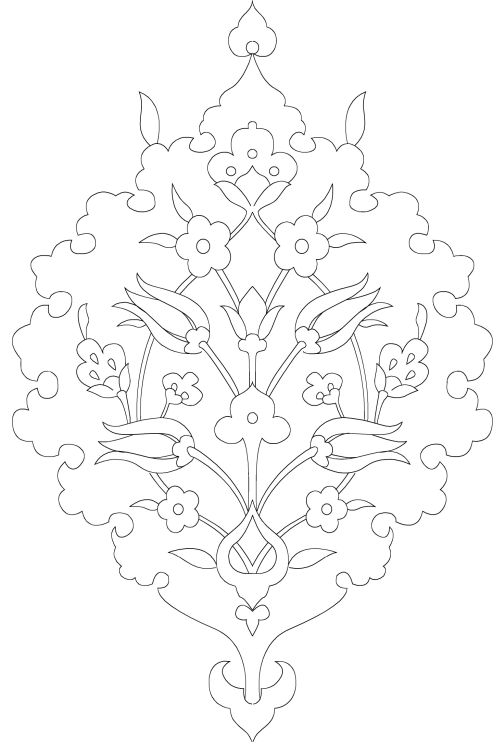
Resim 144: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıra altıncı pano

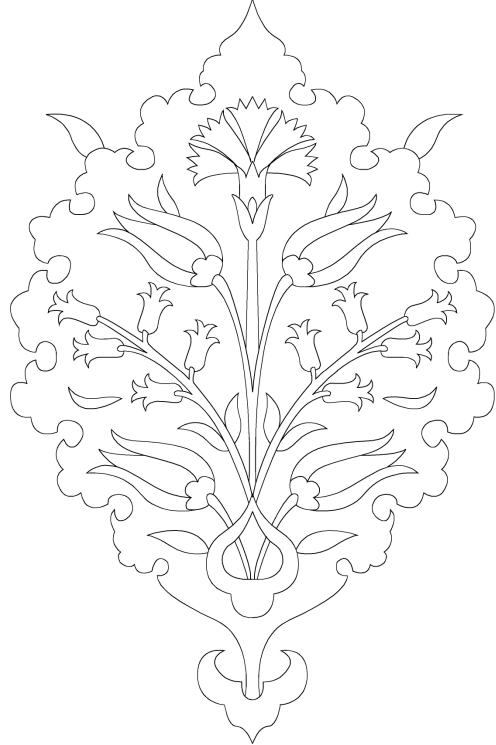
Üst kat mahfil girişinin sağındaki galeride, üst sırada yer alan altıncı pano ulama tarzında düzenlenmiştir. Yukarı doğru ilerleyen düzenleme, iki farklı kompozisyon ve renklendirmeye sahip şemselerden oluşmaktadır. Çiçekler ile süslenmiş bir ortabağdan çıkış yapan ve iki yana doğru açılan hançerli ve içinde beyaz çiçekler barındıran yeşil yapraklar yine bir ortabağ ile bağlanmıştır. Şemselerin etrafını kuşatan bu yapraklar şemselerin formuna uygun olarak açılıp kapanmıştır(Resim-144).

Panoda bulunan kobalt mavisi zeminli şemsenin, kenarları çiçek şeklinde işlenmiş, alt kısmında bir ortabağ ile üstte bir tepelikten oluşan salbekleri bulunmaktadır. Şemsenin içinde bulunan kompozisyonu beyaz bir ortabağın kırmızı ile renklendirilen kısmından çıkış yapan ve iki yana doğru ilerleyen dallar üzerinde bulunan yapraklar, laleler ve küçük bahar dalı çiçekleri oluşturmaktadır. Beyaz renkli laleler ve çiçekler kırmızı ile yapraklar ise yeşille renklendirilmiştir(Resim-145, Çizim-86).

Resim 145: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 1
Çizim 86: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 1

Resim 146: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 2
Çizim 87: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 2

Panoda bulunan kırmızı zeminli şemsenin, kenarları çiçek şeklinde işlenmiş, alt kısmında bir ortabağ ile üstte bir tepelikten oluşan salbekleri bulunmaktadır. Bir

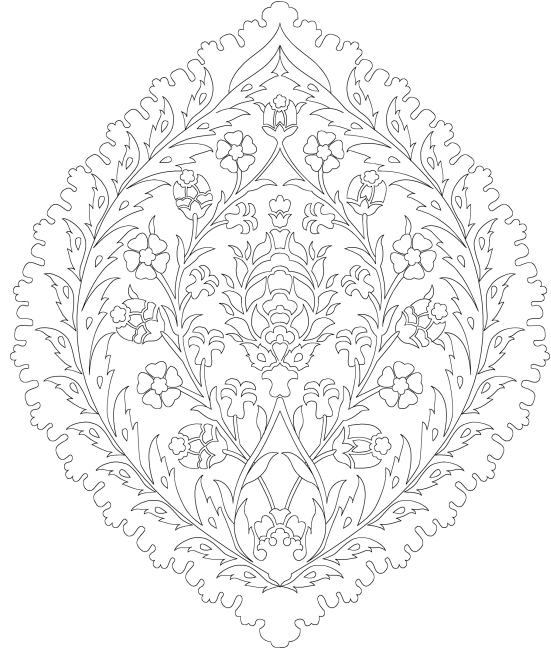
ortabağdan çıkış yapan dallar üzerinde, beyaz renkli laleler, sümbüller ve karanfilden oluşan, çiçek buketi şemseyi süslemektedir. Lalelerin alt kısmında kobalt mavisine yer verilirken ortabağda turkuaz tercih edilmiştir(Resim-146, Çizim-87).

Resim 147: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üçüncü pencere üzeri ulama pano

Üst kat mahfil girişinin sağındaki ikinci galeride, üçüncü pencere üzerinde bulunan yüzey düzenlemesinde iki farklı şemse sırasının tekrarından oluşmaktadır. İkisinin de zemini beyaz olup kobalt mavisini ile sınırlanmıştır(Resim-147).

Resim 148: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 1
Çizim 88: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 1

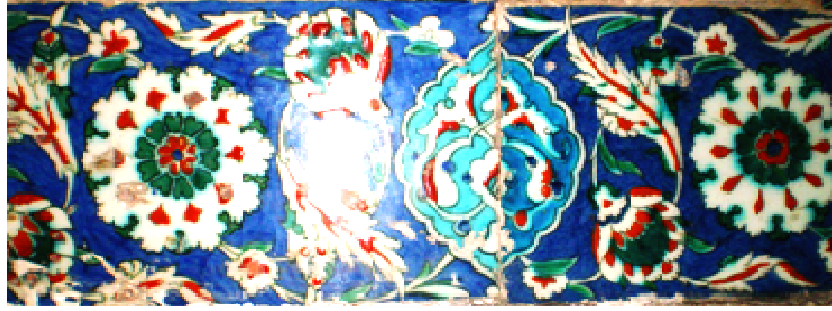
Simetrik olan desen, şemsenin altında yer alan kobalt mavisi yarım bir pençten çıkmakta olan iki dalın kuşattığı bir hatayiden oluşmaktadır. Farklı çiçeklerin aynı dal üzerinde bulunduğu kompozisyonda, içe doğru sümbüller ile dışa doğru bakan penç ve goncalar yer almaktadır. Şemsenin dışı kobalt mavisi ile oya gibi işlenmiş olup, çift sıra yaprak ile şemse ve dış sınır birbirinden ayrılmıştır. Yapraklardan şemseye bakanlar yeşil, dışa bakanlar ise beyaz renkli kırmızı noktalıdır. Sadece bu desenin tekrarı ile yapılan yüzey düzenlemesi de mahfil duvarlarını süslemektedir(Resim-148, Çizim-88).

Resim 149: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 12
Çizim 89: Sultan Ahmet Camii, üst kat mahfil girişi sağ, üst sıradaki pano şemse motifi 12

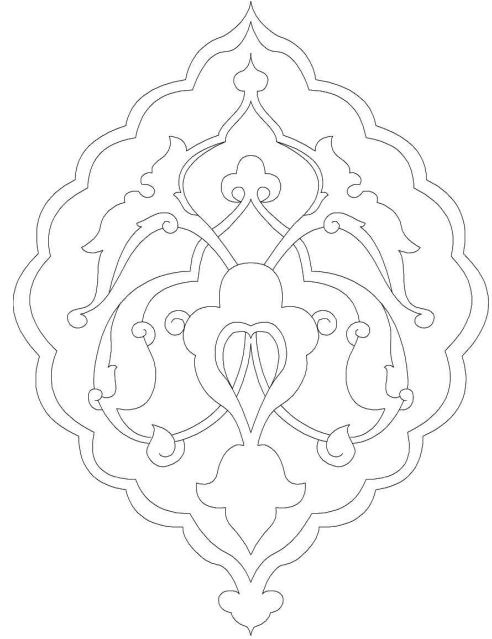
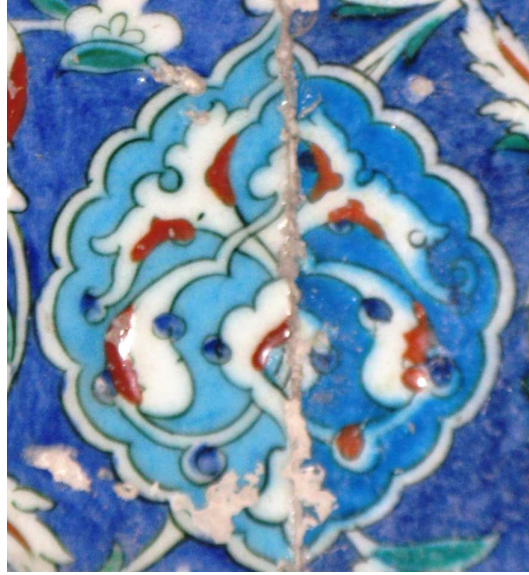
Aynı panoda yer alan diğer şemsenin altta küçük bir tepeliği ile üstte küçük goncadan oluşan salbekleri bulunmaktadır. Beyaz zeminli şemse, küçük yarım bir pençten çıkış yaparak simetrik bir kompozisyon oluşturan buketten meydana gelmiştir. Bukette yeşil yapraklı kırmızı karanfiller, kobalt mavisi laleler, kobalt mavisi ve kırmızı renkli yıldız çiçekleri ile gül goncaları kullanılmış olan buketin alt kısmında iki menekşe bulunmaktadır. Şemseyi kuşatan desen, ortalarında beyaz renkli bulutların bulunduğu içe doğru kıvrılmış kobalt mavisi hançerli yapraklar ve dış kısmına yeşil yapraklı kırmızı pençlerin yerleştirilmesiyle oluşmuştur(Resim-149, Çizim-89).

Resim 150: Cami, muhtelif panoların etrafı ve süpürgelik çinilerindeki bordür

Camide yer alan muhtelif panoların etrafında ve süpürgelik seviyesinde yer alan bordürün, yapının geçirdiği tadilatlar sırasında buraya yerleştirilmiş olma ihtimali oldukça yüksektir. Çünkü şemse simetrik olarak tasarlanmış, fakat hep aynı yöne gelen karolar sırt sırta yerleştirildiğinden simetri yakalanamamıştır. Hatayi gurubu çiçeklerin oluşturduğu desenin aralarında şemseler yer almaktadır. Kobalt mavisi zemine sahip desende kırmızı yeşil ve turkuaz kullanılmıştır(Resim-151, Çizim-90).

Resim 151: Sultan Ahmet Camii, bordürden şemse motifi
Çizim 90: Sultan Ahmet Camii, bordürden şemse motifi

Bordürde yer alan şemse salbeksiz olup turkuaz zeminlidir. Bir ortabağdan çıkış yapan, kırmızı hurdeleri beyaz rumilerin oluşturduğu desenin simetrisi doğru yerleştirilmemiştir.

Karşılaştırma: Sedefkâr Mehmet Ağa'nın eseri olan cami, XVII. yüzyılın başarılı İznik çinileri ile süslüdür. Üst kat mahfil duvarlarını süsleyen çiniler arasında dokuz farklı

şemse uygulaması kullanılmıştır. Bunlardan iki tanesi başlı başına pano, biri iki şemsenin tekrarı ile oluşturulmuş pano, biri bordür, diğerleri ise yüzey düzenlemesi niteliğindedir. Üst kat mahfil duvarında yer alan bahar dalı çiçeklerinin sarmaladığı kobalt mavisi zeminli şemse, hatayi grubu çiçeklerle döşenmiş ve kenarları oya gibi işlenmiştir. Aynı duvardaki diğer panoyu oluşturan şemsenin içi hatayi grubu çiçekler ve rumi desenlerinin mükemmel karışımı ile döşenmiştir. Aynı pano deseni farklı renk uygulamaları ile Kanuni Sultan Süleyman Türbesi'nde kullanılmıştır. Mahfil duvarını süsleyen rumi kompozisyonlu panonun zemini kırmızı olup Selimiye Camii'nde kullanılan şemse uygulamalarının renklendirmesi ile benzerlik göstermektedir. Yapıda yer alan yüzey düzenlemesi şeklindeki rumi desenine sahip olan panoda iri yaprakların sarmaladığı salbekli şemselerden oluşmuştur. Benzer uygulamalar Hırka-i Saadet Dairesi ve Ayasofya Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu uygulamalar farklı renklere sahip olup, kompozisyonlarında ufak tefek değişiklikler bulunmaktadır. Üst kat mahfil girişinin sağındaki galeride, üst sırada yer alan yüzey düzenlemesi iç kompozisyonları farklı, dış sınırları birbirinin aynı olan şemseler, iri hançerli yaprakların aralarında bir sıra kobalt mavisi zeminli bir sıra da kırmızı zeminli olacak şekilde düzenlenmiştir. Benzer düzenlemeler incelenen yapılar içinde yoktur. Camide bulunan diğer yüzey düzenlemesi iki farklı şemsenin almaşık olarak sıralanması ile oluşturulmuştur. Şemselerden biri natüralist üsluba sahip iken diğeri hatayi gurubu çiçeklerle düzenlenmiştir. Camide bordür çinisi şeklinde tasarlanan ve yerleştirme hatalarından dolayı simetrik olmayan şemseler Şehzade Mustafa-i Cedid Türbesi'nde simetrik olarak kullanılmıştır.

2.2.27. Sultan Ahmed Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 27
Resim, Çizim No	: 152-153, 91
İnşa Tarihi	: 1619 ¹²⁴
İnşa Ettiren(Banisi)	:
Mimarı	: Sedefkâr Mehmed Ağa ¹²⁵
Malzeme ve Teknik	: Sıratlı tekniğinde XVII. yüzyıl çinileri

Türbe içi batı kenarında dışa çıkıntı yapan bölüm hariç kare bir mekândır. Altta sıralanan pencere ve dolapların aralarında kalan boşluklar zengin çini örnekleri ile kaplı iken, üstteki pencerelerin aralarında kalan zemin, kemerler, pandantifler ve kubbe kalem işleri ile bezenmiştir. Sultan Ahmed Türbesi, öndeki revakı, cephelerinin mermer kaplaması, iç duvarlarının çini süslemeleri ve kalem işi tezyinatı ile klasik türbe tipinin bir örneğini teşkil ederse de, dışa çıkıntı yapan bölümü ile farklı bir plana ve asimetric pencere tertibi ile aykırı bir cephe düzenlemesine sahiptir¹²⁶.

Çini programı: Türbede XVII. yy sıratlı tekniğinde çiniler mevcuttur. Türbe dâhilinde girişte iki yan duvarda simetrik olarak yerleştirilmiş çini panolar bulunmaktadır. Alt pencere aralarında yine çini panolar mevcuttur. Pencere üstlerinde harf dolguları kırmızı ve yeşil renkli olan, lacivert zeminli bir ayet kuşağı türbeyi dolandır. Pencere içlerinde arta kalan çiniler karışık olarak yerleştirilmiştir.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Türbede şemse uygulaması tek çeşit ve ulama tarzında yapılmıştır. Bezemede yer alan karolar, 25 x 26 cm. ölçülerindedir. Şemse uygulamalı çini, sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVII. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Türbe kapısının arkasında kalan ulama pano bir karonun tekrarı ile elde edilmiştir. Karonun karşılıklı iki yanında şemse, diğer iki yanında ise tepelik bulunmaktadır. Lale, penç ve sümbülden oluşan helezonik düzenleme şemse ve tepeliğin arasında yer alır. Düzenleme kompozisyon kurallarına uygun değildir.

¹²⁴ ASLANAPA, Oktay (1999), *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul, s289

¹²⁵ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s504

¹²⁶ ÖNKAL, Hakkı (1992), *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, s.196

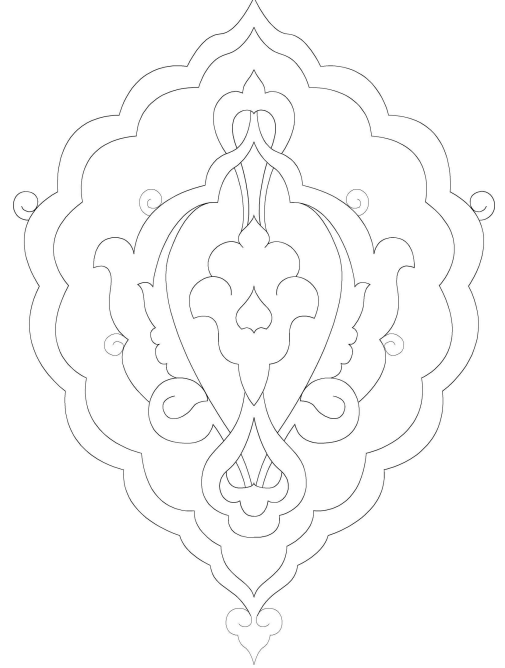

Resim 152: Sultan Ahmed Türbesi, kapı arkasında kalan ulama pano

Kırmızı dilimli sınırlara sahip şemse formunun zemini kobalt mavisi olup, simetrik bir desen sergiler. Ortabağdan çıkan rumi başka bir ortabağda sonlanır. Rumilerin ortasında beyaz renkli tepelik yer alır. Rumiler beyaz renkli olup hurdeleri kırmızıdır(Resim-153, Çizim-91).

Resim 153: Sultan Ahmed Türbesi, ulama panodan şemse motifi
Çizim 91: Sultan Ahmed Türbesi, ulama panodan şemse motifi

Karşılaştırma: Sultan Ahmet Külliyesi yapılarından olan türbenin dâhilinde XVII. yüzyıl İznik çinileri yer almıştır. Kapı açıklığında bulunan ve yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanan şemse uygulaması tek çeşittir. Kırmızı ve kobalt mavisinin hâkim olduğu uygulamada rumi kompozisyonu kullanılmıştır. İncelenen yapılarda tekrarı görülmemiştir.

2.2.28. Yeni Cami (İstanbul)

Katalog No	: 28
Resim, Çizim No	: 153-172, 92-101
İnşa Tarihi	: 1597/1663
İnşa Ettiren	: Hatice Turhan Valide Sultan
Mimarı	: Davut Ağa, Ahmet Ağa, Mustafa Ağa
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl Kütahya ve İznik çinileri

Yeni Cami, İstanbul'un en işlek yerlerinden, Eminönü ilçesindedir. Mimar Sinan'ın öğrencilerinden sayılan Ser-i Mimar Davut Ağa'nın planlayıp 1597 yılında III. Mehmet'in annesi Safiye Sultan adına, inşaatına başladığı, çeşitli sebeplerle Dalgıç Ahmet Çavuşun devam ettiği ve 1663 yılında Hassa Mimarı Mustafa Ağanın IV. Mehmet'in annesi Hatice Turhan Valide Sultan adına tamamladığı bir başyapıttır¹²⁷. Cami, dört fil ayağı üzerine oturan, dört yarım kubbe ile desteklenen ana kubbesi ve yarım kubbelerin arasında yer alan küçük kubbelerle örtülüdür. Cami sade bir mihraba sahiptir. Minber ise mermer işçiliğinin sergilendiği güzel bir örnektir. Vaaz kürsüsü, ahşap, üst ve alt kısmı geometrik şebekeli, taç kısmında bahar ağacı motifi nakşedilmiş sedef kakmalı bir eserdir. Camide bulunan çini süslemelerin üstü kalem işi nakışlarla bezenmiştir. Mahfil camide yer alan süsleme unsurlarının en çok kullanıldığı yerlerden biri olup, üst kat pencereler revzenli, kapı ve pencere kanatları ise sedef kakmalıdır. Cami, Mimar Sinan'dan sonra gelen üç büyük mimarın eseri olması yanında bulunduğu konumu itibari ile de ayrı bir önem arz eder.

Çini programı: Camide çini uygulamalarına oldukça fazla yer verilmiştir. Kullanılan motifler ve renk yelpazesi dönemin özelliklerini yansıtmakta olup en güzel örnekleri, hünkâr kasrı ile hünkâr mahfilinde sergilenmektedir. Yeni Valide Camii'nde duvarlar, mukarnaslı silmelere kadar, fil ayaklarının tamamı, kubbe kemerleri, galeriler, son cemaat yeri XVII. yüzyılın ikinci yarısına ait Kütahya ve İznik çinileri ile bezenmiştir. Hünkâr mahfilinde çini bezemeli iki mihrap bulunmaktadır. Caminin ikinci katında, pencere mukarnaslarına kadar duvarlar çinilerle bezenmiştir. Pencere üstlerinde çini

¹²⁷ ÜLGEN, Ali Saim (1942), "Yeni Cami", *Vakıflar Dergisi*, Sayı, 2 Ankara, s 393

kitabeler yer almaktadır. Çalınan duvar çinilerinin yerleri sıva ile kapatılmıştır. İklim koşulları nedeni ile son cemaat yerinde bulunan çinilerden bir kısmı dökülmüş, bir kısmında ise renklerinde bozulmalar olmuştur.

Camide bulunan çinilerin, kompozisyonlarını oluşturan motifler arasında hatayi grubu, yarı stilize çiçekler, bulut ve rumi motifi sayılabilir. Çinilerde kullanılan desenler ulama, simetrik, tek yönlü ulama, serbest kompozisyon plan şemaları ile üretilmiştir. Sıraltına boyama tekniğinde üretilen bu çinilerde mavi tonlar ağırlıkta olarak kullanılmıştır. Lacivert, firuze, yeşil, beyaz ve az miktarda kırmızı ile akmış şekilde sarı renklerine de yer verilmiştir. İç ve dış çinilerin yerleşim programında simetriden söz etmek mümkün değildir. Bu da çinilerin bu yapı için özel olarak üretilmediği izlenimini kuvvetle desteklemektedir¹²⁸.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda 10 farklı şemse uygulaması vardır. Şemse uygulamalı bu çiniler, sıratlı tekniğinde XVII. yüzyıl İznik çinileridir.

a.Cami son cemaat yeri ile dahilde bulunan şemse uygulamaları:

Caminin alt ve üst katında, muhtelif duvarlarda yer alan yüzey düzenlemesinde salbeksiz şemseler kullanılmıştır. Dört adet şemsenin ortada birleşecekmiş gibi çapraz yerleştirilmesi ve bu şemselerin meydana getirdiği karelerin orta noktalarına yerleştirilen dört kollu bir yıldız çiçeği kompozisyonu oluşturmaktadır. Düzenlemede yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir.

Düzenlemede bulunan şemse turkuaz renk ile dandanlanmıştır. Zemini kobalt mavisi olan şemsenin dışında turkuaz renkli sınır ile arasında beyaz bir boşluk bırakılmıştır. Şemsenin içinde orta bağdan çıkış yapan rumilerden meydana gelen ¼ kompozisyon beyaz renkli olup yeşil renkle tonlanmıştır(Resim-155, Çizim-92).

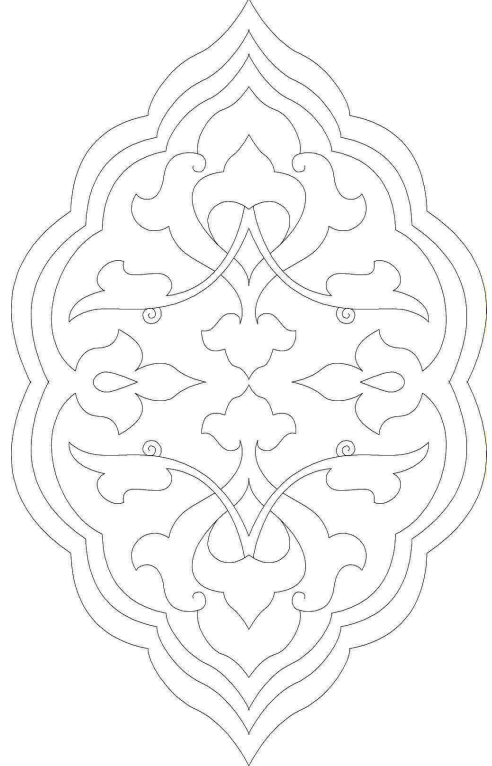
---

¹²⁸ ARLI Belgin Demirsar, ALTUN Ara (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul, s.303

Resim 154: Yeni Cami, muhtelif duvarlardaki şemse uygulamalı yüzey düzenlemesi 1

Resim 155: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi
Çizim 92: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi

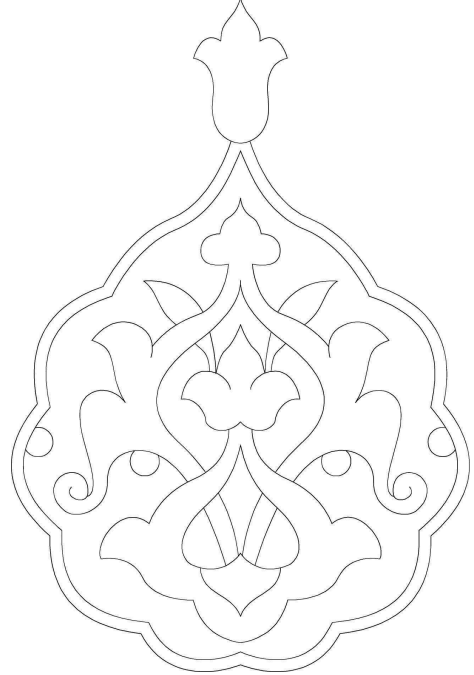
Son cemaat yerinde ve dâhilde muhtelif duvarlarda yer alan, yüzey düzenlemesi şeklindeki pano, şemse ve şemsenin bir ucundan çıkan yapraklar ile diğer ucundan

çıkan goncaların tekrar etmesi ile oluşmuştur. Panoda yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Turkuaz dendanlarla sınırlanmış şemsenin zemini kobalt mavisidir. Simetrik düzendeki şemse bir ortabağdan çıkış yapan beyaz renkli rumilerden oluşmaktadır(Resim-157, Çizim-93).

Resim 156: Yeni Cami, son cemaat yeri ve muhtelif duvarlardaki şemseli pano 2

Resim 157: Yeni Cami, şemse motifi
Çizim 93: Yeni Cami, şemse motifi

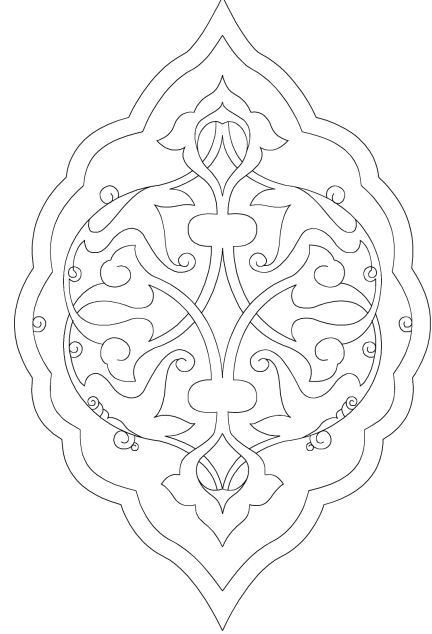
Alt ve üst katta, köşelerde yer alan yuvarlak sütunlarda kullanılan bordür şeklindeki düzenlemede, üst üste şemselerin tekrarı ile onların çaprazına yerleştirilen yarım

şemselerden oluşmaktadır. Bordürde yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Bu bordürün etrafını başka bir bordür kuşatır. Bordürde yer alan şemse turkuaz sınırlı, kobalt mavisi zeminlidir. Bir ortabağdan çıkış yapan beyaz renkli rumiler simetrik bir düzen oluşturmaktadır(Resim-159, Çizim-94).

Resim 158: Yeni Cami, alt ve üst katta köşe sütunlardaki şemse uygulamalı bordür

Resim 159: Yeni Cami, bordürdeki şemse motifi
Çizim 94: Yeni Cami, bordürdeki şemse motifi

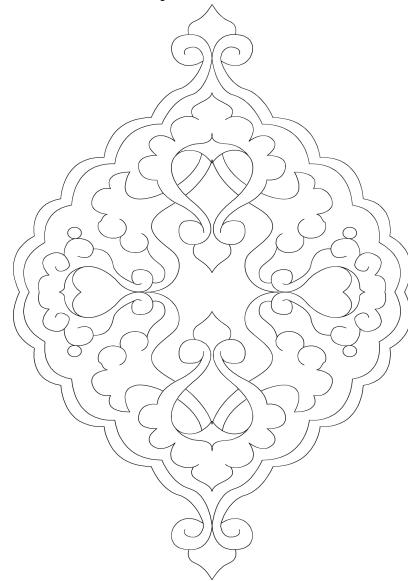
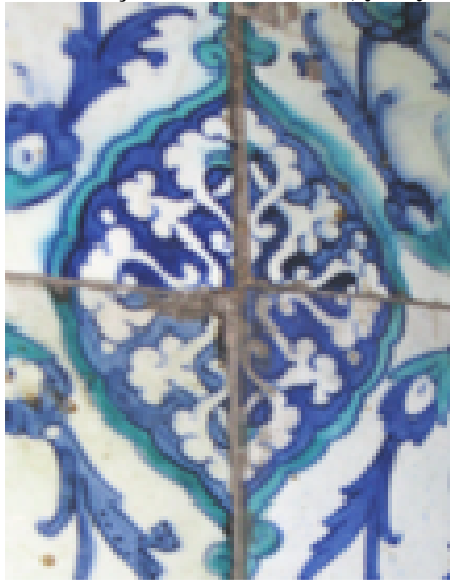
Alt kat mahfilde yer alan, ulama pano gonca ve pençlerden oluşan girift düzende karoların köşelerine yerleştirilen ve diğer karolarla birleştiğinde bir şemse görünümü

kazanan düzenlemede şemseler desenin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Düzenlemede yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Desen şemselerin ucuna yerleştirilen küçük goncadan çıkış yapmakta ve iki yana doğru buradan gelişmektedir. Şemseler, kiminde yuvarlak kiminde ise daha oval bir görünüm sergilemektedir. Dört karonun birleşmesi ile oluşan şemsenin sınırları dendanlı ve turkuaz renklidir. Şemsenin tepelik şeklindeki salbekleri de turkuaz renklendirilmiştir. ¼ olarak tasarlanan bulut motiflerinden oluşan kompozisyonun zemin kobalt mavisi olup bulutlar beyaz renklidir(Resim-161, Çizim-95).

Resim 160: Yeni Cami, alt kat mahfilde yer alan yüzey düzenlemesi

Resim 161: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi
Çizim 95: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi

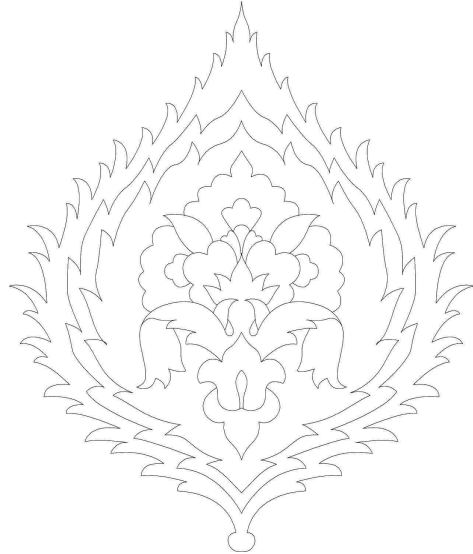
Alt katta mahfilde yer alan ulama panoda, bir karo içinde ortada yaprak biçiminde bir şemse ile kenarlarında ise daire şeklinde birer madalyon yer almaktadır. Düzenlemede

yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Karonun ortasına yakın turkuaz renkli bir noktadan çıkış yapan hatayi görünümündeki şemsenin zemini turkuaz renkli olup, kenarları kobalt mavisi konturlanmış yapraklar şeklindedir. Yaprakların dışında beyaz bir alan ve sonra kobalt mavisi hançerli yapraklar bulunmaktadır. Şemsenin turkuaz zemininde beyaz renkli kobalt mavisi sınırlı bir gonca yer alır. Goncanın ortasında kobalt mavisi bir alan ile küçük turkuaz mineler bulunmaktadır. Aynı yüzey düzenlemesine üst kat duvarlarında da yer verilmiştir(Resim-163, Çizim-96).

Resim 162: Yeni Cami, alt kat mahfilde yer alan yüzey düzenlemesi

Resim 163: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi
Çizim 96: Yeni Cami, yüzey düzenlemesinden şemse motifi

Üst katta yer alan ulama pano, yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanmış olup, etrafı bordürlerle çevrelenmiştir. Düzenlemede yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Aynı şemsenin yan yana kaydırılarak yerleştirilmesi ile düzenlenen kompozisyon, yukarı doğru ilerlemektedir. Şemsenin salbekleri altta turkuaz renkli bir tepelik, üstte ise turkuaz ve kobalt mavisi ile renklendirilmiş bir gonca ve goncadan çıkan iki yöne açılan kobalt mavisi renkli, mineli, hançerli yapraklardır. Turkuaz renkli dendanlarla

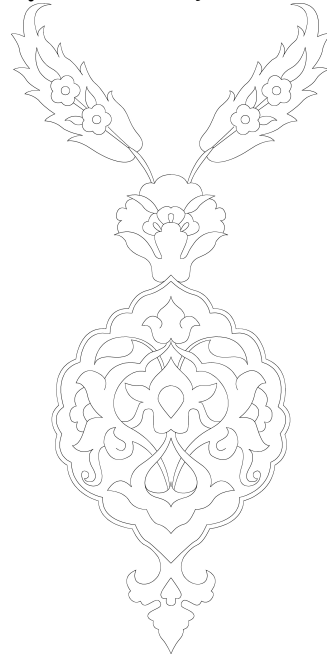

sınırlandırılan şemsenin zemini kobalt mavisi olup içinde rumilerden oluşan bir kompozisyon yer alır. Simetrik olarak tasarlanan desende rumiler beyaz renklidir. Rumilerin kenarında yer alan beyaz mine çiçeklerinin ortaları ile ortabağ ve tepeliğin içleri küçük turkuaz alanlarla renklendirilmiştir. Ortabağdaki turkuaz alandan çıkış yapan rumilerin uçları sivri bir tepelikle sonlanır(Resim-165, Çizim-97).

Resim 164: Yeni Cami, üst katta muhtelif duvarlardaki ulama yüzey düzenlemesi

Resim 165: Yeni Cami, ulama yüzey düzenlemesi şemse motifi
Çizim 97: Yeni Cami, ulama yüzey düzenlemesi şemse motifi

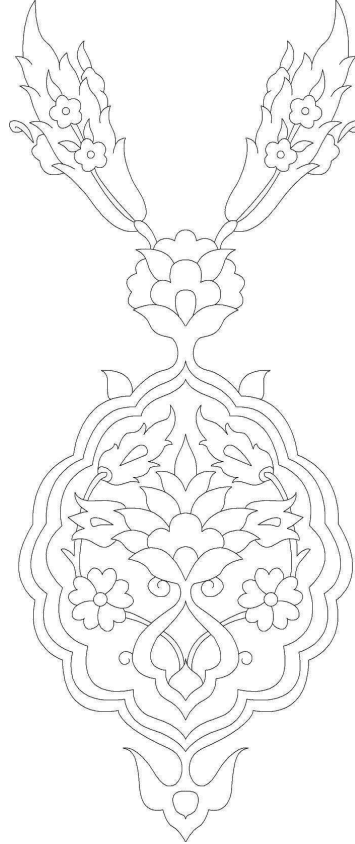

Üst katta muhtelif duvarları süsleyen ulama tarzındaki çini panoda iç düzenlemeleri iki farklı kompozisyona sahip şemseler, boyuna sıralar şeklinde birer kayarak tasarlanmıştır. Düzenlemede yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir.

Resim 166: Yeni Cami, üst kat muhtelif duvarlardaki ulama pano

Resim 167: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 1
Çizim 98: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 1

Kobalt mavisi zeminli şemsenin içini oluşturan simetrik desende, ortabağdan çıkan dallar ile üzerindeki pençler ve yapraklar beyaz renkli, ortaları ise turkuazdır. Ortabağın

ucunda beyaz yapraklarla oluşturulmuş goncanın da ortası turkuazla renklendirilmiştir. Şemsenin etrafını çevreleyen turkuaz sınır dandanlı olup, altta salbek görevi üstlenen tepeliği, üstte ise salbek görevi üstlenen goncanın çanak yapraklarını oluşturur. Ortası beyaz olan goncanın taç yaprakları kobalt mavisidir. Goncadan çıkan ve karşılıklı yerleştirilmiş olan, kobalt mavisi zeminli iki hançerli yaprağın içleri beyaz çiçeklerle süslenmiştir. Yaprığın kenarlarındaki turkuaz kurtçuklar şemseye ayrı bir hava katmıştır(Resim-167, Çizim-98).

Resim 168: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 2

Çizim 99: Yeni Cami, ulama panodan şemse motifi 2

Aynı yüzey düzenlemesinde diğer sırayı oluşturan şemselerde de dış sınırlar ve salbekler aynı tasarlanmış olup, şemsenin içini oluşturan desen farklı kompozisyondadır. Ortabağdan çıkış yapan beyaz pençlerin ortaları turkuazla renklendirilmiştir. Beyaz ortabağın ucunda oluşturulan beyaz taç yapraklı lalenin çanak yaprakları turkuazdır. Şemsenin zemini diğer şemsede olduğu gibi kobalt mavisidir(Resim-168, Çizim-99).

b.Hünkâr mahfilinde bulunan şemse uygulamalı çiniler:

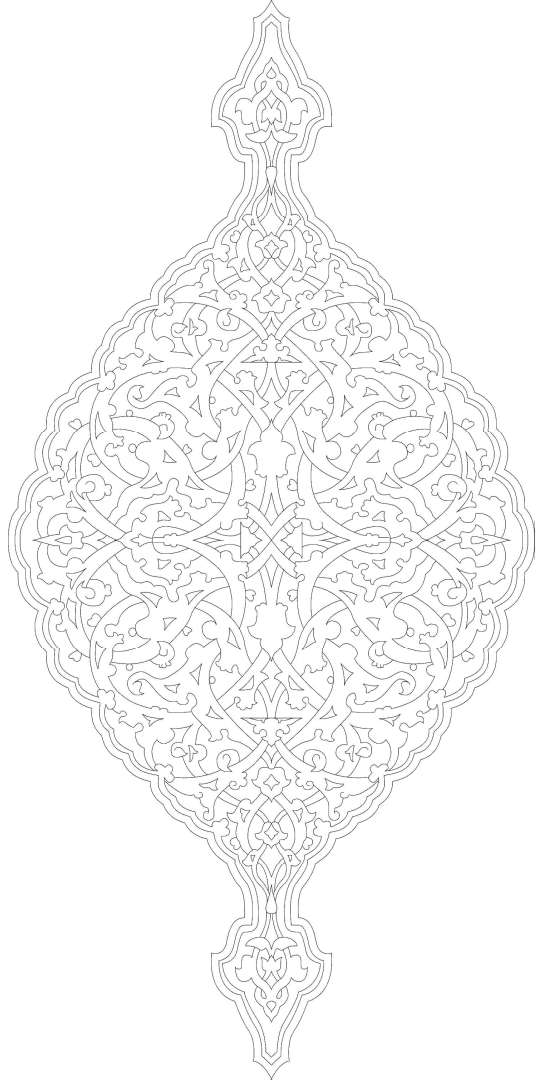
Hünkâr mahfilinde bulunan sağ mihrabın yan duvarını süsleyen panoda hâkim renk, turkuaz ve kobalt mavisidir. Panoda yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Kompozisyonu, büyük salbekli bir şemse ile etrafında kıvrımlı hareketlerle alt ve üst tarafa uzayan rumili kalın dallar ve ince dallar üzerinde hatayi grubunun meydana getirdiği girift düzenleme oluşturur. Kompozisyon ¼ olarak tasarlanmış olup, panonun etrafını bir bordür kuşatır.

Resim 169: Yeni Cami, hünkâr mahfili şemseli pano

Panonun yaklaşık 1/6 ini kaplayan, kobalt mavisi zeminli şemsenin içi, beyaz renkli rumilerin girift hareketleri ile doldurulmuştur. Rumilerin içi turkuazla renklendirilerek şemsenin dışını kuşatan turkuaz dendanla kompozisyon bütünleşmiştir. Şemsenin alt ve üst salbekleri ana kompozisyonla birlikte tasarlanmıştır(Resim-170, Çizim-100).

Resim 170: Yeni Cami, hünkâr mahfili şemse motifi
Çizim 100: Yeni Cami, hünkâr mahfili şemse motifi

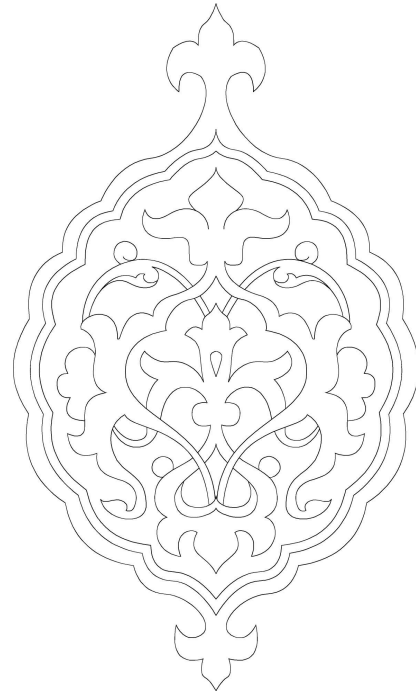
Hünkâr mahfilinde mihrabın etrafını çevreleyen bordür, şemse ve dört köşebendin simetrik tekrarı ile oluşturulmuştur. Bordürde yer alan karolar, 15 x 25 cm. ölçülerindedir. Kobalt mavisi zeminli şemsenin etrafını çevreleyen dendanlı turkuaz sınırlar iki uçta salbeklere dönüşür. Simetrik tasarlanmış ve ortabağdan çıkıp tepelikle son bulan rumiler, şemsenin içini aydınlatırlar. Rumilerdeki hurdeler turkuazla renklendirilerek dış sınırla renk uyumu yakalanmıştır(Resim-172, Çizim-101).

Resim 171: Yeni Cami, hünkâr mahfilinde mihrabı çevreleyen bordür

Resim 172: Yeni Cami, bordürden şemse motifi

Çizim 101: Yeni Cami, bordürden şemse motifi

Karşılaştırma: Mimar Davut Ağa'nın XVI. yüzyılda başlattığı cami, XVII. yüzyılda Mimar Mustafa Ağa'nın gözetiminde tamamlanmıştır. Caminin son cemaat yeri ile dâhilinde XVII. yüzyıl İznik ve Kütahya çinileri yer almaktadır. Bu çinilerde ağırlıklı

olarak kobalt mavisi tercih edilmiş olup, yanında turkuaz ve yeşil de kullanılmıştır. Yapıda on farklı şemse uygulaması yer almaktadır. Bunlardan yedi tanesi yüzey düzenlemesi şeklinde, ikisi bordür, biri ise başlı başına bir pano görünümündedir. Üst katta muhtelif duvarları süsleyen yüzey düzenlemesi şeklinde tasarlanan ilk panoda natüralist üsluplu çiçeklere yer verilmiştir. Düzenleme, iç kompozisyonları farklı, dış sınırları birbirinin aynı olan şemselerin almaşık şekilde tekrarı ile oluşturulmuştur. Bu yüzey düzenlemesine Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi'nde de rastlanmaktadır. Alt katta mahfilde yer alan yüzey düzenlemesi yaprak şeklindeki gonca formunun tekrarı ile oluşturulmuştur. Caminin alt ve üst katında, son cemaat yerinde muhtelif duvarlarda yer alan diğer yüzey düzenlemelerinde bulunan dört farklı şemse uygulaması ise rumi kompozisyona sahip olup, incelediğimiz yapılarda birebir aynı örnekleri yoktur. Alt ve üst katta, köşelerde yer alan yuvarlak sütunlarda kullanılan bordür ile mihrabı çevreleyen bordürde kullanılan şemseler kartuş içine yerleştirilmiş, rumi kompozisyonludurlar. Hünkâr mahfilinde bulunan başlı başına bir pano niteliğindeki rumi kompozisyonlu şemse uygulaması Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi ile Topkapı Sarayı Karaağalar Taşlığı'nda da görülmektedir. Yapıda kullanılan çinilerde renk ve desenler XVII. yüzyıl dönem özelliklerini yansıtmaktadır.

2.2.29. Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

Katalog No	: 29
Resim, Çizim No	: 173-182, 102-107
İnşa Tarihi	: 1682 ¹²⁹
İnşa Ettiren(Banisi)	: Hatice Turhan Valide Sultan
Mimarı	: Mustafa Ağa ve İbrahim Ağa ¹³⁰
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri

Türbe, Sultan Ahmed Camii yanında bulunan Sultan Ahmed Türbe'sine benzer. Kare planlı olan türbenin güney batı yönünde bir çıkıntısı olup günümüzde bu çıkıntının pencereleri ile sonradan yapılmış olan diğer türbeye geçiş sağlanmaktadır. Giriş kapısı üzerinde yer alan mermer nişin üzeri kalem işi tekniğinde bir alınlıkla taçlanır.

Çini programı: Türbe XVII. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri ile kaplıdır. Revak duvarları kapı ve pencere aralarındaki satırlar ve yan duvarlarda çini panolara yer verilmiştir. Hatice Turhan Valide Sultan türbesinde de klasik devirde inşa edilen birçok türbede olduğu gibi alt sıra pencerelerin arasında kalan satırlar çini panolarla kaplıdır. Panoların üzerinde lacivert zeminli beyaz sülüs yazı yer alır. Ana kapının iki yanında yer alan panolar birbirinin aynı olup simetriktir. Dış kısımda yer alan panolar farklı kompozisyona sahiptir. Sivri kemerli nişin zemini beyaz olup üstünde yer alan kompozisyon soluk yeşil, mavi ve lacivert renklidir.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Türbe dış yüzeyinde 2 adet, dâhilde 3 adet olmak üzere toplam 5 farklı şemse uygulaması mevcuttur. Şemse uygulamalı çiniler sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVII. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.

¹²⁹ ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, s.506

¹³⁰ ÜLGEN, Ali Saim (1974), "Yeni Cami", *Vakıflar Dergisi*, Sayı. 2, s.389

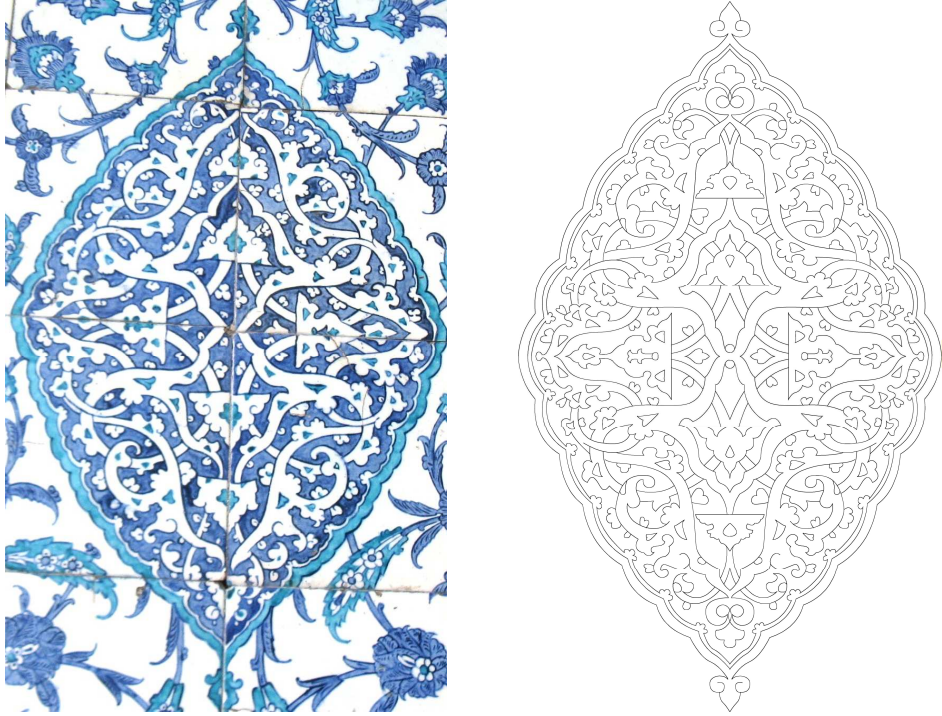
a.Yapı dış yüzeyinde yer alan şemse uygulamalı çiniler:

Türbe revakındaki kapının iki yanında yer alan pano, vazodan çıkan yapraklar ve dallar, dallar üzerinde yer alan hatayi ve pençlerden meydana gelmektedir. Panoda yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Panonun tam ortasında simetrik olarak tasarlanmış şemse yer alır. Dilimli şemsenin iki ucunda küçük salbekleri bulunur. Şemsenin içi ¼ simetrik tasarlanmış beyaz rumilerden oluşmaktadır. Şemsenin zemini kobalt mavisi olup en dışındaki dendanları ve hurdeleri açık mavi renktedir(Resim-174, Çizim-102).

Resim 173: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu

Resim 174: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu şemse motifi
Cizim 102: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu şemse motifi

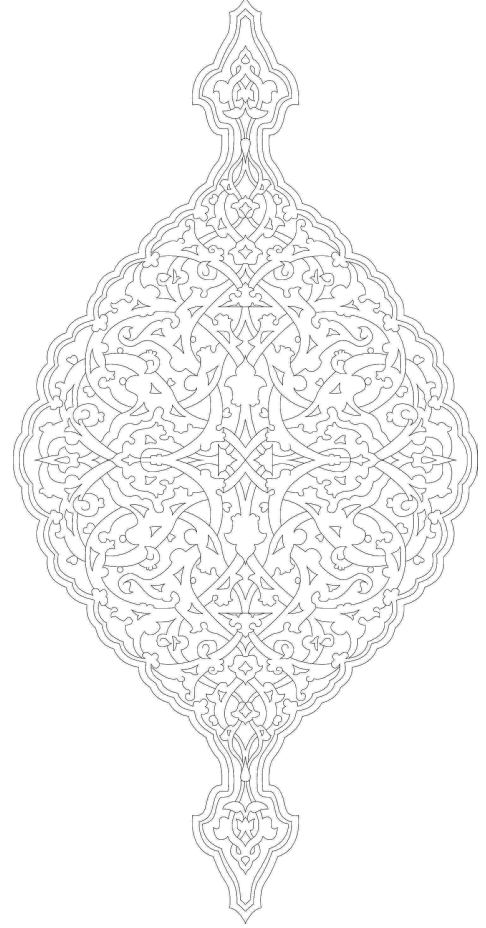
Kapı girişinin iki yanında da yer alan diğer pano da simetrik olup, şemseden çıkan kalın dallar girift bir kompozisyon oluşturur. Panoda yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Bu dalların aralarında daha ince dallar yer alır ki bu dalların üzerinde hatayi grubu motifler bulunur.

Resim 175: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, revak panosu

Panoda yer alan şemse, ¼ olarak düzenlenmiştir. Rumi desenle bezenmiş şemsenin tepelikleri şemsenin devamı şeklinde tasarlanmıştır. Kobalt mavisi zeminli şemsenin sınırları açık mavi ile dandanlanmıştır. Şemse içinde grif bir kompozisyon oluşturan Rumiler, beyaz renkte olup, hurdeleri mavidir(Resim-176, Çizim-103).

Resim 176: Türbe, kapı girişinde yer alan panodaki şemse motifi
Çizim 103: Türbe, kapı girişinde yer alan panodaki şemse motifi

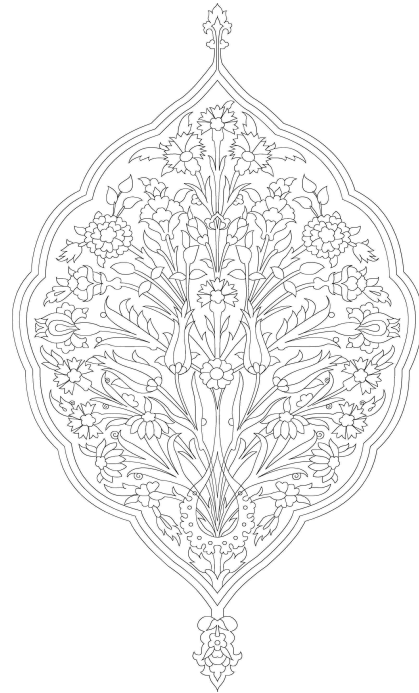
b.Yapı iç yüzeyinde yer alan şemse uygulamalı çiniler:

Türbe içinde yer alan panoda, vazodan çıkan kalın helezonik dallar üzerinde küçük pençler yer almıştır. Vazodan çıkan, helezonik kıvrımlar oluşturan daha ince dallarda ise hatayi grubu çiçekler bulunmaktadır. Bu dalların üzerinde ortada büyük bir şemse ve onun üst kısmında bağımsız ve daha yassı diğer şemse yer alır. Ortadaki şemsenin altında yer alan vazo ve üzerinde bulunan diğer şemse salbek görevini üstlenmiştir.

Resim 177: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, dâhildeki şemse uygulamalı pano

Resim 178: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panoda orta göbekteki şemse motifi
Çizim 104: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panoda orta göbekteki şemse motifi

Türbede kullanılan şemseler içinde bu düzenleme oldukça farklı olup, mavi beyaz tonlarında natüralist çiçeklerden oluşan kompozisyona sahiptir. Simetrik olan şemsede, beyaz renkli ortabağdan çıkan dallar ve yapraklar üzerinde yer alan çiçek demeti oldukça hareketli bir görünüm sergilemekte olup, zemini kobalt mavisidir. Lale, karanfil ve goncalardan oluşan şemsenin dış hatları dendanlıdır. Şemsenin iki ucunda salbek şeklinde küçük tepelikler de açık mavi renklidir(Resim-178, Çizim-104).

Resim 179: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panonun üst kısmındaki şemse motifi
Çizim 105: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, panonun üst kısmındaki şemse motifi

Simetrik olarak tasarlanan ve büyük şemsenin üzerinde bulunan diğer küçük şemse, kalın dalların uzantısından oluşturulmuştur. Bu şemsede lacivert zemin üzerinde beyaz ortabağdan çıkan natüralist üsluptaki çiçekler de beyaz olup ortaları mavi tondadır. Kompozisyonda karanfil ve zambaklar ile küçük bahar dalları kullanılmıştır(Resim-179, Çizim-105).

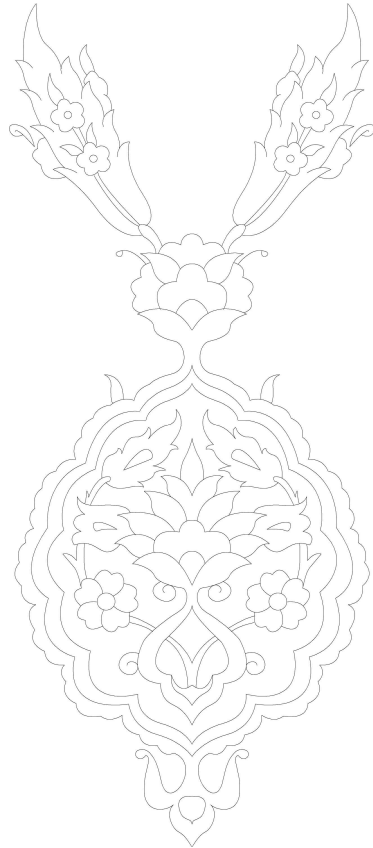
Türbe dâhilinde yer alan ulama tarzındaki çini kompozisyonun iç düzenlemeleri iki farklı kompozisyona sahip şemseler, boyuna sıralar şeklinde birer kayarak tasarlanmıştır. Düzenlemede yer alan karolar, 24 x 24 cm. ölçülerindedir. Kobalt mavisi zeminli şemsenin içini oluşturan simetrik desende, ortabağdan çıkan dallar ile üzerindeki pençler ve yapraklar beyaz renkli, ortaları ise turkuazdır. Ortabağın ucunda beyaz yapraklarla oluşturulmuş goncanın da ortası turkuazla renklendirilmiştir. Şemsenin etrafını çevreleyen turkuaz sınır dendanlı olup, altta salbek görevi üstlenen

tepeliği, üstte ise salbek görevi üstlenen goncanın çanak yapraklarını oluşturur. Ortası beyaz olan goncanın taç yaprakları kobalt mavisidir. Goncadan çıkan ve karşılıklı yerleştirilmiş olan, kobalt mavisi zeminli iki hançerli yaprağın içleri beyaz çiçeklerle süslenmiştir(Resim-181, Çizim-106).

Resim 180: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, dâhildeki ulama tarzında şemseli pano

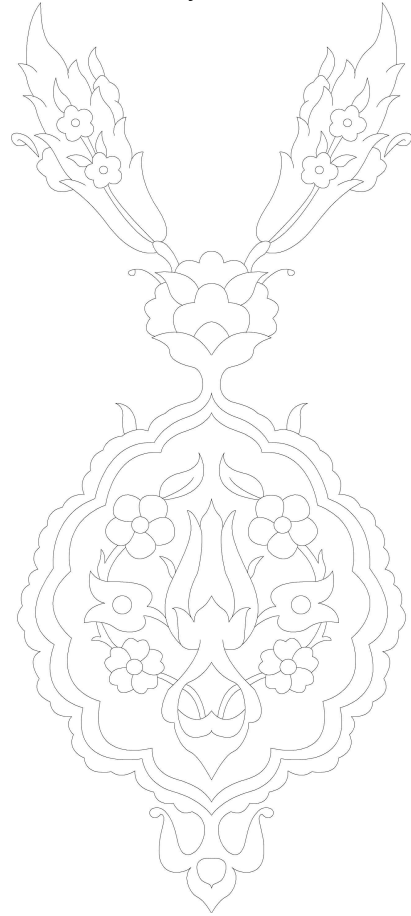
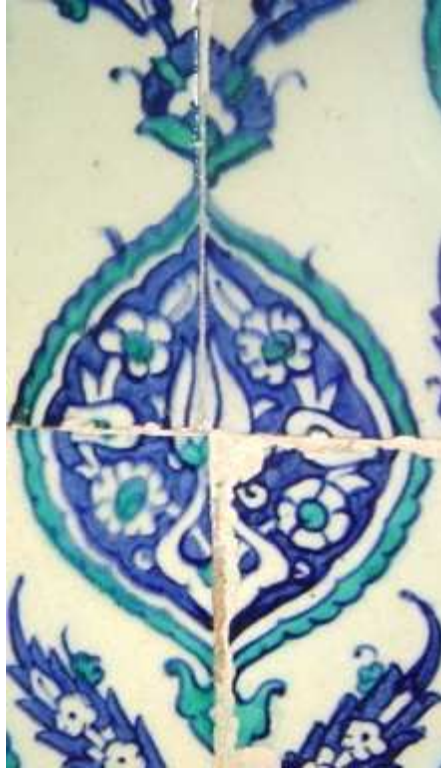

Resim 181: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi
Çizim 106: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi

Aynı yüzey düzenlemesinde diğer sırayı oluşturan şemselerde de dış sınırlar ve salbekler aynı tasarlanmış olup, şemsenin içini oluşturan desen farklı kompozisyondadır. Ortabağdan çıkış yapan beyaz pençlerin ortaları turkuazla renklendirilmiştir. Beyaz ortabağın ucunda oluşturulan beyaz taç yapraklı lalenin çanak yaprakları turkuazdır. Şemsenin zemini diğer şemsede olduğu gibi kobalt mavisidir(Resim-182, Çizim-107).

Resim 182: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi
Çizim 107: Türbe, dâhilde yer alan ulama tarzında şemse motifi

Karşılaştırma: Yeni Cami'nin güney batısında bulunan türbenin tezyinatında XVII. yüzyıl İznik çinileri kullanılmıştır. Kobalt mavisi ve turkuaz renklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı türbede beş farklı şemse uygulamasına rastlanmıştır. Bu uygulamalardan iki tanesi başlı başına pano görünümünde, bir şemse uygulaması yüzey düzenlemesi şeklinde, diğer iki şemse uygulaması aynı panoda üst üste yer almaktadır. Daha önce aynı yüzey düzenlemesi Yeni Camii tezyinatında görülmüştür. Pano düzenlemelerden biri natüralist üslupta döşenmiş olup, oldukça gösterişli salbekleri vardır. Türbe dış

yüzeyi ile kapının iki yanında yer alan, vazodan çıkış yapan dal ve yapraklar üzerine yerleştirilen şemse düzenlemesi, Topkapı Çifte Kasırlar, Valide Sultan Dairesi ve Araba Kapısı'nda da bulunmaktadır. Rumi kompozisyonlu diğer şemseli panoda salbekler şemsenin devamı şeklinde tasarlanmıştır. Aynı düzenlemeler Topkapı Sarayı Karaağalar Taşlığı ile Yeni Cami'de bulunmaktadır. XVII. yüzyıl çinilerinin dönem özelliklerini yansıtan kobalt mavisi ve turkuazın ağırlıklı olarak kullanıldığı yapıda kırmızı renge de yer verilmiştir.

2.2.30. Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

Katalog No	: 30
Resim, Çizim No	: 183-200, 108-115
İnşa Tarihi	: XVI. yüzyıl
İnşa Ettiren	: Bilinmiyor
Mimarı	: Bilinmiyor
Malzeme ve Teknik	: XVI. ve XVII. yüzyıl sıratlı tekniğinde İznik çinileri

Çifte kasırlar, XVII. yüzyılda ve ayrı dönemlerde inşa edilen iki has odadan oluşur. XVIII. yüzyıldan itibaren odalar, Veliaht Şehzade Dairesi olarak kullanılmıştır. III. Murat Köşkü'ne bitişik olan asıl oda kare bir giriş bölümüne eklenmiş dikdörtgen alan ile bir bütün oluşturur. Ahşap kubbesi son derece gösterişli kalem işleri ile süslenmiştir. Şehzadeler Dairesi ya da sofa diye ifade edilen ikinci oda kare planlı olup üzeri ahşap kubbelidir. Odada girişin sağında konumlandırılmış üzeri çinilerle kaplı büyük bir ocak yer alır.

Çini programı: İki odadan meydana gelen yapıda XVI. – XVII. yüzyıl İznik çinileri gözlenmektedir. Çinilerin zarar gören parçaları çeşitli tadilatlar sırasında kalem işleri ile yenilenmiştir. Yapıda kullanılan kompozisyonlarda ağırlıklı olarak mavi, turkuaz, yeşil ve kırmızıya yer verilmiş olup bunlarda selviler, hatayi grubu motifler, vazodan çıkan girift sarmaşıklar, sümbül, gül goncası, bahar çiçekleri, karanfil ve lalelerin yanında şemseler de kullanılmıştır. Yapıda yer alan iki sıra panoların arasına lacivert zeminli sülüs hatla yazılmış ayet bordür yer almaktadır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Veliaht Daire'sinde dört adet, Şehzadeler Daire'sinde üç adet olmak üzere toplam yedi farklı şemse uygulaması mevcuttur. XVI. ve XVII. yüzyıla tarihlendirilen bu çiniler sıratlı tekniğinde hazırlanmışlardır.

a.Veliaht Dairesi'nde yer alan şemse uygulamalı çiniler: İki odadan ilki Veliaht dairesi diye bilinen oda olup, ince ahşap bir kemerin sınırladığı iki kısım şeklinde düzenlenmiştir. Giriş kısmının bulunduğu duvar ile karşı duvarda yer alan panolar simetrik olarak yerleştirilmiştir. Bu kısımda şemseli panolardan ilki giriş kapısının üstünde yer alır.

Resim 183: Veliaht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvar genel görünüşü

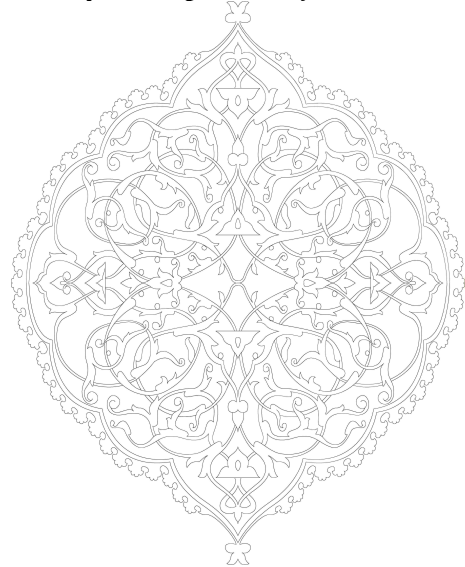

Giriş kapısının üzerinde yer alan şemseli panonun aynı renklere sahip olanı karşı duvarda da yer alır. Mavi ve turkuaz renkli olan pano, üst üste yerleştirilmiş iki vazo ve bu vazodan çıkış yaparak girift kompozisyonun sarmaladığı salbekli şemsedен oluşmaktadır. Bu şemse sanki vazunun ağız kısmına yerleştirilen fıskiye den fişkırır şekilde tasarlanmıştır(Resim-185, Çizim-108).

Resim 184: Veliht Dairesi, giriş kapısının üstünde yer alan şemseli pano

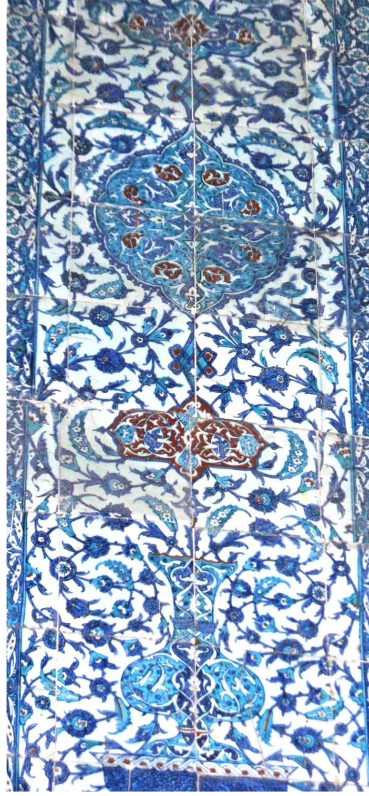
Resim 185: Veliht Dairesi, giriş kapısının üstünde yer alan panodaki şemse motifi
Çizim 108: Veliht Dairesi, giriş kapısının üstünde yer alan panodaki şemse motifi

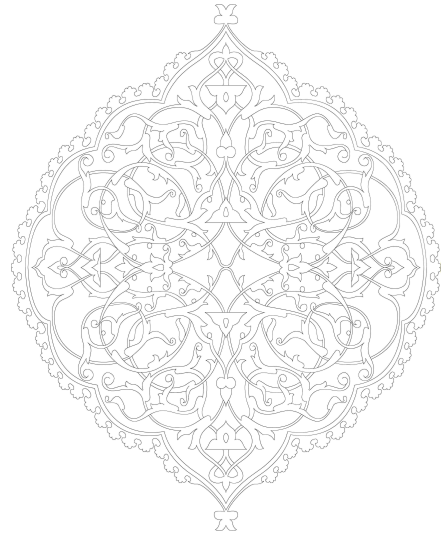
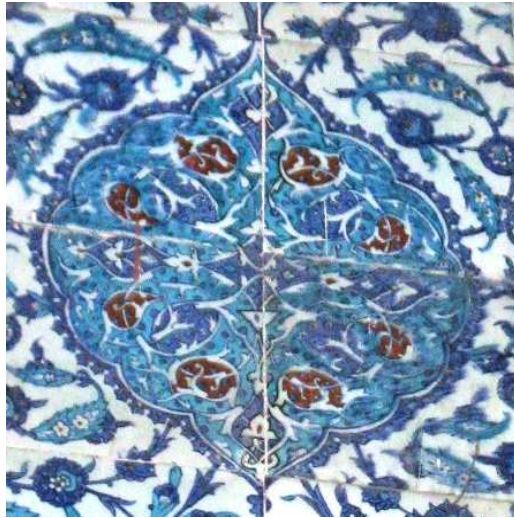
$\frac{1}{4}$ olarak düzenlenen şemse salbekli olup, kenarını dolanarak şemsenin altında ve üstünde düğüm yapan ve sonra salbeğin kenarını dolanan lacivert sınırlar şemsenin etrafında dış dıştır. Turkuaz zemine sahip şemse girift bir düzende ince beyaz rumilerin oluşturduğu desene sahiptir. Rumilerin birleşmesinden oluşan kısımlar lacivert

renklendirilmiştir. Şemsenin altında ve üstünde yer alan salbek tepelik ve ortabağdan çıkış yaparak oluşturulan desen, simetrik düzene sahiptir. Salbek şemsede olduğu gibi girift bir şekilde yerleştirilen ince beyaz rumilere sahiptir. Ortabağlar yine lacivert ile renklendirilmiştir. Salbeğin altında da daha küçük bir salbek yer alır.

Resim 186: Veliht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvardaki şemseli pano

Resim 187: Veliht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvarı pano şemse motifi
Çizim 109: Veliht Dairesi, giriş kapısının yer aldığı duvarı pano şemse motifi

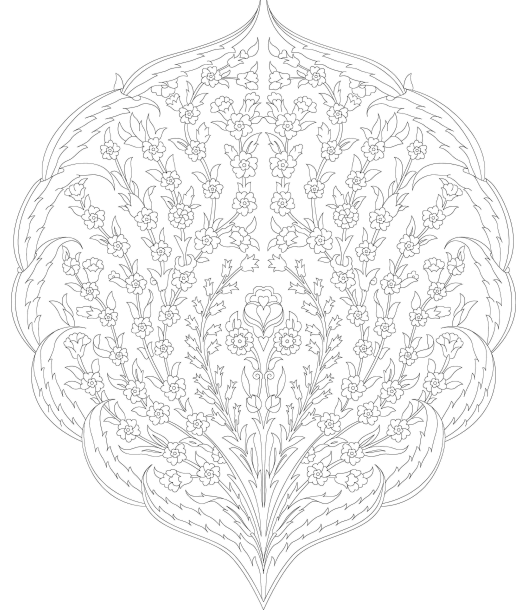

Giriş kapısının bulunduğu duvar ve karşısında ki duvarda yer alan diğer kompozisyon, giriş kapısının üzerindeki pano ile aynı olup, ufak renk oyunları ile farklı bir kompozisyon izlenimi yaratılmıştır. Bu kompozisyonda salbek kırmızı, beyaz rumiler mavi ile renklendirilmiş, şemsenin zemini yine mavi olup içinde daha fazla kırmızıya yer verilmiştir(Resim-185, Çizim-108).

Resim 188: Veliht Dairesi, giriş kapısının sağındaki duvarda yer alan pano

Resim 189: Veliht Dairesi, giriş kapısının sağındaki duvar pano şemse motifi
Çizim 110: Veliht Dairesi, giriş kapısının sağındaki duvar pano şemse motifi

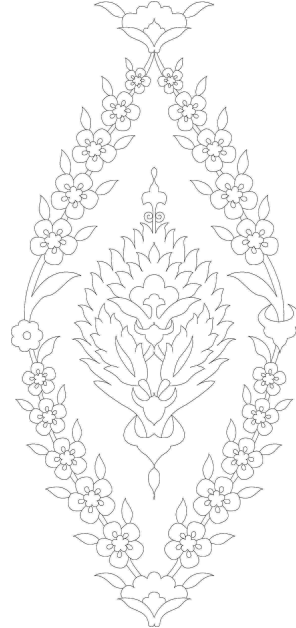

Giriş kapısının sağ yanındaki duvarda bulunan selvili panoların hemen üstünde ve karşısındaki duvarda aynı kompozisyonlu şemseli panolar vardır. Bu panolarda geniş ağızlı bir vazunun ağız kısmındaki yaprakların arasından çıkarak kıvrık dallardan oluşan kompozisyonun ortasında salbekli yuvarlakça bir şemse yer alır. Helezonik dallar üzerinde yer alan hatayi grubu çiçekler mavi, turkuaz ve kırmızı tonlarda olup şemseyi sarmaktadır. Vazonun ortasından çıkış yapan bir dal üzerinde bulunan kırmızı renkli ortabağ, şemseyi vazoya bağlamaktadır. Ortada yer alan şemse, kırmızı, turkuaz ve mavi iri dendanlarla sınırlıdır. Şemsenin içi bahar dalı kompozisyonuna sahip olup sanki vazoda bulunan çiçek demetinden bir buket gibidir. Şemsenin zemini turkuaz, içinde bulunan damarlı beyaz yapraklar, kırmızı tohumlu beyaz çiçekler, beyaz ince dallar üzerinde yer alır. Şemse üst kısmından kırmızı bir ortabağ ile dikdörtgenimsi şekilli salbeke bağlanır. Bu salbek yapıda yer alan diğer salbeklerle aynıdır. Şemse üstte dikdörtgenimsi bir salbeke sahip iken, alt kısımda bu görevi vazo üstlenmiştir. Bu panonun etrafını mavi, turkuaz ve kırmızı tonlu bir bordür kuşatır(Resim-189, Çizim-110). Dairenin girişinde bulunan bordür şeklindeki tek yönlü ulama pano kobalt mavisi çiçeklerin oluşturduğu baklava desenlerinin arasına yerleştirilen salbekli şemselerden meydana gelmiştir. Turkuaz renkli hançerli yaprak şeklindeki şemsenin, altta kobalt mavisi tepelik şeklindeki salbeki bir ortabağ ile kesilmiştir.

Resim 190: Veliht Dairesi, girişte bulunan bordür şeklindeki pano

Resim 191: Veliht Dairesi, girişte bulunan bordürdeki şemse motifi
Çizim 111: Veliht Dairesi, girişte bulunan bordürdeki şemse motifi

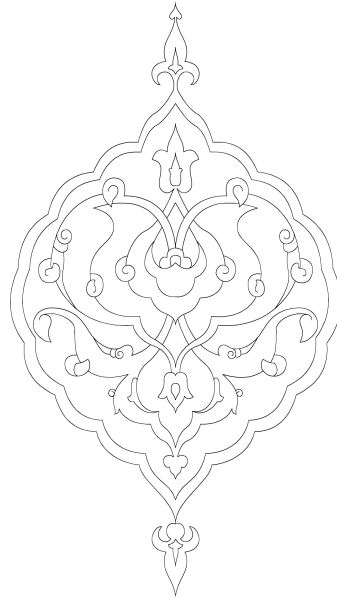
Bu ortabağdan çıkan şemse, üst kısmında yine bir orta bağ ile boğumlanmıştır. Şemse turkuaz renkli salbek ile sonlanmıştır. Şemsenin içine yerleştirilen kobalt mavisi damarlı beyaz iki yaprağın arasına yine beyaz renkte kobalt mavisi tohumlu gonca yerleştirilmiştir. Bu dar pano ince zencerek ile bordürlüdür(Resim-191, Çizim-111).

Girişin solunda yer alan nişler içinde hatayı motiflerinden oluşan yüzey düzenlemesinin arasına yerleştirilen kırmızı şemselere simetrik tasarlanmış, fakat buraya yerleştirilirken bu göz ardı edilmiştir(Resim-193, Çizim-112). Bezemede yer alan karolar, 24.5 x 25 cm. ölçülerindedir.

Resim 192: Veliht Dairesi, girişte bulunan nişler içindeki çiniler

Resim 193: Veliht Dairesi, girişte bulunan nişler içinde yer alan şemse motifi
Çizim 112: Veliht Dairesi, girişte bulunan nişler içinde yer alan şemse motifi

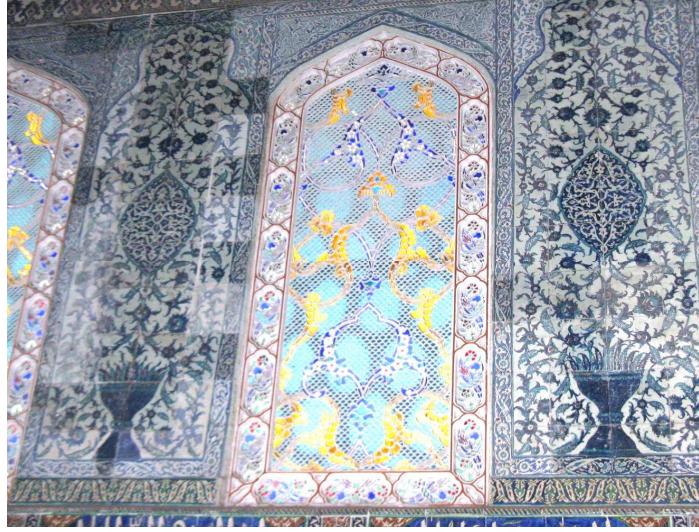
Salbekli ve kırmızı zeminli şemsede, yeşil hurdeli beyaz rumiler kullanılmıştır. Beyaz rumilerin birleşim yerlerinde oluşan alan da yeşil ile renklendirilmiştir. Karolar yerleştirilirken simetri dikkate alınmamıştır(Resim-193, Çizim-112).

b.Şehzadeler dairesinde yer alan şemse uygulamalı çiniler: Çifte kasırların diğer odası olan Şehzadeler dairesinde, üstte pencere aralarında dar uzun panolarda şemse uygulaması vardır.

Üst pencere yanlarında bulunan şemseli panolar, birbirinin aynıdır. Panoda yer alan karolar, 25 x 25 cm. ölçülerindedir. Kobalt mavisi vazodan çıkan goncanın başlangıç noktasını oluşturduğu hatayı grubu motifler şemsenin etrafını sarar.

Resim 194: Şehzadeler Dairesi, üst pencere aralarında yer alan şemseli pano

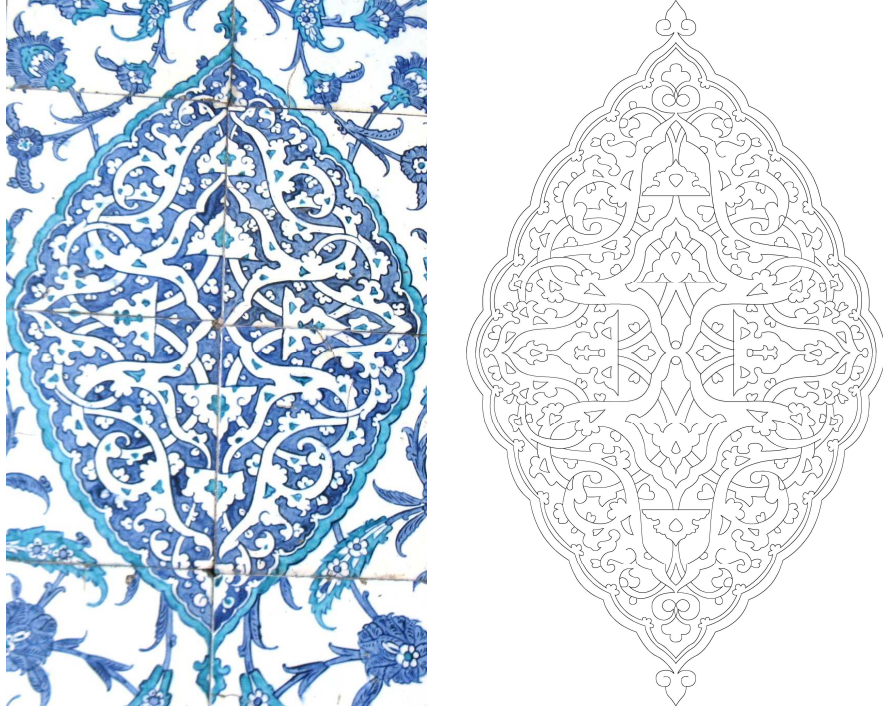

Resim 195: Şehzadeler Dairesi, üst pencere aralarındaki şemseli pano

Küçük salbekleri olan şemse, turkuaz renkli dendanlarla sınırlanmış, kobalt mavisi zemine sahiptir. Şemsenin içinde turkuaz renkli hurdelere sahip, beyaz rumilerden oluşturulan ¼ kompozisyon yer alır. Panonun köşebentlerinde rumili kompozisyon olup tüm desenin etrafını turkuaz ve mavi renkli bordür dolandır(Resim-196, Çizim-113).

Resim 196: Şehzadeler Dairesi, üst pencere araları panodaki şemse motifi
Çizim 113: Şehzadeler Dairesi, üst pencere araları panodaki şemse motifi

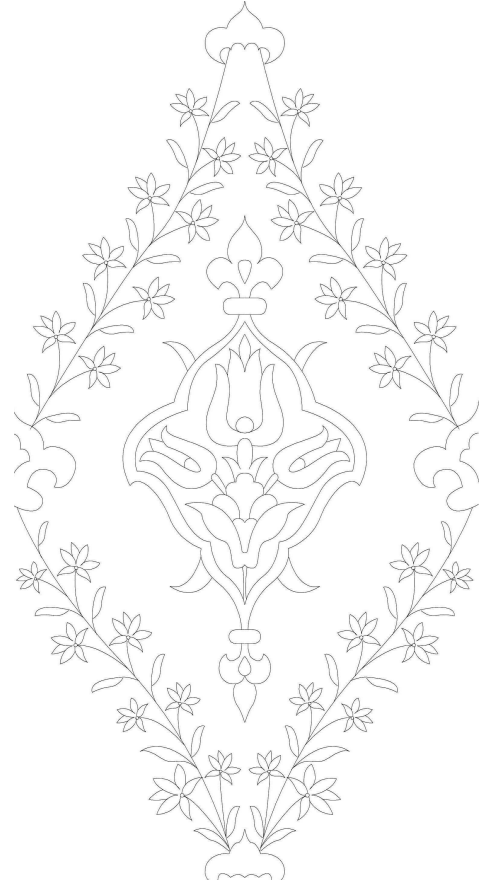

Resim 197: Şehzadeler Dairesi, girişin sağında yer alan bordür

Yapıda giriş kapısının sağında, dikine yerleştirilmiş bordürün etrafı, zencerek şeklinde daha dar bir bordürle kuşatılmıştır. Beyaz zemin üzerine yerleştirilen çiçeklerle oluşturulan baklava deseninin içine kobalt mavisi zeminli turkuaz renkli salbeklere sahip şemseler yerleştirilmiştir(Resim-198, Çizim-114).

Resim 198: Şehzadeler Dairesi, girişin sağında yer alan bordür şeklindeki şemse motifi
Çizim 114: Şehzadeler Dairesi, girişin sağında yer alan bordür şeklindeki şemse motifi

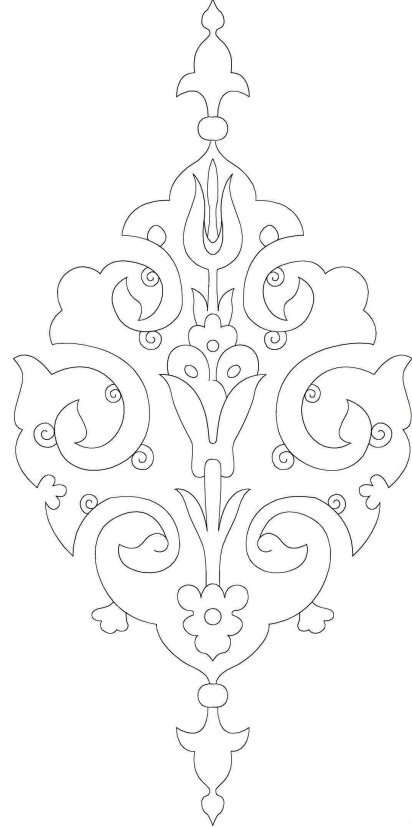
Kobalt mavisi zeminli, tepelik şeklindeki şemsenin içinde beyaz çanak yapraklı turkuaz goncadan çıkış yapan kırmızı damarlı üç beyaz lale kompozisyonu oluşturur. Turkuaz sınırlı olan şemsenin iki ucunda tepelik şeklinde salbekleri vardır.

Kapının giriş duvarının üstünde yer alan ulama tarzındaki panolar, kobalt mavisi ve turkuaz zeminli şemselerin boyuna sıralanması ile oluşturulmuştur. Bu panoda yer alan şemse salbekli olup dış hatları rumi şeklinde helezonik kıvrımlar oluşturmuştur. Şemse, içinde küçük bir gonca bulundurmaktadır. Birbirinin aynı tekrar eden iki şemsenin biri turkuaz, diğeri kobalt mavisi ile renklendirilmiştir(Resim-200, Çizim-115).

Resim 199: Şehzadeler Dairesi, kapının giriş duvarı üstü, şemse uygulamalı düzenlemesi

Resim 200: Şehzadeler Dairesi, kapı giriş duvarı üstü, yüzey düzenlemesinden şemse motifi
Çizim 115: Şehzadeler Dairesi, kapı giriş duvarı üstü, yüzey düzenlemesinden şemse motifi

Karşılaştırma: Topkapı Sarayı Harem bölümünde bulunan Çifte Kasırlar XVI ve XVII. yüzyıl çinileri ile süslüdür. Yan yana iki odadan oluşan yapıda sekiz farklı şemse uygulaması bulunmaktadır. Uygulamalardan ikisi bordür şeklinde, ikisi yüzey düzenlemesi şeklinde olup, diğerleri başlı başına pano görünümündedir. Pano görümlü olan salbekli şemseler vazodan çıkar şekilde tasarlanmıştır. Bu uygulamalardan sadece üst pencere yanlarında bulunan rumi desende kompozisyona sahip şemse düzenlemesi, Topkapı Sarayı Valide Sultan Dairesi ile Araba Kapısı'nda bulunmaktadır. Bordür şeklinde tasarlanan salbekli şemse uygulamaları yapıda dik olarak yerleştirilmiştir. Natüralist üsluba sahip olan bu şemseler sadece bu yapıda var olup, şemseleri kuşatan çiçekler de şemse formuna uygun düzenlenmiştir. Yapıda yer alan ve sınırsız tasarlanmış şemse uygulamaları Rüstem Paşa Camii ile Topkapı Sarayı III. Murat Has Odası'nda bulunmaktadır. Nişler içine yerleştirilen rumi kompozisyonlu yüzey düzenlemelerinin yerleştirme hatalarından dolayı simetrileri bozuktur. Benzer tasarımlar Topkapı Sarayı III. Murat Has Oda'da, III. Ahmet Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. III. Murat Dairesi'nde bulunan şemse uygulamaları desen ve renk olarak, Çifte Kasırlar'daki uygulama ile tamamen aynıdır. Ayrıca III. Murat Dairesi'ndeki karoların yerleşimi doğru olduğundan şemselerin simetrisi tamdır.

2.2.31. Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

Katalog No	: 31
Resim, Çizim No	: 201-214, 116-124
İnşa Tarihi	: Belli değil
İnşa Ettiren	: Belli değil
Mimarı	: Mimar Sinan
Malzeme ve Teknik	: XVII. yüzyıl sıraltı tekniğinde çiniler

Karaağalar Taşlığı'na, Araba Kapısı'ndan sonra gelen 2. ve 3. kapılar geçildikten sonra varılır. İnce, uzun bir koridor şeklinde olan bu alanın iki ucunda birer kubbe yer almaktadır. Giriş kapısı tarafındaki kubbe, yukarıda bulunan pencerelerinden ışık alır. Harem tarafındaki kubbe ise tek kemerli ve camekânlıdır. Diğer bölümler açık olup, kubbe ve çatı bulundurmazlar¹³¹. Bu bölümde kızlarağasının dairesi, karaağalar koğuşu ve diğer hacimler dışında üst katta şehzâdegân mektebi vardır.

Çini Programı: Karaağalar koğuşunun giriş tarafındaki kapısının duvarları ile sağ taraftaki kâgir bina dışındaki her alan XVII. yüzyıl çinileri ile süslenmiştir. Bu çinilerin bir kısmı çiçekli panolardan oluşurken, bir kısmı kalın yazılı uzun kitabelerdir. Kobalt mavisi, turkuaz ve yeşilin hâkim olduğu panolarda, natüralist üslupta çiçekler ile hatayi grubu çiçeklerden oluşan kompozisyonların yanında rumi desenli kompozisyonlar da kullanılmıştır.

Yapıda yer alan şemse uygulamalı çiniler: Yapıda dokuz farklı şemse uygulaması bulunmaktadır. Bu uygulamalar, sıratlı tekniğinde hazırlanmış olup, XVII. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir. Giriş kısmının solunda bulunan pano, üç ayrı panonun yan yana getirilmesinden meydana gelmiştir. Vazodan çıkan natüralist üsluplu kompozisyonun iki yanına yerleştirilen selvi ağaçlı panolar birbirinin aynıdır.

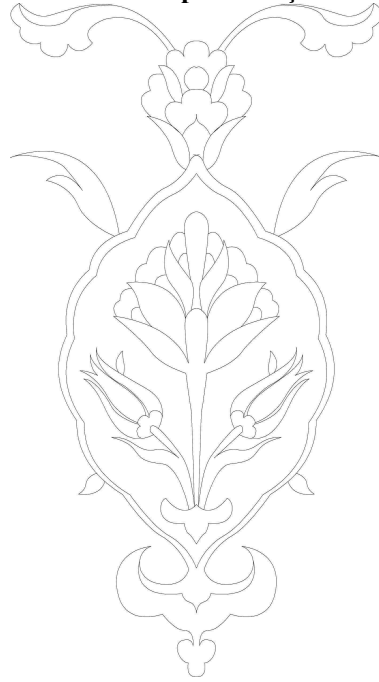
¹³¹ ELDEM, Hakkı, Feridun AKOZAN (1982), *Topkapı Sarayı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, s.33

Resim 201: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmının solundaki şemse uygulamalı pano

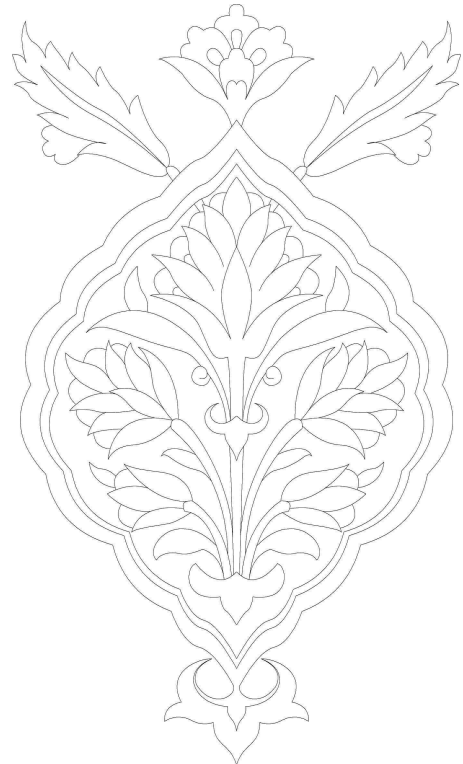
Selvi ağaçlı panoda yer alan şemse uygulaması ağaçların arasında olup, üç şemse kademeli şekilde küçülerek yerleştirilmiştir. Dendanlı olan şemselerin, üçünün de içlerini dolduran kompozisyonlar birbirinden farklıdır. Altta küçük, onun üzerine sıra ile büyük olanlar yer alır(Resim-202, Çizim-116).

Resim 202: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 1
Çizim 116: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 1

Küçük olan şemse, diğerlerine göre daha uzun olup en alttadır. Bu şemsenin salbekleri üstte gonca iken altta bir ortabağ ve tepeliktir. Lacivert zeminli şemse kırmızı dandanlarla sınırlanmıştır. Simetrik olup küçük bir tepelikten çıkan lale ve yapraklar ile ortada bir gonca bulunur, bu motifler kırmızı ve turkuaz ile renklendirilmiştir(Resim-203, Çizim-117).

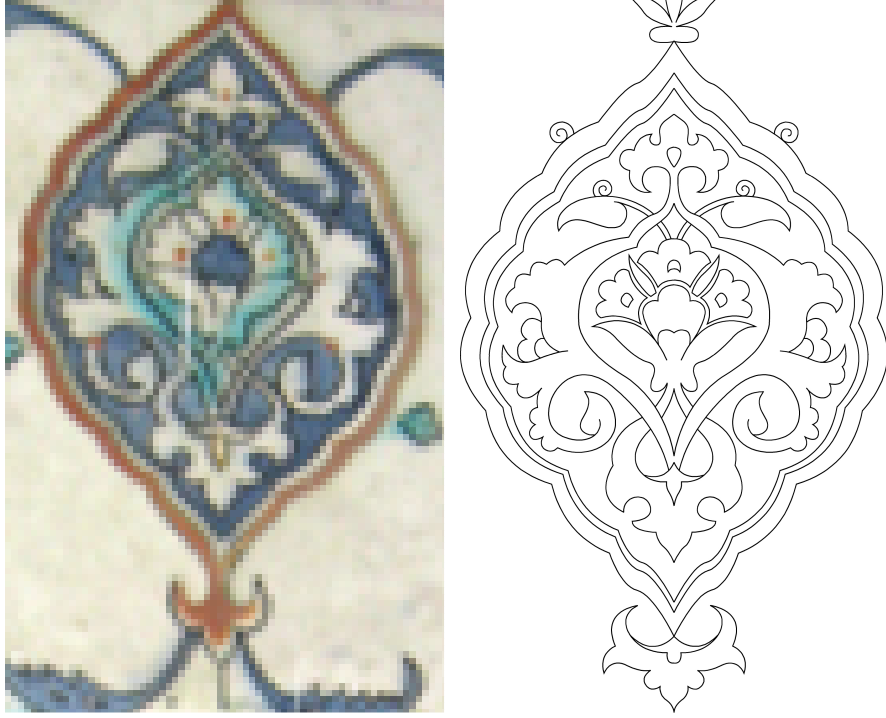
Resim 203: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 2
Çizim 117: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 2

Panoda bulunan diğer şemse, yine lacivert zeminli ve kırmızı ile sınırlanmış olarak görülmektedir. İki ucunda yer alan salbekleri küçük kırmızı tepeliklerdir. Desen küçük bir ortabağdan çıkan yapraklardan meydana gelen goncaların, simetrik bir şekilde düzenlenmesi elde edilmiştir. Şemse dışa taşan yapraklar sanki başka bir desenin devamı izlenimini vermektedir. Şemse uygulaması, kobalt mavisi zeminli olup kırmızı sınırlıdır. Sadece alt kısmında küçük tepelikten salbeki vardır. Simetrik bir düzende rumilerden oluşan kompozisyon, turkuaz ve kırmızı ile renklendirilmiştir(Resim-204, Çizim-118).

Resim 204: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 3
Çizim 118: Karaağalar Taşlığı, giriş kısmı solundaki panodan şemse motifi 3

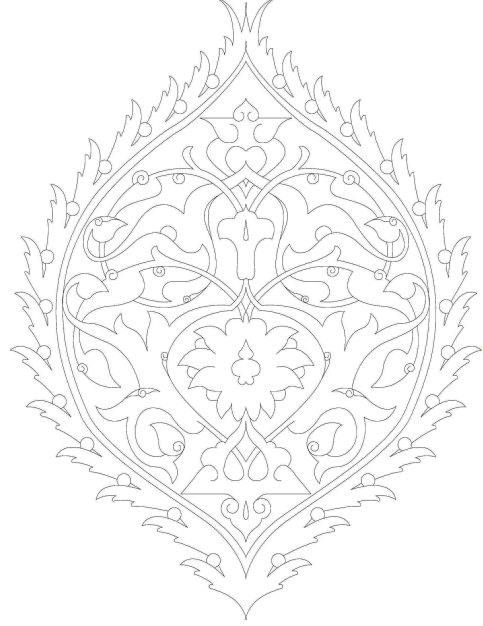

Resim 205: Karaağalar Taşlığı, şemseli ulama pano genel görünüşü

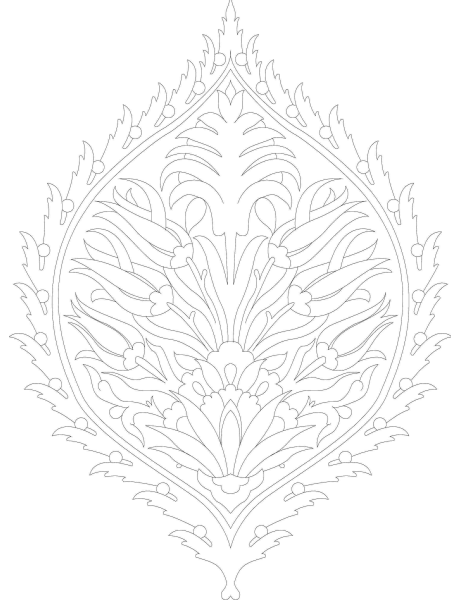
Şemse uygulamalı diğer pano, ulama tarzında iki şemsenin tekrar etmesinden meydana gelir. Kenarları yaprak şeklinde olan bu şemseli panonun etrafını bir bordür kuşatır. Panoyu oluşturan salbeksiz şemseler bir sıra natüralist üsluplu, bir sıra rumili olarak yerleştirilmişlerdir(Resim-206, Çizim-119).

Resim 206: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 1
Çizim 119: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 1

Rumi kompozisyona sahip olan şemse, beyaz ve turkuaz ile renklendirilmiştir. Kobalt mavisi zemine sahip şemse sırt sırta vermiş turkuaz renkli yapraklarla sınırlıdır. Natüralist üsluplu şemse ise kobalt mavisi renkli sırt sırta vermiş yapraklarla sınırlanarak turkuaz renkli zemine sahiptir. Bir goncadan çıkan beyaz laleler kırmızı ile renklendirilmiştir(Resim-207, Çizim-120).

Resim 207: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 2
Çizim 120: Karaağalar Taşlığı, ulama pano şemse motifi 2

Kobalt mavisi dilimli, kırmızı benekli yapraklarla sınırlanmış şemsenin zemini turkuazdır. Orta bağdan çıkış yapan yapraklar ve pençer üzerinden çıkan dallarda yer alan lale ve yaprakları ile şemse içi bezenmiştir. Düzenlemedeki beyaz lalelerin çanak yaprakları kobalt mavisi iken beyaz taç yapraklara kırmızı ile hareket katılmıştır. Şemsedeki pençte de kobalt mavisi ve kırmızıya yer verilmiştir.

Resim 208: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı şemse uygulamalı yüzey düzenlemesi

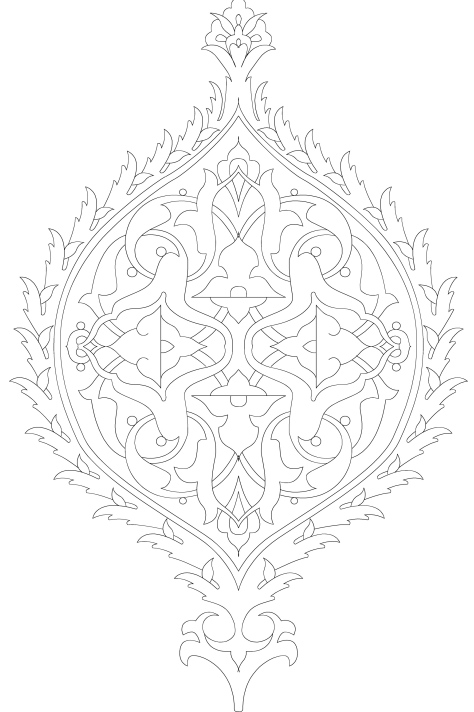
Şemse uygulamalı diğer pano, Karaağalar taşlığının sol duvarında yer alır ve ulama tarzında iki şemsenin tekrarıyla meydana gelmiştir. Kenarları yaprak şeklinde olan bu şemseli panonun çift tarafında salbekleri mevcuttur. Şemselerden oluşan yüzey düzenlemesinin etrafını bir bordür kuşatır(Resim-209, Çizim-121).

Panoda yer alan şemselerden ilkinde natüralist üsluplu kompozisyon hâkimdir. Çanak şeklinde bir yaprağın ortabağ gibi boyanması ve bundan iki yana simetrik yerleştirilen yapraklar, yaprakların hemen yanında lale, zambak ve karanfil motifleri kompozisyonu oluşturmaktadır. Şemsenin zemini kobalt mavisi olup, motifler beyaz ve turkuaz renktedir. Turkuaz renkteki yapraklarla sınırlandırılan şemsenin, üst kısmında bir gonca salbek görevini üstlenirken, alt kısımda ise kırmızı renkli ortabağ, bu görevi üstlenmiştir.

Resim 209: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 1
Çizim 121: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 1

Resim 210: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 2
Çizim 122: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesi şemse motifi 2

Panoda yer alan şemselerden diğerinde rumi kompozisyon hâkimdir. $\frac{1}{4}$ olarak tasarlanan kompozisyonun zemini kobalt mavisi olup, desenin enine birleşiminden

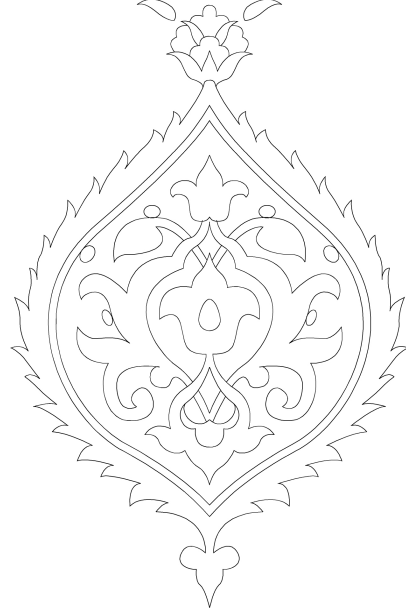
oluşan hacim turkuazla renklendirilmiştir. Rumiler beyaz renktedirler, hurdeler ve tepeliklerde kırmızı seviyeli bir şekilde kullanılmıştır. Diğer şemsede olduğu gibi bunda da üst kısmında bir gonca, salbek görevini üstlenmiş, alt kısımda kırmızı renkli ortabağ bu görevi üstlenmiştir(Resim-210, Çizim-122).

Resim 211: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı şemse uygulamalı yüzey düzenlemesi

Karaağalar taşlığında bulunan yüzey düzenlemesi şeklinde olan bir diğer şemseli pano yine sol duvarda yer alır. Etrafı bordürle kuşatılan panoda aynı şemsenin tekrarı ile elde edilen kompozisyonda kobalt mavisi ve turkuaz renkleri hâkim olup zemin beyazdır. Panoda yer alan şemse salbeklidir. Şemsenin altında bulunan tepelik salbek görevi üstlenirken, bu görevi üstte goncanındır. Rumilerden oluşan şemsenin kompozisyonu yine simetriktir. Aynı şemse tüm yüzeyde tekrar etmesine karşın, bir sırada şemsenin zemini kobalt mavisi, dış sınırları turkuaz iken diğer sırada desen bir öncekinin tersi olarak renklendirilmiştir. Şemsenin dış hatları sırt sırada gelen küçük yapraklar şeklinde tasarlanmıştır(Resim-212, Çizim-123).

Resim 212: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesinde yer alan şemse motifi
Çizim 123: Karaağalar Taşlığı, sol duvarı yüzey düzenlemesinde yer alan şemse motifi

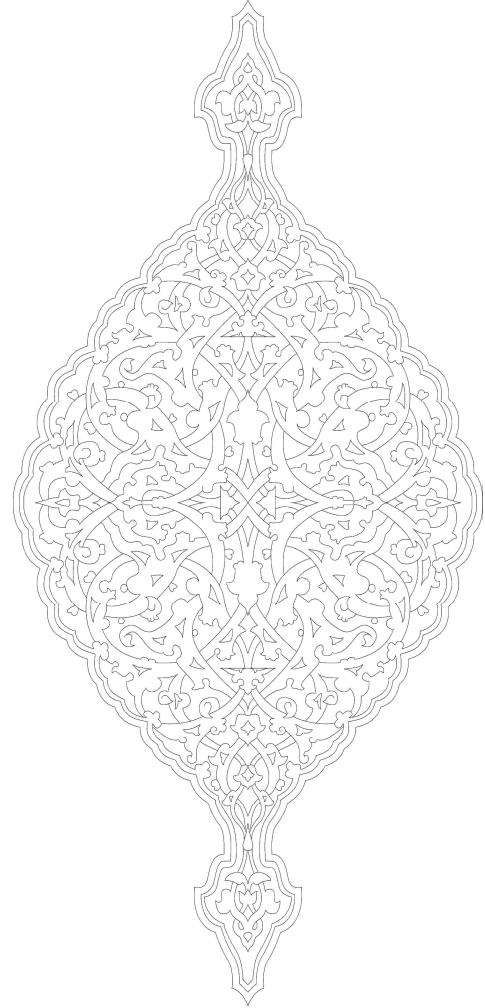
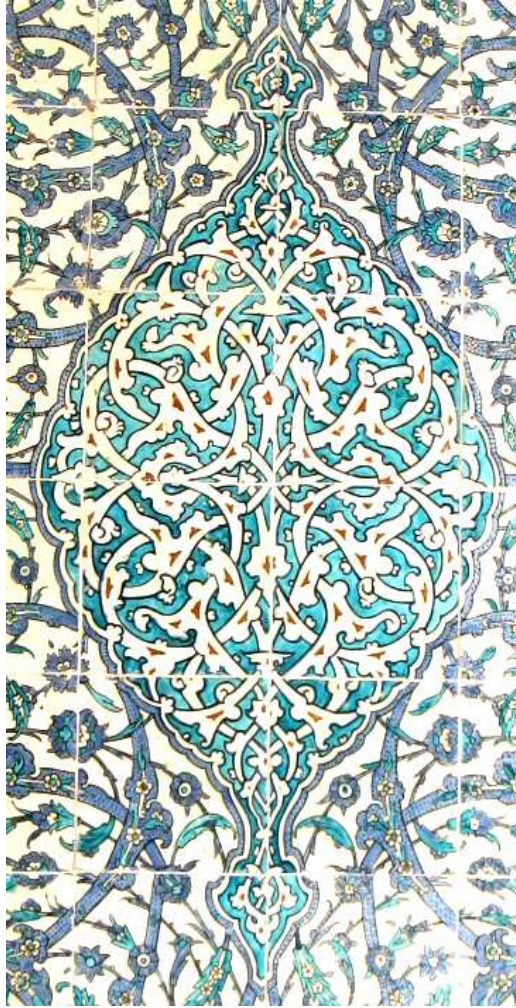
Karaağalar taşlığında bulunan diğer bir pano sağ duvarda olup, etrafı bordürlerle çevrilidir. $\frac{1}{4}$ olarak tasarlanan panonun ortasında salbekli iri şemse yer alır.

Resim 213: Karaağalar Taşlığı, şemse uygulamalı pano

Şemsenin ucundan çıkış yaparak helezonik kıvrımlar oluşturan rumili kalın dallar ile hatayı grubu motiflere sahip ince dallar kompozisyonu oluşturur. Desen üst kısımda rumi kompozisyonlu köşebent ile taçlanır. Panoda yer alan şemse rumilerden oluşur. Dendanlı olarak tasarlanan şemsenin, dış hatları kobalt mavisi ile sınırlanmıştır. Turkuaz zeminli şemsede rumiler kırmızı ile renklendirilmiştir (Resim-214, Çizim-124).

Resim 214: Karaağalar Taşlığı, panodaki şemse motifi
Çizim 124: Karaağalar Taşlığı, panodaki şemse motifi

Karşılaştırma: İnce uzun bir koridor şeklinde olan yapı, dönem özelliklerini yansıtan XVII. yüzyıl çinileri ile süslenmiştir. Yapıda dokuz farklı şemse uygulaması yer almaktadır. Simetrik olarak yerleştirilmiş iki selvi arasında üst üste üç farklı şemsenin yerleştirilmesi ile kompozisyona ayrı bir hava katılmış ve incelenen yapılar arasında tekrarına rastlanmamıştır. Rumi ve natüralist üsluplu (karanfil ve zambak) iki farklı kompozisyona sahip şemselerin ardışık dizilmesi ile oluşturulan diğer bir desen Topkapı

Sarayı Araba Kapısı'nda da görülmektedir. Rumi ve natüralist üsluplu (lale desenli) iki farklı şemsenin ardışık dizilmesi ile oluşturulan ve küçük rumi desenli bir şemsenin tekrarı ile meydana gelen yüzey düzenlemesine incelenen yapılar arasında rastlanmamıştır. Yapıda başlı başına pano şeklinde tasarlanmış olan rumi kompozisyonlu şemse uygulamalarının benzerleri Yeni Cami ile Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi'nde görülmektedir.

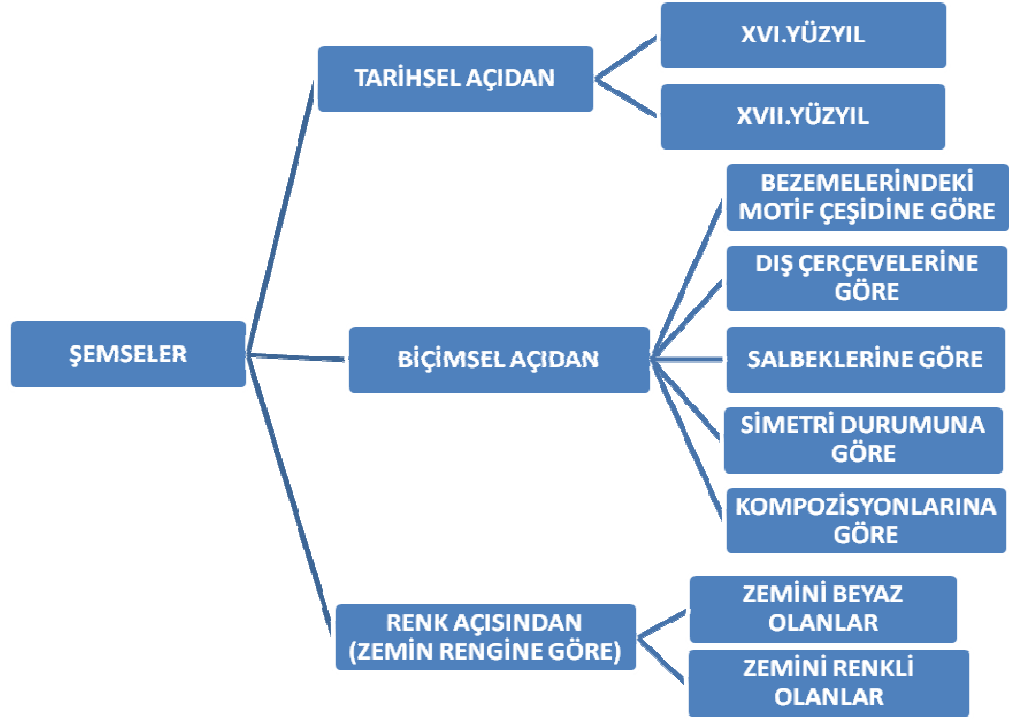

DEĞERLENDİRME-SONUÇ

Köklü bir geçmişe sahip olan Türkler, tarihi süreç içinde farklı coğrafyalarda, büyüklü küçüklü pek çok devlet kurmuş, uzun yıllar farklı inanç ve sanat anlayışına sahip olan toplum ve medeniyetlerle iç içe yaşamış, karşılıklı kültür alışverişinde bulunmuşlardır. Bunun sonucunda diğer sanat dallarında olduğu gibi süsleme sanatında da dünyaca bilinen sayısız sanat eserleri ortaya koymuşlardır. Kültürel etkileşimler yanında gerçekleşen teknolojik gelişmelerin de etkisiyle kullanılan yeni renkler, motifler, desenler ile Türk süslemeciliği her devirde kendine özgü bir değişim göstermiştir. Özellikle Klasik Devir olarak adlandırılan XVI. yüzyılda Türk süsleme sanatı en olgun seviyeye ulaşmıştır. Süslemenin ana teması desen olup, deseni oluşturan motiflerdir. Türk süsleme sanatlarının her dalında aynı esasa dayanan desen ve motif bilgileri, desenin uygulanacağı yere, kullanılacak teknik ve malzemeye göre ayrıntılarda farklılıklar gösterebilir. Türk süsleme sanatında çok sayıda motif mevcuttur. Bu motiflerden biri de doğadan stilize edilen güneş (şems) motifidir. İlk olarak cilt sanatında ortaya çıkmış olan şemse (şems), Selçuklu ciltlerinde genellikle yuvarlak hatlı ve rumi kompozisyonludur. Osmanlı cilt sanatında ise yuvarlak formların yanında mekik şeklinde, oval ve salbekli formlar da kullanılmıştır. Şemselerin iç süslemelerinde rumi kompozisyonlar ile hatayi ve pençlerden oluşan düzenlemeler yoğun olarak tercih edilmiştir. Osmanlının son dönemlerinde ise şükufeler şemselerin içinde yerini almıştır. Şemse formu, cilt, tezhip dışında diğer sanat dallarında da sıkça kullanılmıştır. Türk süsleme sanatlarından çini sanatında görülen şemse formu ve iç bezemeleri diğer sanat dallarındaki şemse formlarına göre farklılıklar gösterebilmektedir.

Türk süsleme sanat dalları ile paralel bir gelişim gösteren çini sanatında şemse formu, ilk olarak Bursa Yeşil Türbe' de (XV. yüzyıl) tespit edilmiştir. Renkli sır tekniğinde hazırlanmış panoda şemse formu yuvarlağa yakın tasarlanmıştır. İncelediğimiz diğer tüm yapılarda kullanılan şemse formu ile desenlenmiş çiniler sıraltı tekniğinde hazırlanmışlardır. XVI. ve XVII. yüzyılın ilk yarısında yapılan mimari yapılarda yerini alan şemse formu, madalyon şeklindeki bir yazının kenar dolgusunda, bir yüzeyin tamamında ulama şeklinde ya da yapıda başlı başına bir pano olarak kullanılmıştır. Şemse formu ile hazırlanan çini kompozisyonlar simetrik olarak tasarlanmış olup, yapı içinde en göze çarpanları başlı başına pano olarak tasarlananlardır. Bu panoların

genelinde şemsenin zemini boyanarak, motifler ön plana çıkarılmış, bazı örneklerde zemin beyaz bırakılarak motifler renklendirilmiştir. Ulama tarzında yapılan şemseler ise genellikle salbeksiz şekilde uygulanmış, zemin bazı örneklerde renklendirilirken, bir kısmında beyaz bırakılmıştır. Şemse ve salbeklerin kompozisyonlarında, hatayi grubu, bulut ve rumi motifleri ile natüralist üsluplu motiflere yer verilmiştir. Büyük kompozisyonlarda yer alan şemse uygulamaları genellikle vazodan çıkan salbekli şemseler tarzında tasarlanmışlardır. Yüzey düzenlemesi şeklindeki şemseler de natüralist üslupta düzenlenmiş ve salbekleri tepelik şeklindedir. İçleri rumi deseni ile döşenmiş şemselerin sınırları genellikle dendanla çevrelenmiştir. Bordürlerde ve süpürgelik kısımlarında kullanılan şemseler ise genellikle daha küçük tasarlanmış, içleri bazı yapılarda natüralist üsluplu çiçeklerle, bazılarında rumi desenlerle, bazılarında da bulut kompozisyonları ile döşenmiştir. İncelenen yapılardaki şemse örneklerinin büyük çoğunluğunda şemsenin zemini renklendirilerek desenin ön plana çıkması sağlanmıştır. Sadece Hırka-i Saadet Dairesi, Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii, Sultan Ahmet Camii, I.Mahmut Ayasofya Kütüphanesi ve Beylerbeyi Camii bezemesinde kullanılan bazı natüralist üsluplu çiçeklerle süslenmiş şemse formlarının zeminleri beyaz bırakılmıştır. İncelenen şemse formlarının XVI. yüzyıla ait olanlarında, hâkim renkler olan mercan kırmızısı, kobalt mavisi ve turkuazın yanında yeşile de yer verilmiştir. XVII. yüzyıl çinilerinde hâkim renk olarak kobalt mavisi ve turkuaz ön plana çıkmıştır. Bazı şemselerin renklendirilmesinde soluk kiremit kırmızısına da yer verilmiştir. Kompozisyonların renklendirilmesinde kullanılan kısıtlı renk yelpazesine zeminin beyazlığı da büyük bir ustalıkla eklenerek desenlerdeki görünüm zenginleştirilmiştir. XVI. yüzyılda natüralist üslupla süslenmiş iri şemseler, mercan kırmızısı ile döneme damgasını vurmuştur. Klasik dönem İznik çinilerinde kullanılan şemse formuna, Kütahya ve Tekfur Sarayı çinilerinde de rastlanmaktadır. Tez çalışmasına konu olan XVI. ve XVII. yüzyıl İznik çinilerinde kullanılan şemse formları, yuvarlağa yakın ve oval şekillerde olup, bir kısmı salbekli bazıları ise salbeksizdir. Salbekli olan şemseler, çift taraflı salbeği olanlar ve tek taraflı salbeği olanlar olmak üzere iki grupta tespit edilmişlerdir. Çini sanatında kullanılan şemse formlarında özellikle dış sınırların süslenmelerinde oldukça farklı düzenlemeler kullanılmıştır. İncelenen otuzbir yapıda yer alan şemseleri, birkaç farklı konumda sınıflandırmak mümkündür.

1.TARİHSEL AÇIDAN ŞEMSELER

XVI. yüzyıla ait şemse uygulamalarının geneli natüralist üsluplu çiçeklerle bezenmiş, sınırları ayrıntılı olarak işlenmiş, klasik mekik formundadırlar. XVII. yüzyıla ait uygulamalarda ise yoğun olarak rumi kompozisyonları tercih edilmiş, sınırlar daha sade işlenmiş ve şemseler yuvarlağa yakın formlarda tasarlanmışlardır. İncelenen 31 yapıda, toplam “123” adet şemse tespit edilmiş olup bu şemse uygulamaları dönemlere göre iki gruba ayrılabilir. İncelenen yapılardan 22 tanesinde XVI. yüzyıla tarihlendirilen 70 adet şemse uygulaması, 11 tanesinde XVII. yüzyıla tarihlendirilen “53” adet şemse uygulaması tespit edilmiştir.

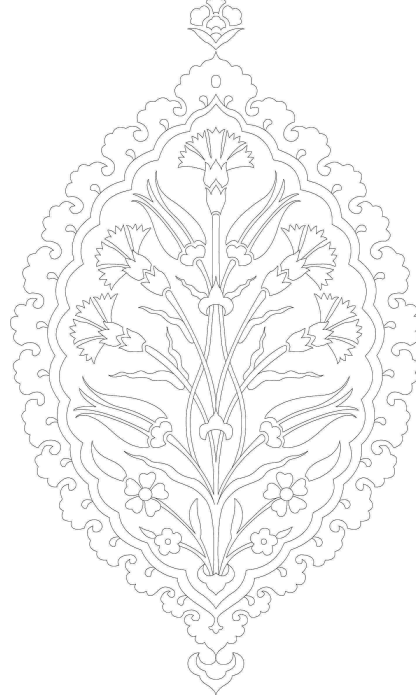
A. XVI. Yüzyıla Tarihlendirilen Şemseler

İncelenen yapılardaki çinilerden XVI. yüzyıla tarihlendirilen uygulamaların genelinde kabarik mercan kırmızısının yanında, kobalt mavisi, turkuaz, yeşil ve beyaz renkler kullanılmıştır. Bu dönemde büyük kompozisyonların tercih edildiği ve kompozisyonlarda en önemli öge olarak şemselerin kullanıldığı gözlenmektedir. Natüralist üsluplu ve hatayi grubu çiçeklerin tercih edildiği kompozisyonlar, yüzyıla ait önemli yapılarda yer almaktadır. Şemse tezyinatında bulut desenli kompozisyonlar ile rumi desenli kompozisyonlara da yer verilmiştir. Kullanılan şemseler, diğer sanat dallarında olduğu gibi genellikle klasik mekik formu sergilemektedir. Çoğunlukla Mimar Sinan’ın yapılarında kullanılan bu çinilerin birçoğu yapı için özel üretilmiş olup, bir kısmında ise depo çinilerinin kullanıldığı gözlenmektedir. İncelenen yapılardaki şemseli kompozisyonlar XVI. yüzyıl dönem özelliklerini yansıtmaktadırlar(Resim-215, Çizim-125). XVI. yüzyıla tarihlendirilen yirmi iki yapıda “70” adet şemse uygulaması tespit edilmiştir. Bu döneme tarihlendirilen şemseli kompozisyonların listesi aşağıda sıralanmıştır;

Ayasofya Cami; Resim.12,13 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim.15, 16, 17 18, 20, 21 - Hırka-i Saadet Dairesi; Resim 114, 115, 117, 118 - Süleymaniye Camii; Resim 23, 24 - Mustafa-i Cedid Türbesi; Resim 50 - Rüstem Paşa Camii; Resim 26, 27, 28, 30 - Rüstem Paşa Türbesi; Resim 31- Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim 32 - Selimiye Camii; Resim 52, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 73 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim 34, 36 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim 38, 40, 42, 44, 46, 48 - II. Selim Türbesi; Resim 75, 76, 77, 78 - III. Murat Has Oda;

Resim 80, 82, 84, 85, 86 - Kılıç Ali Paşa Camii; Resim 89, 90, 91 - Valide Atik Camii; Resim 88- Mehmet Ağa Camii; Resim 95, 97 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim 93 - III. Murat Türbesi; Resim 98- III. Ahmet Kütüphanesi; Resim 100, 102, 104 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim 126 - III. Mustafa Türbesi; Resim 106, 107 - Beylerbeyi Camii; Resim 109, 111, 112.

Resim 215: Beylerbeyi Camii, XVI. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi
Çizim 125: Beylerbeyi Camii, XVI. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi

B. XVII. Yüzyıla Tarihlendirilen Şemseler

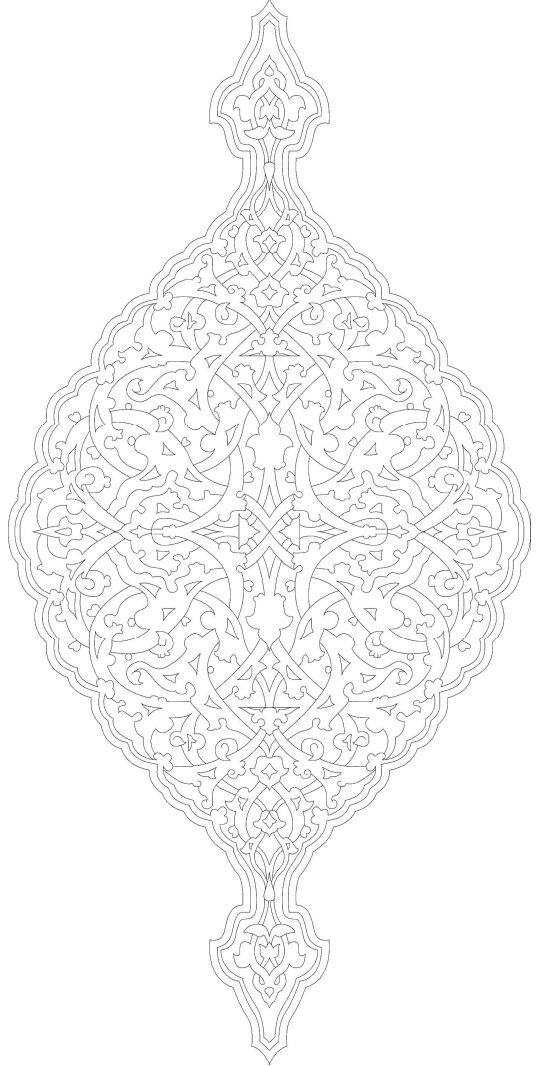
XVII. yüzyıla tarihlendirilen çinilerin genelinde kobalt mavisi, turkuaz renklerinin hâkim olduğu bunun yanı sıra kırmızı ve yeşilin de kullanıldığı görülür. XVII. yüzyılın başında üretilen çiniler içinde XVI. yüzyılda kullanılan renk ve kompozisyonların bir süre daha kullanılmaya devam edildiği görülmektedir. Bu çinilere örnek olarak Sultan Ahmet Camii gösterilebilir. Bu dönemde kullanılan şemse uygulamalı çinilerde yüzyılın başında natüralist üsluplu kompozisyonlar yoğunluklu olarak tercih edilmiştir. Daha sonraları şemse uygulamalarında rumi kompozisyonlar sıklıkla kullanılmıştır (Resim-216, Çizim-126). XVII. yüzyıla tarihlendirilen on bir yapıda “53” adet şemse uygulaması tespit edilmiştir.

Şemse uygulamalı çinilerin birçoğu yapı için özel üretilmiş olup bir kısmında ise depo çinilerinden kullanıldığı gözlenmektedir. XVII. yüzyıla tarihlendirilen ve renk ve motif

açısından bu dönem özelliklerini taşıyan şemseli kompozisyonların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Valide Sultan Dairesi; Resim 128, 130 - Araba Kapısı; Resim 132, 133, 135 - Yeni Cami; Resim 155, 157, 159, 161, 163, 165, 167, 168, 170, 172 - Sultan I.Ahmet Has Oda; Resim 137 - Sultan Ahmet Camii; Resim 139, 140, 141, 142, 145, 146, 148, 149, 151 - I.Sultan Ahmet Türbesi; Resim 153 – Hırka-i Saadet Dairesi, Resim 120, 121 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim 174, 176, 178, 179, 181, 182 - Çifte Kasırlar; 185, 187, 189, 191, 193, 196, 198, 200 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim 123, 124 - Karaağalar Taşlığı; Resim 202, 203, 204, 206, 207, 209, 210, 212, 214.

Resim 216: Yeni Cami, XVII. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi
Çizim 126: Yeni Cami, XVII. yüzyıla tarihlendirilen şemse motifi

2. BİÇİMSEL AÇIDAN ŞEMSELER

İlk bakışta benzer gibi görünseler de ayrıntılarda yüzlerce farklı şemse tespit etmek mümkündür. Şemselerin bezemelerinde kullanılan motiflerde, dış çerçeve düzenlemelerinde, salbek durumlarında, desen simetrilerinde, kullanıldıkları yerlerde farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkları somutlaştırmak amacıyla biçimsel açıdan şemseler beş grupta incelenmiştir.

A. BEZEMELERİNDEKİ MOTİF ÇEŞİTLERİNE GÖRE

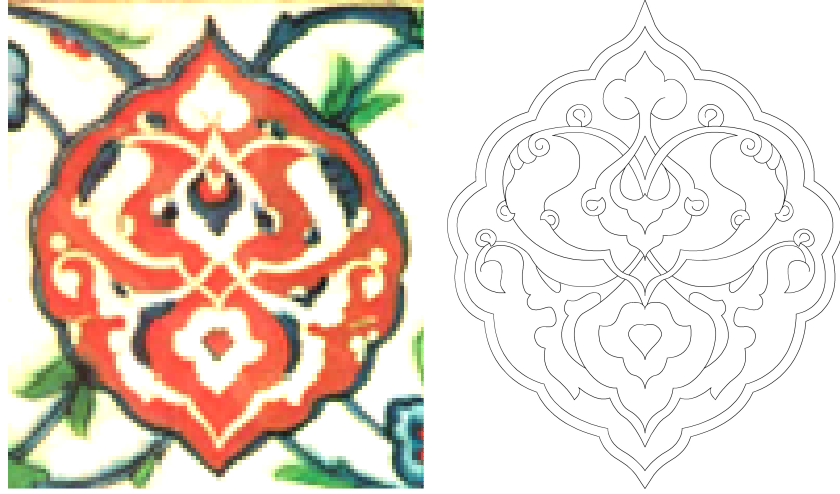
Şemse uygulamalı çinilerde kullanılan bezemeler, motif çeşitlerine göre sınıflandırıldığında, dört gruptan söz etmek mümkündür.

a. Rumi Üsluplu Motiflerle Oluşturulan Şemseler:

İncelenen yapılar içinde yirmi üç yapıda “52” adet rumi üsluplu motiflerle oluşturulmuş şemse uygulaması tespit edilmiştir. Genellikle yüzey düzenlemesi olarak hazırlanmış olan bu şemseler, XVII. yüzyılda büyük kompozisyonlarda kullanılmışlardır. Rumili şemseler ekseriyetle bordürlerde salbeksiz olarak tercih edilmiş, yüzey düzenlemelerinde ise altta orta bağ, üste tepelik şeklinde salbekli, bazen de çift tarafta küçük tepelik şeklinde salbekli olarak tasarlanmışlardır (Resim-217, Çizim-127). Bu şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Ayasofya Camii; Resim 12 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim 20 – Hırka- i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı) Resim 117, 118 - Şehzade Mustafa Türbesi; Resim 50 - Selimiye Camii, Resim 52, 54, 56 - Antalya Kuyucu Murat Paşa Camii; Resim 34 - Kadırga Sokullu Camii, Resim 40, 42, 44, 46, 48 - II. Selim Türbesi, Resim 78- III. Murat Has Oda (Topkapı Sarayı) Resim 82, 84, 85 - Valide Sultan Dairesi(Topkapı Sarayı) Resim 128, 130 - Mehmet Ağa Camii, Resim 95, 97 - Araba Kapısı (Topkapı Sarayı), Resim 133, 135 - Yeni Camii, Resim 155, 157, 159, 165, 170, 172 - Sultan I. Ahmet Has Oda (Topkapı Sarayı), Resim 137 - Sultan Ahmet Camii, Resim 141, 142, 151 - Sultan Ahmet Türbesi, Resim 153 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim 174, 176 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı) Resim 185, 187, 193, 196, III. Ahmet (Enderun) Kütüphanesi (Topkapı Sarayı) Resim 100, 102 - I.Mahmut Ayasofya Kütüphanesi; Resim 123, 124 - Karaağalar Taşlığı(Topkapı Sarayı) Resim, 204, 206, 210, 212, 214 - Beylerbeyi Camii, Resim 109 - Rüstem Paşa Camii, Resim, 28.

Resim 217: Sokullu Mehmet Paşa Camii, rumi üsluplu motiflerle oluşturulan şemse
Çizim 127: Sokullu Mehmet Paşa Camii, rumi üsluplu motiflerle oluşturulan şemse

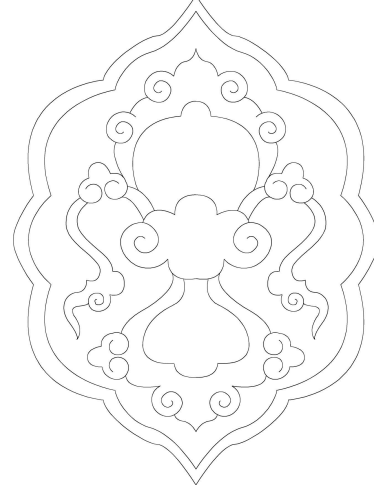
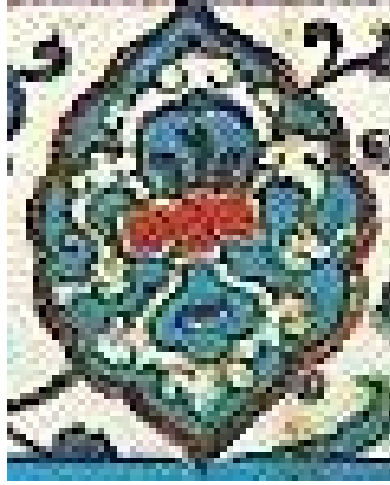
b. Bulut Motifleri ile Oluşturulan Şemseler

İncelenen yapılar içinde beş yapıda “6” adet bulut kompozisyonlu şemse uygulaması tespit edilmiştir. Bu uygulamaların sadece bir tanesi başlı başına kompozisyon oluştururken diğerlerinden ikisi yüzey düzenlemesi, ikisi bordür, biri de köşebent olarak kullanılmıştır. III. Murat Türbesi'nin girişinde yer alan başlı başına pano oluşturan bulut kompozisyonlu şemse uygulaması, oldukça görkemli olup çift taraflı salbeği şemsenin küçüğü şeklinde tasarlanmıştır. Bu şemselerden bordürlerde olanları salbeksiz, diğerlerinin ise tepelik şeklinde salbekleri mevcuttur. Bulut kompozisyonlu şemselerin bir tanesi (Yeni Cami XVII. yüzyıl) dışında diğerleri XVI. yüzyıla tarihlendirilmekte ve dönem özelliklerini yansıtmaktadır. Bulut kompozisyonlu şemselerde yoğunluklu olarak kullanılan kobalt mavisi ve turkuaz renkleri olup bunların yanı sıra kırmızı renge de yer verilmiştir.(Resim- 218, Çizim- 128) Bu şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Süleymaniye Camii; Resim 23, 24 - Rüstem Paşa Camii; Resim 26 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim 36 - III. Murat Türbesi; Resim 98- Yeni camii; Resim 161.

Resim 218: Kuyucu Murat Paşa Camii, bulut motifleri ile oluşturulan şemse motifi
Çizim 128: Kuyucu Murat Paşa Camii, bulut motifleri ile oluşturulan şemse motifi

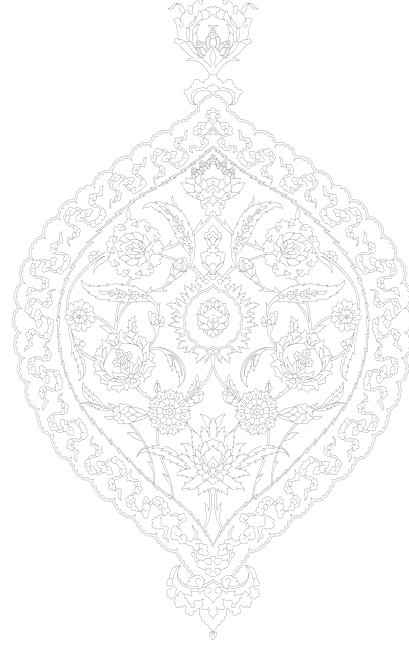

c. Hatayi Grubu Motiflerle Oluşturulan Şemseler:

İncelenen yapılar içinde hatayi grubu motiflerin oluşturduğu şemseler altı yapıda “9” farklı kompozisyon olarak tespit edilmiştir. Kırmızı, kobalt mavisi, turkuaz, yeşil ve beyaz renklerin hâkim olduğu bu kompozisyonlar XVI. yüzyıl İznik çinilerinden olup sırları oldukça kalitelidir. Şemse içlerinde hâkim olan kompozisyonun gelişi doğrultusunda şemsenin üst kısmında yer alan salbeği iri bir hatayi şeklinde tasarlanmıştır. Genelinde alt kısmında yer alan salbek, vazodan meydana gelirken bazı kompozisyonlarda iri bir ortabağ bu görevi üstlenmiştir. Şemseyi kuşatan desen çoğunlukla hatayi grubu olup içindeki desenin devamı şeklinde tasarlanmıştır. Siyavuş Paşa Türbesi’nde hatayi grubu kompozisyon şemse içinde sınırlı kalmış; diğer yerler boş bırakılarak kompozisyon tamamlanmıştır. Ayrıca Topkapı Sarayı III. Murat Has Oda’sında yer alan kompozisyonda hatayilerden oluşan desen şemse içinde kalarak şemseyi kuşatan kompozisyon bahar dallarından meydana gelmiştir. Bu şemselerin geneli büyük panolar şeklinde olup yapılarda yerlerini almışlardır. (Resim- 219, Çizim- 129) Hatayi grubu motiflerle oluşturulan şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Rüstem Paşa Türbesi; Resim 31- Ayasofya Camii; Resim 13 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim 16, 18, 21 - III. Murat Has Oda Resim; 80 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim 93- Sultan Ahmet Camii; Resim 139, 148.

Resim 219: Ayasofya Camii, hatayi grubu motiflerle oluşturulan şemse motifi
Çizim 129: Ayasofya Camii, hatayi grubu motiflerle oluşturulan şemse motifi

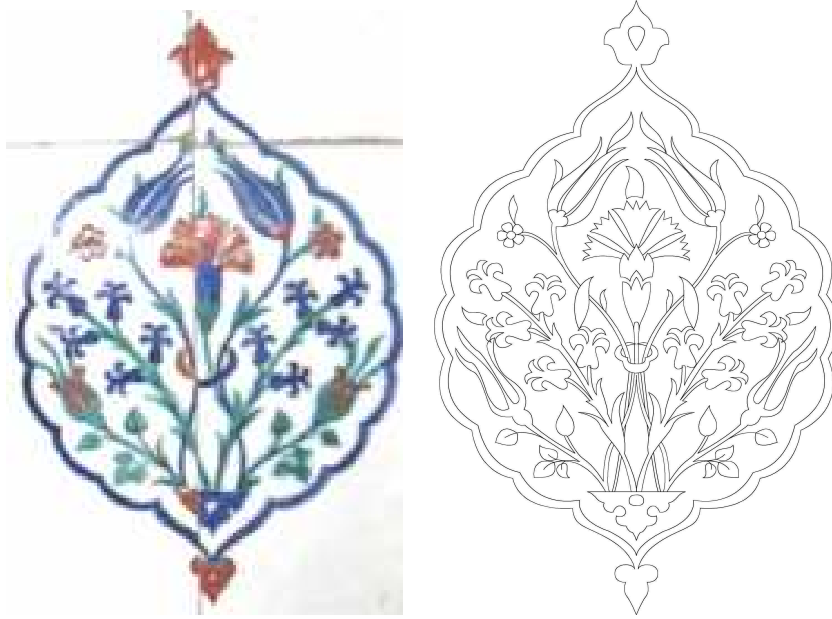
d. Natüralist Üsluplu Motiflerle Oluşturulan Şemseler

Natüralist üsluplu motiflerin oluşturduğu şemse uygulamaları on dokuz yapıda “54” adet kompozisyon olarak tespit edilmiştir. XVI. yüzyılda oldukça sık rastlanan ve XVII. yüzyıl yapılarında da kullanılan natüralist üsluplu çiçeklerle bezenmiş şemse uygulamalarında çok farklı kompozisyonlar kullanılmıştır. Bu uygulamalarda şemseler, salbekli, salbeksiz, ya da çift tarafta farklı salbekli olarak tasarlanmışlardır. Natüralist üsluplu motiflerin oluşturduğu şemseler, başlı başına görkemli panolar olarak kullanıldığı gibi yüzey düzenlemesi olarak da oldukça sık kullanılmışlardır. Yüzey düzenlemesi şeklinde olanları XVIII. yüzyıl yapılarında da mevcuttur. XVI. yüzyıla tarihlendirilen natüralist üsluplu şemse uygulamalarında kırmızı hâkim renk iken, kobalt mavisi, yeşil, turkuaz gibi renkler de kullanılmıştır. XVII. yüzyılda kobalt mavisi hâkim olup bunun yanı sıra turkuaz ve kırmızı renklerine de yer verilmiştir. (Resim- 220, Çizim- 130) Natüralist üsluplu motiflerle oluşturulan şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Eyüp Sultan Türbesi 15, 17, - Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 114, 115, 120, 121 - Rüstem Paşa Camii Resim, 27, 30- Selimiye Camii; Resim, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 68, 70, 71, 72, 73 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 38 - II. Selim Türbesi; Resim, 75, 76, 77 -. III. Murat Has Oda; Resim, 86 - Kılıç Ali Paşa Camii;

Resim, 89, 90, 91 - Valide Atik Camii, Resim, 88 - Araba Kapısı; Resim, 132 - Yeni Camii; Resim,163, 167, 168 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 145, 146, 149 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 178, 179, 181, 182 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,189, 191, 198, 200 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 104 - Ayasofya Camii I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 126 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 200, 203, 207, 209 -III. Mustafa Türbesi; Resim, 106, 107- Beylerbeyi Camii; Resim, 111, 112.

Resim 220: Sokullu Mehmet Paşa Camii, natüralist üsluplu motiflerle oluşturulan şemse motifi
Çizim 130: Sokullu Mehmet Paşa Camii, natüralist üsluplu motiflerle oluşturulan şemse motifi

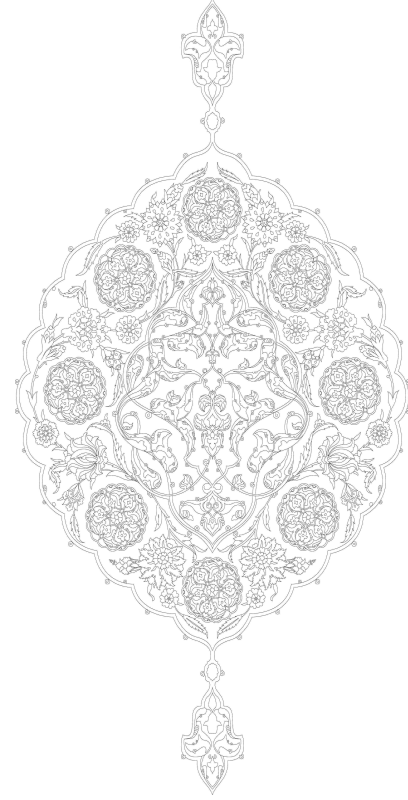
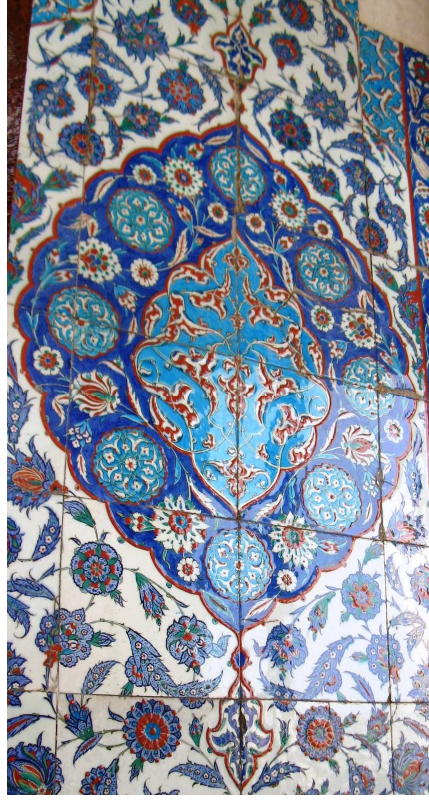

e. Rumi motifleri ve Hatayi grubu Motiflerinden oluşan, üst üste geçen ikili şemse formları

Bu grupta yer alan şemse uygulamaları sadece “2” yapıda tespit edilmiş olup, ikisi de aynı kompozisyona sahiptir. Biri XVI. yüzyıl diğeri XVII. yüzyıl çinisi olan bu uygulamalar farklı renklerde hazırlanmışlardır. Bu panolarda, iç içe yerleştirilen iki şemseden dış kısımda olanda hatayi ve rumilerden meydana gelen kompozisyon varken, iç kısımda rumilerden oluşan desen mevcuttur. İki kompozisyonda da kırmızı, kobalt mavisi ve turkuaz renkleri kullanılmıştır. İki tarafında birbirinin aynı rumilerden oluşan salbekleri bulunmaktadır. (Resim- 221, Çizim- 131) Bu şemselerin bulunduğu yapı listesi aşağıda verilmiştir.

Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim, 32 - Sultan Ahmet Camii; Resim,140.

Resim 221: Kanuni Türbesi, üst üste geçen ikili şemse motifi
Çizim 131: Kanuni Türbesi, üst üste geçen ikili şemse motifi

B. DIŞ ÇERÇEVELERİNE GÖRE ŞEMSELER

Şemselerin dış hatları genellikle dendan, rumi, yaprak, çiçek ya da hem yaprak hem çiçeklerle sınırlandırılırken bazılarında sınır ile zemin rengi ayırımına gidilmemiştir. Bu sebeple bunlar sınırsız şemse başlığı altında incelenirken diğerleri sınırlı olan şemseler başlığı altında toplanmıştır.

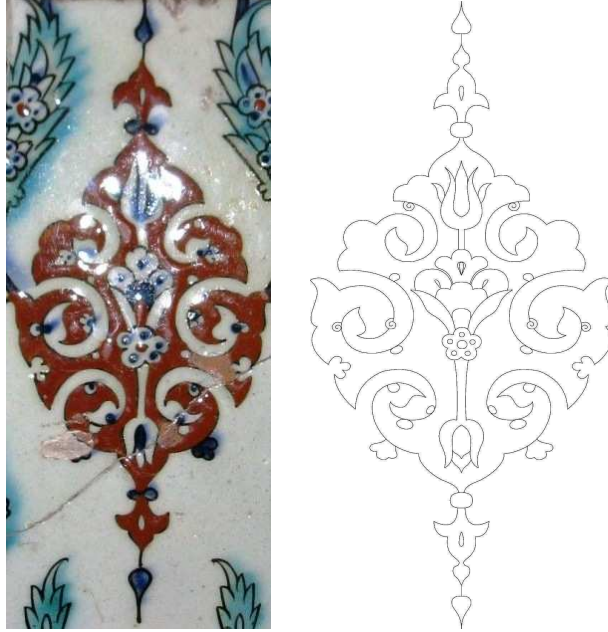
a. Sınırsız Olan Şemseler:

Sınırsız olarak tasarlanmış olan şemse uygulamaları, yedi yapıda mevcut olup “10” adet kompozisyon tespit edilmiştir. XVI. yüzyıl ve XVII. yüzyıl çinilerindeki şemselerde, kırmızı, kobalt mavisi, turkuaz renkleri kullanılmıştır. XVI. yüzyıla tarihlendirilenlerde kırmızı ile kobalt mavisi hâkimdir. XVII. yüzyıl olanlarında ise turkuaz ve kobalt mavisi baskın renktir. Yüzey düzenlemesi olarak tercih edilen bu şemselerden sadece III. Murat Has Oda’da kompozisyon başlı başına bir pano olarak tasarlanmıştır. (Resim 83-Çizim 44) Bu uygulamalarda zemin rengi desene göre sınırları meydana getirmiş, ayrıca bir sınırlama yapılmamıştır. Salbekli olanlarında salbek, şemsenin devamı

şeklinde tasarlanmıştır. (Resim- 222, Çizim- 132) Sınırsız olarak tasarlanan şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Selimiye Camii, Resim, 71, III. Murat Has Oda; Resim 82, 86 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 145, 146 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim, 191, 200 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 104, Eyüp Sultan Türbesi, Resim, 17, Rüstem Paşa Camii, Resim, 28.

Resim 222: III. Murat Dairesi, sınırsız olan şemse motifi
Çizim 132: III. Murat Dairesi, sınırsız olan şemse motifi

b. Sınırlı olan şemseler:

Şemse uygulamalarının etrafını kuşatan sınırlara göre beş gruba ayırmak mümkündür.

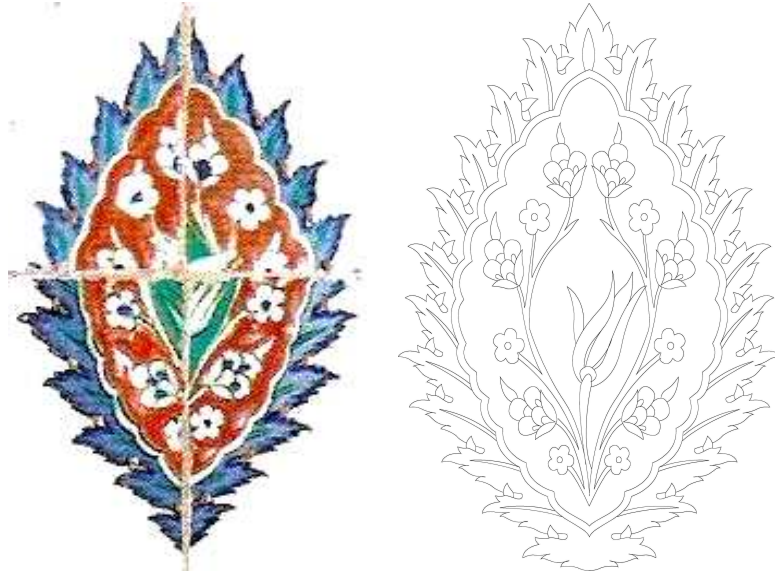
b1. Yapraklarla sınırlandırılmış olan şemseler:

İncelenen yapılar içinde şemse uygulamalarının dış sınırlarının yapraklarla oluşturulduğu formlar on bir yapıda , “19” adet kompozisyon tespit edilmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıl çinilerinde görülen bu şemse uygulamalarında şemsenin sınırları yapraklarla oluşturulmuştur. Sınırları yapraklı olan şemseler, XVI. yüzyılda daha çok başlı başına panolarda tercih edilirken XVII. yüzyılda yüzey düzenlemesi olarak kullanılmışlardır. Başlı başına pano olarak tasarlanan kompozisyonlarda sınırları oluşturan hançerli yapraklar dilimli ve damarlı olup şemse formlarına hareket katmaktadır. Yüzey düzenlemesi olarak tasarlananlarda genellikle tek dilimli yapraklar

ya da sırt sırta yerleştirilen hançerli yapraklardan oluşan sınırlar kullanılmıştır. Her zaman olduğu gibi XVI. yüzyılda kırmızı, kobalt mavisi ve yeşil, XVII. yüzyılda ise kobalt mavisi ile turkuaz renkleri tercih edilmiştir. Çoğunluğu natüralist üsluplu çiçeklerle bezenmiş olan bu şemse uygulamalarından, dört tanesi rumi kompozisyonlu, yedi tanesi hatayi grubu çiçeklerden oluşan kompozisyona sahiptir. (Resim- 223, Çizim- 133) Yapraklarla sınırlanmış olan şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 16, 18, 21 - Selimiye Camii; Resim, 68 - II. Selim Türbesi; Resim, 75, 77 - Araba Kapısı; Resim, 132, 133 - Yeni Camii; Resim, 163 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim 93 - Karaağalar Taşlığı; Resim 206, 207, 209, 210, 212 - III. Mustafa Türbesi; Resim, 107 - Beylerbeyi Camii; Resim 112- Hırka-i Saadet Dairesi(Topkapı Sarayı)Resim, 115 – Rüstem Paşa Camii, Resim, 27.

Resim 223: III. Mustafa Türbesi, yapraklarla sınırlandırılmış olan şemse motifi
Çizim 133: III. Mustafa Türbesi, yapraklarla sınırlandırılmış olan şemse motifi

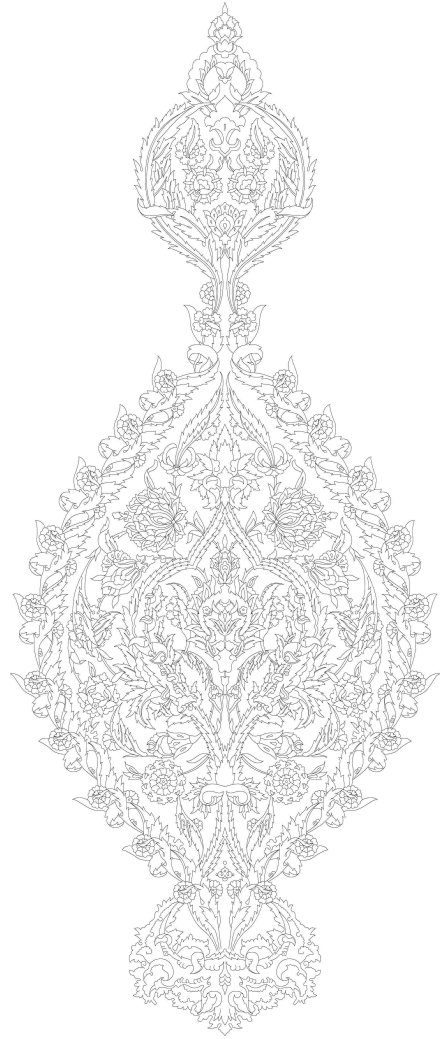
b2. Yaprak ve çiçeklerle sınırlandırılmış olan şemseler:

İncelenen yapılar içinde şemse uygulamalarının dış sınırlarının yaprak ve çiçeklerle oluşturulduğu formlar yedi yapıda, “8” farklı kompozisyon olarak tespit edilmişlerdir. XVI. yüzyıl çinilerinde görülen bu şemse uygulamalarında şemsenin sınırları yaprak ve çiçeklerle oya gibi işlenmiştir. Başlı başına görkemli panolarda tercih edilen bu uygulamalar hem hatayi grubu çiçeklerden hem de natüralist üsluplu çiçeklerden oluşan kompozisyonlarda görülür. Renkler ise her zaman olduğu gibi kırmızı, kobalt mavisi ve

yeşildir. (Resim- 224, Çizim- 134) Yaprak ve çiçeklerle sınırlanmış olan şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 15- Valide Atik Camii; Resim, 88 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 139, 149 - Rüstem Paşa Türbesi; Resim, 31- III. Murat Has Oda; Resim, 80, Selimiye Camii; Resim, 52, Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, Resim, 179.

Resim 224: III. Murat Has Oda, yaprak ve çiçeklerle sınırlandırılmış olan şemse motifi
Çizim 134: III. Murat Has Oda, yaprak ve çiçeklerle sınırlandırılmış olan şemse motifi

b3. Bulut motifi ile sınırlandırılmış olan şemseler:

İncelenen yapılar içinde dış sınırlarının bulut motifleri ile oluşturulduğu form sadece “1” yapıda mevcuttur. Ayasofya Camii’nde mihrap duvarının sol yanında yer alan dehlizde bulunan panoda şemse uygulaması salbekli olarak tasarlanmıştır. Hatayi grubu çiçeklerle bezeli olan şemsenin dışında da aynı kompozisyon devam etmektedir. XVI.

yüzyıl çinilerinden olan şemseyi bordür şeklindeki turkuaz zeminli beyaz bulutlardan oluşan kompozisyon çevreler. (Resim- 225, Çizim- 135)

Ayasofya Camii; Resim 13.

Resim 225: Ayasofya Camii, Bulut motifi ile sınırlandırılmış olan şemse motifi
Çizim 135: Ayasofya Camii, Bulut motifi ile sınırlandırılmış olan şemse motifi

b4. Çerçevesi dendanlı olan şemseler:

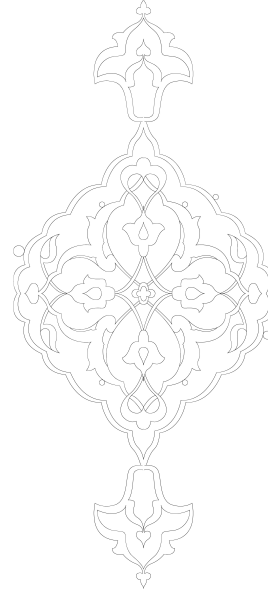
İncelenen yapılar içinde şemse uygulamalarının dış sınırlarının dendanlı olarak tasarlandığı formlara hemen hemen bütün yapılarda rastlanmaktadır. Yirmi sekiz yapıda “83” adet kompozisyon tespit edilmiş olup bu şemselerin sınırları farklı şekillerde dendanlanmış bazen sade dilim dilim bazen de dilimler kendi aralarında dendanlanmıştır. Şemselerin renklendirilmesinde, XVI. yüzyılda kırmızı, kobalt mavisi ve yeşil, XVII. yüzyılda ise kobalt mavisi ile turkuaz renkleri tercih edilmiştir. (Resim- 226, Çizim- 136) Dendanlarla sınırlı olan şemseler, başlı başına pano, yüzey düzenlemesi ya da bordür olarak kullanılmış olup bu şemse uygulamalarının bulunduğu yapıların listesi aşağıda sıralanmıştır.

Ayasofya Camii; Resim, 12 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim,20 – Hırka-i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 114, 117, 118, 120, 121 - Süleymaniye Camii; Resim, 23, 24 - Şehzade Mustafa Türbesi; Resim, 50 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 26, 30 - Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim, 32 - Selimiye Camii; Resim, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 70 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim, 34, 36 - Kadırga Sokullu

Mehmet Paşa Camii; Resim, 38, 40, 44, 42, 46, 48 - II. Selim Türbesi; Resim 76,78 - III. Murat Has Oda; Resim 84, 85 - Kılıç Ali Paşa Camii; Resim, 89, 90, 91 - Valide Sultan Dairesi; Resim, 128, 130 – Araba Kapısı; Resim,135- Mehmet Ağa Camii; Resim, 95, 97 - III. Murat Türbesi; Resim, 98 - Yeni Camii; Resim, 155, 157, 159, 161, 165, 167, 168, 170, 172 - I. Ahmet Has Oda (Topkapı Sarayı); Resim,137 - Sultan Ahmet Camii; Resim 140, 141, 142, 148, 151 - I.Sultan Ahmet Türbesi; Resim, 153 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 174, 176, 178, 181, 182 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim, 185, 187, 189, 193, 196, 198 – III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 100, 102 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 123, 124, 126 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 202, 203, 204, 214 - III. Mustafa Türbesi; Resim, 106 - Beylerbeyi Camii; Resim, 109, 111.

Resim 226: Eyüp Sultan Türbesi, çerçevesi dendanlı olan şemse motifi
Çizim 136: Eyüp Sultan Türbesi, çerçevesi dendanlı olan şemse motifi

b5. Çerçevesi rumi deseniyle oluşturulmuş olan şemseler:

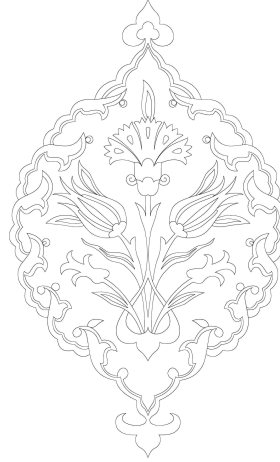
İncelenen yapılar içinde yer alan şemse uygulamalarında dış sınırlarının rumi motifleri ile oluşturulduğu form, sadece bir yapıda “2” farklı şemse uygulaması tespit edilmiştir. Selimiye Camii’nde hünkâr mahfili giriş duvarında yer alan yüzey düzenlemesinde bulunan bu şemseler rumi motifi ile çevrelenmiştir. Bir tanesinin kenarları dışa doğru yerleştirilen yeşil kanatlı rumilerle, diğeri içe doğru yerleştirilen kırmızı kanatlı rumilerle sınırlandırılmıştır. Altta ortabağ ile üstte tepelik şeklinde salbekleri bulunan şemselerin içinde natüralist üsluplu desen yer almaktadır. XVI. yüzyıl çinilerinden olan

kompozisyonda bulunan şemselerin renklendirilmesinde kırmızı, kobalt mavisi ve yeşil kullanılmıştır. (Resim- 227, Çizim- 137)

Selimiye Camii; Resim, 72, 73.

Resim 227: Selimiye Camii, Çerçevesi rumi deseniyle oluşturulmuş olan şemse motifi

Çizim 137: Selimiye Camii, Çerçevesi rumi deseniyle oluşturulmuş olan şemse motifi

C. SALBEKLERİNE GÖRE

İncelenen yapılar içinde yer alan şemse uygulamalarını salbekli ve salbeksiz olarak iki gruba ayırmak mümkündür.

a. Salbekli şemseler:

Salbek şemsenin iki ucuna yerleştirilen, şemseye birleşik veya ayrı olarak tasarlanan bir bezeme ögesidir. Salbekli şemseleri kendi aralarında iki grupta incelenebilir.

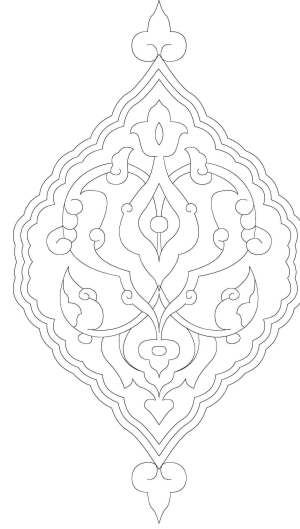
a1. Alt ve Üst Salbekleri aynı olan şemseler:

İncelenen yapılar içinde yer alan şemse uygulamalarını alt ve üst salbekleri aynı olanlar olarak gruplandırıldığında, yirmi bir yapıda, “42” şemse tespit edilmiştir. Bu şemse uygulamaları XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla tarihlendirilmektedirler. Alt ve üst salbekleri aynı olanlar, genellikle rumi kompozisyonlarda tepelik şeklinde tasarlanmışlardır. Çift yönlü ulama olan tasarımlar ile bordürlerde tercih edilmişlerdir. Renk ve desen özellikleri diğer gruplarda olduğu gibi dönemlerinin özelliklerini taşımaktadırlar. (Resim- 228, Çizim- 138) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 20 - Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 120, 121, 118, 117 - Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim, 32 – III. Murat Türbesi;

Resim, 98 -Selimiye Camii; Resim, 52, 54, 56 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim, 34 - Kadırğa Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 44, 42, 46 - III. Murat Has Oda; Resim, 82, 84 - Valide Sultan Dairesi; Resim 128, 130 - Araba Kapısı; Resim, 135 - Yeni Camii; Resim, 161, 170, 172 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 140, 141, 142 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim 174, 176 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim, 185, 187,193, 196, 198, 200 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 124, - Karaağalar Taşlığı; Resim, 203, 214 - II. Selim Türbesi, Resim, 78 - III. Ahmet Kütüphanesi, Resim, 100, 102, Süleymaniye Camii, Resim, 23 - Beylerbeyi Camii, Resim, 109, I. Ahmet Has Oda, Resim 137.

Resim 228: II. Selim Türbesi, alt ve üst salbekleri aynı olan şemse motifleri
Çizim 138: II. Selim Türbesi, alt ve üst salbekleri aynı olan şemse motifleri

a2. Alt ve Üst Salbekleri farklı olan şemseler:

Alt ve üst salbekleri farklı olan şemseler, incelenen otuz yedi yapıda “71” adet tespit edilmiştir. Bunlar kendi aralarında sınıflandırıldığında üç gruptan söz etmek mümkündür. 1. Vazodan çıkış yapan şemseler, 2. ortabağdan çıkış yapan şemseler ile 3. tepelikten çıkış yapan şemselerdir.

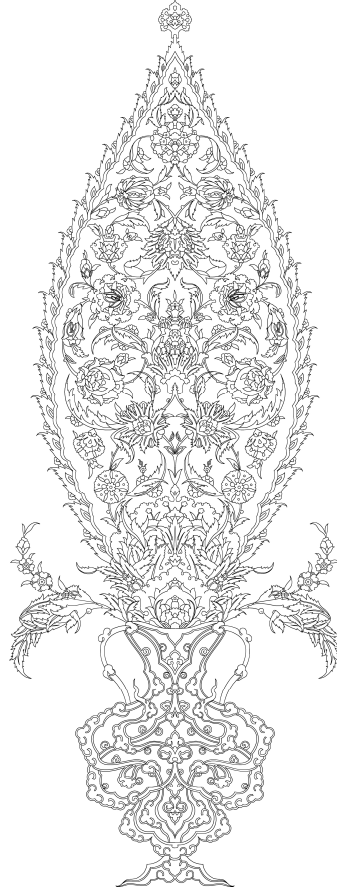
1. Vazodan çıkış yapan şemseler:

Vazodan çıkış yapan şemse uygulamaları altı yapıda “8” adet tespit edilmiştir. XVI. yüzyıla tarihlendirilen bu uygulamaların tamamı birbirinden farklı olup, şemselerin alt kısmında salbek görevini üstlenen vazolar ve üst kısımlarında yer alan salbekleri oldukça gösterişlidir. Bu uygulamalardan III. Murat Has Oda’da bulunan vazodan çıkış yapan şemsenin üst kısmında salbek yoktur. Yine Siyavuş Paşa Türbesi’nde yer alan

kandil şeklindeki vazonun üst kısmında küçük tepelik şeklinde salbeki mevcuttur. Natüralist üsluplu çiçeklerin süslediği şemselerin, vazo şeklindeki salbeklerinde genellikle rumi kompozisyon kullanıldığı ancak Eyüp Sultan Türbesi'nde kullanılan iki vazoda natüralist üsluplu çiçeklerin tercih edildiği görülmüştür. Şemselerde kullanılan renk ve desenler XVI. yüzyıl özelliklerini taşımaktadırlar. (Resim- 229, Çizim- 139) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 15, 16, 21 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 30 - Rüstem Paşa Türbesi; Resim, 31 - III. Murat Has Oda; Resim, 86 - Valide Atik Camii; Resim, 88 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim, 93.

Resim 229: Siyavuş Paşa Türbesi, vazodan çıkış yapan şemse motifi
Çizim 139: Siyavuş Paşa Türbesi, vazodan çıkış yapan şemse motifi

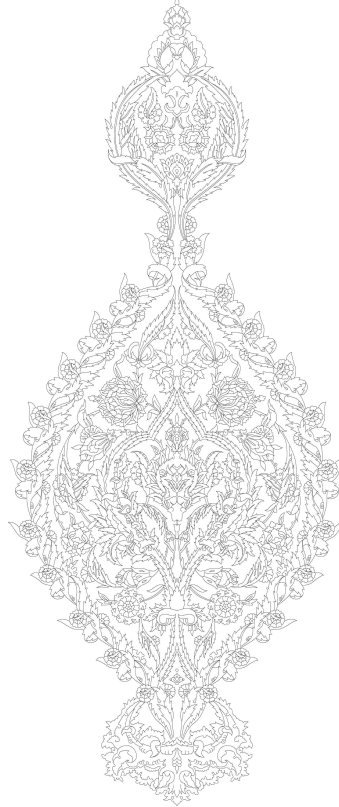
2. Ortabağdan çıkış yapan şemseler:

On altı yapıda “30”adet kompozisyonun tespit edildiği bu tip şemseler XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bu şemselerin alt kısımlarında ortabağ, üst kısımlarında genellikle tepelik şeklinde, bazen de küçük gonca şeklinde salbekleri

bulunmaktadır. Bu uygulamalarda, natüralist üsluplu çiçekler, hatayi grubu çiçekler ve rumi kompozisyonları kullanılmıştır. Renk ve desen özellikleri diğer gruplarda olduğu gibi dönemlerinin özelliklerini taşımaktadırlar. (Resim- 230, Çizim- 140) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Ayasofya Camii; Resim, 13 – Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 18 – Rüstem Paşa Camii
Resim, 27 - Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 114 - Selimiye Camii;
Resim, 70, 72, 73 - II. Selim Türbesi; Resim, 75, 76, 77 - III. Murat Has Oda; Resim,
80 - Araba Kapısı; Resim, 132, 133 - Yeni Camii; Resim, 165, 167, 168 - Sultan Ahmet
Camii; Resim, 145, 146, III. Mustafa Türbesi, Resim, 106, Çifte Kasırlar, Resim, 189,
191, Karağalar Taşlığı, Resim, 199,201, 206, 207, Hatice Turhan Valide Sultan
Türbesi, Resim, 181, 182 –I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, Resim 126, Beylerbeyi
Camii, Resim, 111, 112.

Resim 230: III. Murat Dairesi, ortabağdan çıkış yapan şemse motifleri
Çizim 140: III. Murat Dairesi, ortabağdan çıkış yapan şemse motifleri

3. Tepelikten çıkış yapan şemseler:

İncelenen yapılardan dokuzunda “13” adet kompozisyonun tespit edildiği tepelikten çıkış yapan şemseler XVI. yüzyıl ile XVII. a tarihlendirilmektedir. Bu şemselerin alt kısımlarında tepelik şeklinde salbekleri bulunmaktadır. Üst kısımlarında ise tepelik ya

da goncadan salbekleri vardır. Bu uygulamalarda, natüralist üsluplu çiçekler, hatayi grubu çiçekler ve rumi kompozisyonları kullanılmıştır. Renk ve desen özellikleri diğer gruplarda olduğu gibi dönemlerinin özelliklerini taşımaktadırlar. (Resim- 231, Çizim- 141) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Ayasofya Camii; Resim, 12 - III. Murat Has Oda, Resim, 85 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 38, 40, – Selimiye Camii; Resim, 64, 65, 71 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 139 151 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 178 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 212 - Hırka-i Saadet, Resim, 115, - Sultan Ahmet Türbesi, Resim, 153.

Resim 231: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, tepelikten çıkış yapan şemse motifi
Çizim 141: Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi, tepelikten çıkış yapan şemse motifi

b. Salbeksiz Şemseler:

Salbeksiz şemse uygulamalarına incelenen yapılardan on altısında “30” adet kompozisyon tespit edilmiştir. Bu çiniler XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Salbeksiz olan şemseler genellikle bordür çinilerinde görülmektedir. Renk ve desen özellikleri diğer gruplarda olduğu gibi dönemlerinin özelliklerini taşımaktadırlar. (Resim- 232, Çizim- 142) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır

Süleymaniye Camii; Resim, 24 – Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 17, Şehzade Mustafa Türbesi; Resim, 50 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 26, 28 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 48 Antalya Kuyucu Murat Camii, Resim, 36 - Kılıç Ali Paşa Camii;

Resim, 89, 90, 91 - Mehmet Ağa Camii; Resim, 95, 97 - Yeni Camii; Resim, 155, 157, 159, 163 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 104 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 206, 207 - III. Mustafa Türbesi; Resim 107, Sultan Ahmet Camii, Resim, 148, 149 - Hatice Turhan Valide Sultan, Resim, 179 I.Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, Resim, 123, Selimiye Camii, 58, 59, 60, 61, 66, 68.

Resim 232: Yeni Cami, salbeksiz şemse motifi
Çizim 142: Yeni Cami, salbeksiz şemse motifi

D. SİMETRİ DURUMUNA GÖRE ŞEMSELER:

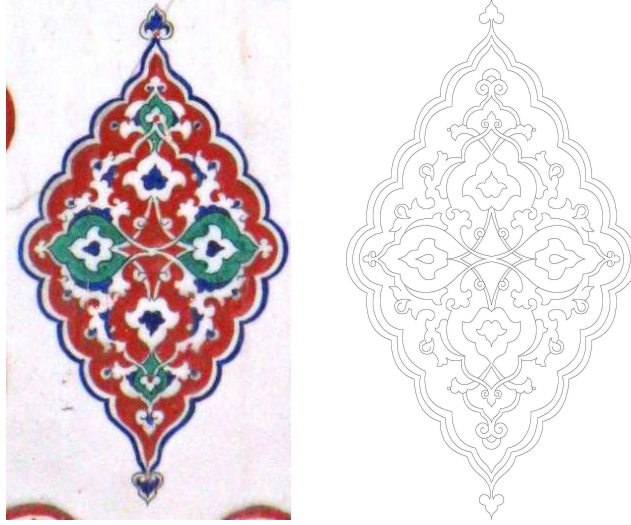
a. Simetrik olanlar: Şemse uygulamaları simetri durumuna göre $\frac{1}{4}$ ile $\frac{1}{2}$ olarak sınıflandırabileceği gibi yerleştirme hatasından dolayı asimetrik olanlar diye de sınıflandırılabilir.

a1. $\frac{1}{4}$ Simetrik Şemseler:

$\frac{1}{4}$ simetrik olarak tasarlanmış şemselere, incelenen yapılardan dokuzunda “17” kompozisyon tespit edilmiştir. Bu uygulamalar XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla tarihlendirilmekte olup buldukları dönemlerin özelliklerini yansıtmaktadırlar. Rumi kompozisyonlarında tercih edilen bu uygulamalarda kobalt mavisi ve turkuaz ile kırmızı renkleri kullanılmıştır. (Resim- 233, Çizim- 143) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır

Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 20, 17 - III. Murat Has Oda; Resim, 84 - Valide Sultan Dairesi; Resim, 128 - Araba Kapısı; Resim,133, 135 - Yeni Camii; Resim, 155, 161, 170 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 174, 176 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,185, 187, 196 - Ayasofya Camii I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 124 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 210, 214.

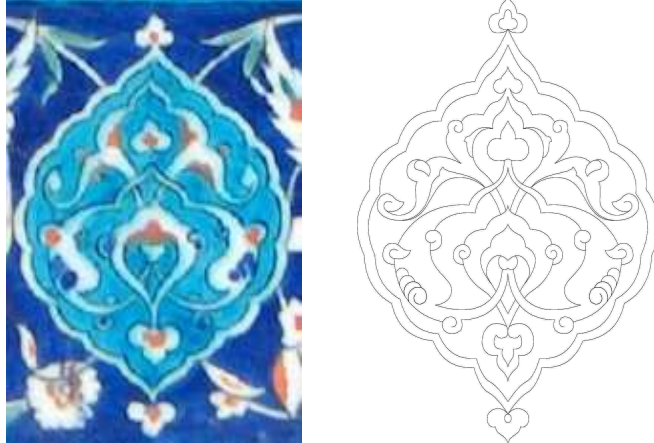
Resim 233: III. Murat Has Oda, ¼ simetrik şemse motifi
Çizim 143: III. Murat Has Oda, ¼ simetrik şemse motifi

a2. ½ Simetrik Şemseler:

½ simetrik olarak tasarlanan şemselere incelenen yapılardan otuz yapıda “101” adet kompozisyon tespit edilmiştir. Bu uygulamalar XVI. yüzyıl ile XVII. yüzyıla tarihlendirilmekte olup buldukları dönemlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu uygulamalarda natüralist, hatayi grubu, rumi ve bulut kompozisyonları kullanılmıştır. ½ şemselerde kobalt mavisi, turkuaz, kırmızı ve yeşil renkleri tercih edilmiştir. (Resim- 234, Çizim- 144) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır

Resim 234: Sokullu Mehmet Paşa Camii, ½ simetrik şemse motifi
Çizim 144: Sokullu Mehmet Paşa Camii, ½ simetrik şemse motifi

Ayasofya Camii; Resim, 12,13 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 15,16, 18, 21 - Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim,114,115, 117, 118, 120, 121 - Süleymaniye Camii, Resim, 23, 24 - Şehzade Mustafa Türbesi; Resim, 50 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 26, 30, 27, 28 - Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim, 32 - Selimiye Camii;

Resim, 52, 54, 56, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66, 68, 70,71, 72, 73 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim, 34, 36 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 38, 40, 42, 44, 46, 48 - II. Selim Türbesi; Resim, 75, 76, 77, 78 - III. Murat Has Oda; Resim, 80, 82, 85, 86 - Kılıç Ali Paşa Camii; Resim, 89, 90, 91 - Valide Sultan Dairesi; Resim, 130 - Valide Atik Camii; Resim, 88 - Mehmet Ağa Camii; Resim, 97 - Araba Kapısı; Resim, 132 - III. Murat Türbesi; Resim, 98 - Yeni Camii; Resim, 157,159, 163, 165, 167, 168, 172 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 139, 140, 141, 142, 145, 146, 148, 149 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim, 93 - I.Sultan Ahmet Türbesi; Resim, 153 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 178, 179, 181, 182 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,189,191, 198, 200 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 100, 102, 104 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 123, 126 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 200, 203, 204, 206, 207, 209, 212 - Beylerbeyi Camii; Resim,109, 111, 112 - III. Mustafa Türbesi; Resim 106. Rüstem Paşa Türbesi, Resim, 31.

b. Asimetrik olanlar:

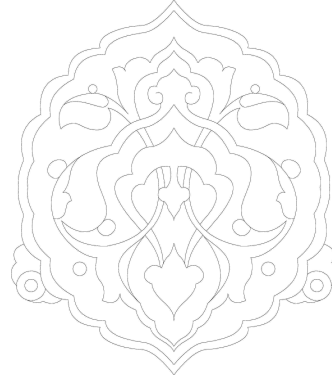
b1. Yerleştirme hatasından dolayı simetriği bozulan şemseler:

Genellikle bordür çinilerinde rastlanan bu özellik, muhtelif sebeplerden dolayı çiniler yüzeye monte edilirken meydana gelmiştir. İncelenen yapılar içinde beş yapıda “5” kompozisyonda yerleştirme hatasından kaynaklanan bozuk simetrikli şemse tespit edilmiştir. (Resim- 235, Çizim- 145)

Mehmet Ağa Camii; Resim, 95 - Sultan I.Ahmet Has Oda; Resim, 137 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 151 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,193 - III. Mustafa Türbesi; 107.

Resim 235: Mehmet Ağa Camii, yerleştirme hatasından dolayı simetriği bozulan şemse motifi

Çizim 145: Mehmet Ağa Camii, yerleştirme hatasından dolayı simetriği bozulan şemse motifi

E. KOMPOZİSYON ÇEŞİTLERİNE GÖRE ŞEMSELER:

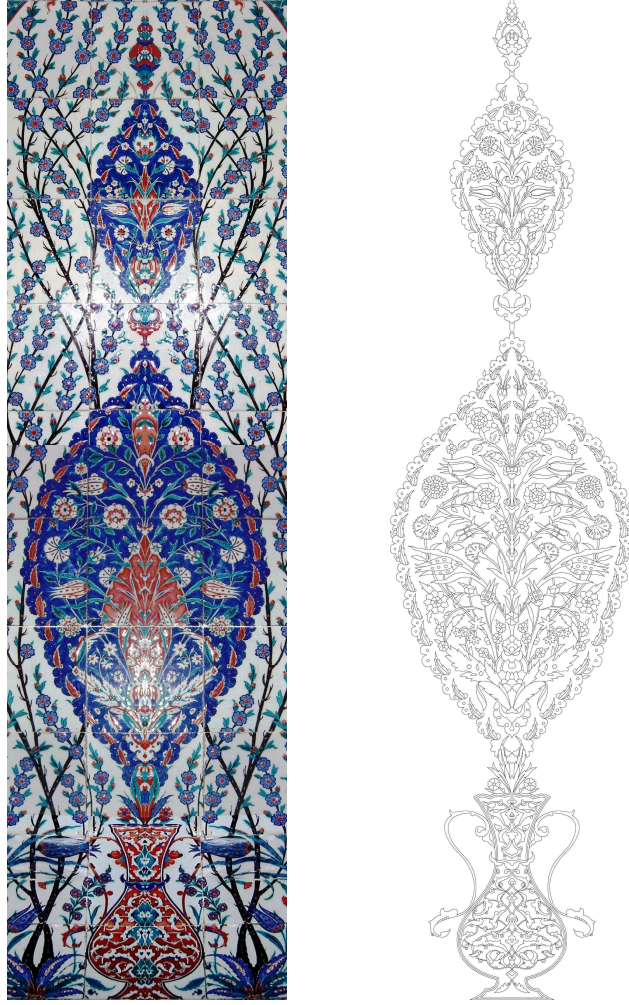
Şemse uygulamalarını kompozisyon durumuna göre sınıflandırıldığında dört gruptan söz etmemiz mümkündür.

a. Pano halinde uygulanmış çinilerdeki şemseler:

İncelenen otuz bir yapıdan on sekizinde pano halinde uygulanmış “41” adet şemse tespit edilmiştir. XVI. yüzyıla tarihlendirilen şemselerde yoğunluklu olarak natüralist üsluplu çiçeklerden oluşan kompozisyon mevcut iken XVII. yüzyılda daha çok rumi kompozisyonu görülmektedir. Kompozisyonlardaki renklendirmeler dönemlerinin özelliklerini yansıtmaktadır. Pano olarak tasarlanan bu şemseler, yapıların giriş kısımlarını, mihrap sofalarını, hünkâr mahfillerini ve yapı içlerindeki duvarları süslemektedirler. Genellikle niş içine tasarlanan kompozisyonların zemini beyaz olup şemseler koyu renklendirilmiş ve şemselerin içinde yer alan desenler ön plana çıkarılmıştır. (Resim- 236, Çizim- 146) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Ayasofya Camii; Resim, 12, 13 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 15, 16, 21 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 30 - Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim, 32 - Selimiye Camii; Resim, 52,54, 56, 58, 59, 60, 61, 64, 65, 66 - II. Selim Türbesi; Resim, 75 - III. Murat Has Oda; Resim, 80, 86. Valide Sultan Dairesi; Resim, 128 - Valide Atik Camii; Resim, 88 - Araba Kapısı; Resim, 135 - III. Murat Türbesi; Resim, 98 - Yeni Camii; Resim,170 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim,93 - Sultan Ahmet Camii; Resim,139, 140, 141 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 174, 176, 178, 179 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim, 185, 187, 189, 196 - Karaağalar Taşlığı; Resim,202, 203, 204, 214. Rüstem Paşa Türbesi, Resim, 31.

Resim 236. Valide Atik Camii, pano halinde uygulanmış çinilerdeki şemse motifleri
Çizim 146: Valide Atik Camii, pano halinde uygulanmış çinilerdeki şemse motifleri

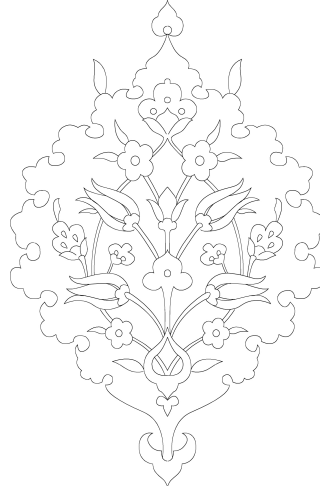

b. Yüzey düzenlemesinde uygulanmış çinilerdeki şemseler:

Yüzey düzenlemesi olarak tasarlanan şemselere hem XVI. yüzyıl hem de XVII. yüzyıl çinilerinde rastlanmaktadır. Yüzey düzenlemesi olarak tasarlanan şemseler dört yöne gelişen ulama tarzında, iki yönlü ulama ya da tek yönlü ulama şeklinde tasarlanmaktadır. Genellikle yapı içlerinde yüzeyin tamamında ya da bordürle çevrelenen bir pano şeklinde düzenlenen şemse formlarında yoğun olarak natüralist üsluplu kompozisyonlar tercih edilse de hatayi grubu ve rumi kompozisyonlar da kullanılmıştır. Kullanılan renkler dönemlere göre farklılık gösterir. İncelenen otuz bir yapıdan on dokuzunda yüzey düzenlemesi şeklinde uygulanmış “51” adet şemse tespit edilmiştir. (Resim- 237, Çizim- 147) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 114, 115, 120, 121 – Süleymaniye Camii; Resim, 24 - Selimiye Camii; Resim, 68, 70, 71, 72, 73 - II. Selim Türbesi; Resim, 76, 77, 78 - III. Murat Has Oda; Resim, 82, 85 - Araba Kapısı; Resim, 132, 133 - Yeni Camii; Resim, 155, 157, 161, 163, 165, 167, 168 - Sultan I.Ahmet Has Oda; Resim, 137. Sultan Ahmet Camii; Resim, 142, 145, 146, 148, 149 Sultan Ahmet Türbesi, Resim, 153 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 181, 182- Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,193, 200 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 100 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 123, 124, 126 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 206, 207, 209, 210, 212 - III. Mustafa Türbesi; Resim, 106, 107 - Beylerbeyi Camii; Resim, 111, 112, Rüstem Paşa Camii, Resim,27, 28, Eyüp Sultan Türbesi, Resim, 17,

Resim 237: Sultan Ahmet Camii, yüzey düzenlemesi şeklinde uygulanmış şemse motifleri
Çizim 147:Sultan Ahmet Camii, yüzey düzenlemesi şeklinde uygulanmış şemse motifleri

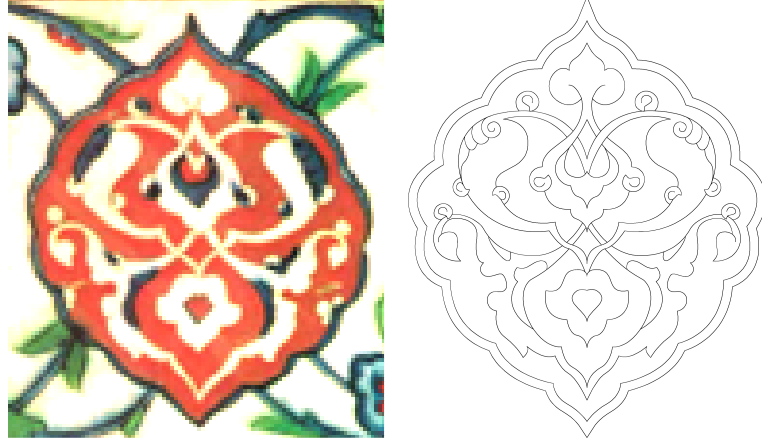
c. Bordür çinilerinde yer alan şemseler:

Hem XVI. yüzyıl hem de XVII. yüzyıl çinilerinde rastlanan bordür uygulamaları iki yönlü ulama ya da yukarı doğru ulama şeklinde tasarlanmışlardır. Genellikle yapı içlerinde panoların etrafını süslemişler ya da yüzey düzenlemelerinin etrafında kullanım alanı bulmuşlardır. Bu şemse formlarında yoğun olarak rumi motifi tercih edilmiştir. Kullanılan renkler dönemlere göre farklılık gösterir. İncelenen yapılardan on ikisinde bordürde yer almış “21” adet şemse tespit edilmiştir. Bu şemseler genellikle salbeksiz olarak tasarlanmışlardır. (Resim- 238, Çizim- 148) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır

Eyüp Sultan Türbesi; Resim, 18, 20 - Şehzade Mustafa Türbesi; Resim, 50 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 26 - Kadırğa Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 38, 46, 48 - III.

Murat Has Oda; Resim, 84 - Kılıç Ali Paşa Camii; Resim, 89, 90, 91 - Valide Sultan Dairesi; Resim, 130 - Mehmet Ağa Camii; Resim, 95, 97 - Yeni Camii; Resim, 159, 172 - Sultan Ahmet Camii; Resim, 151 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,191, 198 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim,102, 104.

Resim 238: Sokullu Mehmet Paşa Camii, bordür çinilerinde yer alan şemse motifi
Çizim 148: Sokullu Mehmet Paşa Camii, bordür çinilerinde yer alan şemse motifi

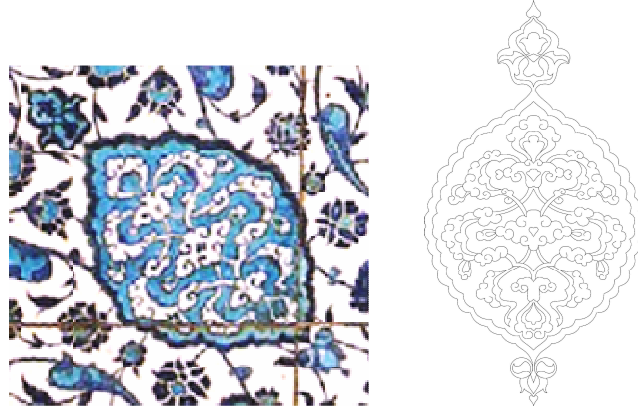

d. Köşebent çinilerinde uygulanmış şemseler:

Madalyon şeklindeki yazı panolarının köşelerinde yer alan bu gruba ait üç farklı şemse tespit edilmiştir. Bu şemselerden Süleymaniye Camii'nde bulunan panonun köşebendindeki semse mekik formunda olup bulut kompozisyonludur. Diğer yapılarda ise tepelik şeklinde tasarlanmış şemseler rumi kompozisyonuna sahiptir. (Resim- 239, Çizim- 149) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Süleymaniye Camii; Resim, 23 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 40 - Beylerbeyi Camii; Resim, 109.

Resim 239: Süleymaniye Camii, Köşebent çinilerinde uygulanmış şemse motifi
Çizim 149: Süleymaniye Camii, Köşebent çinilerinde uygulanmış şemse motifi

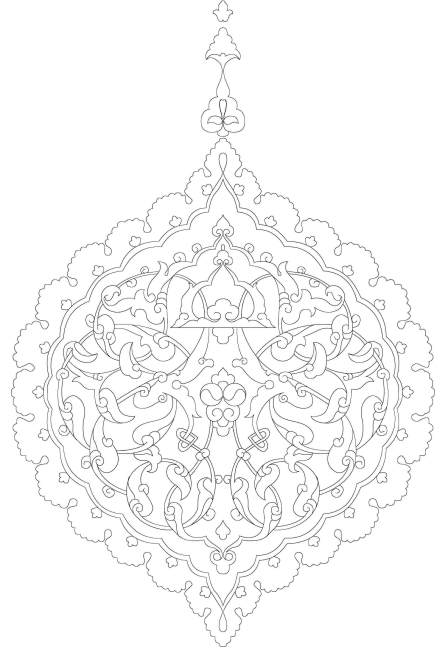

e. Alınlık çinilerinde uygulanmış şemseler

Alınlık olarak hazırlanan şemse uygulamaları üç yapıda olmak üzere “6” adet olarak tespit edilmiştir. Alınlık çinilerinin geneli rumi kompozisyonlu olup formları yuvarlağa yakındır. Antalya Kuyucu Murat Paşa Camiinde yer alan şemseler ise mekik formundadır. (Resim- 240, Çizim- 150) Alınlık olarak hazırlanan şemse uygulamalarının listesi aşağıda verilmiştir.

Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 117, 118 – Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii, Resim, 42, 44 – Antalya Kuyucu Murat Camii, 34, 36.

Resim 240:Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi
Çizim 150:Sokullu Mehmet Paşa Camii, pencere alınlığı şemse motifi

3. RENK AÇISINDAN (ZEMİN RENGİNE GÖRE) ŞEMSELER:

A. Zemini beyaz olanlar:

Şemselerin zeminleri genellikle renklendirilmiş olmasına karşın bazen zemin beyaz bırakılarak motifler renklendirilmiştir. Bu şekilde renklendirilen şemseler natüralist üslupta çiçeklerden oluşan buketlerdir. XVI. yüzyıla tarihlendirilen buketlerde kırmızı, kobalt mavisi ve yeşil renkleri hâkimdir. İncelenen yapılardan altısında yer almış “9” adet şemse tespit edilmiştir. (Resim- 241, Çizim- 151) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır

Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 114, 115 – Rüstem Paşa Camii, Resim 27 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 34 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim,122 - Beylerbeyi Camii; Resim, 111, 112 - Sultan Ahmet Camii; 148, 149.

Resim 241: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini beyaz olanlar şemse motif
Çizim 151: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini beyaz olanlar şemse motif

B. Zemini renkli olanlar:

Zemini renkli olan şemseleri dört gruba ayırmak mümkündür. Geneline kobalt mavisi kullanılsa da kırmızı, yeşil ve turkuaz renkli şemseler de mevcuttur.

a. Zemini kırmızı olan şemseler:

Zemini kırmızı ile renklendirilmiş olan şemseler, incelenen otuz bir yapıdan on birinde, “28” adet olarak tespit edilmiştir. Bunlar natüralist üsluplu ve rumi kompozisyonludurlar. (Resim- 242, Çizim- 152) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır

Eyüp Sultan Türbesi, Resim, 17 - Selimiye Camii; Resim, 54, 58, 59, 60, 61,64, 66, 68, 71, 73 - Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 48, 44 - II. Selim Türbesi; Resim, 77, 78 - III. Murat Has Oda; Resim, 82, 84, 85, 86 - Kılıç Ali Paşa Camii; Resim, 89, 90, 91 - Sultan Ahmet Camii; Resim,141, 146 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim,193 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim,104 - III. Mustafa Türbesi; Resim, 107 - Beylerbeyi Camii; Resim, 109.

Resim 242: Sultan Ahmet Camii, zemini kırmızı olan şemse motifi
Çizim 152: Sultan Ahmet Camii, zemini kırmızı olan şemse motifi

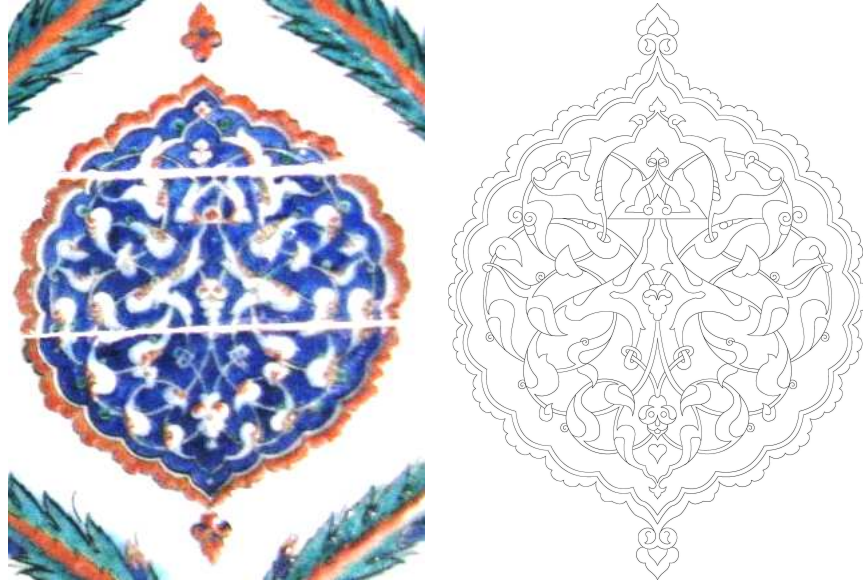
b. Zemini kobalt mavisi olan şemseler:

İncelenen yapılardan yirmi altı yapıda toplam “64” adet kobalt mavisi zemine sahip şemse tespit edilmiştir. XVI. ve XVII. yüzyıla tarihlendirilen çiniler içinde yer alan bu şemseler, natüralist üslup, rumi, bulut ve hatayi grubu kompozisyonlardan oluşturulmuşlardır. (Resim- 243, Çizim- 153) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Ayasofya Camii; Resim, 12, 13 - Eyüp Sultan Türbesi; Resim,15, 16, 18, 20, 21 - Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 117, 120, 121 - Süleymaniye Camii; Resim, 24 - Rüstem Paşa Camii; Resim 28,30 - Kanuni Sultan Süleyman Türbesi; Resim,32 - Selimiye Camii; Resim, 52, 63, 70, 72 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim, 34 - II. Selim Türbesi; Resim, 75, 76 - III. Murat Has Oda; Resim, 80 - Valide Sultan Dairesi; Resim,126 - Valide Atik Camii; Resim,130 - Araba Kapısı; Resim, 132, 133, 135 - III. Murat Türbesi; Resim, 98 - Yeni Camii; Resim, 155, 157, 159, 161, 165, 167, 168, 170,172, - Sultan I.Ahmet Has Oda; Resim, 137 - Sultan Ahmet Camii; Resim,139, 140, 142, 145 - Siyavuş Paşa Türbesi; Resim, 93 - I.Sultan Ahmet Türbesi; Resim, 153 - Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi; Resim, 174, 176, 178, 179, 181, 182 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim, 196, 198, 200 - Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 123 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 202, 203, 204, 206, 209, 210, 212 - III. Mustafa Türbesi; Resim, 106 - Rüstem Paşa Türbesi; Resim, 31 – Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Cami, Resim 40.

Resim 243: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini kobalt mavisi olan şemse motifi
Çizim 153: Hırka-i Saadet Dairesi, zemini kobalt mavisi olan şemse motifi

c. Zemini yeşil olan şemseler:

Zemin rengi yeşil olan şemseler birkaç yapı ile sınırlı kalmıştır. Sadece üç yapıda “4” adet şemse tespit edilmiş olup şemselerin içinde rumi deseni kullanılmıştır. (Resim- 244, Çizim- 154) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Hırka i Saadet Dairesi (Topkapı Sarayı); Resim, 118 - Selimiye Camii; Resim, 56 - III. Ahmet Kütüphanesi; Resim, 100, 102.

Resim 244: Selimiye Camii, zemini yeşil olan şemse motifi
Çizim 154: Selimiye Camii, zemini yeşil olan şemse motifi

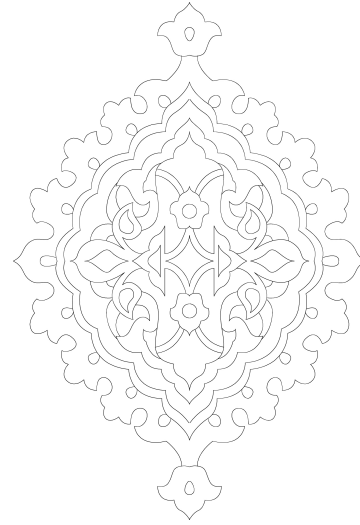
d. Zemini turkuaz olan şemseler:

İncelenen yapılar içinde, on iki yapıda yer alan şemselerden zemin rengi turkuaz olan “18” kompozisyon tespit edilmiştir. Bu şemseler bordür, pano ve yüzey düzenlemelerinde olup genellikle rumi kompozisyonuna sahiptirler. Zeminlerinde yeşil turkuaz ile mavi turkuazın kullanıldığı bu şemseler dönemlerinin renk ve desen özelliklerini yansıtmaktadırlar. (Resim- 245, Çizim- 155) Bu gruba giren şemselerin yapı listesi aşağıda sıralanmıştır.

Süleymaniye Camii; Resim, 23- Şehzade Mustafa Türbesi; Resim, 50 - Rüstem Paşa Camii; Resim, 26 - Antalya Kuyucu Murat Camii; Resim, 36 - Kadırga Sokullu Mehmet Paşa Camii; Resim, 46, 42 - Valide Sultan Dairesi; Resim, 128 - Mehmet Ağa Camii; Resim, 95, 97 - Sultan Ahmet Camii; Resim,151 – Yeni Cami, Resim, 163 - Çifte Kasırlar (Topkapı Sarayı); Resim, 185, 187, 189, 191, Ayasofya I. Mahmut Kütüphanesi; Resim, 124 - Karaağalar Taşlığı; Resim, 207, 214.

Resim 245: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, zemini turkuaz olan şemse motifi

Çizim 155: I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi, zemini turkuaz olan şemse motifi

Türk çini sanatında sevilerek kullanılan şemse formu ilk bakışta birbirine benzese de yakından incelendiğinde çok sayıda farklı düzenlemenin söz konusu olduğu görülmektedir. Tezhip sanatından farklı olarak çini sanatında kullanılan şemse formları daha büyük çalışılmıştır. Bu sebeple kenar sınırları son derece farklı ve zengin düzenlemelerle süslenmiştir. Yine formların iç düzenlemelerinde süsleme sanatlarında yer alan motiflerin büyük bir çoğunluğuna yer verilirken özellikle natüralist üsluplu ve rumi kompozisyonlu motifler tercih edilmiştir. Bazen aynı desenler farklı renklerle boyanarak ayrı bir estetik yakalanmıştır. XVI. ve XVII. yüzyıl şemse motifli İznik

inileri ile yapılan ayrıntılı çalışmada elden geldiğince titiz çalışılmıştır. Buna rağmen gözden kaçan yapı ya da uygulamalar olabilir. İncelenen otuz bir mimari yapıda 123 adet şemse uygulaması kataloglanmıştır. Bu uygulamalardan 106 tanesinin desen ve renk açısından farklı kompozisyona sahip oldukları tespit edilmiştir. Diğer 17 uygulamada bazılarının desenleri aynı, renklendirilmeleri farklı iken, diğerlerinin renk ve desenleri birebir aynıdır.

KAYNAKLAR

- AKAR, Azade, KESKİNER, Cahide (1978), *Türk Süsleme Sanatlarında Desen ve Motif*, Tercüman Sanat ve Kültür Yayınları 2, İstanbul
- ALTUN, Ara (1999), “Osmanlı Çiniciliğinde İznik”, *Osmanlı Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- ARITAN, Ahmet Saim (1993), “Ciltçilik”, *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt.7, İstanbul
- ARLI DEMİRSAR, Belgin – ALTUN, Ara (2008), *Anadolu Toprağının Hazinesi: Çini, Osmanlı Dönemi*, Kale Grubu Yayınları, İstanbul
- ASLANAPA, Oktay (1949), *Osmanlılar Devrinde Kütahya Çinileri*, Üçler Basımevi, İstanbul
- ASLANAPA, Oktay (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul
- ASLANAPA, Oktay (1993), *Türk Sanatı El Kitabı*, İnkılâp Kitapevi, İstanbul
- ASLANAPA, Oktay (1999), *Türk Sanatı*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- ATASOY, Nurhan (1989), *Osmanlı Belgelerindeki İznik Seramikleri*, İznik Seramikleri, Alexandra Pres, London
- BAHADIR, Ahmet (2003), *Eyüp Sultan'daki Anıtsal Kültür Varlıklarımızdan Örnekler*, Eyüp Sultan Sempozyumu 6, Eylül
- BAKIR, Turan Sitare (1999), *İznik Çinilerinde Ulama Karo Tasarımları*, Yeni Türkiye Yayınları Balkan Ciltevi, Ankara
- BAKIR, Sitare Turan (1999), *İznik Çinileri ve Gülbenkyan Koleksiyonu*, Kültür Bakanlığı Osmanlı Eserleri, Ankara
- BAKIR, Sitare Turan (2005), “Çok Renkli İznik Çinilerinde Vazo”, *Sanat-Tasarım, Seramik Federasyonu Dergisi* Nisan, İstanbul

- BAKIR, Sitare Turan (2007), “Osmanlı Sanatında Bir Zirve İznik Çini ve Seramikleri”, *Anadolu’da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- BARUT, Selçuk (1994), “Beylerbeyi Camii”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul
- BİROL, İnci A., Çiçek DERMAN (1991), *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul
- BİROL, İnci Ayan (2002), “Türklerin Sanata Bakışı ve Tezyini Sanatlarda Desen Çizme Teknikleri”, *Türkler Ansiklopedisi*, Balkan Cilt Evi, Cilt.12, Ankara
- BOZKURT, Nebi (1997), “Halı” , *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakıf Yayınları, Cilt.15, İstanbul
- CAN, Yılmaz - GÜN, Recep (2006) , *Ana Hatlarıyla Türk İslam Sanatı ve Estetiği*, Kayıhan Yayınları, İstanbul
- CEZER, Mustafa (2002), *Osmanlı Başkenti İstanbul*, Erol Kerim Aksoy Kültür, Eğitim, Spor ve Sağlık Vakfı Yayınları
- DOĞAN, Sema (2009), “Sultan Abdülmecid Döneminde İstanbul Ayasofya Cami’ndeki Onarımlar ve Çalışmaları Aktaran Belgeler”, *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, Sayı 49
- DOĞANAY, Aziz (1999), “Osmanlı Mimarisinde Tezyinat”, *Osmanlılar Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Balkan Cilt Evi, Cilt.11, Ankara
- DOĞANAY, Aziz (2007), “Türebeler”, *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Kültür Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- DÖNMEZ, Naza Emine (2002), *Osmanlı Dönemi Türk Çini Sanatı*, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- DÖNMEZ, Nuray (2004), “Baba Nakkaş Üslubu”, *Seramik Federasyonu Dergisi*, Berainstorm Reklâm Hizmetleri Yayınları

- DUMAN, Hasan (1997), *El Yazmaları Dünyasında Türklerin Yeri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- EFENDİOĞLU, Mehmet (2004), *Eyüp'e Adını Veren Sahabi Ebu Eyyud el-Ensari*, Diyanet Vakfı, İstanbul
- ERDEM, Yücel (1989), "Ayasofya'nın Çinileri", *Kültür ve Sanat Dergisi*, Sayı 4 Aralık
- ERÜNSAL, E. İsmail (1991), "Ayasofya Kütüphanesi", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 4
- ELDEM, Hakkı, Feridun AKOZAN (1982), Topkapı Sarayı, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara
- EYİCE, Semavi (1991), "Ayasofya", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, Cilt 4
- EYİCE, Semavi (1993), "Ayasofya", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt.1
- EYİCE, Semavi (2002), "Mimar Sinan", *Türkler Ansiklopedisi*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara
- GÖK GÜRHAN, Sevinç (2007), "Beylikler ve Erken Osmanlı Devrine Kısa Bir Bakış", *Anadolu'da Türk Devri Çini ve Seramik Sanatı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- İRTEŞ, Semih (2007), "Kalemişi, Cam ve Revzenleri", *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayımlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- KESKİNER, Cahide (2002), *Türk Süsleme Sanatında Stilize Çiçekler*, Kültür Bakanlığı Yayınları
- KUBAN, Doğan (1994), "Topkapı Sarayı", *İstanbul Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, Cilt 2
- KUBAN, Doğan (1994), "Sokullu Mehmed Paşa Külliyesi", *İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt. 7, İstanbul

- KUBAN, Doğan (2002), *Türkiye Sanatının Anahtarları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- KUBAN, Doğan (2007), *Osmanlı Mimarisi*, Yem yayınları, İstanbul
- KURAN, Aptullah (1986), *Mimar Sinan*, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul
- MAHİR, Banu (1988), “Saz Yolu”, *Türkiyemiz*, Sayı:54
- MÜLAYİM, Selçuk (1992), “Beylerbeyi Camii ve Külliyesi”, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul
- MÜLAYİM, Selçuk (1999), *Değişimin Tanıkları*, Kaknüs Yayınları, İstanbul
- MÜLAYİM, Selçuk (2007), “Süleymaniye’nin Üst Kimliği”, *Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- NECİPOğLU, Gülrü (2007), *15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı, Mimari Tören ve İktidar*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- OKÇUOğLU, Tarkan (1994), “Mehmet Ağa Külliyesi”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt.5, İstanbul
- ONUK, Taciser (2002), “Osmanlı Süsleme Sanatı”, *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt.12, Balkan Cilt Evi, Ankara
- ÖNEY, Gönül (1976), *Türk Çini Sanatı*, Yapı Kredi Bankası Yayınları, İstanbul
- ÖNEY, Gönül (1987), *İslam Mimarisinde Çini*, Ada Yayınları, İzmir
- ÖNKAL, Hakkı (1992), *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- ÖNKAL, Hakkı (1999), *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*, Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara
- ÖZ, Tahsin (1962), *İstanbul Camileri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, I.Cilt, Ankara
- ÖZBEK, Yıldıray (2005), *Kayseri Raşid Efendi Kütüphanesindeki Kitap Kapakları*, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri

- ÖZCAN, Yılmaz (1990), *Türk Kitap Sanatında Şemse Motifi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara
- ÖZEN, Mine Esiner (1998), *Türk Cilt Sanatı*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara
- ÖZGÜLEÇ, Muzaffer (2008), *Sinan'ın Sanatında İnovasyon*, Bilim ve Teknik Dergisi, Tübitak, Kasım
- PASİNLİ, Alpay - Saliha BALAMAN (1992), "Türk Çini ve Keramikleri", *Çinili Köşk*, A Turizm Yayınları, İstanbul
- RAMAZANOĞLU, Gözde (1995), *Mimar Sinan'da Tezyinat Anlayışı*, Kültür Bakanlığı Sanat/ Sanat Tarihi, Ankara
- SAKAOĞLU, Necdet - Nuri AKBAYAR (2000), *Osmanlı'da Zenaatten Sanata*, II. Cilt, Creative Yayıncılık, İstanbul
- SAKAOĞLU, Necdet (2005), *Tarihi Mekânları Kitabeleri ve Anıları İle Saray-ı Hümayun Topkapı Sarayı*, Deniz Bank Yayınları
- SEÇKİN, Nadide (1998), *Topkapı Sarayının Biçimlenmesine Egemen Olan Tasarım Gelenekleri Üzerin Bir Araştırma*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, İstanbul
- SELÇUK, Mülayim (2007), *Süleymaniye'nin Üst Kimliği, Bir Şaheser Süleymaniye Külliyesi*, Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı Kütüphaneler ve Yayınlar Genel Müdürlüğü, Ankara
- SİNEMOĞLU, Nermin (1972-1973), *Kanuni Çağı Duvar Çinilerinin Kompozisyon Düzeni Açısından Üslup Tahlili*, Sanat Tarihi Yıllığı
- SÖNMEZ, Zeki (1988), "Sultan Ahmet Camii ve Mimar Sedefkâr Mehmet Ağa", *Kültür ve Sanat Dergisi* Aralık
- SÖZEN, Metin (1998), *Geleneksel Türk El Sanatları*, Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık, İstanbul
- ŞEN, Ferize (1997), "Eyüp Sultan Türbesi Çinileri", Eyüp Sultan Sempozyumu I, Eylül

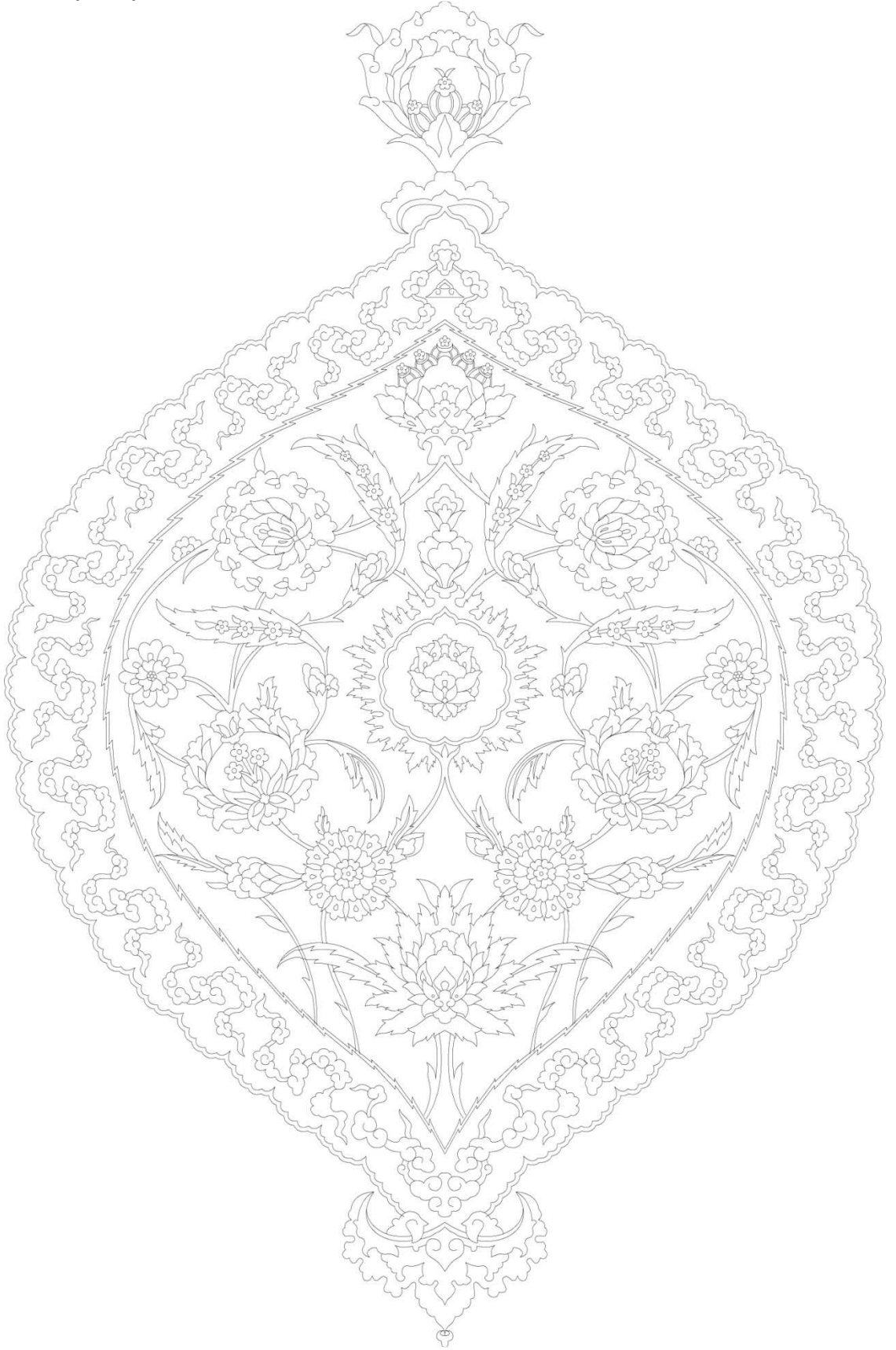
- TANMAN, M. Baha (1991), “Atik Valide Sultan Külliyesi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt.4, İstanbul
- ÜLGEN, Ali Saim (1974), “Yeni Camii”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı, 2 Ankara
- YETKİN, Şerare (1986), *Anadolu Türk Çini Sanatının Gelişmesi*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul
- YETKİN, Şerare (1991), *Türk Halı Sanatı*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara
- YETKİN, Şerare (1993), *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul, Cilt 8
- YÜCEL, Erdem (1989), “Ayasofya'nın Çinileri”, *Kültür ve Sanat Dergisi*, 4 Aralık

EKLER

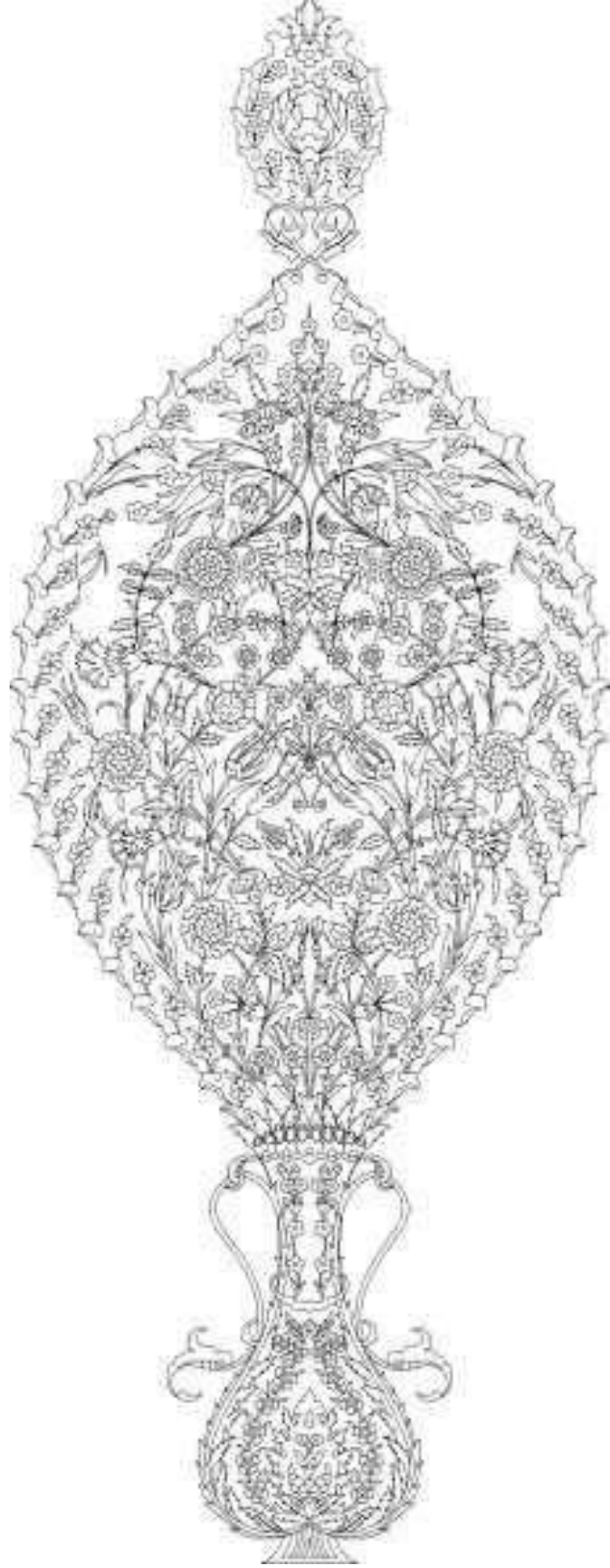
Ek-1 Ayasofya Camii (İstanbul)

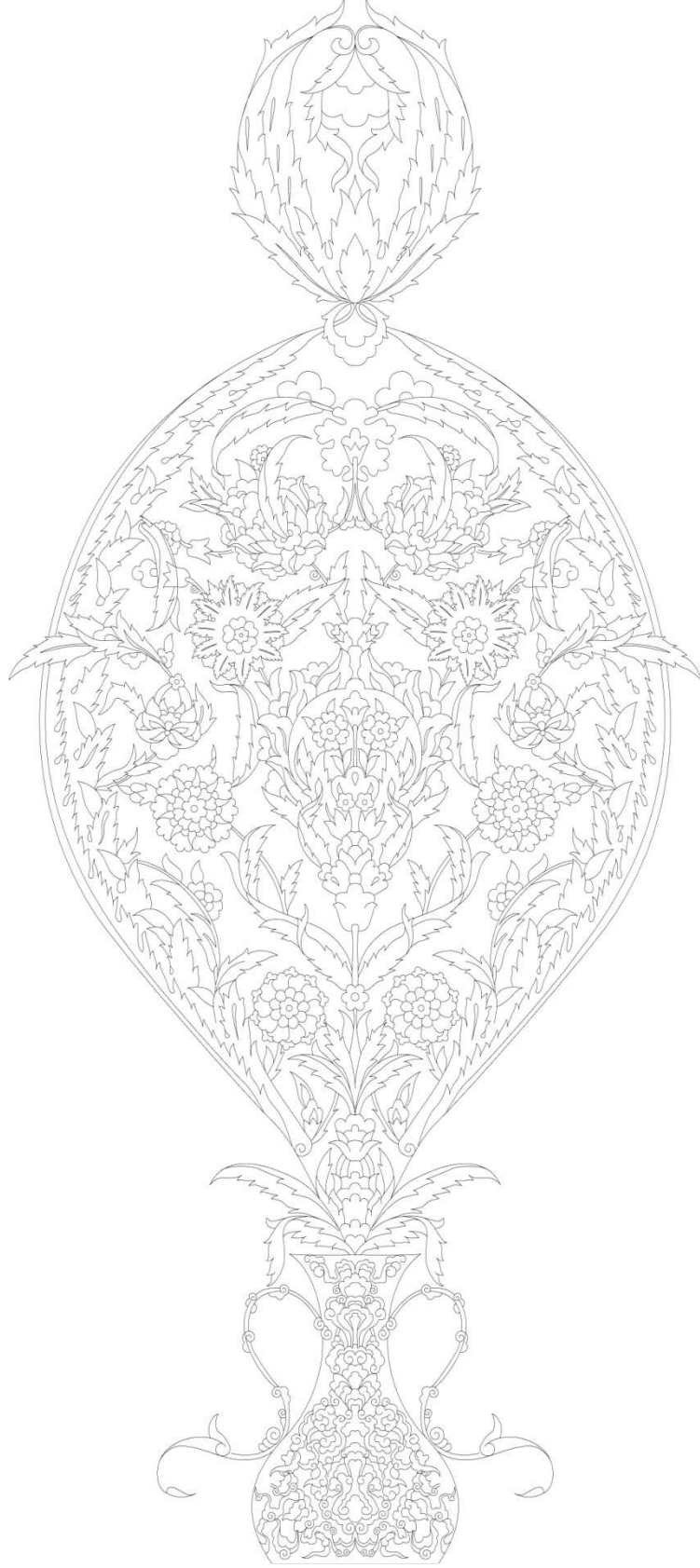
Ek-2 Ayasofya Camii (İstanbul)

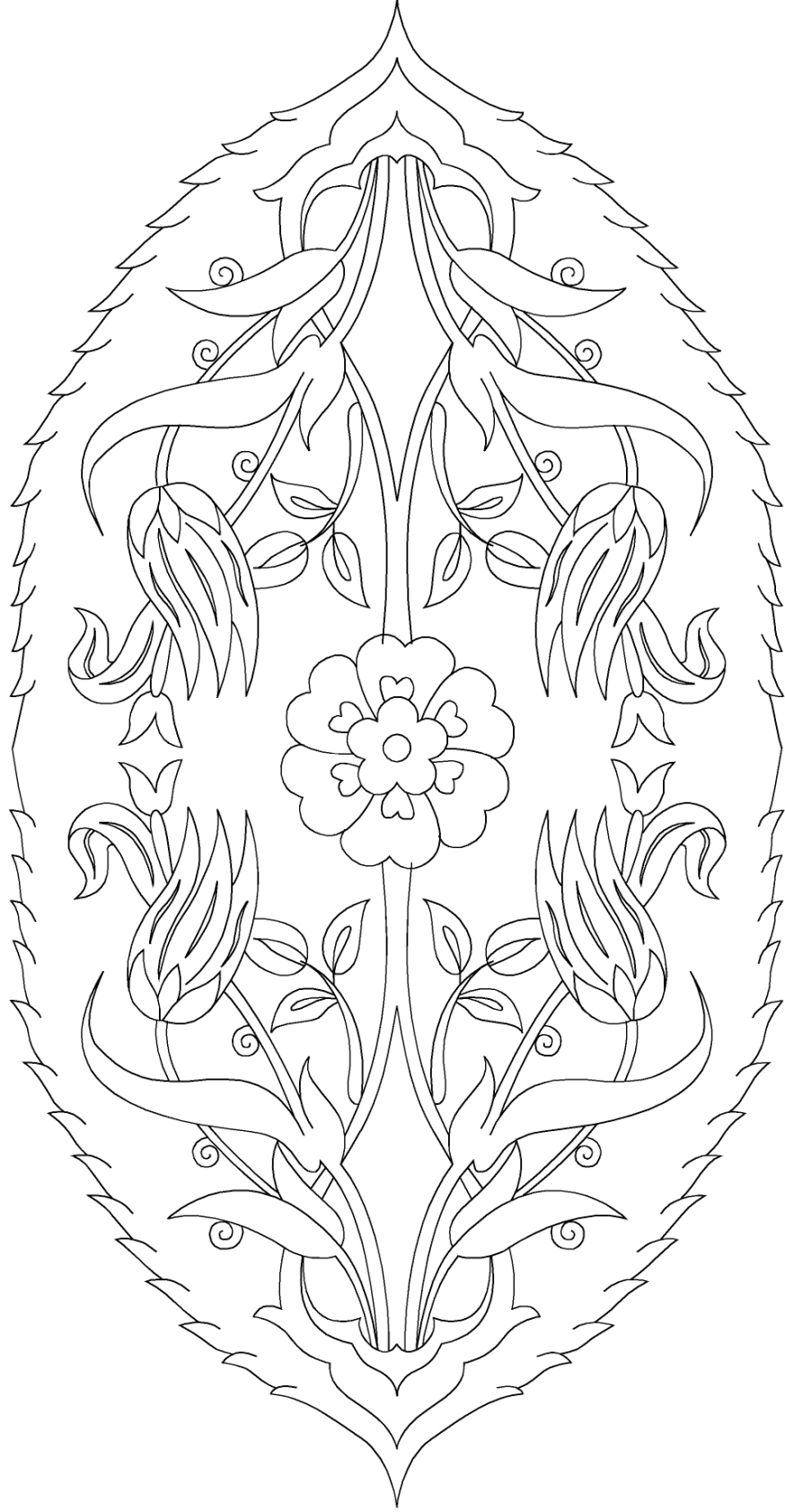
Ek-3 Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

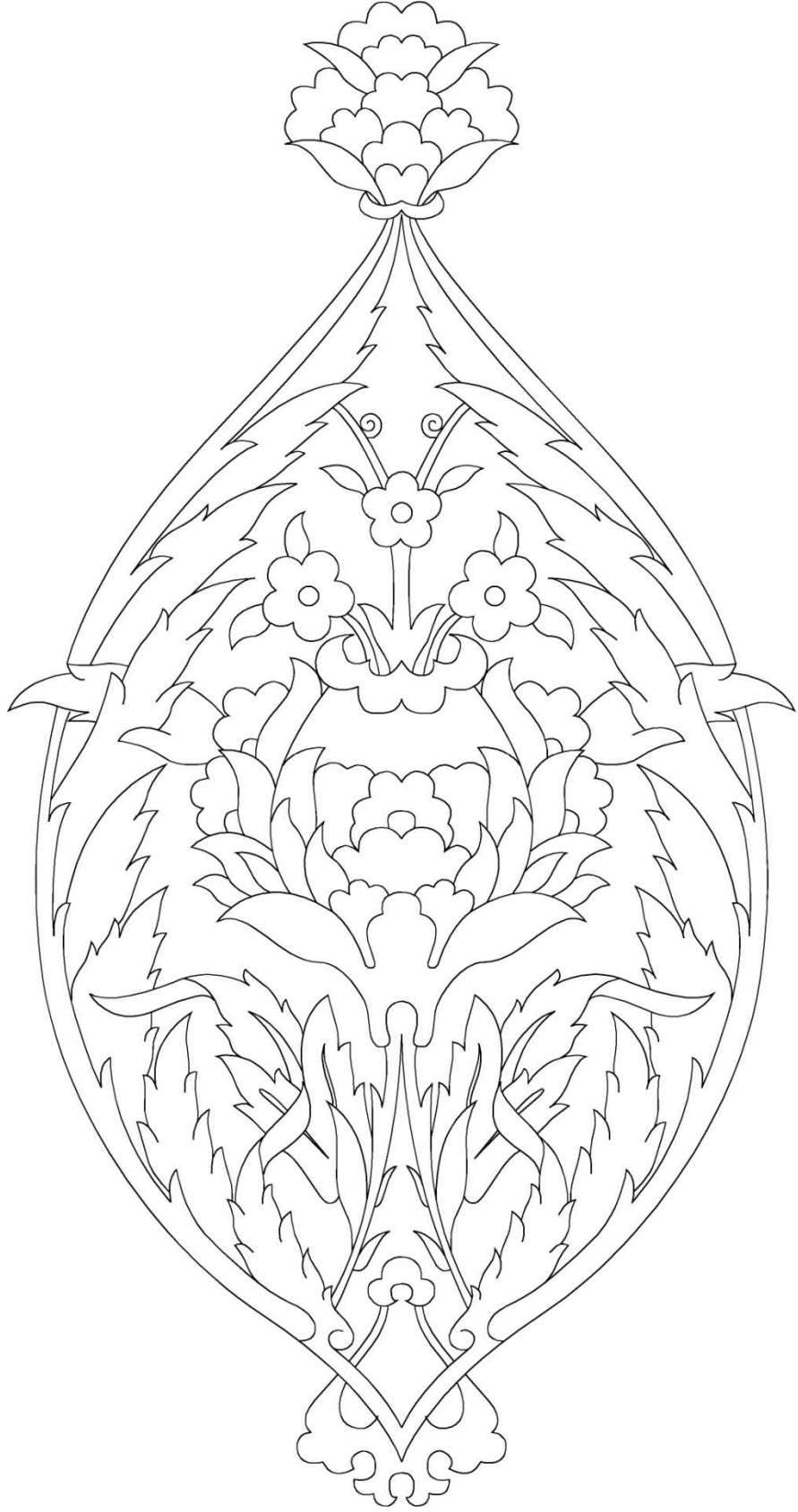
Ek-4 Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

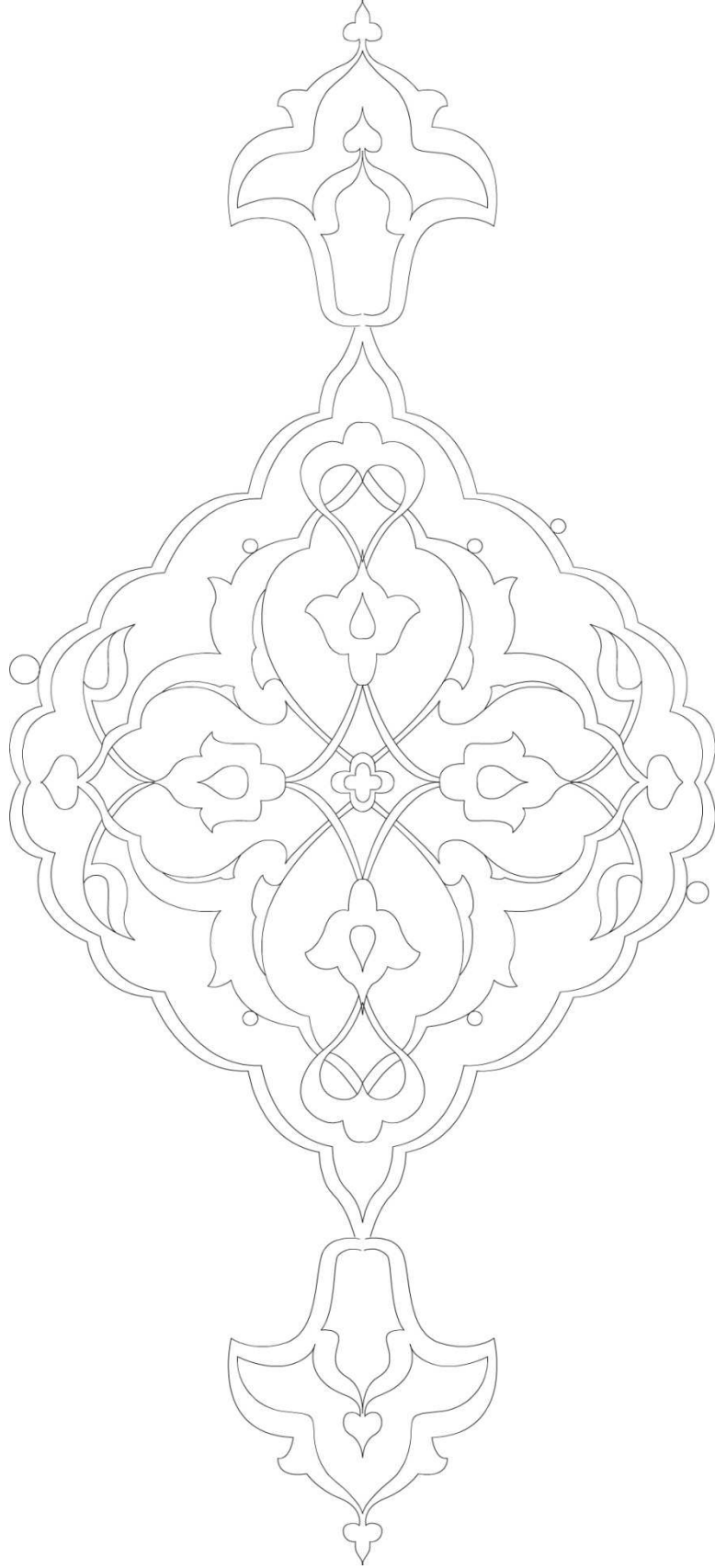
Ek-5 Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

Ek-6 Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

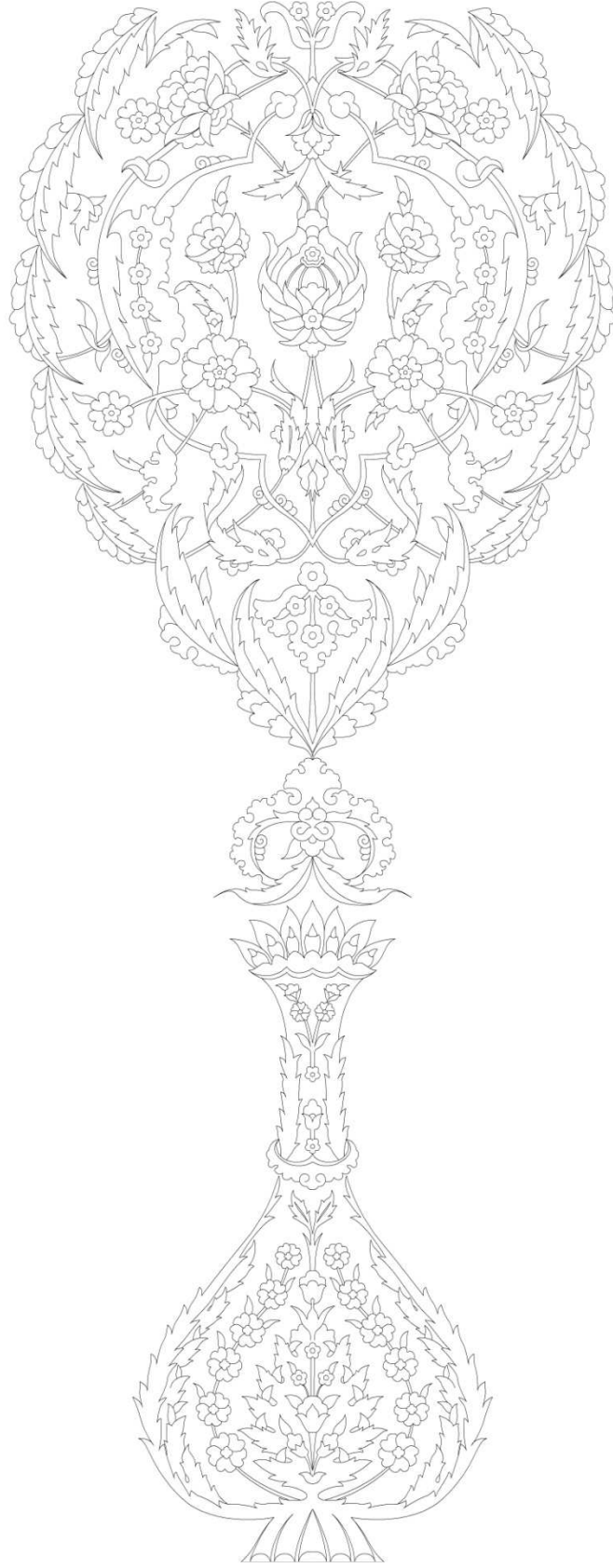

Ek-7 Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

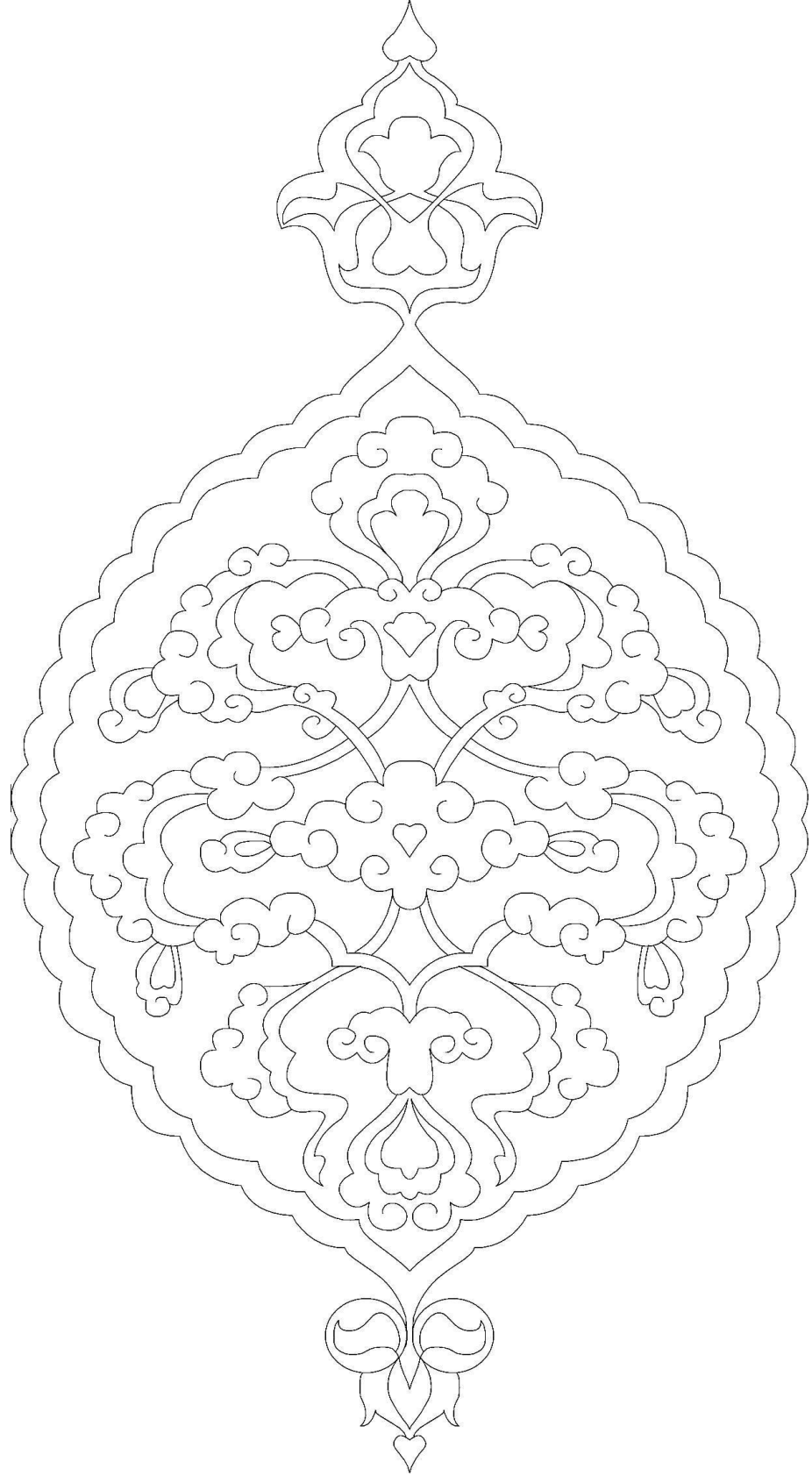

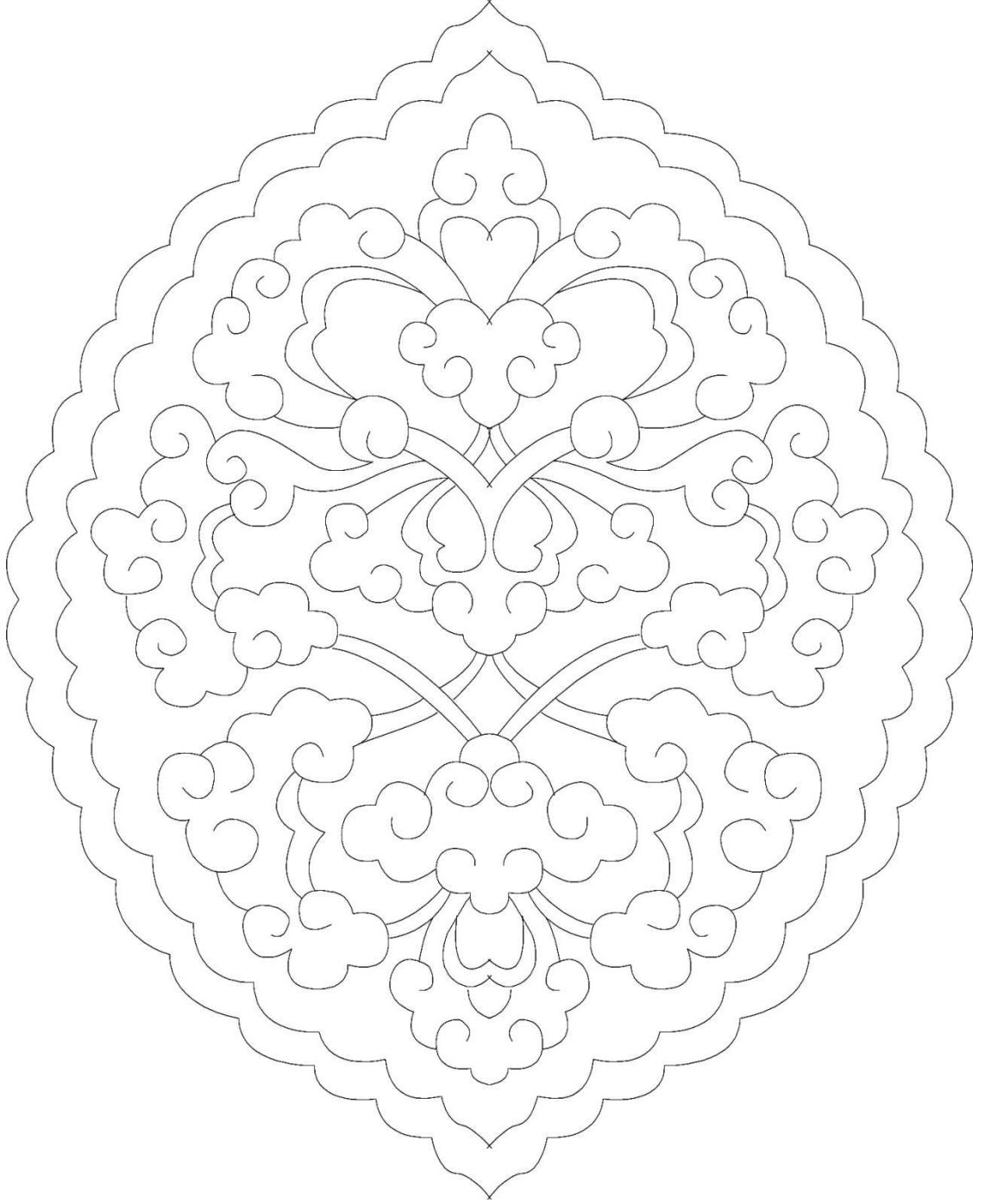
Ek-8 Eyüp Sultan Türbesi (İstanbul)

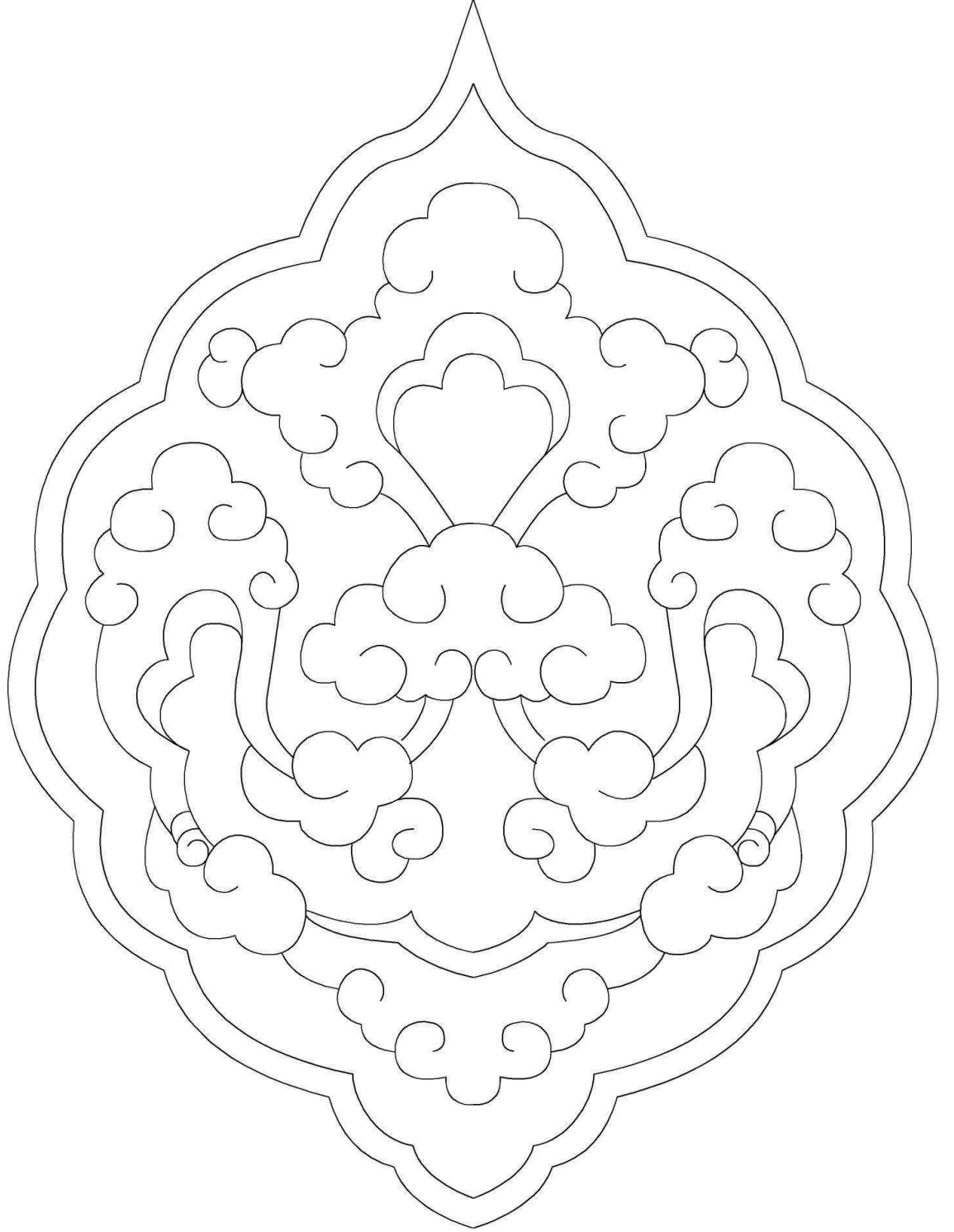
Ek-9 Süleymaniye Camii (İstanbul)

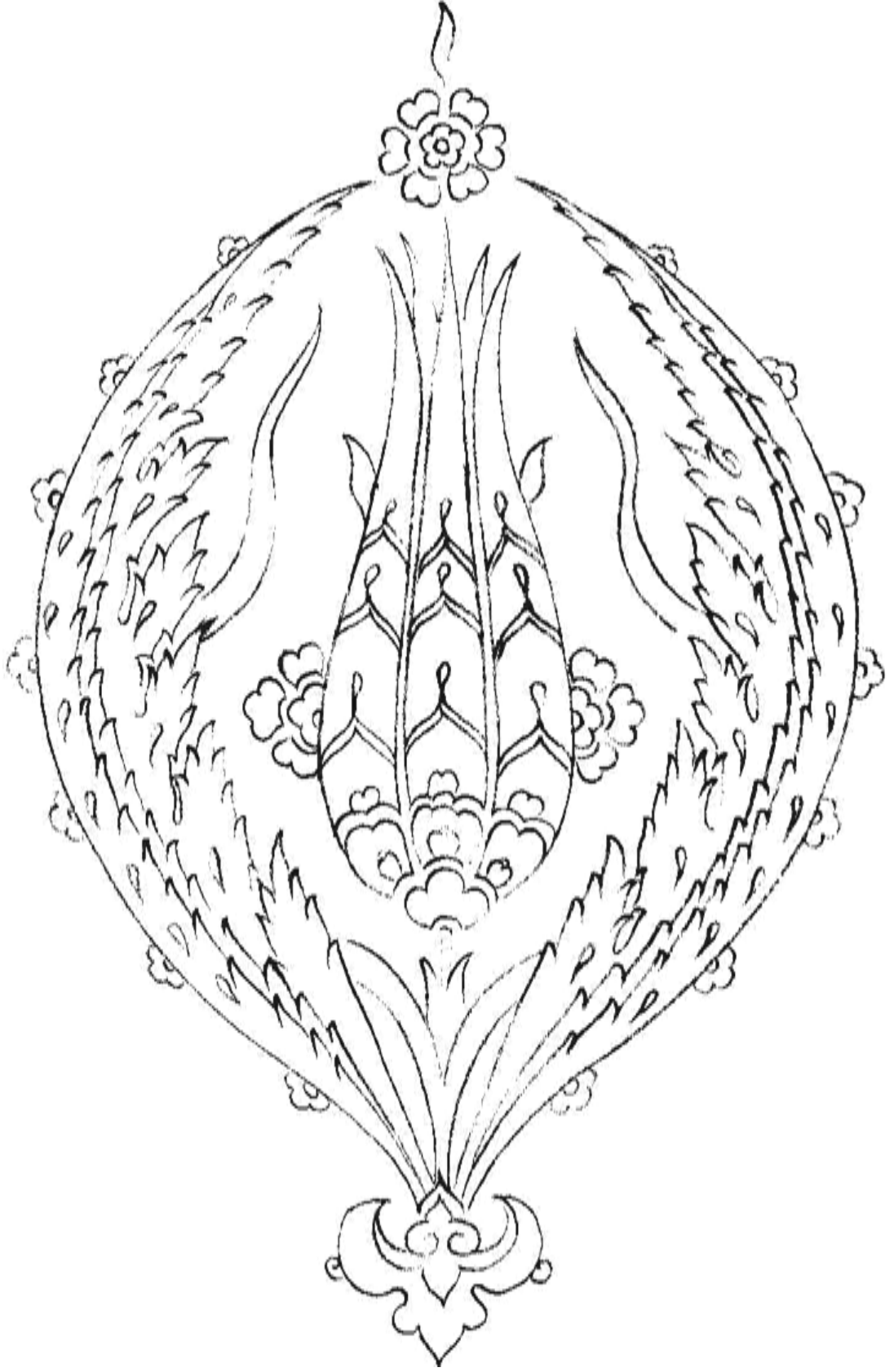
Ek-10 Süleymaniye Camii (İstanbul)

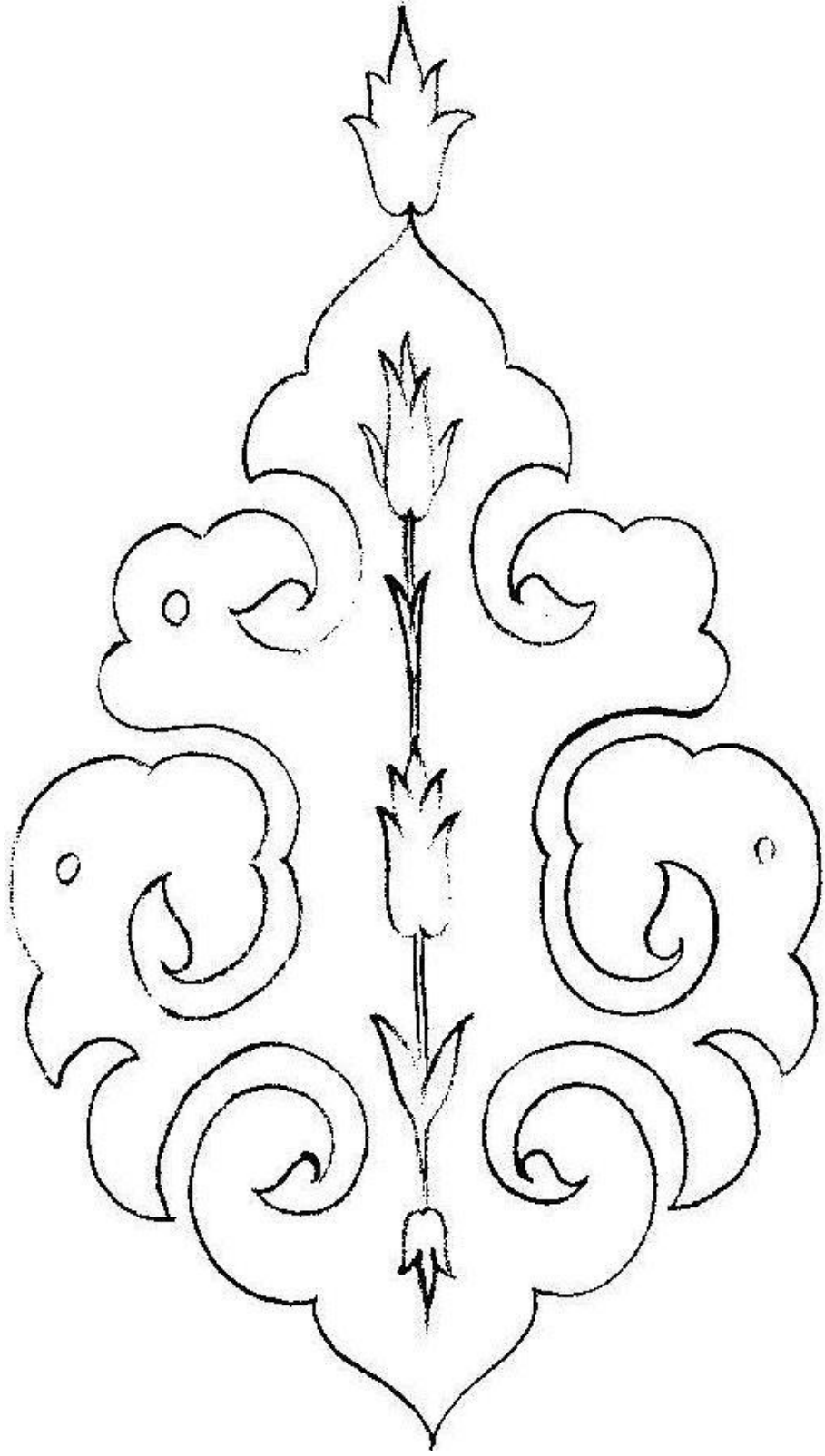
Ek-11 Rüstem Paşa Camii (İstanbul-Eminönü)

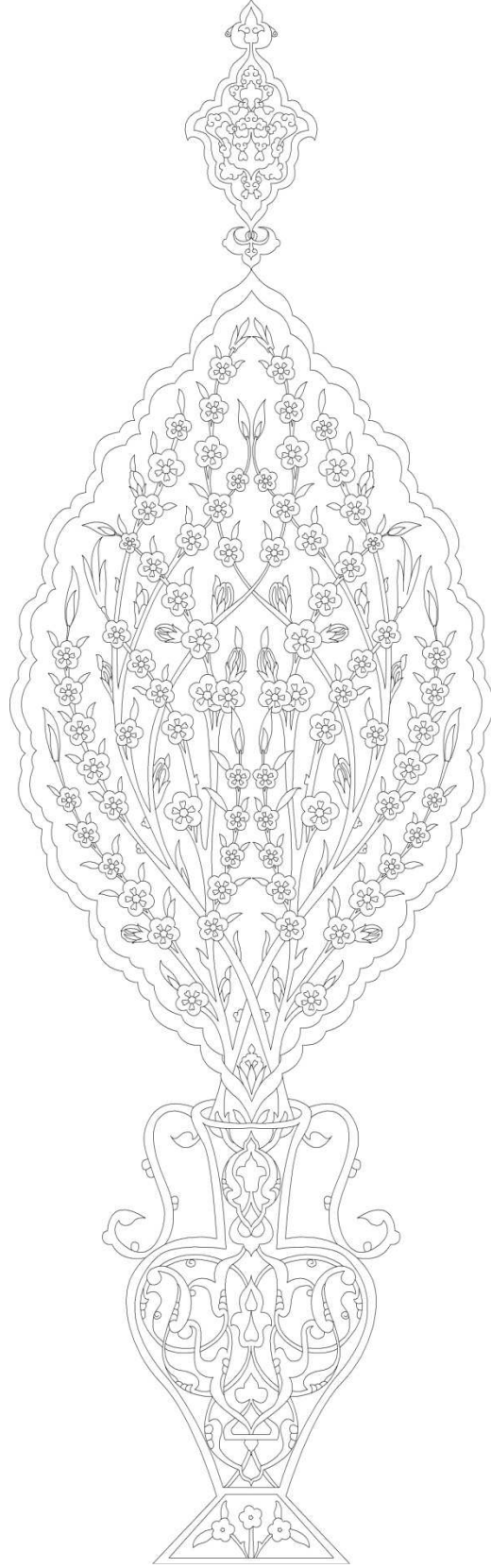
Ek-12 Rüstem Paşa Camii (İstanbul-Eminönü)

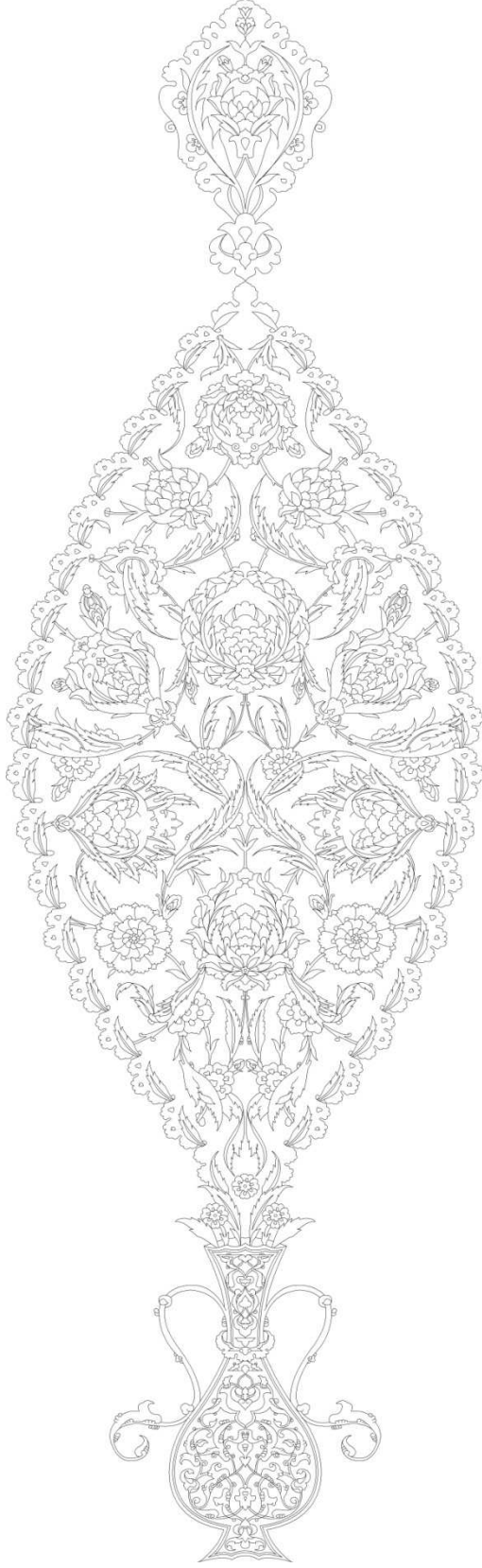
Ek-13 Rüstem Paşa Camii (İstanbul-Eminönü)

Ek-14 Rüstem Paşa Camii (İstanbul-Eminönü)

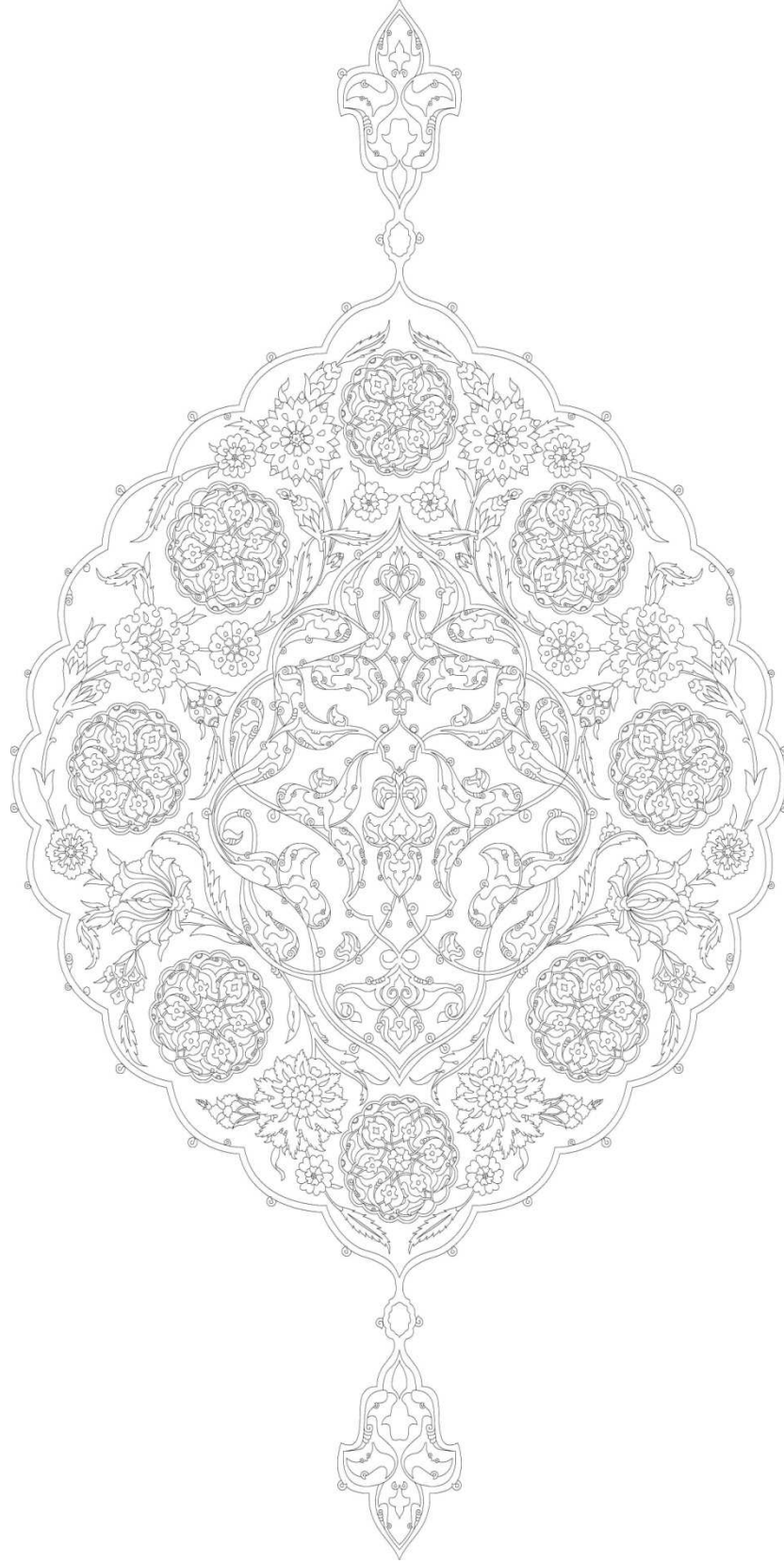

Ek-15 Rüstem Paşa Türbesi (İstanbul)

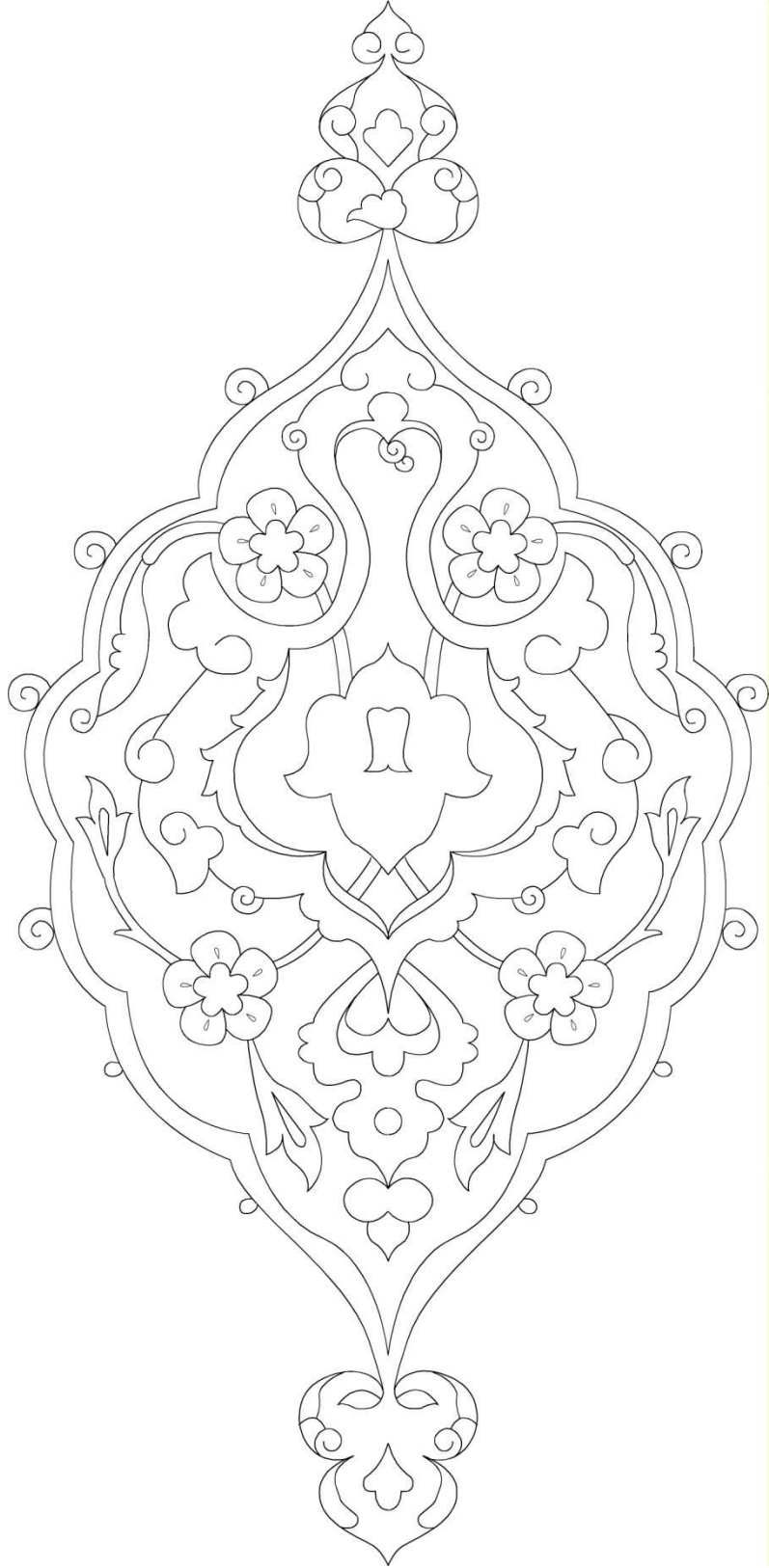

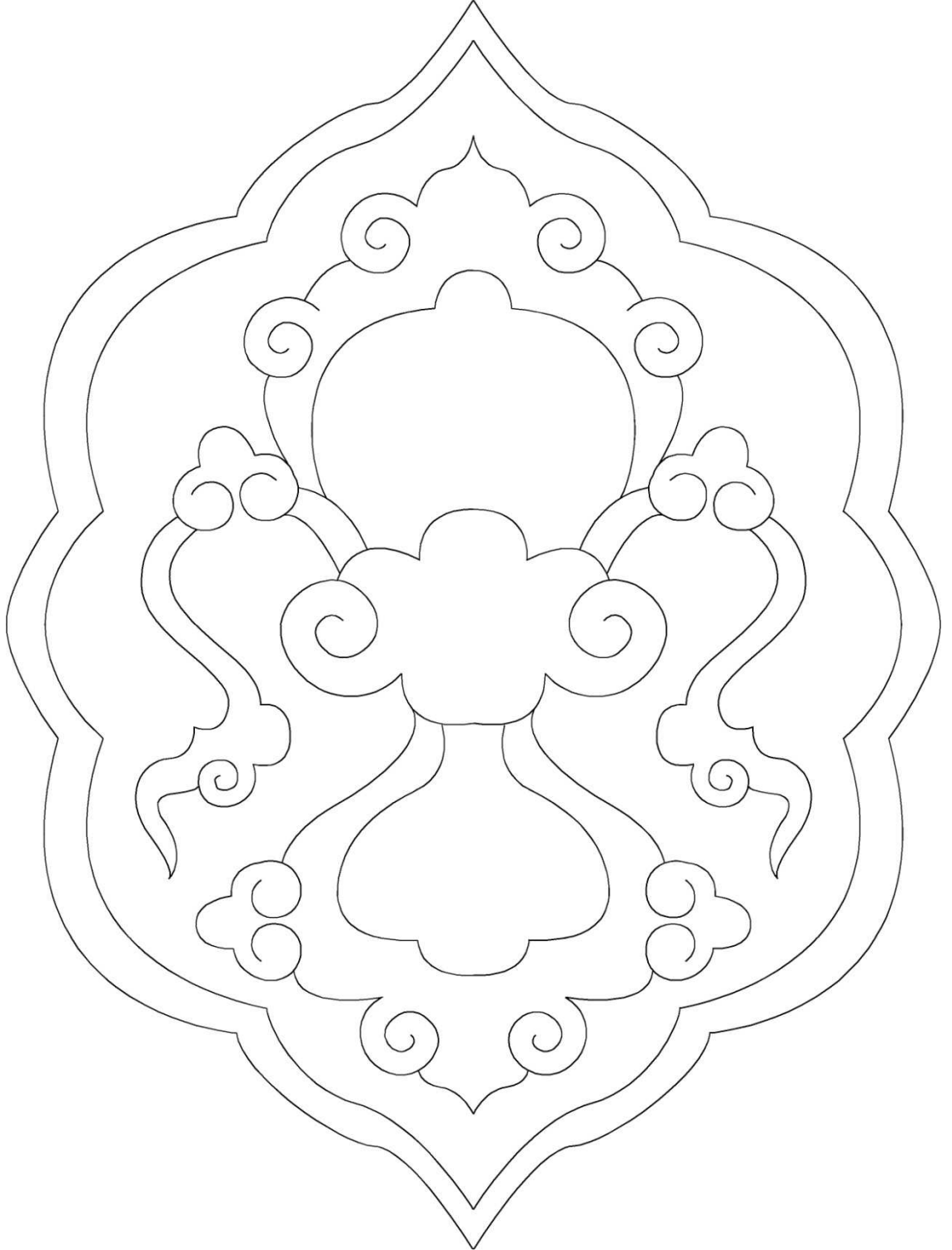
Ek-16 Kanuni Sultan Süleyman Türbesi (İstanbul)

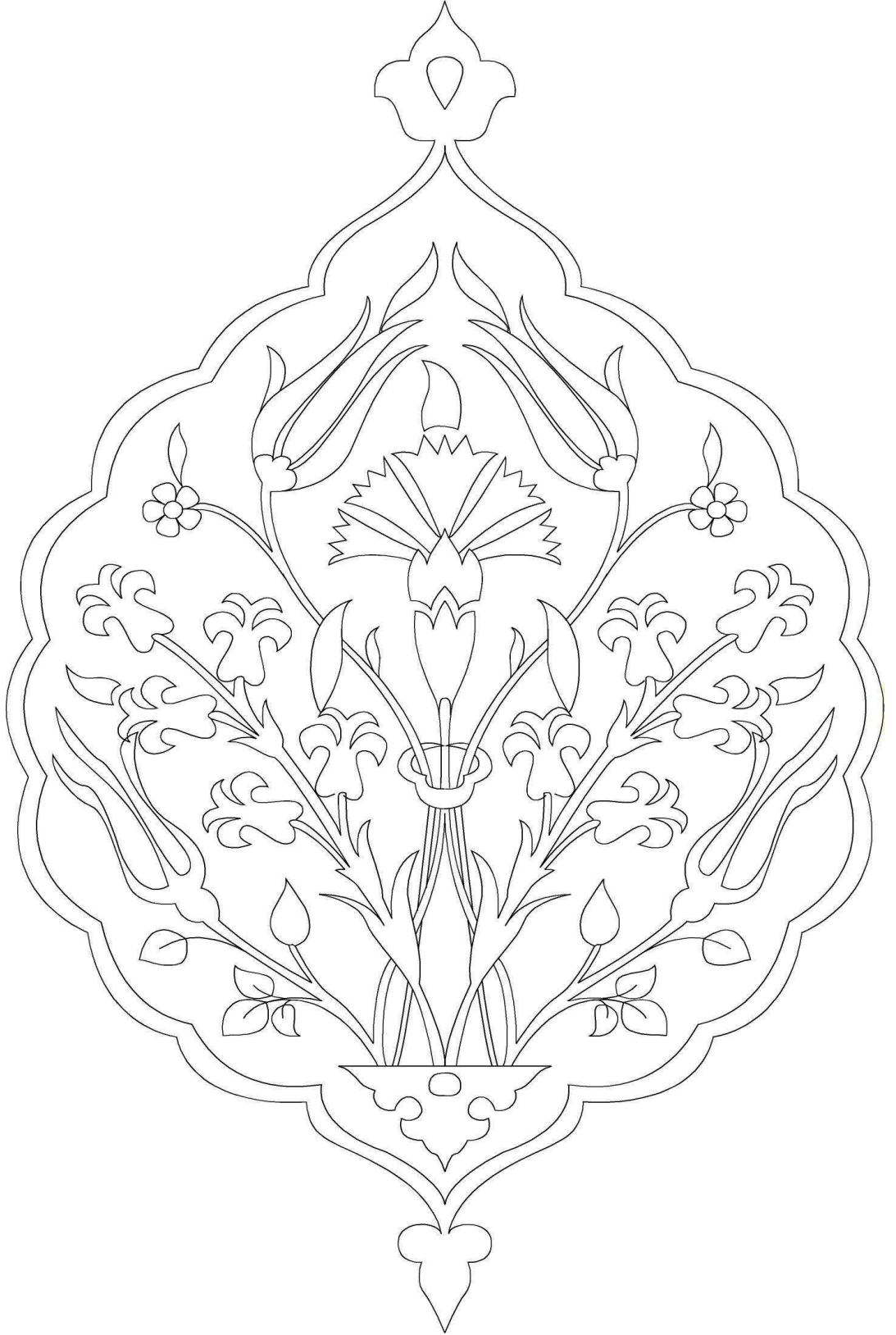
Ek-17 Kuyucu Murat Paşa Camii (Antalya)

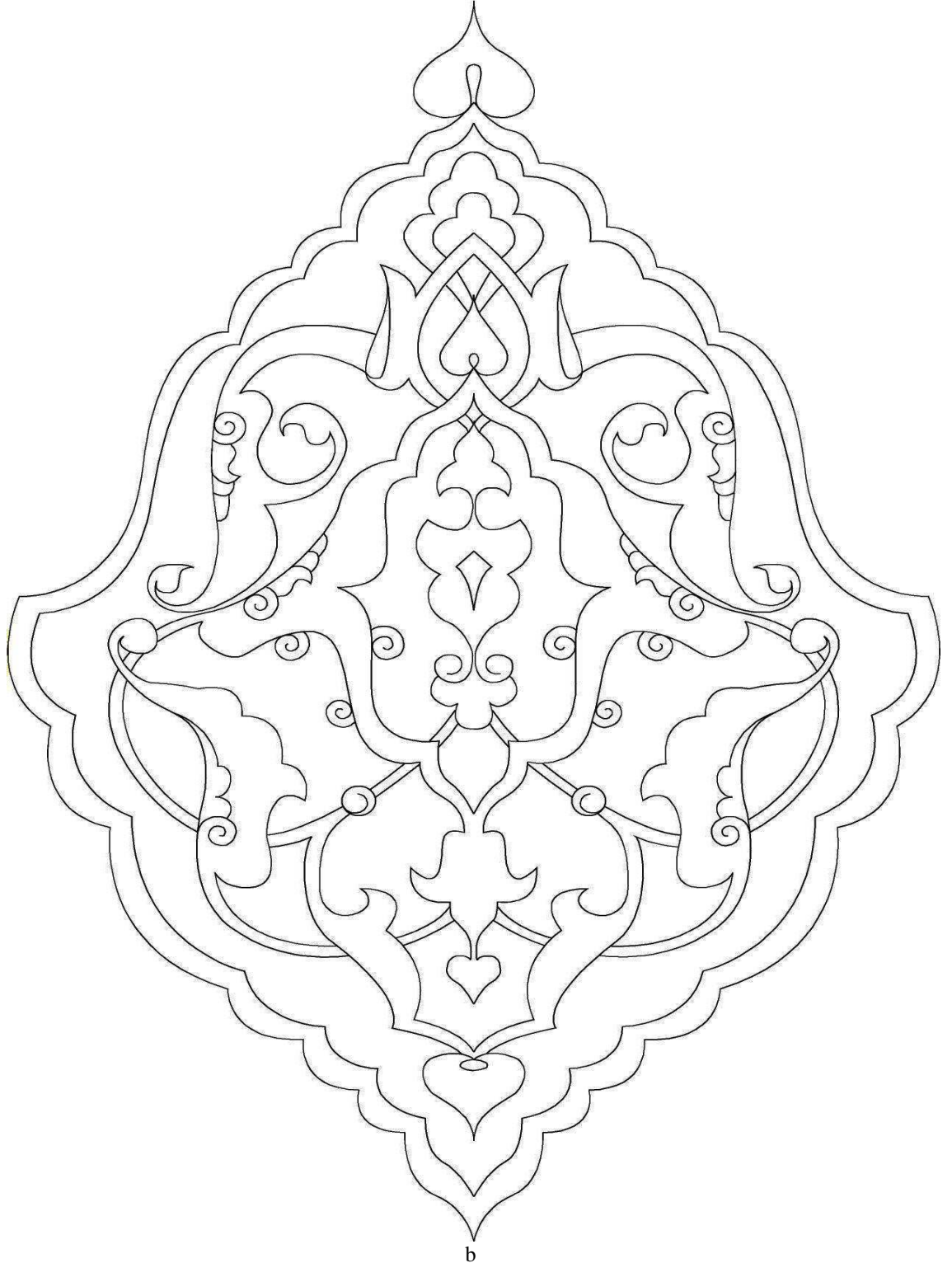
Ek-18 Kuyucu Murat Paşa Camii (Antalya)

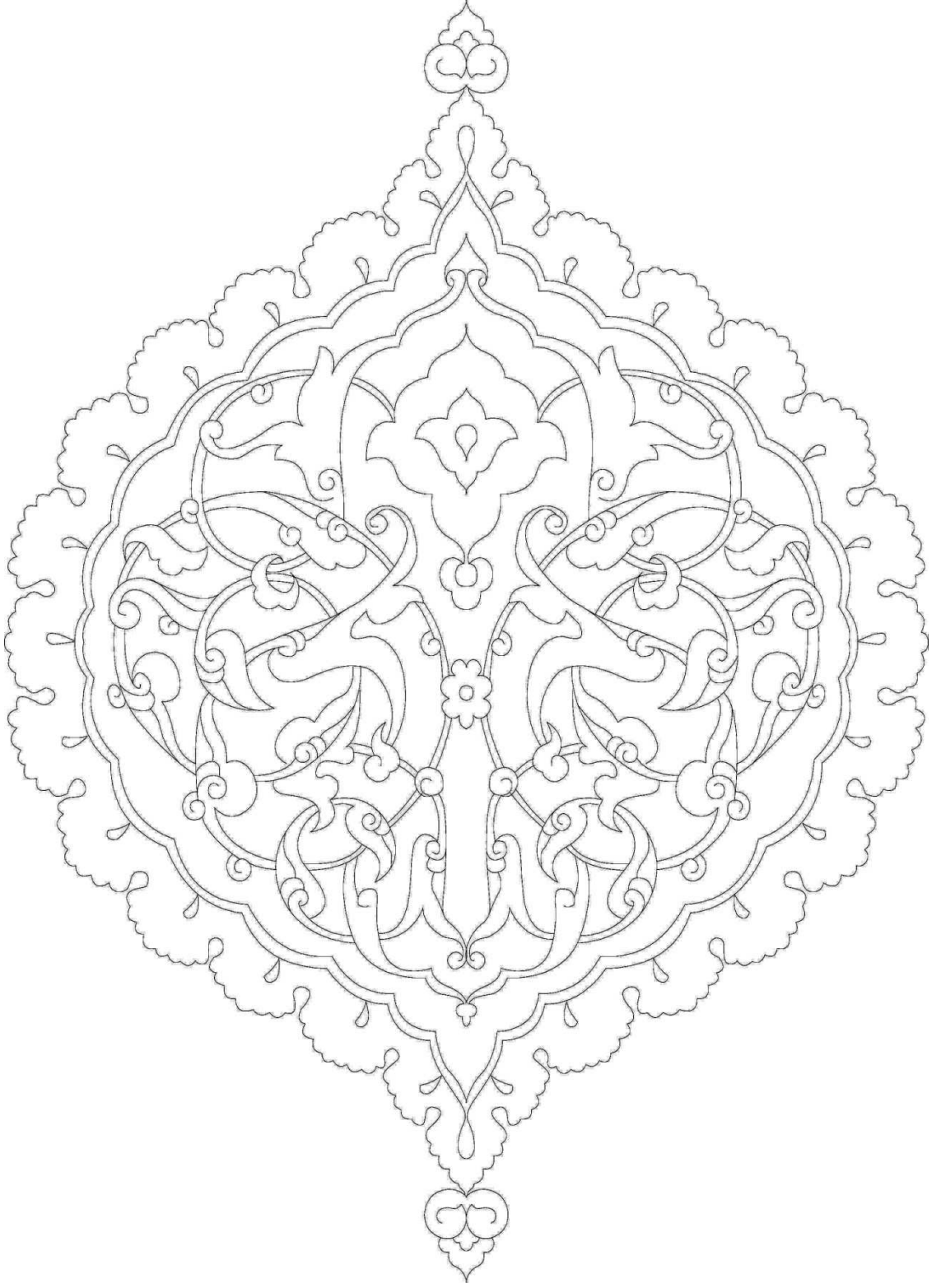
Ek-19 Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

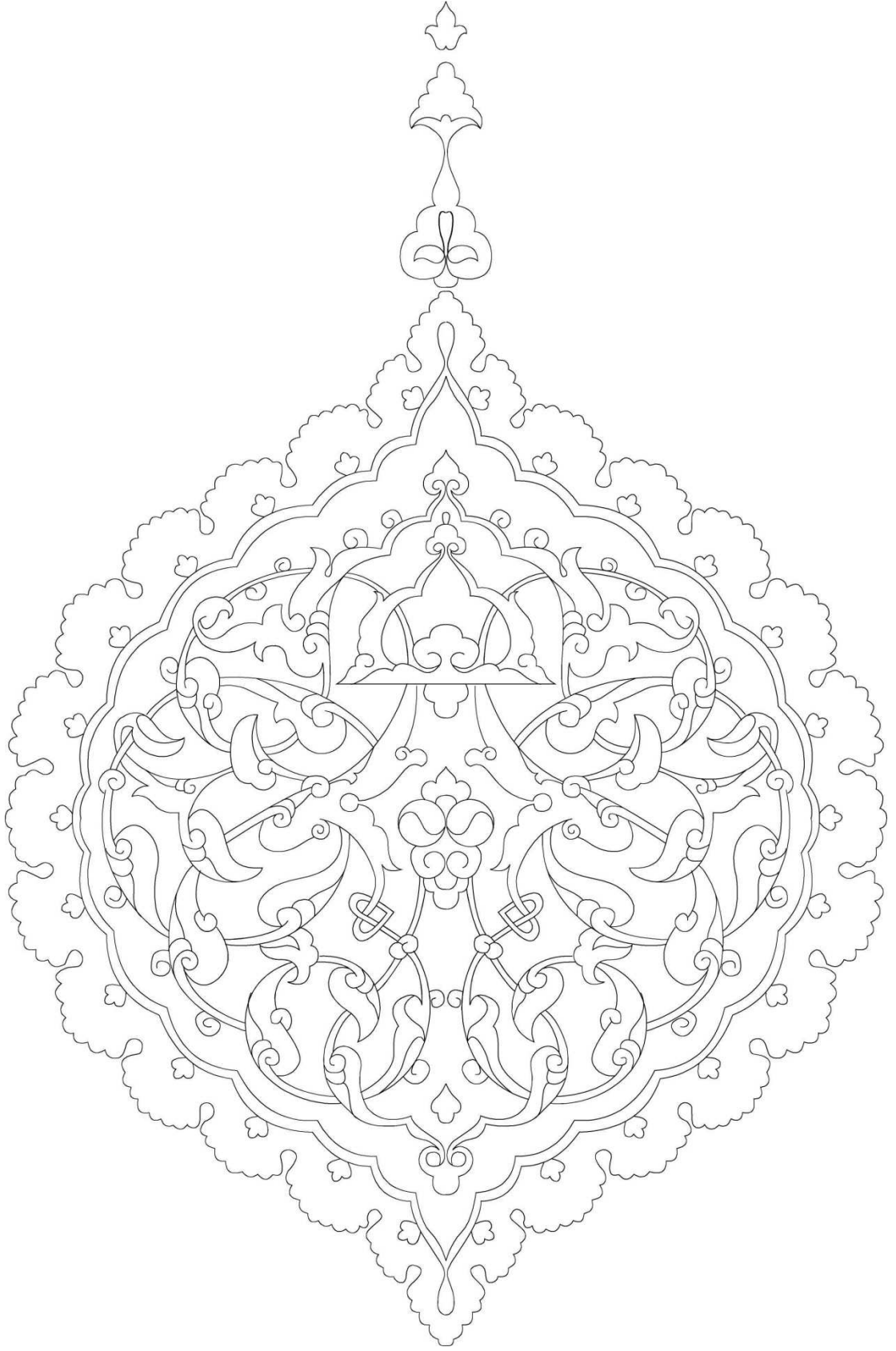
Ek-20 Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

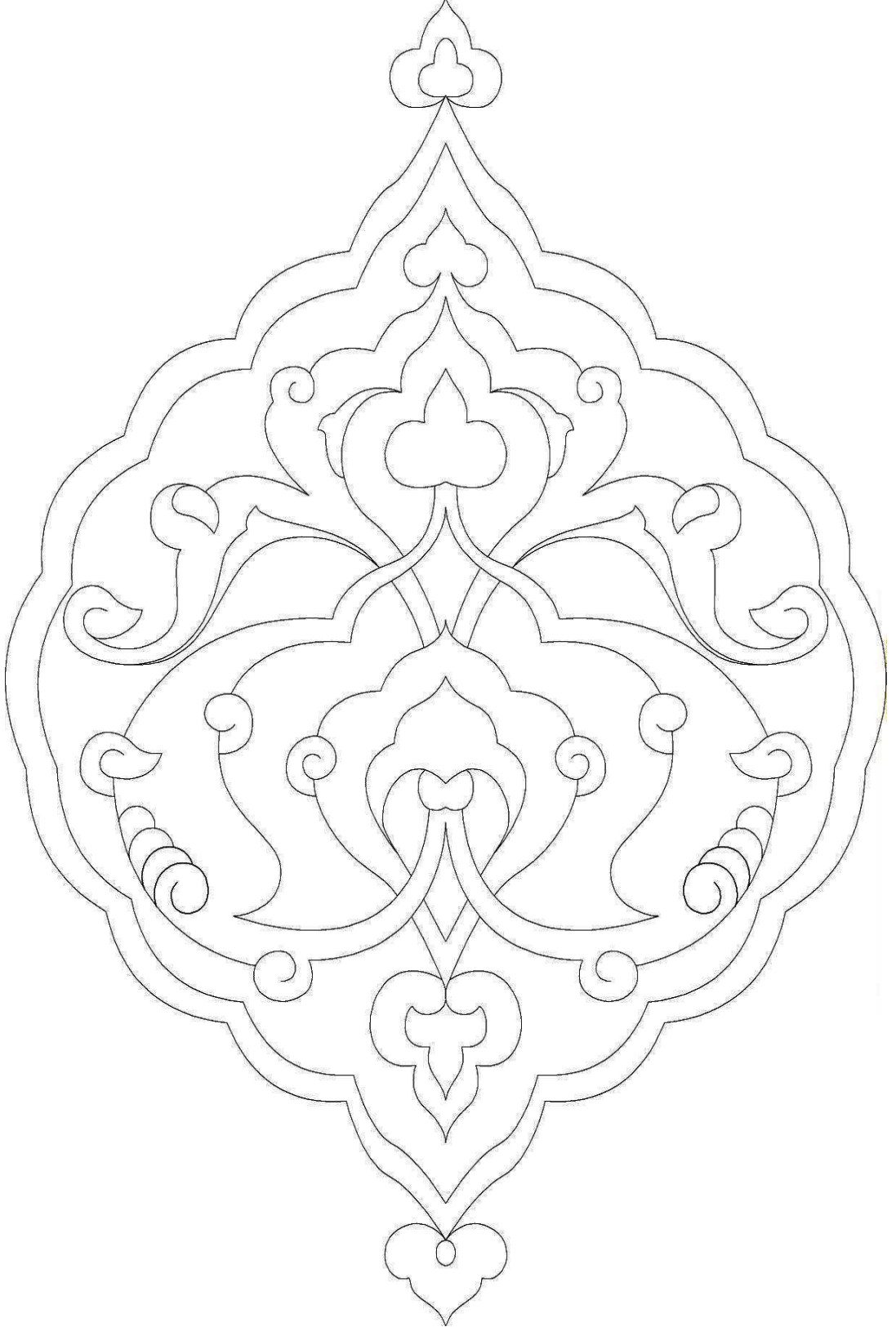
Ek-21 Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

Ek-22 Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

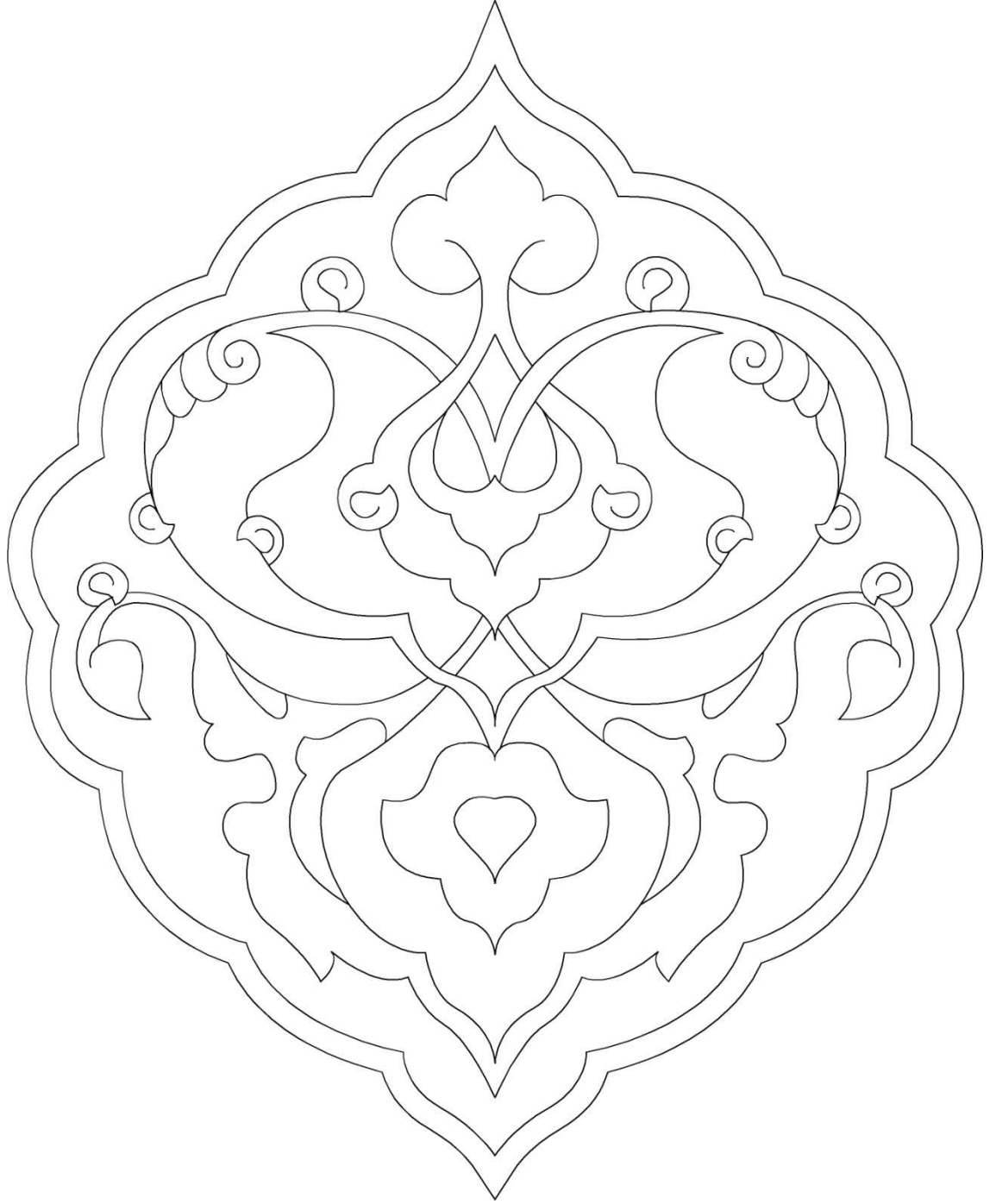

Ek-23 Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

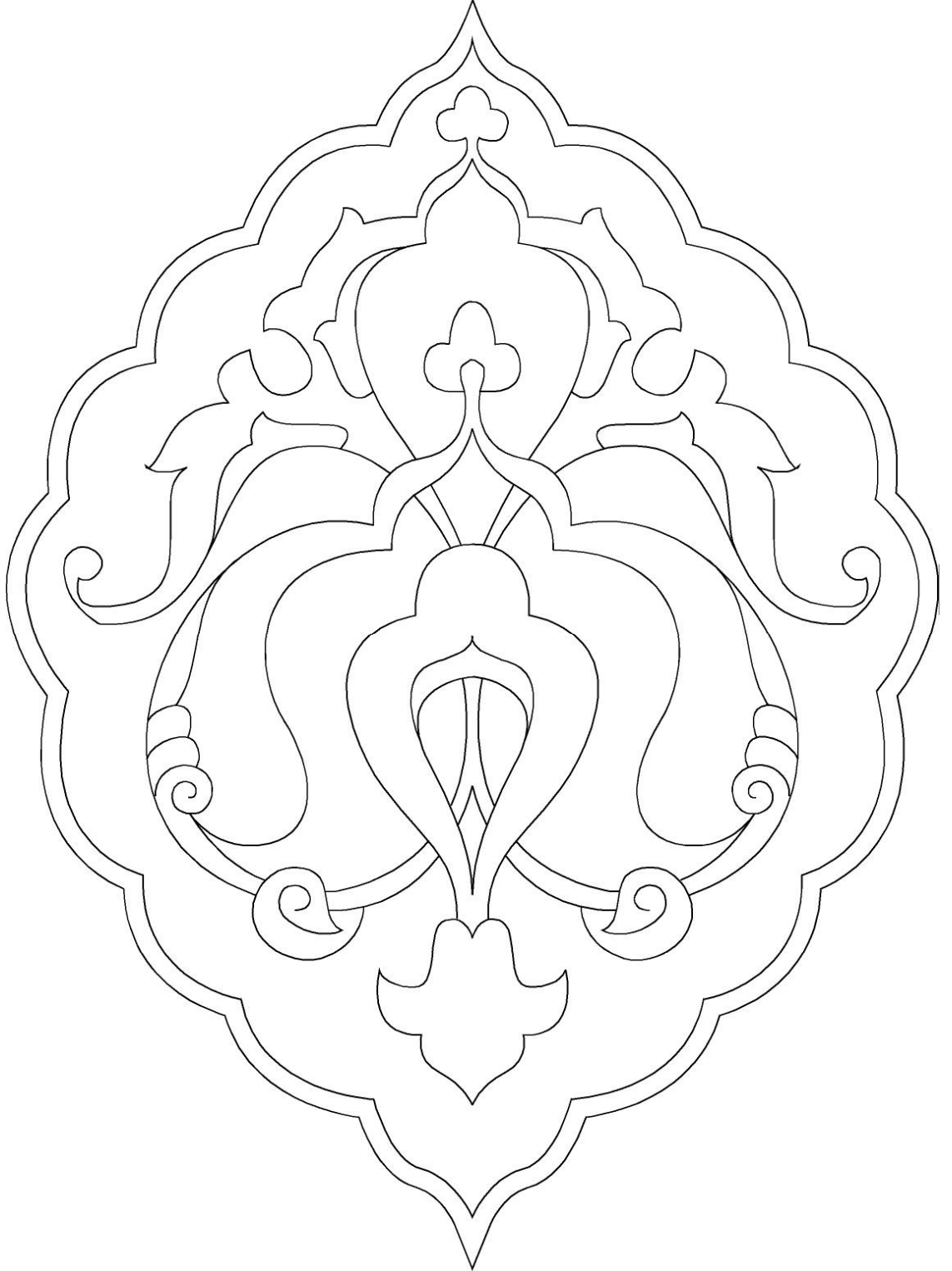

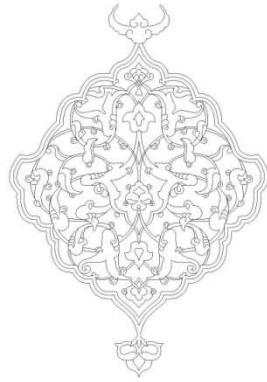
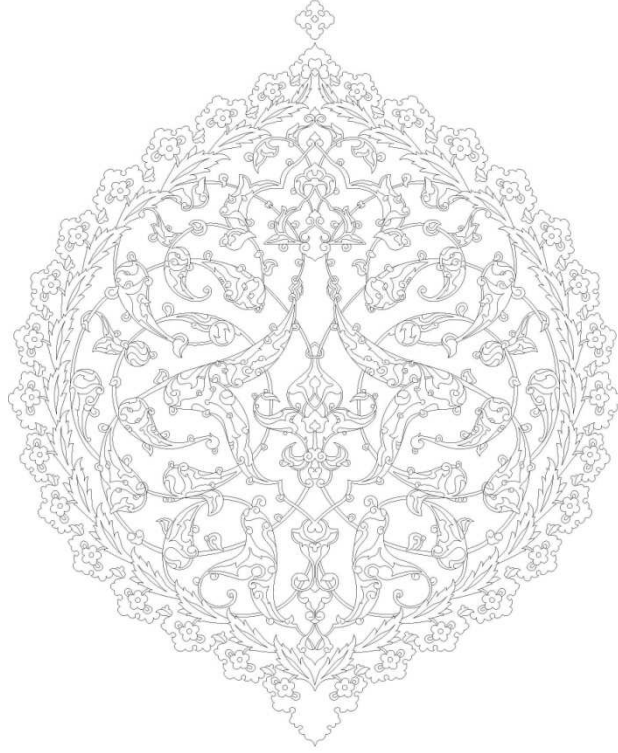
Ek-24 Kadirga Sokullu Mehmet Paşa Camii (İstanbul)

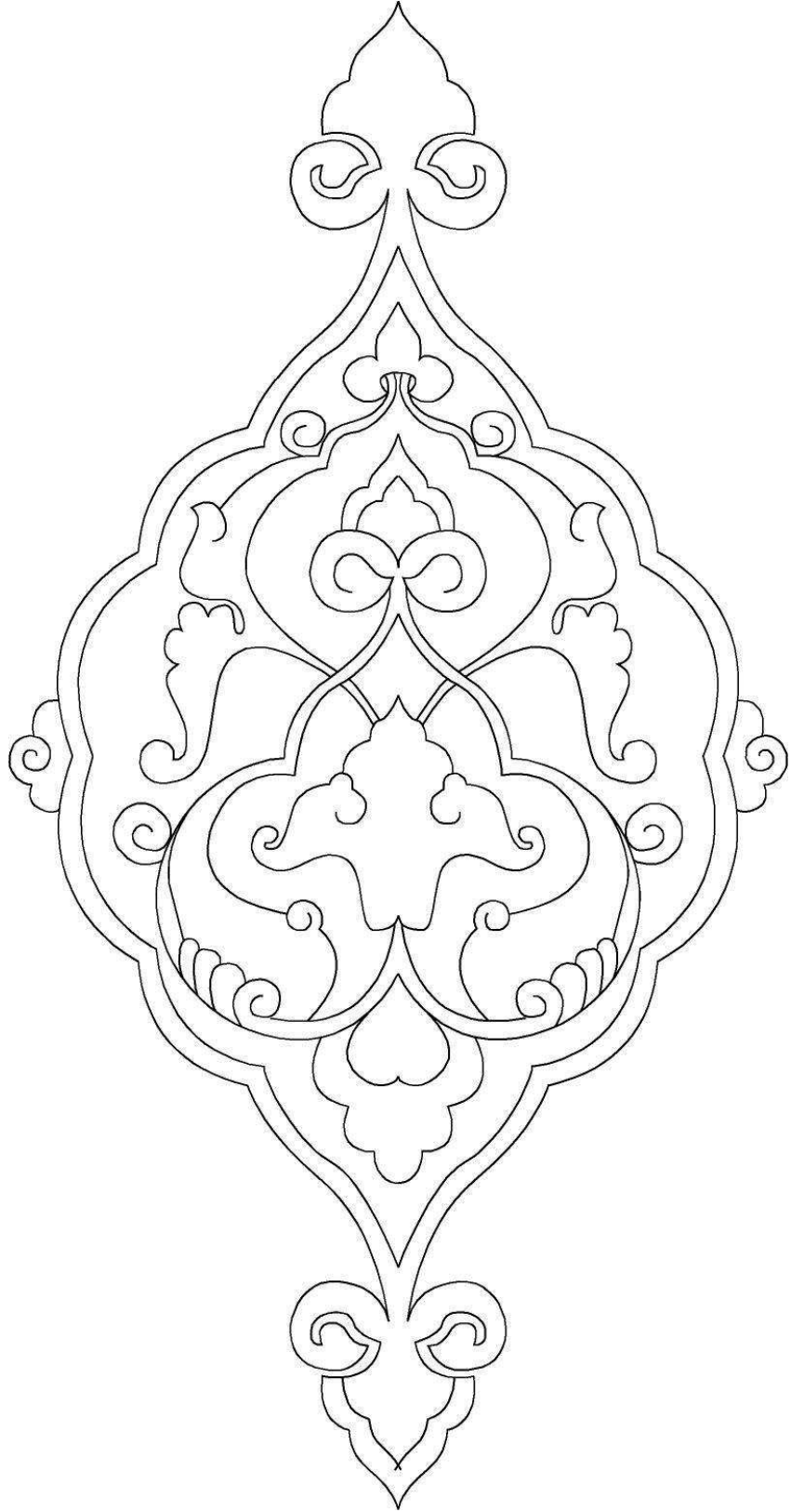
Ek-25 Mustafa-i Cedit Türbesi (Bursa)

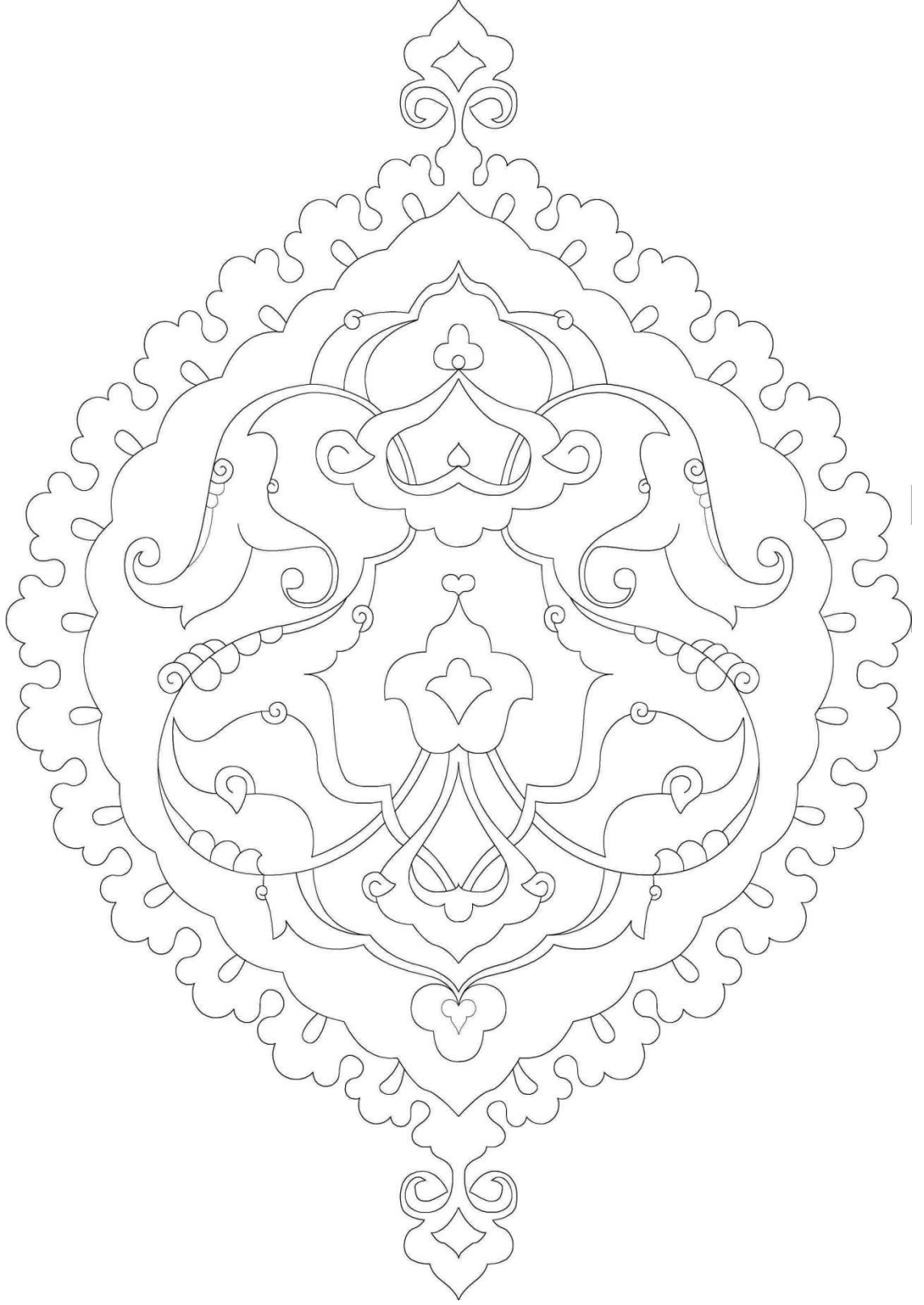
Ek-26 Selimiye Camii (Edirne)

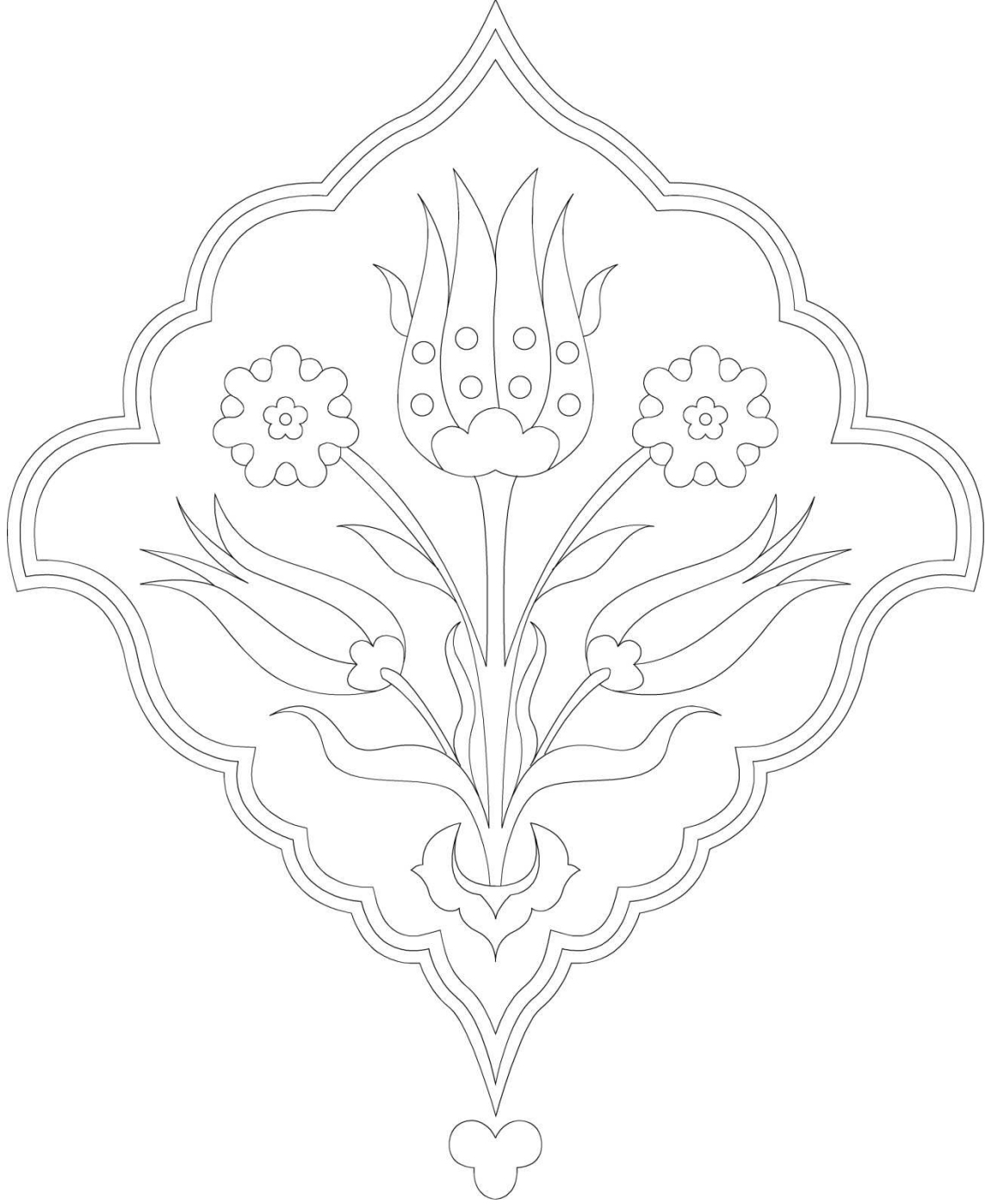
Ek-27 Selimiye Camii (Edirne)

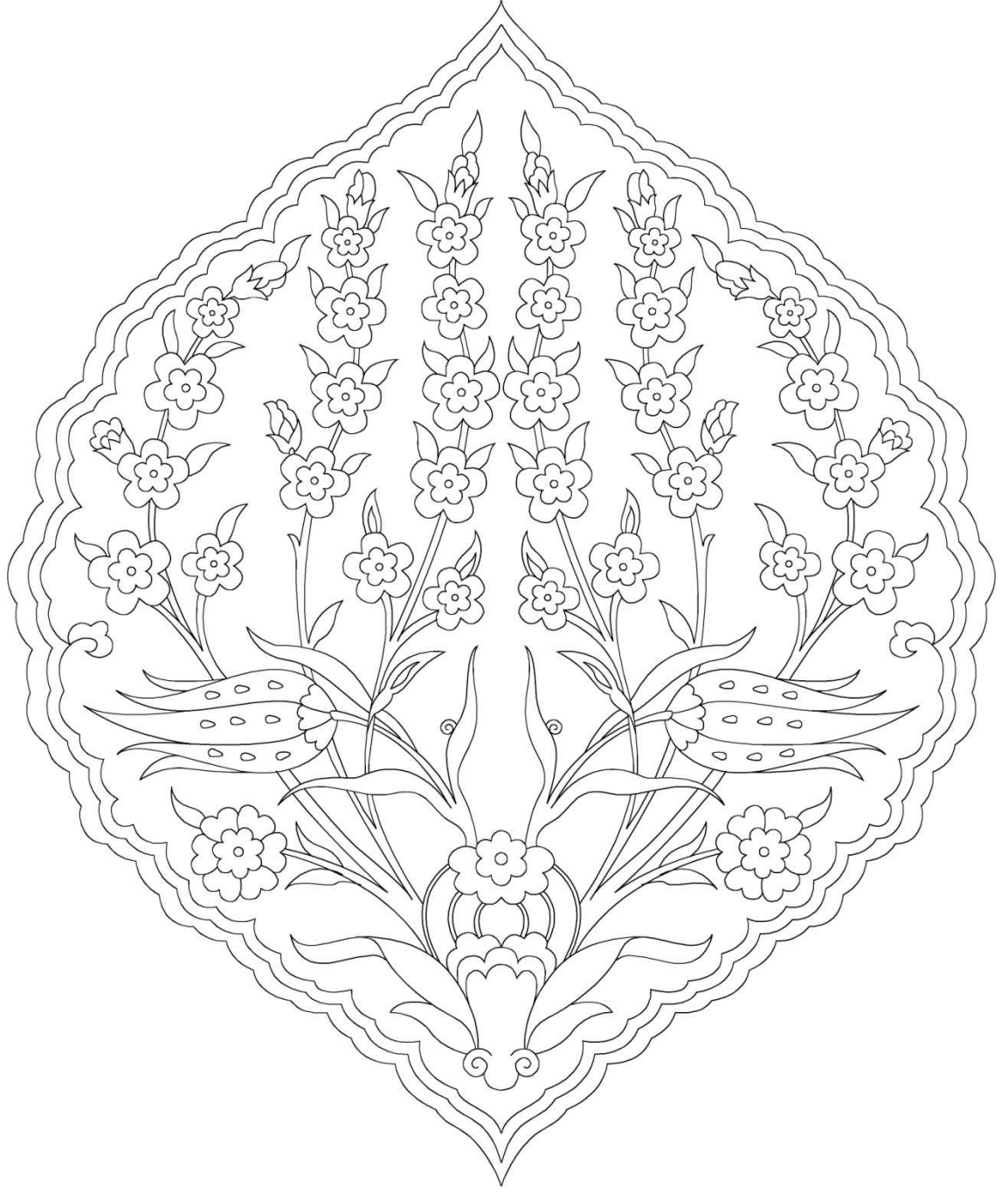
Ek-28 Selimiye Camii (Edirne)

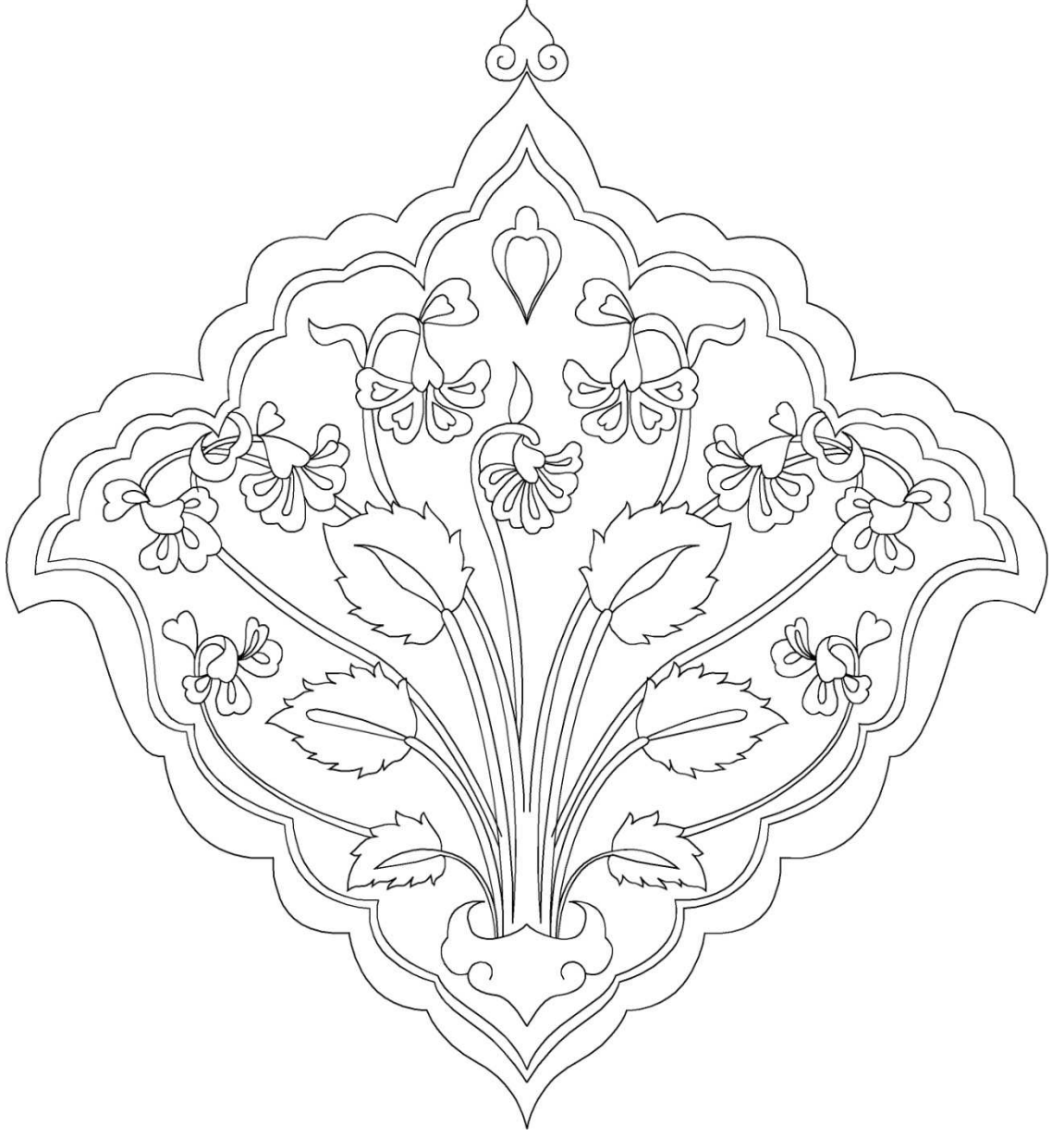
Ek-29 Selimiye Camii (Edirne)

Ek-30 Selimiye Camii (Edirne)

Ek-31 Selimiye Camii (Edirne)

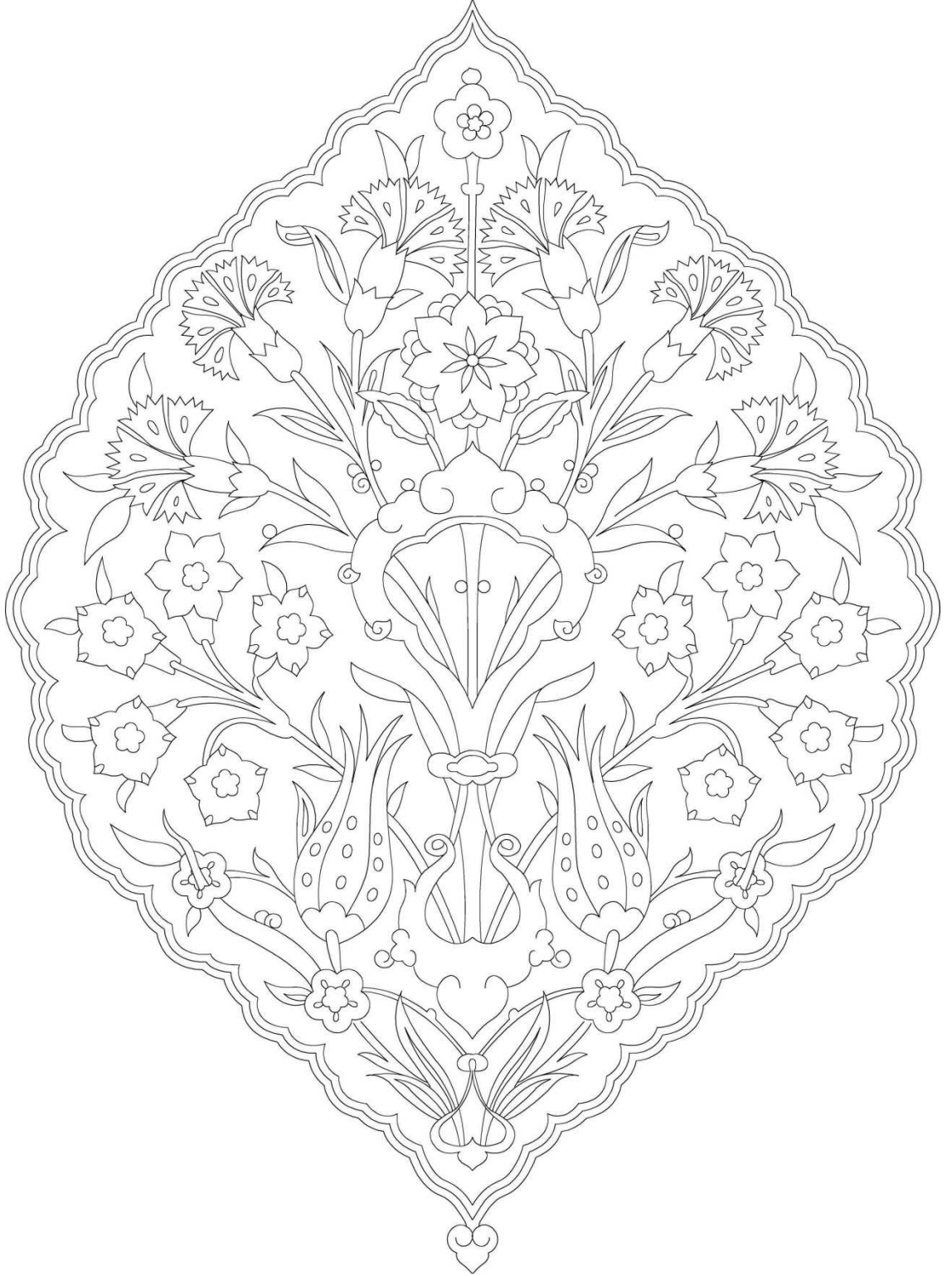
Ek-32 Selimiye Camii (Edirne)

Ek-33 Selimiye Camii (Edirne)

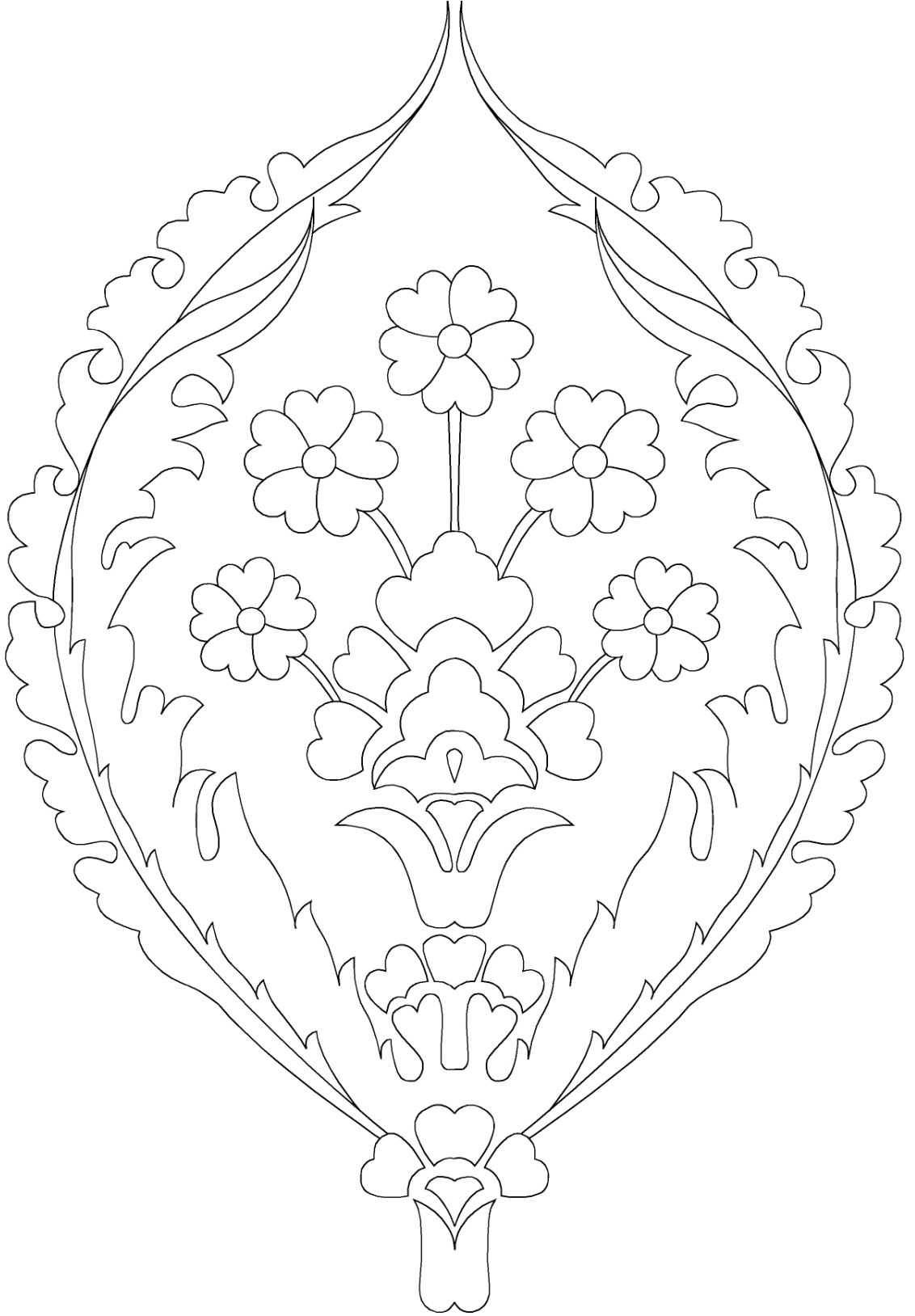
Ek-34 Selimiye Camii (Edirne)

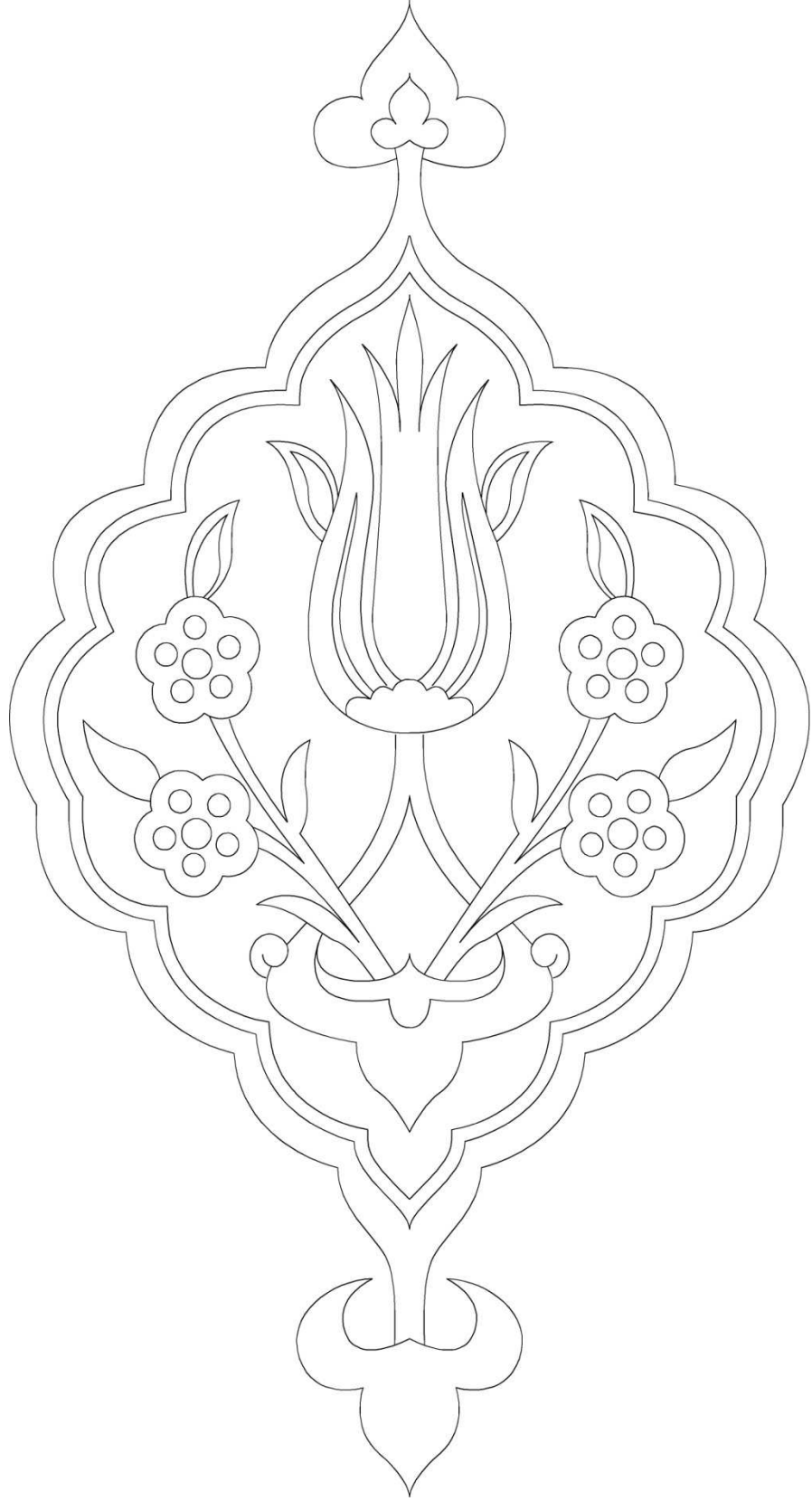
Ek-35 Selimiye Camii (Edirne)

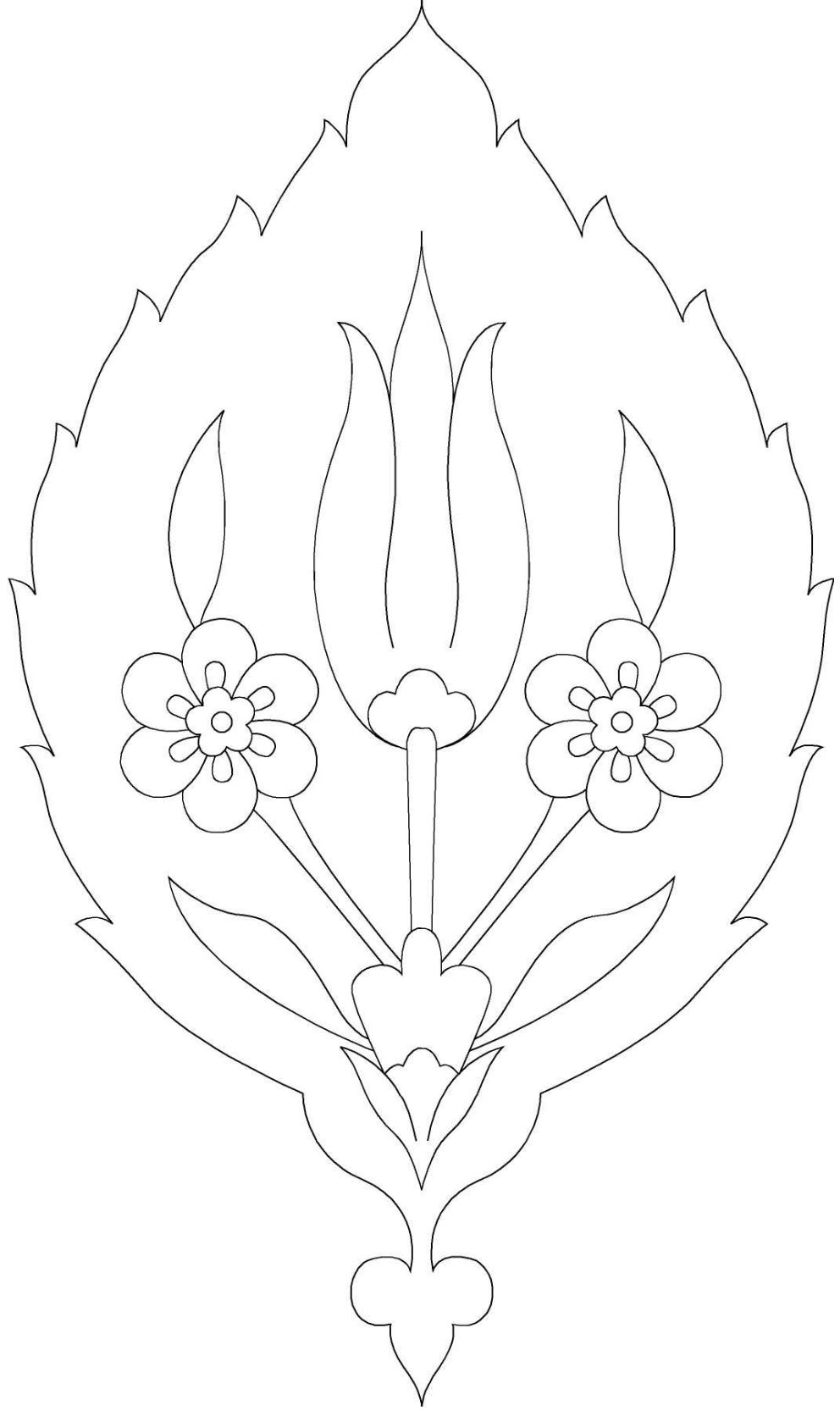
Ek-36 Selimiye Camii (Edirne)

Ek-37 Selimiye Camii (Edirne)

Ek-38 Selimiye Camii (Edirne)

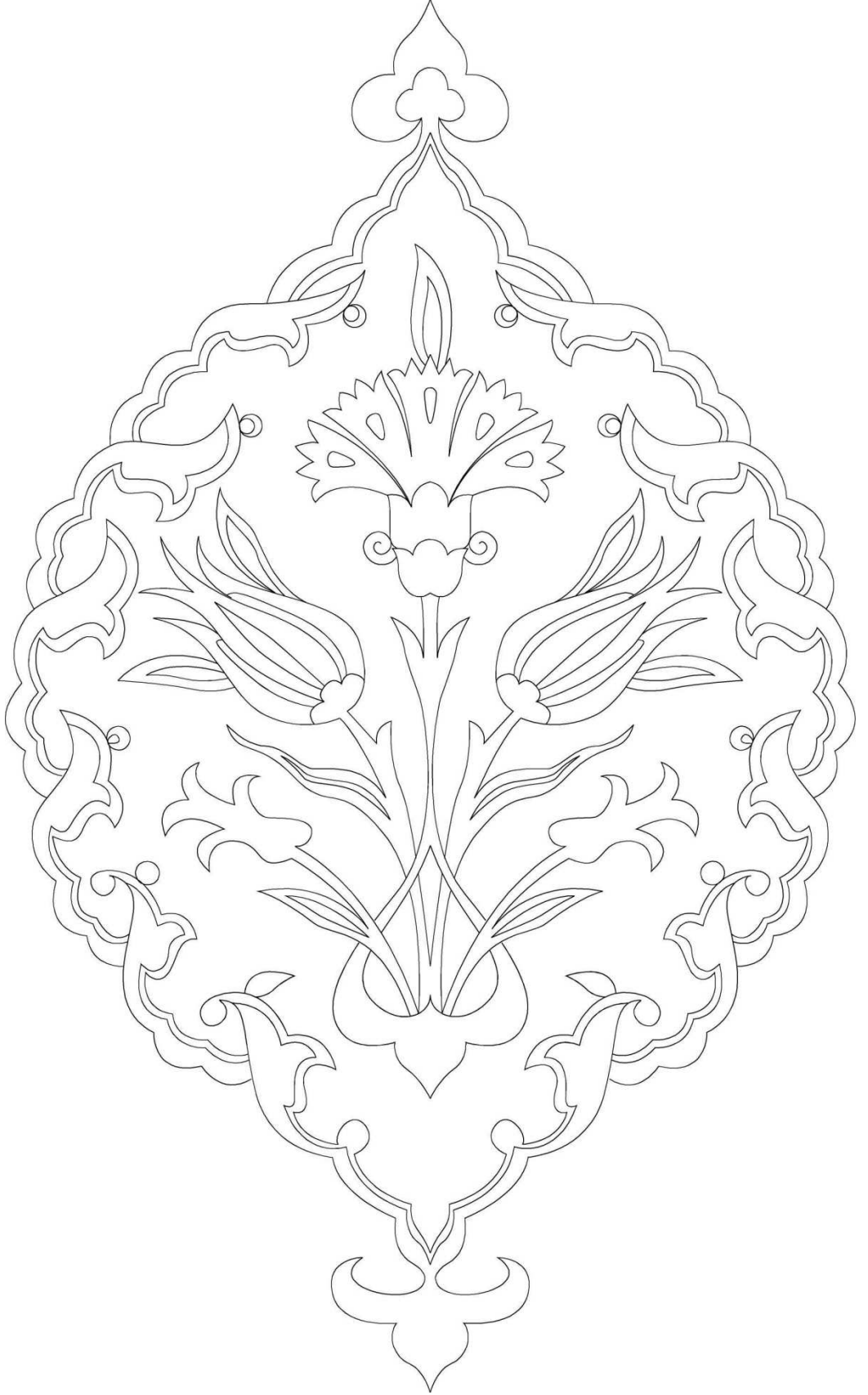

Ek-39 Selimiye Camii (Edirne)

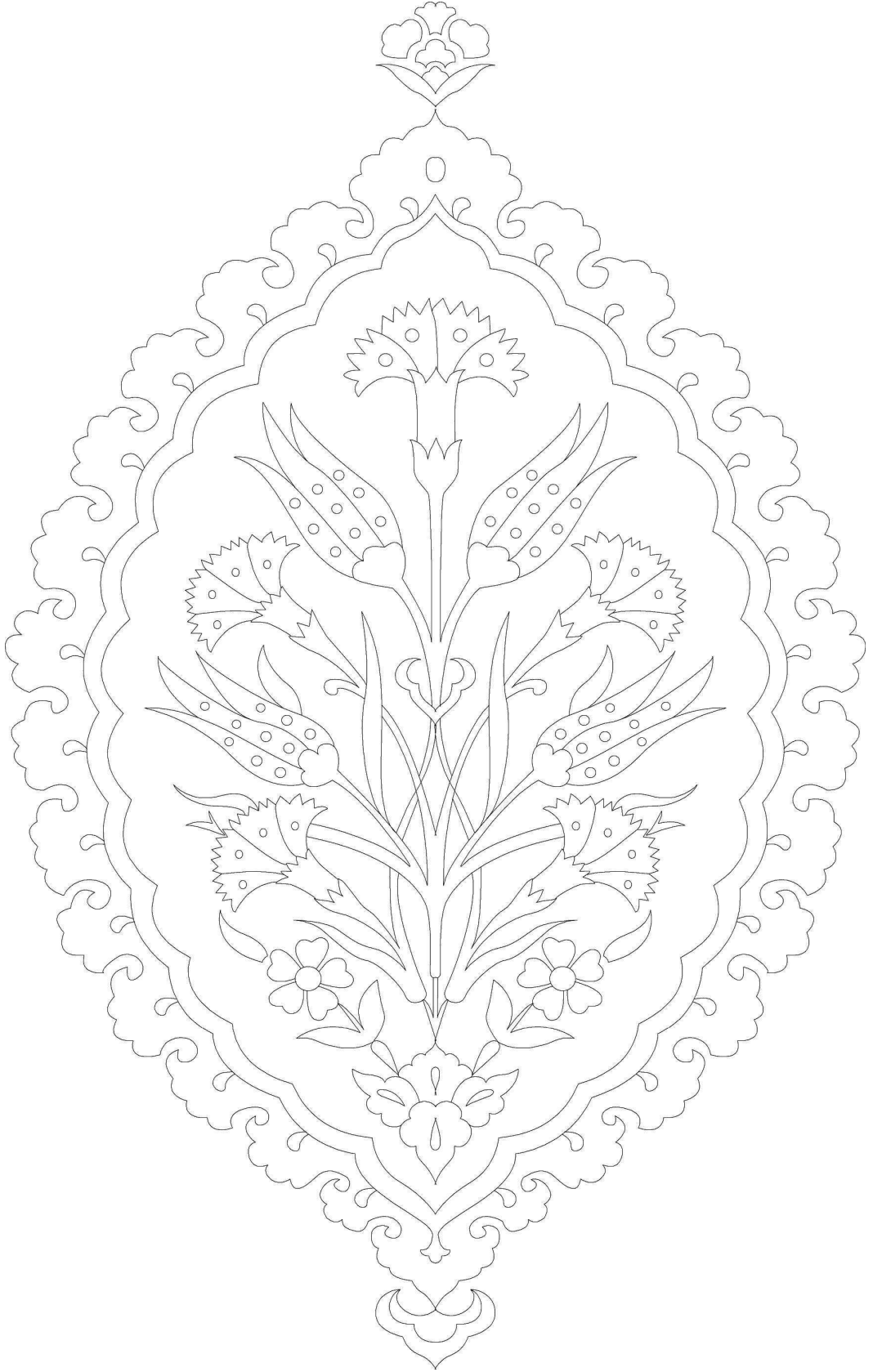
Ek-40 Selimiye Camii (Edirne)

Ek-41 II. Selim Türbesi (İstanbul)

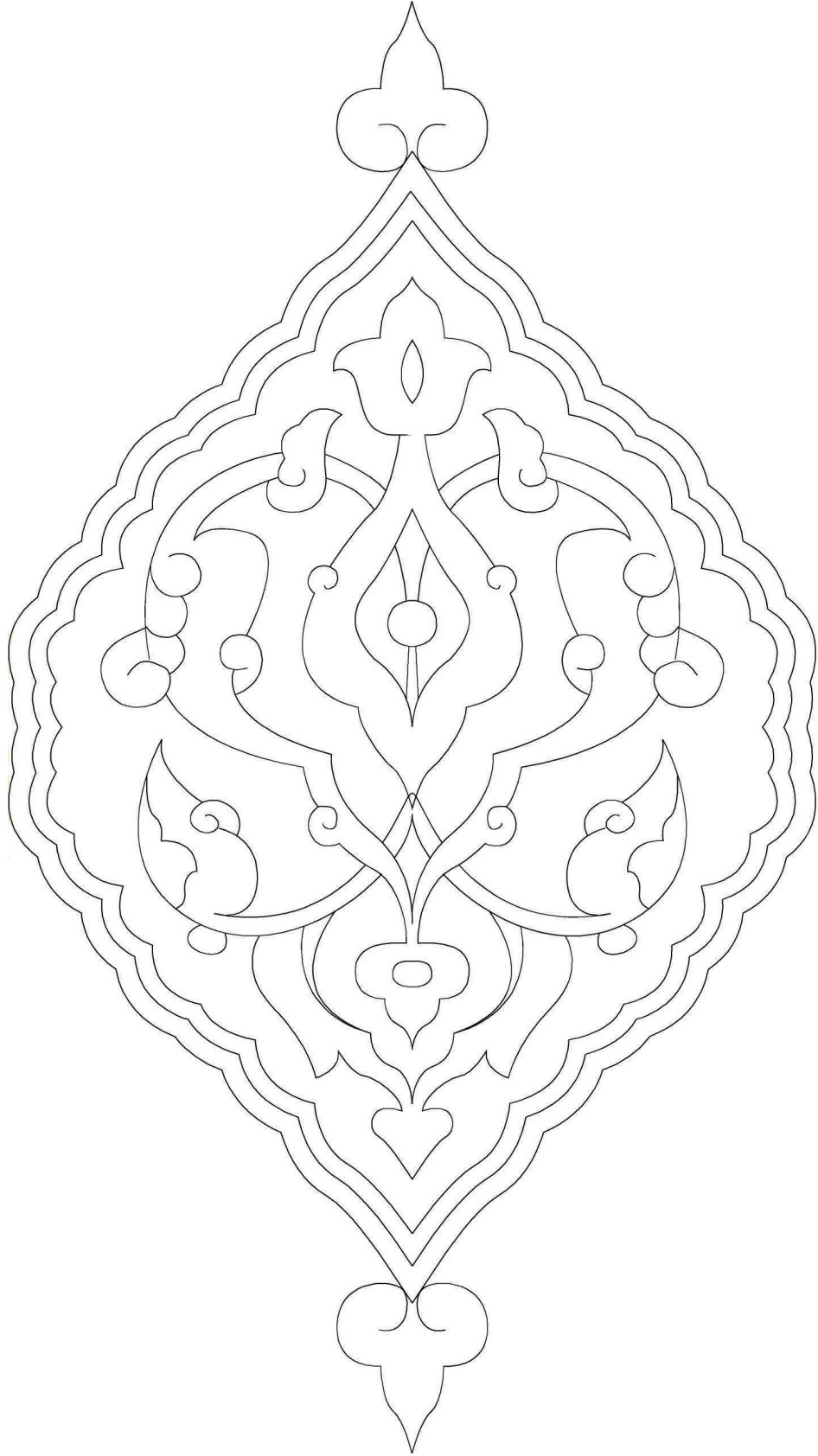
Ek-42 II. Selim Türbesi (İstanbul)

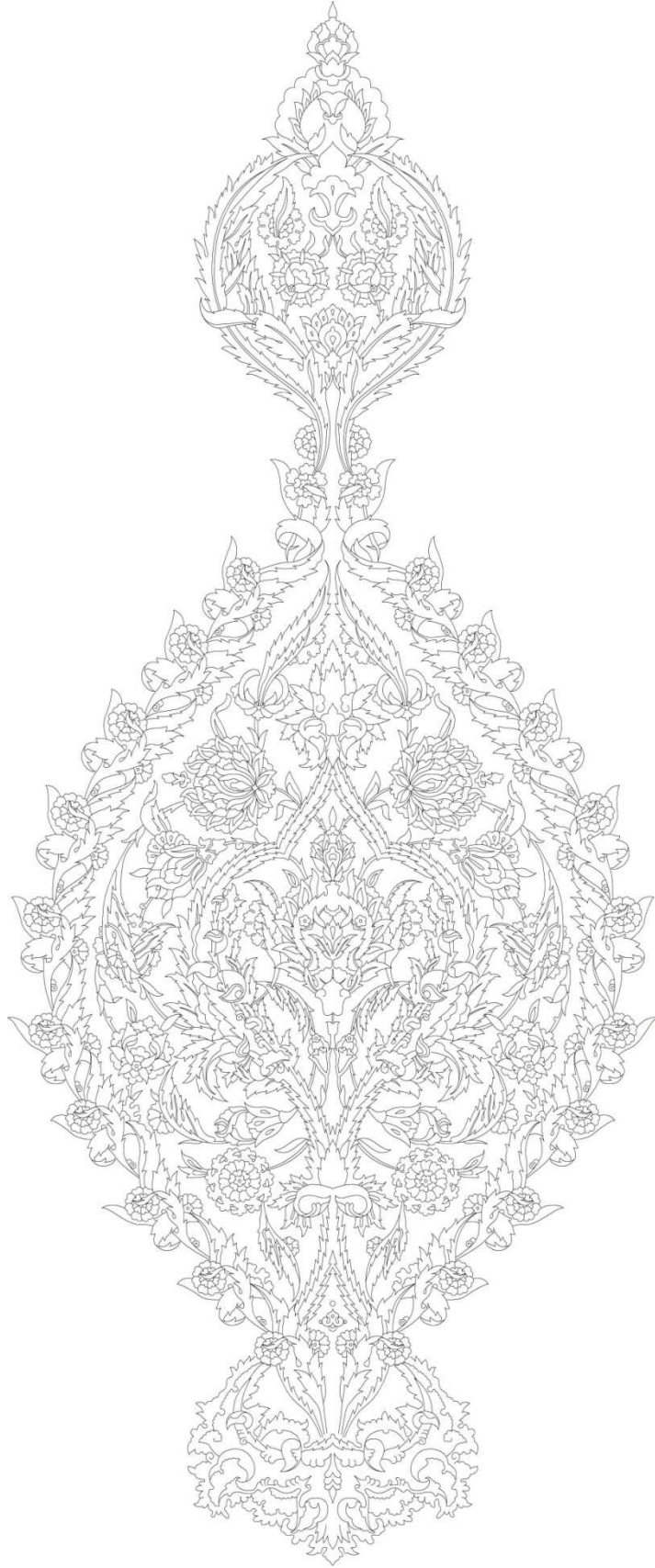
Ek-43 II. Selim Türbesi (İstanbul)

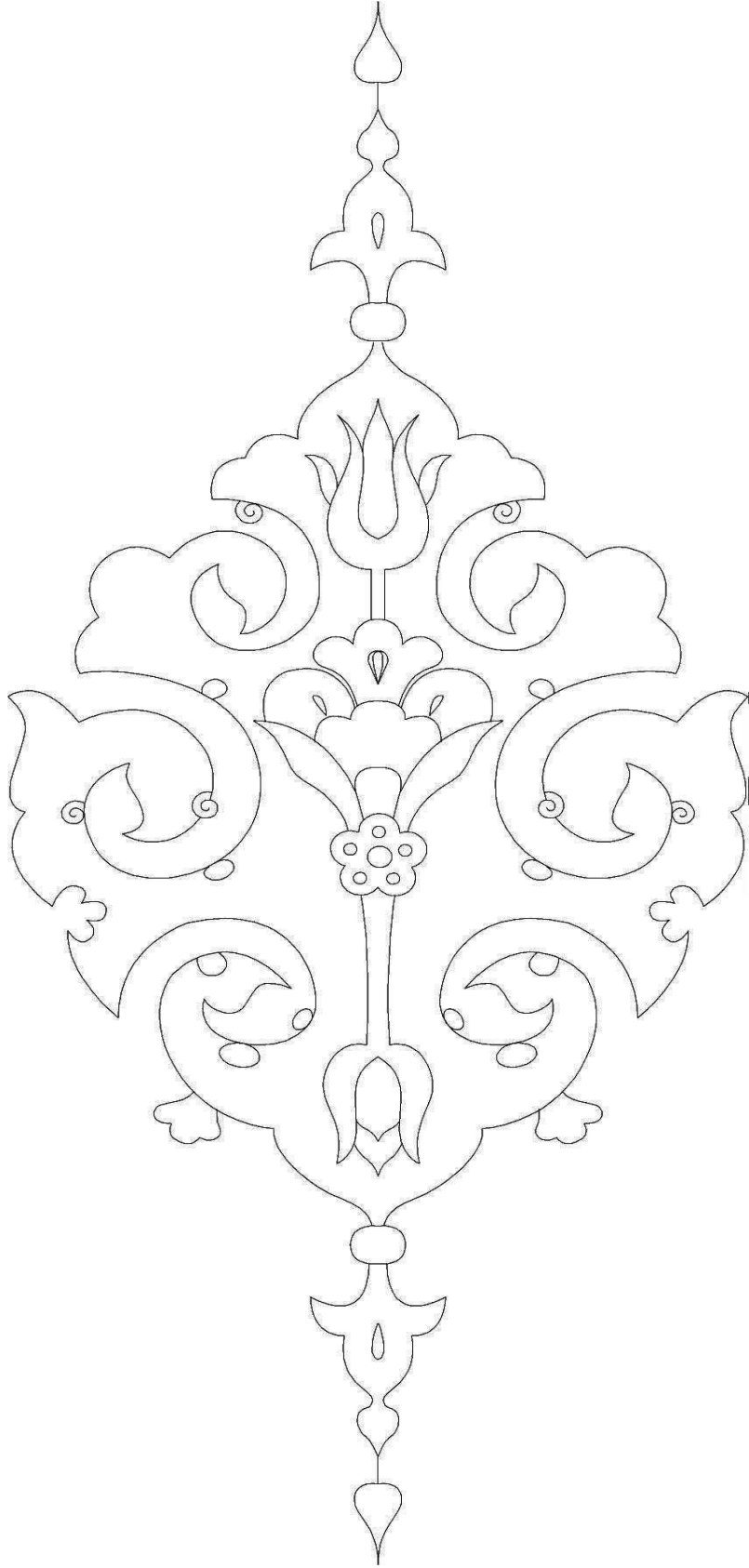
Ek-44 II. Selim Türbesi (İstanbul)

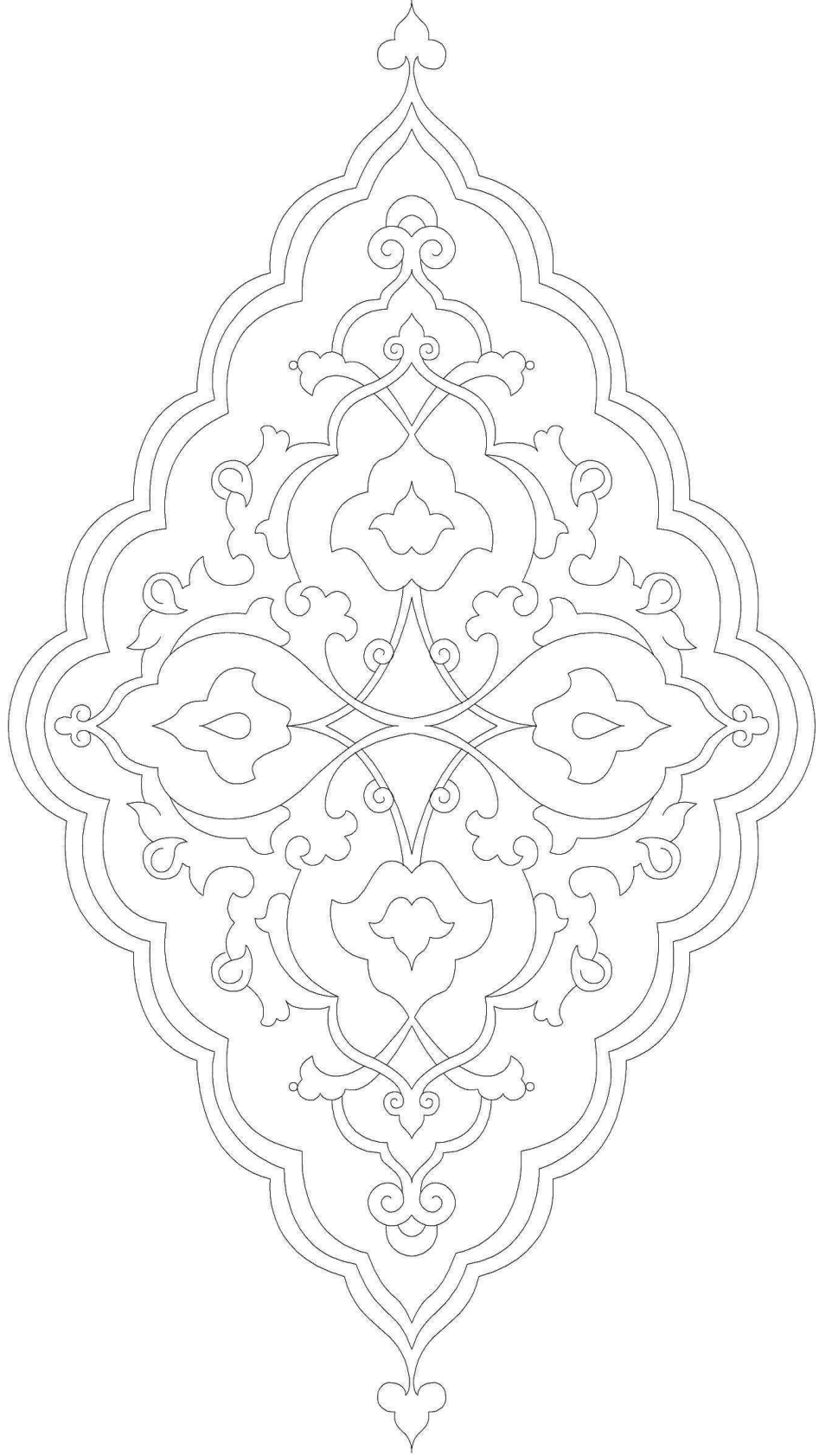
Ek-45 III. Murat Has Oda (İstanbul)

Ek-46 III. Murat Has Oda (İstanbul)

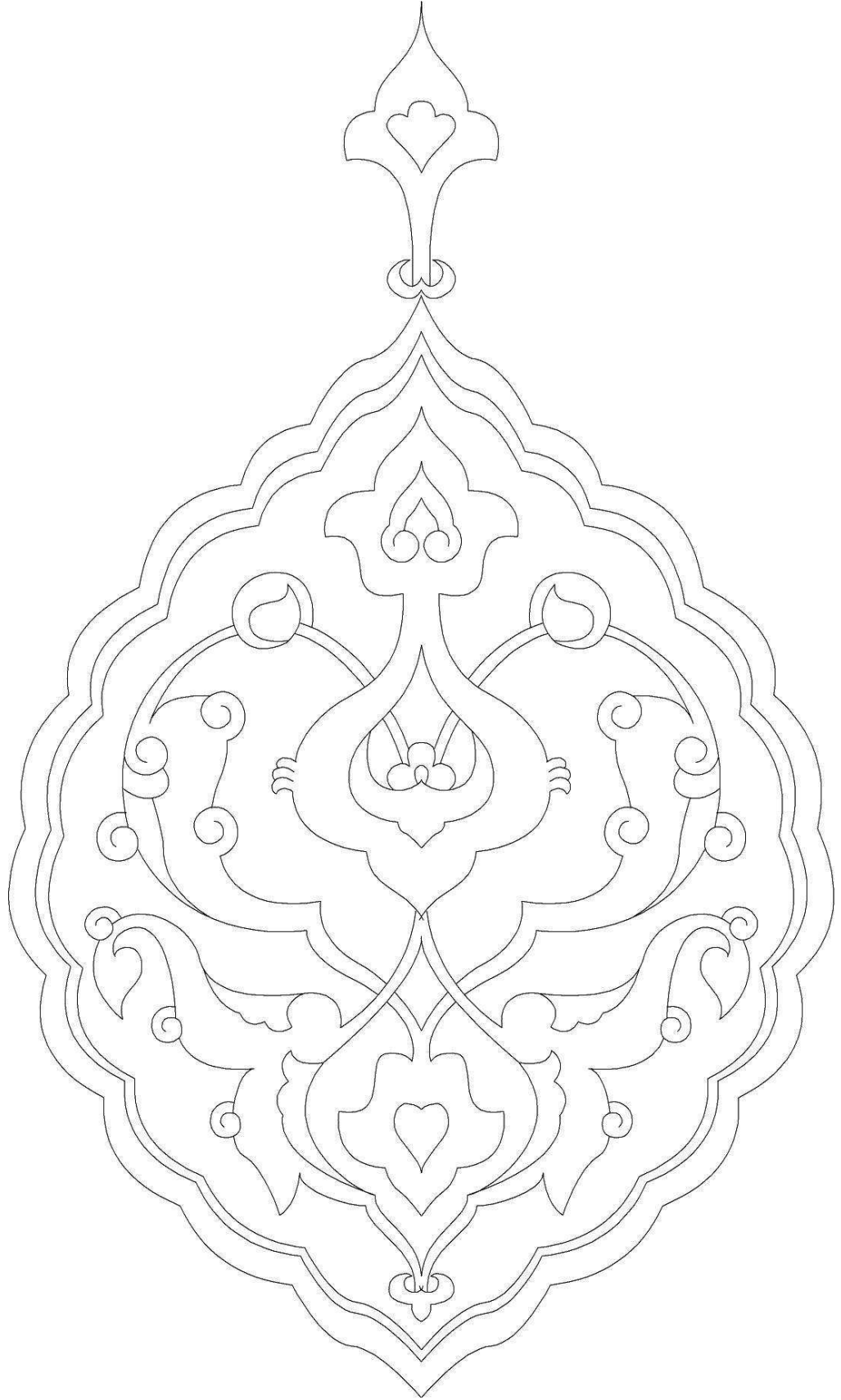

Ek-47 III. Murat Has Oda (İstanbul)

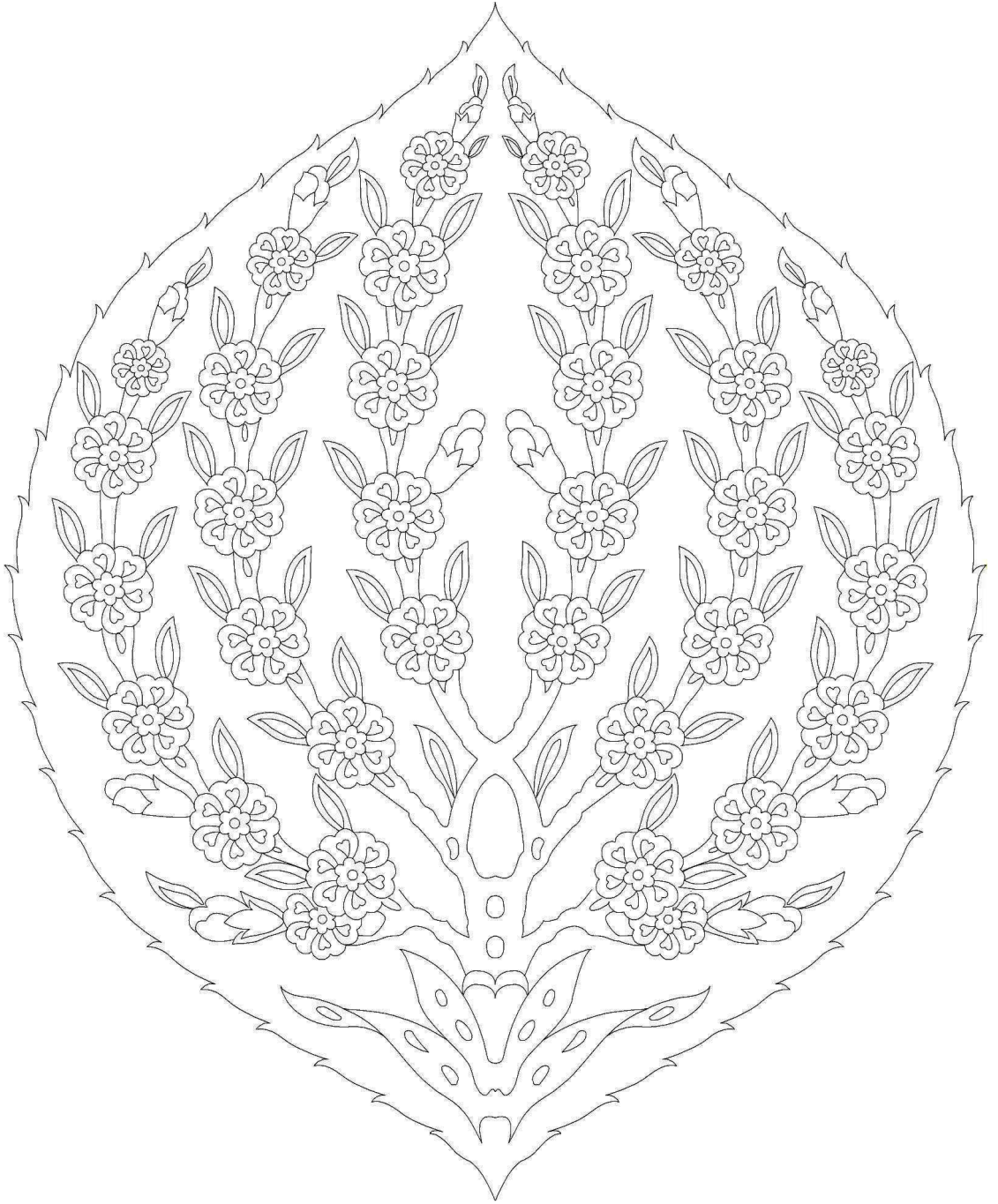

Ek-48 III. Murat Has Oda (İstanbul)

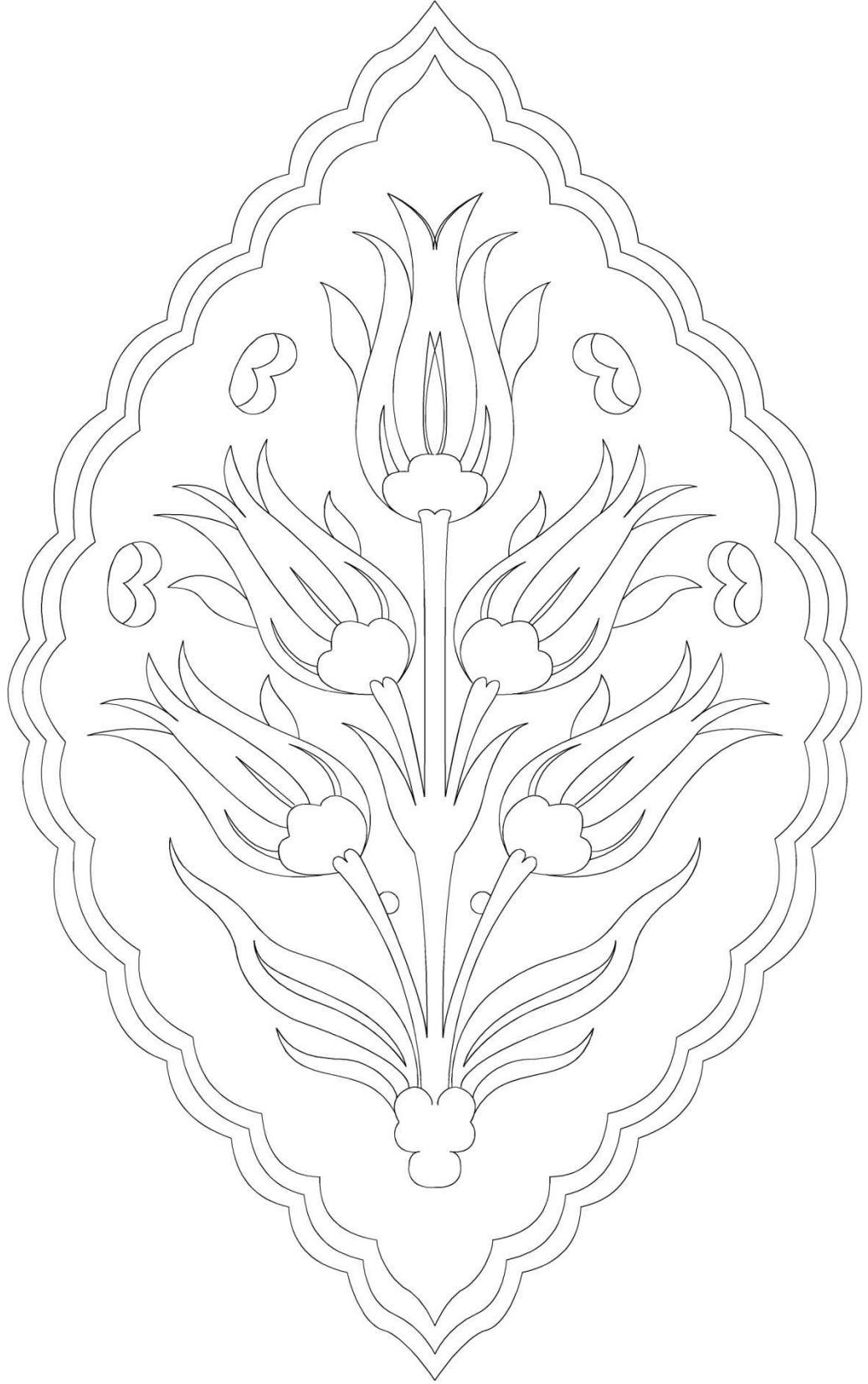
Ek-49 III. Murat Has Oda (İstanbul)

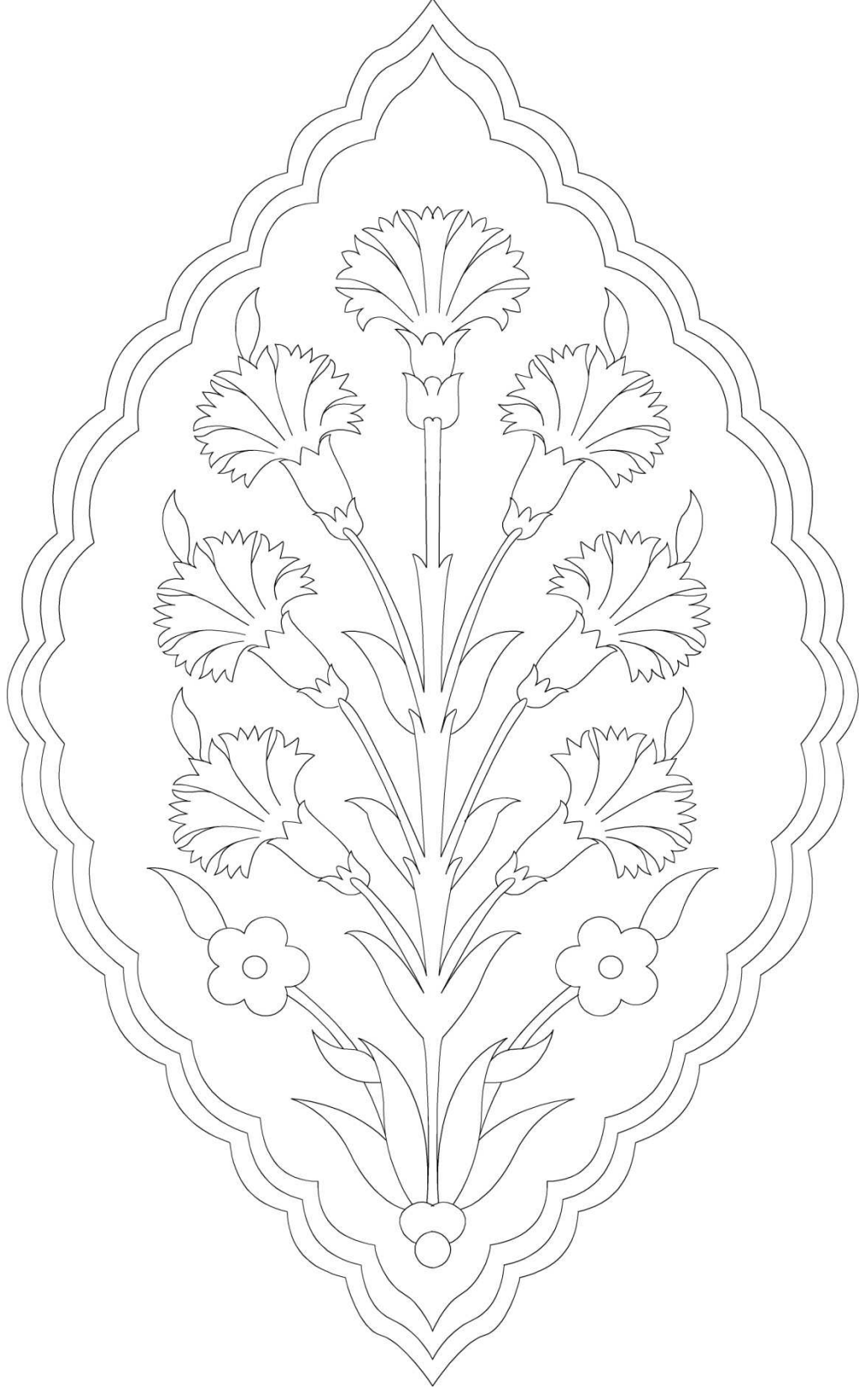
Ek-50 Valide-i Atik Camii (İstanbul)

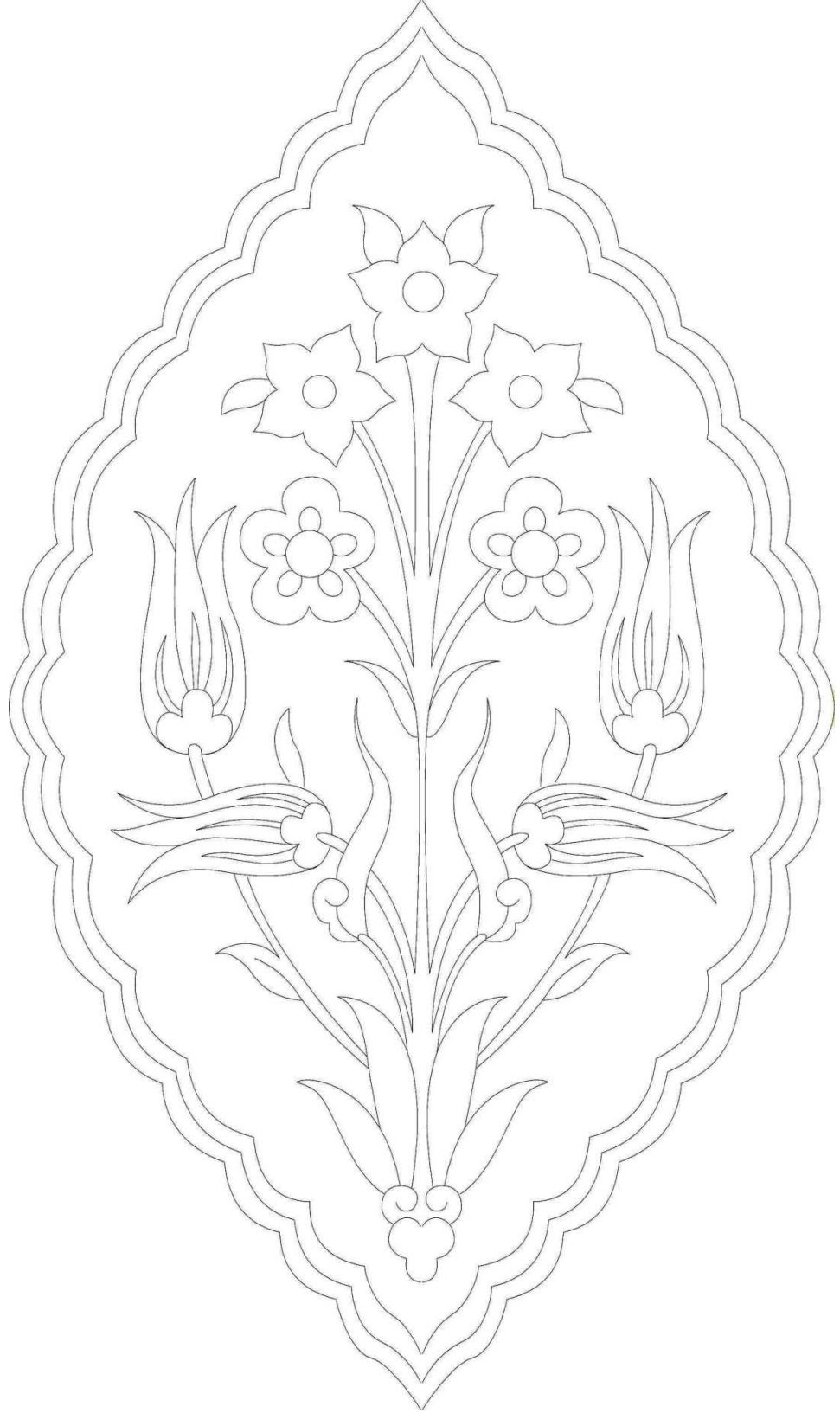
Ek-51 Kılıç Ali Paşa Camii (İstanbul)

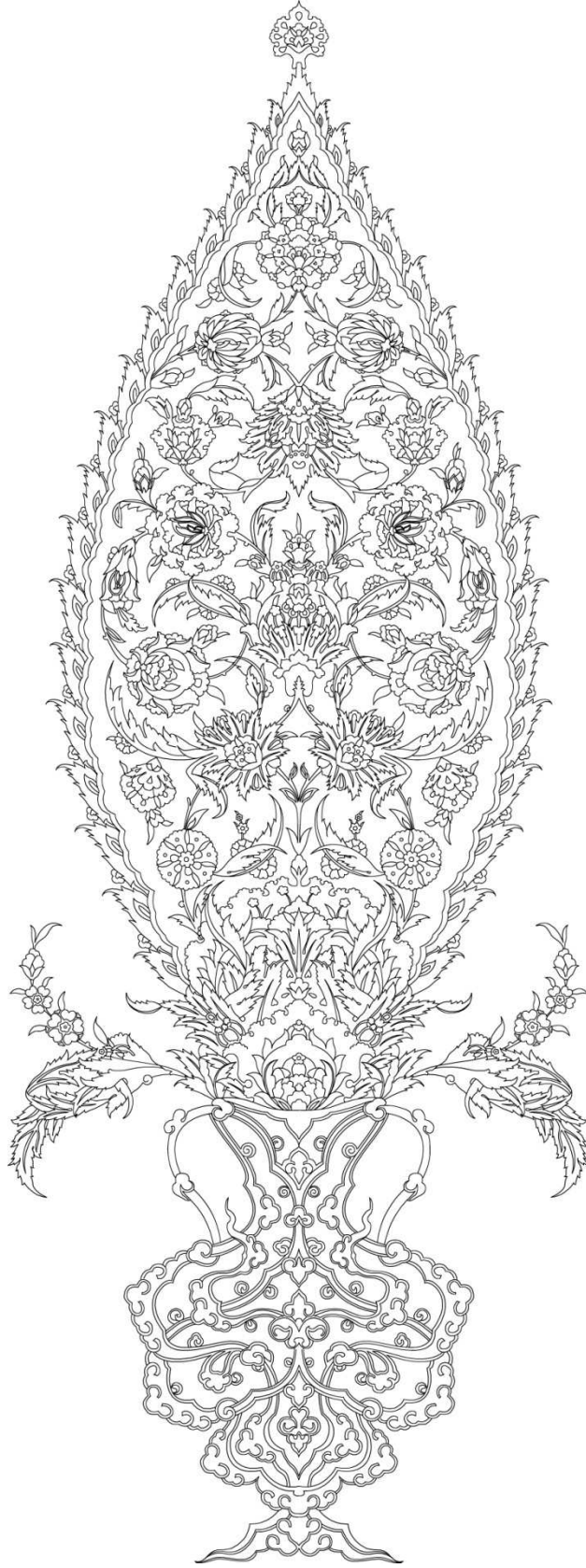
Ek-52 Kılıç Ali Paşa Camii (İstanbul)

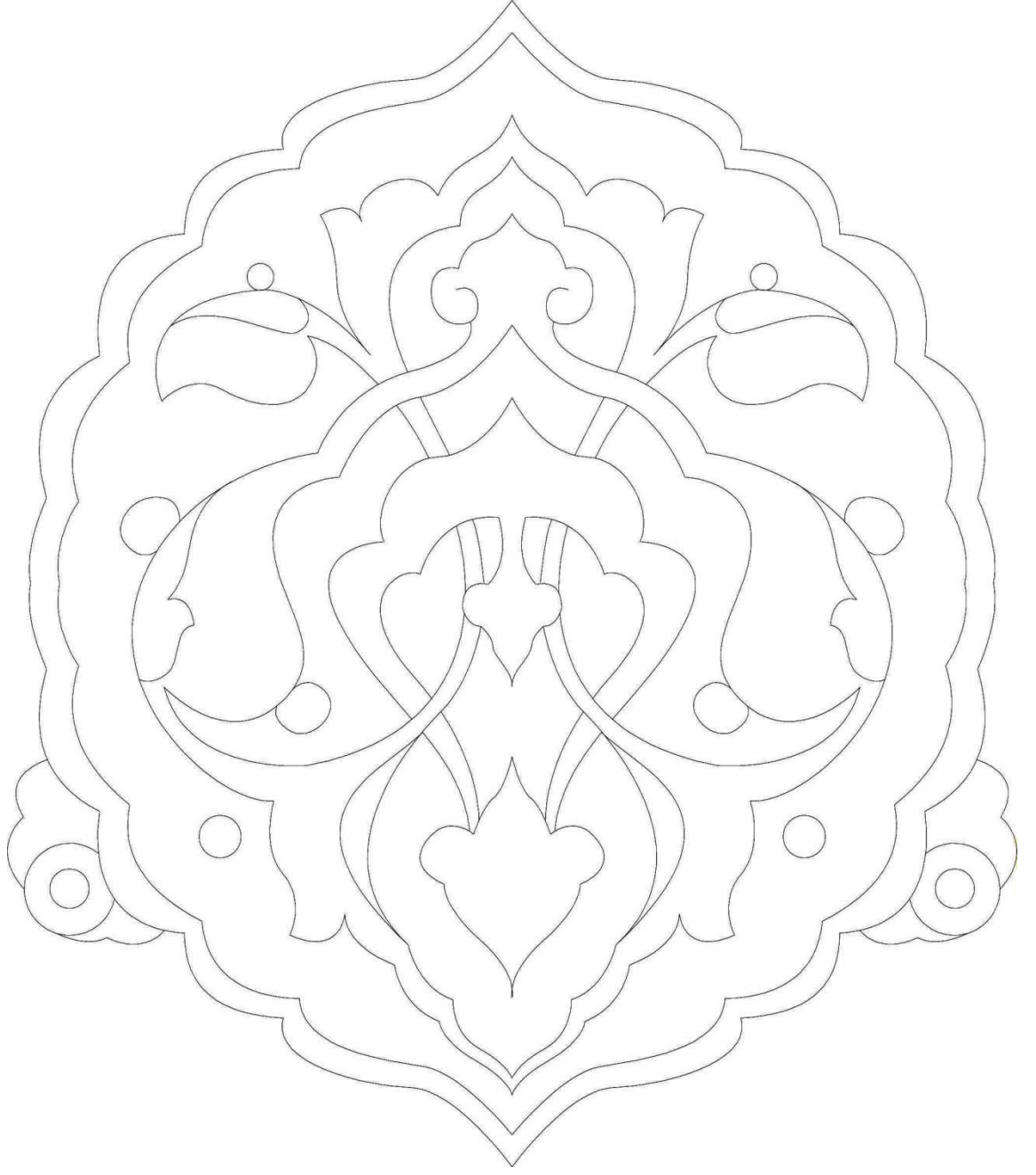
Ek-53 Kılıç Ali Paşa Camii (İstanbul)

Ek-54 Siyavuş Paşa Türbesi (İstanbul)

Ek-55 Mehmed Ağa Camii (İstanbul)

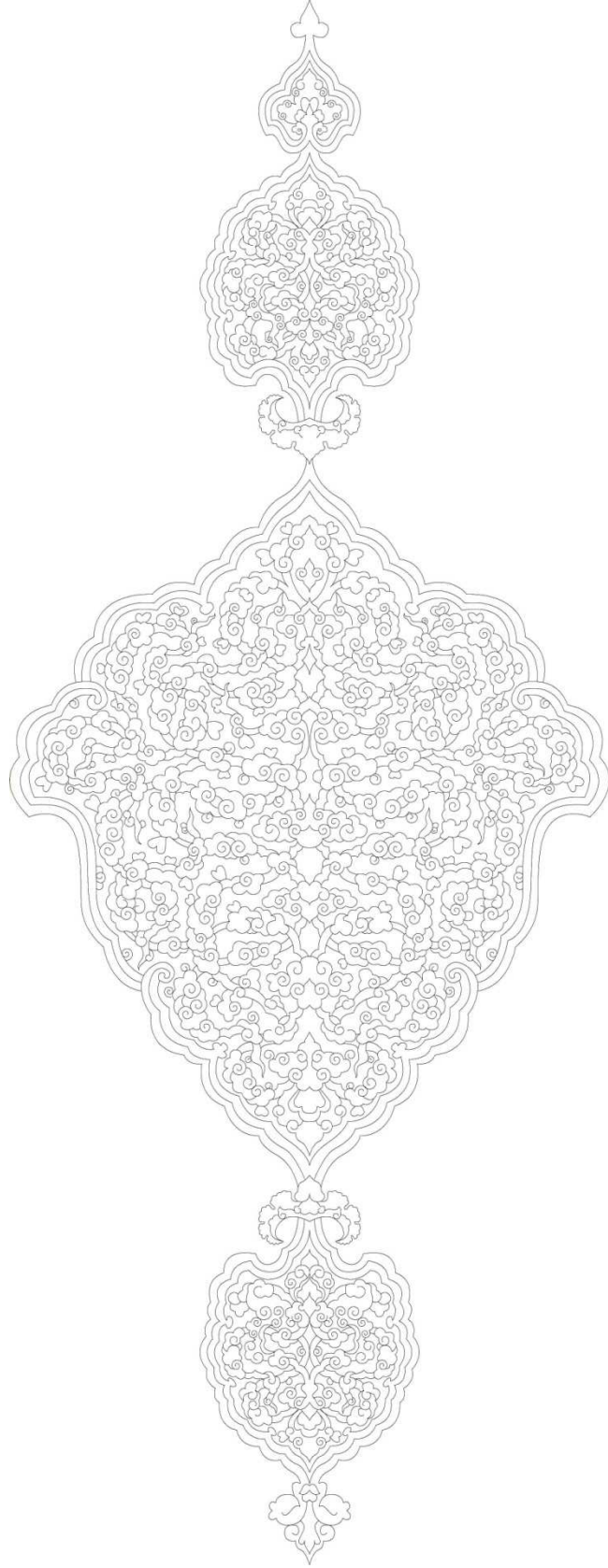

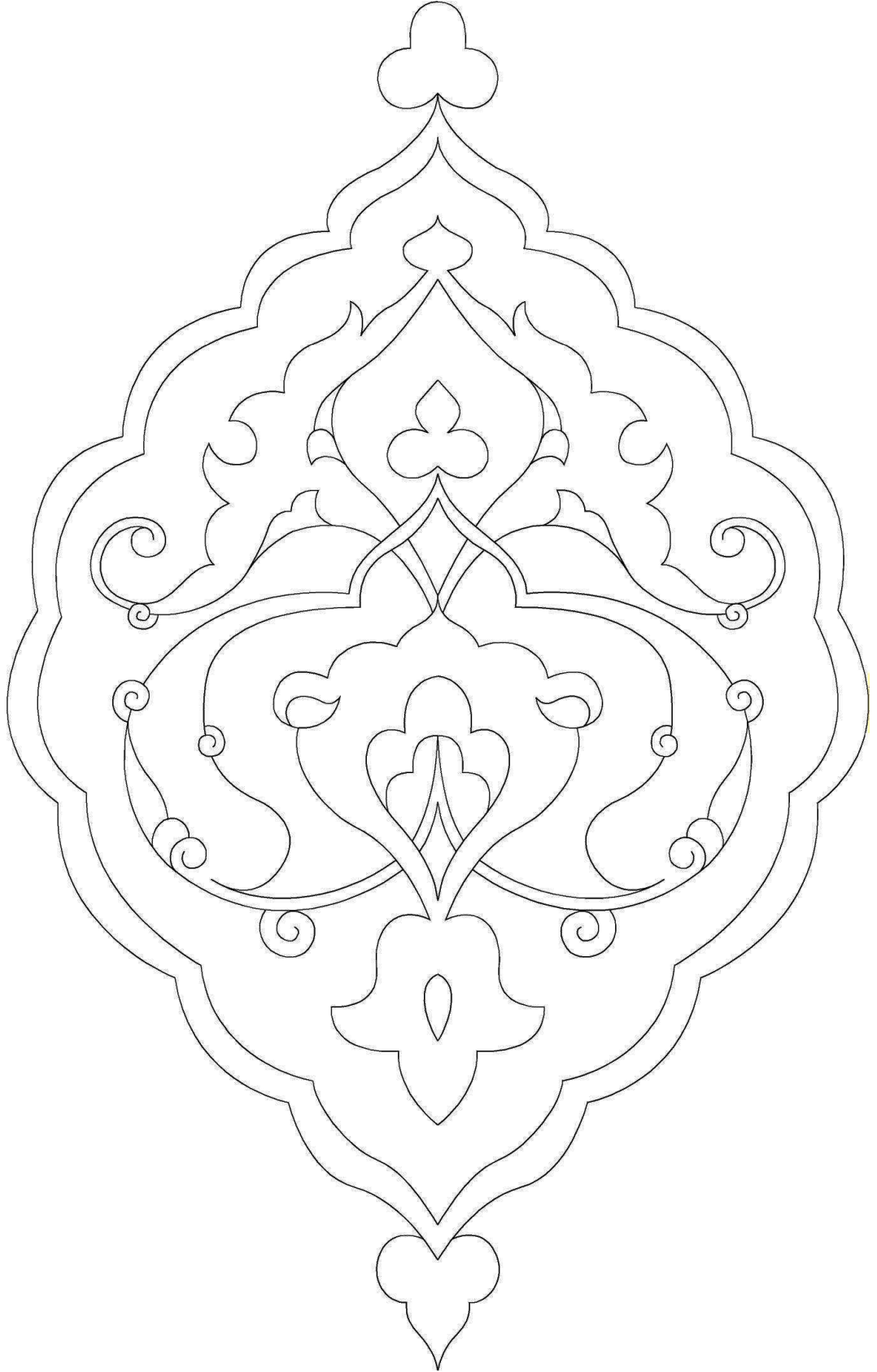
Ek-56 Mehmed Ağa Camii (İstanbul)

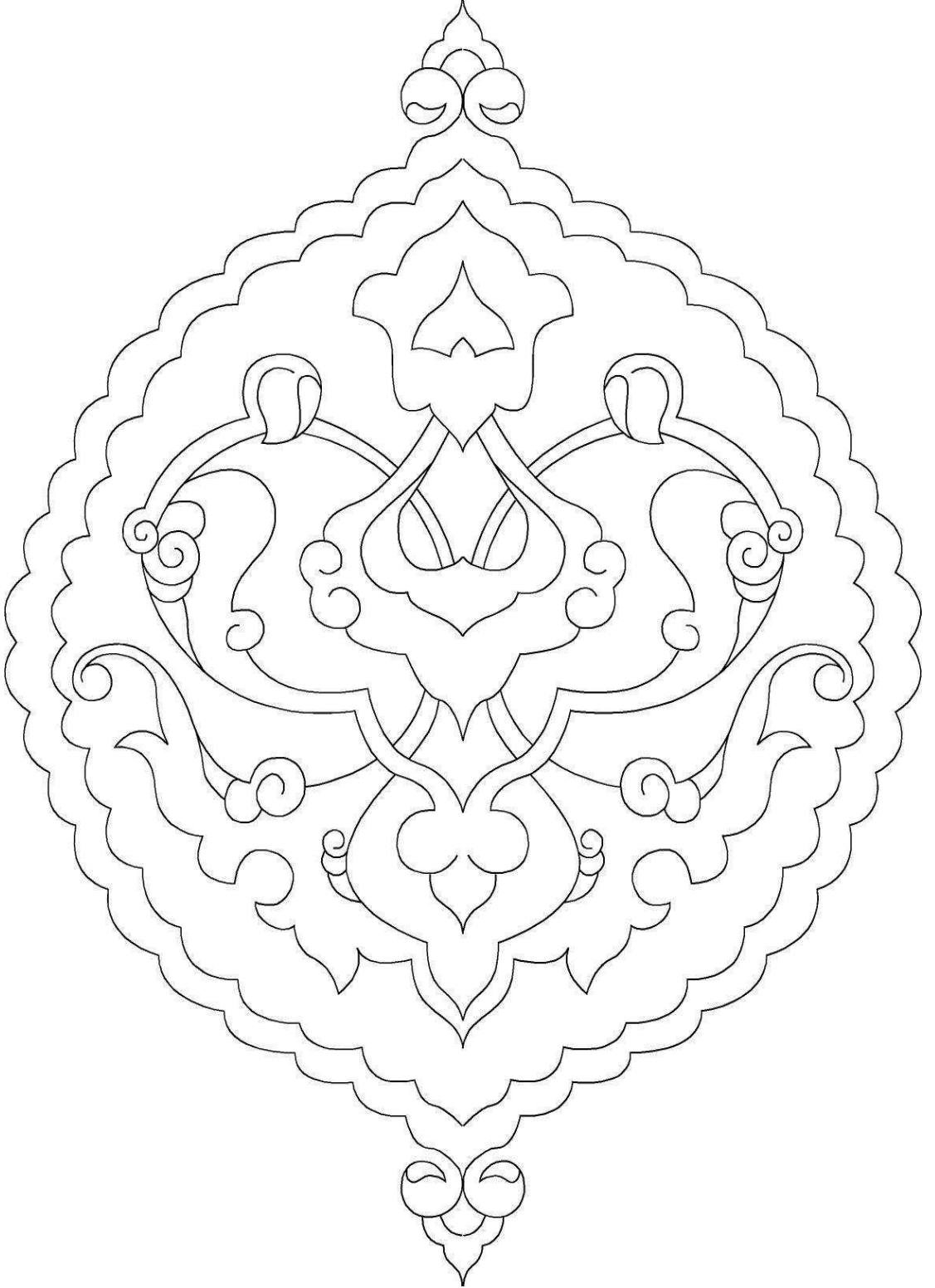
Ek-57 III. Murat Türbesi (İstanbul)

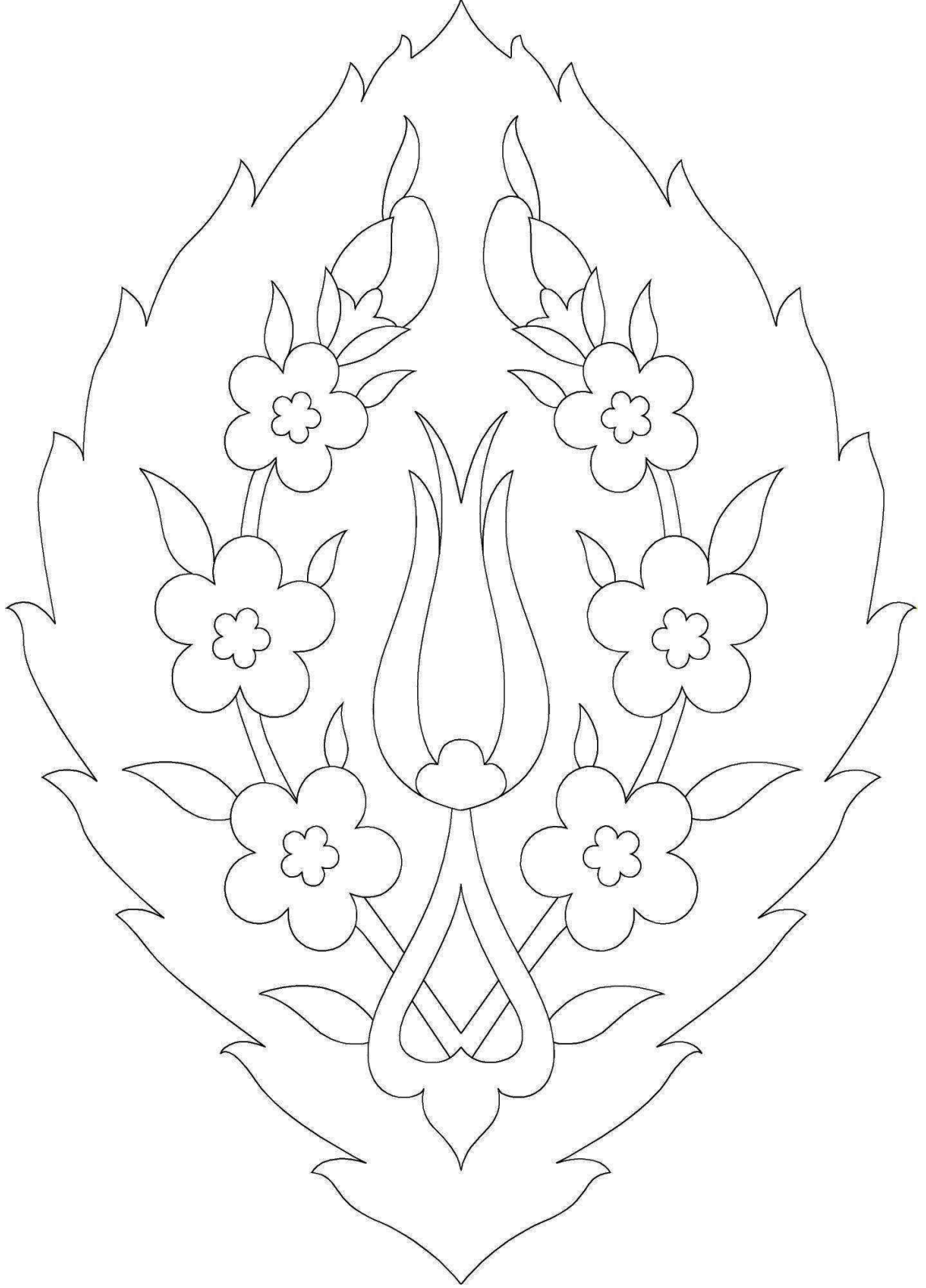
Ek-58 III. Ahmet Kütüphanesi (Enderun Kütüphanesi) (Topkapı Sarayı)

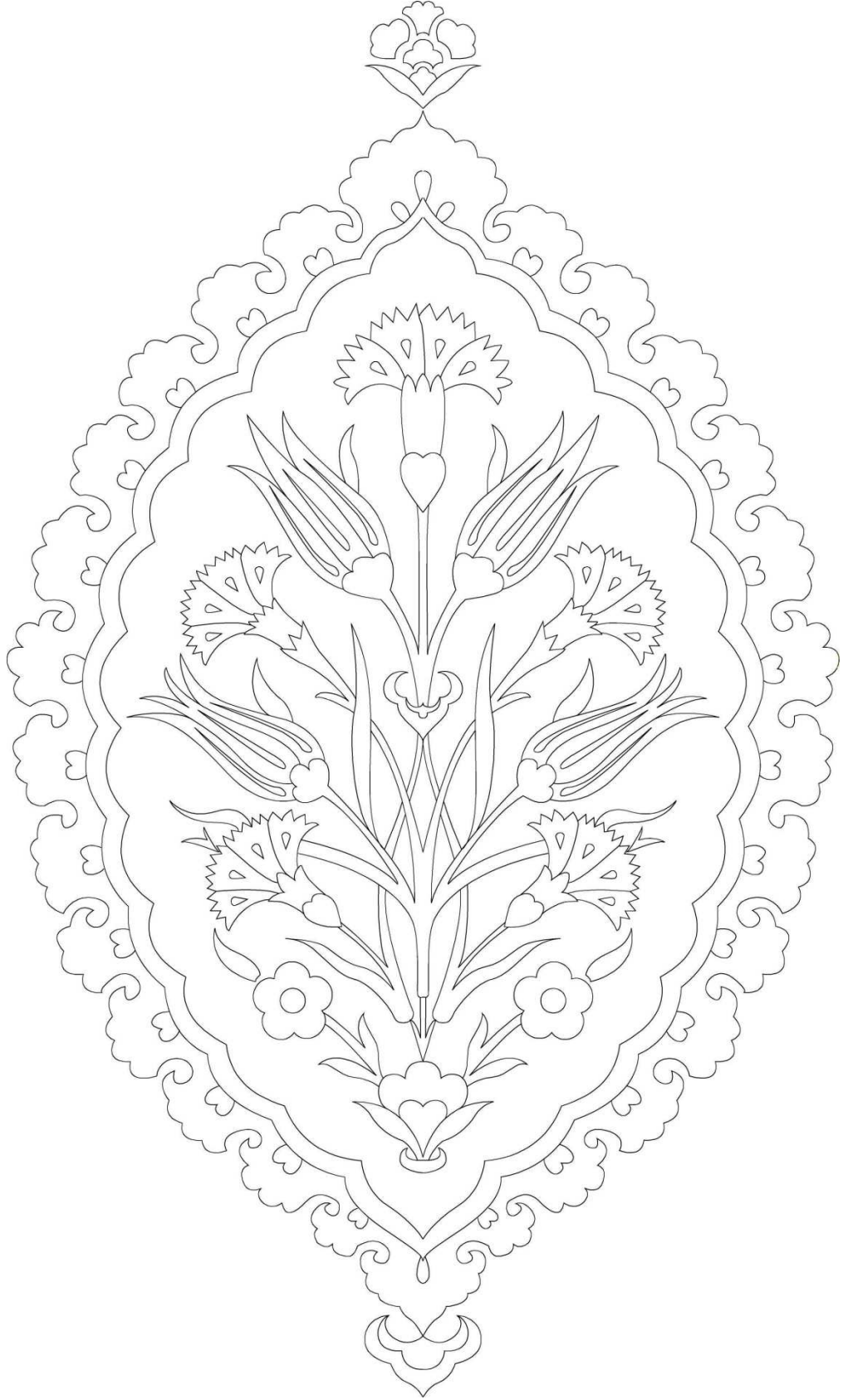
Ek-59 III. Ahmet Kütüphanesi (Enderun Kütüphanesi) (Topkapı Sarayı)

Ek-60 III. Ahmet Kütüphanesi (Enderun Kütüphanesi) (Topkapı Sarayı)

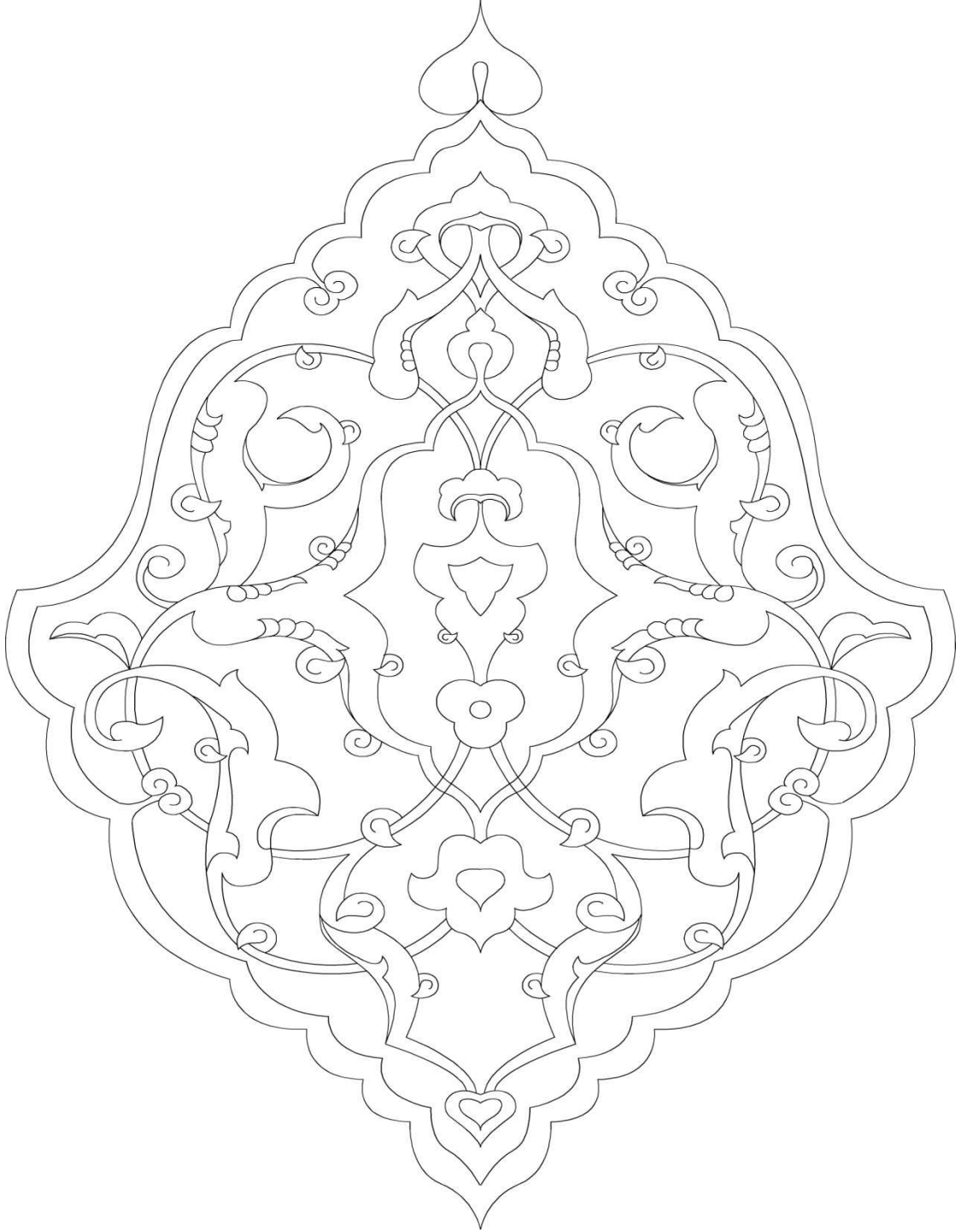
Ek-61 III. Mustafa Türbesi (İstanbul)

Ek-62 III. Mustafa Türbesi (İstanbul)

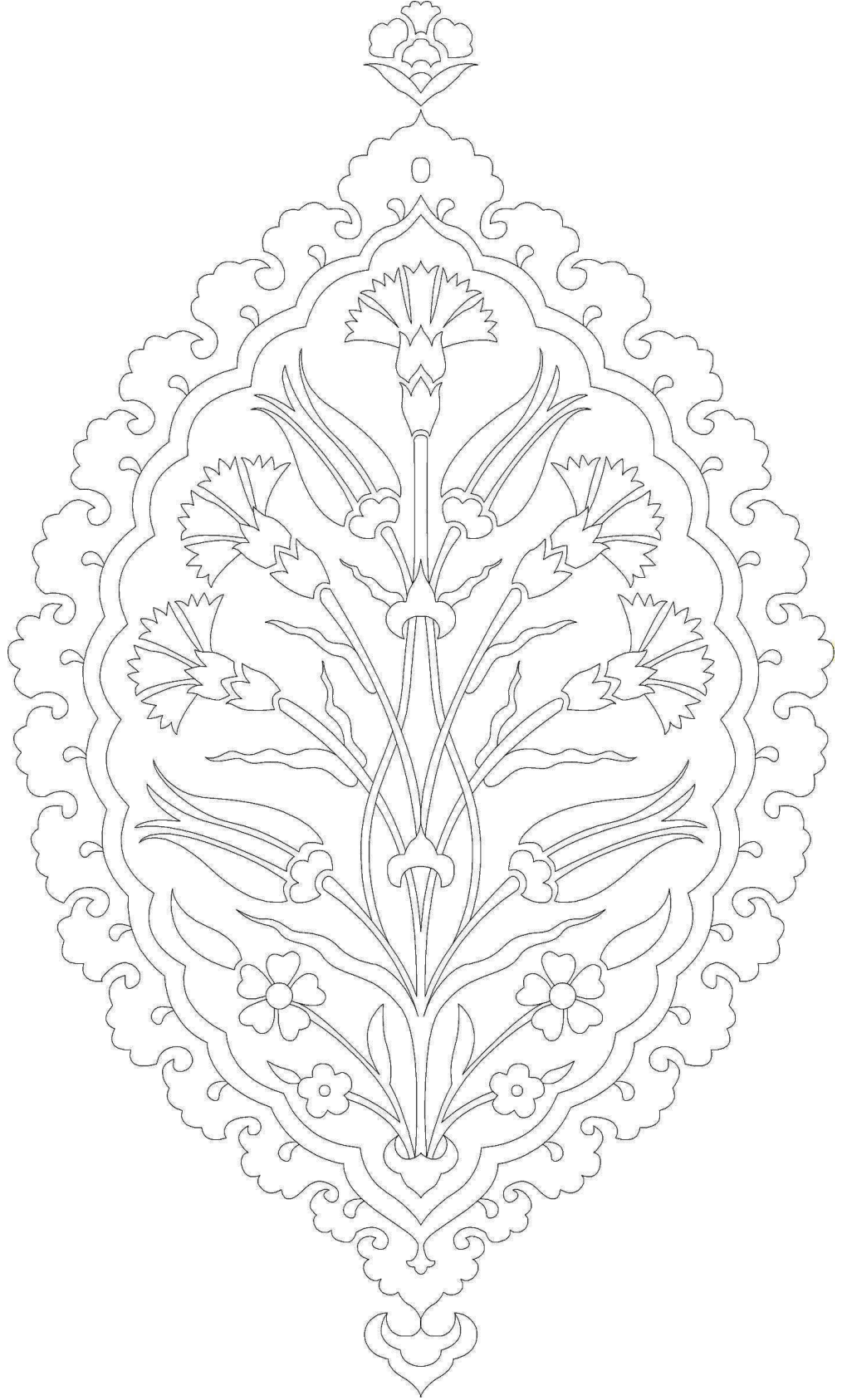

Ek-63 Beylerbeyi Camii (İstanbul)

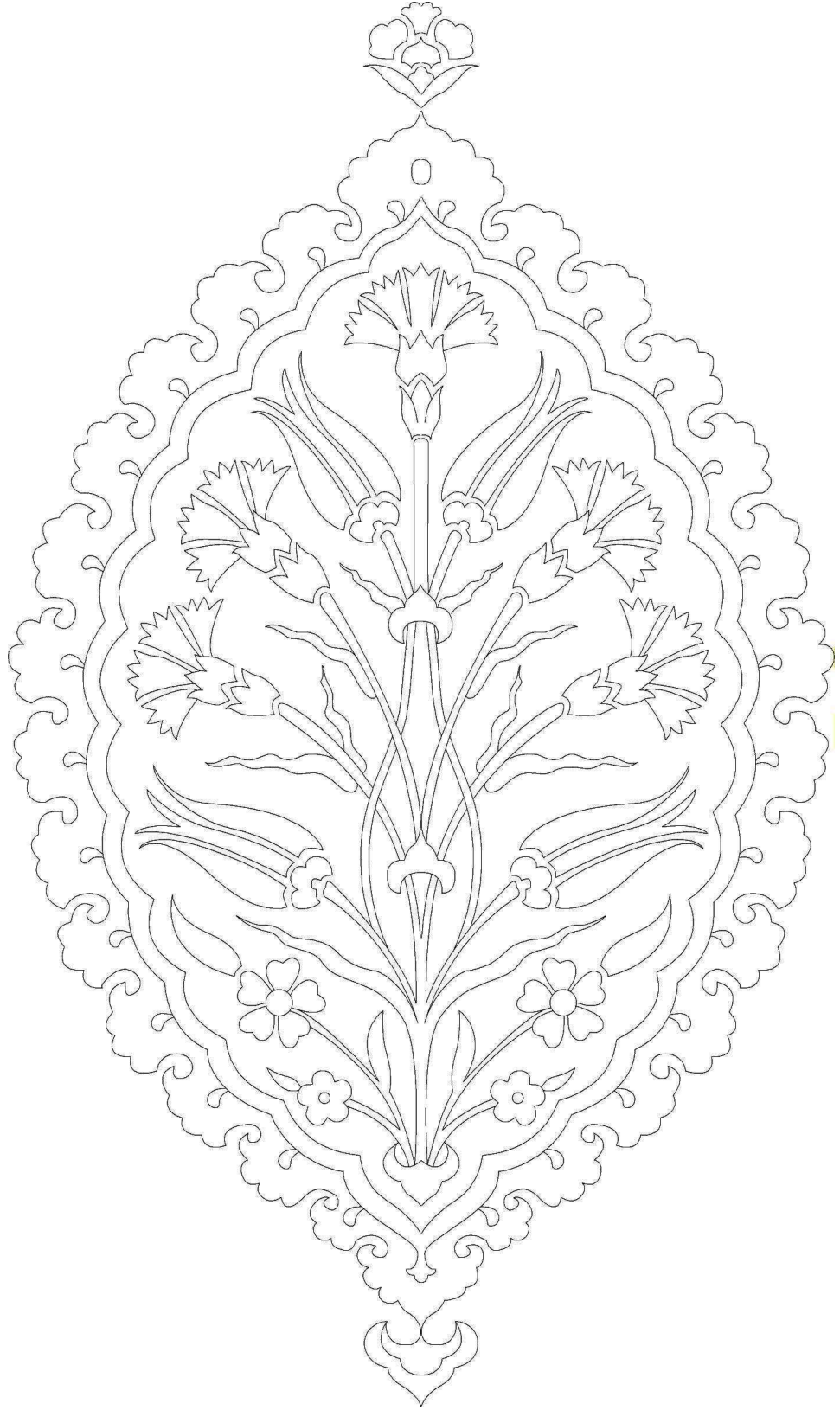
Ek-64 Beylerbeyi Camii (İstanbul)

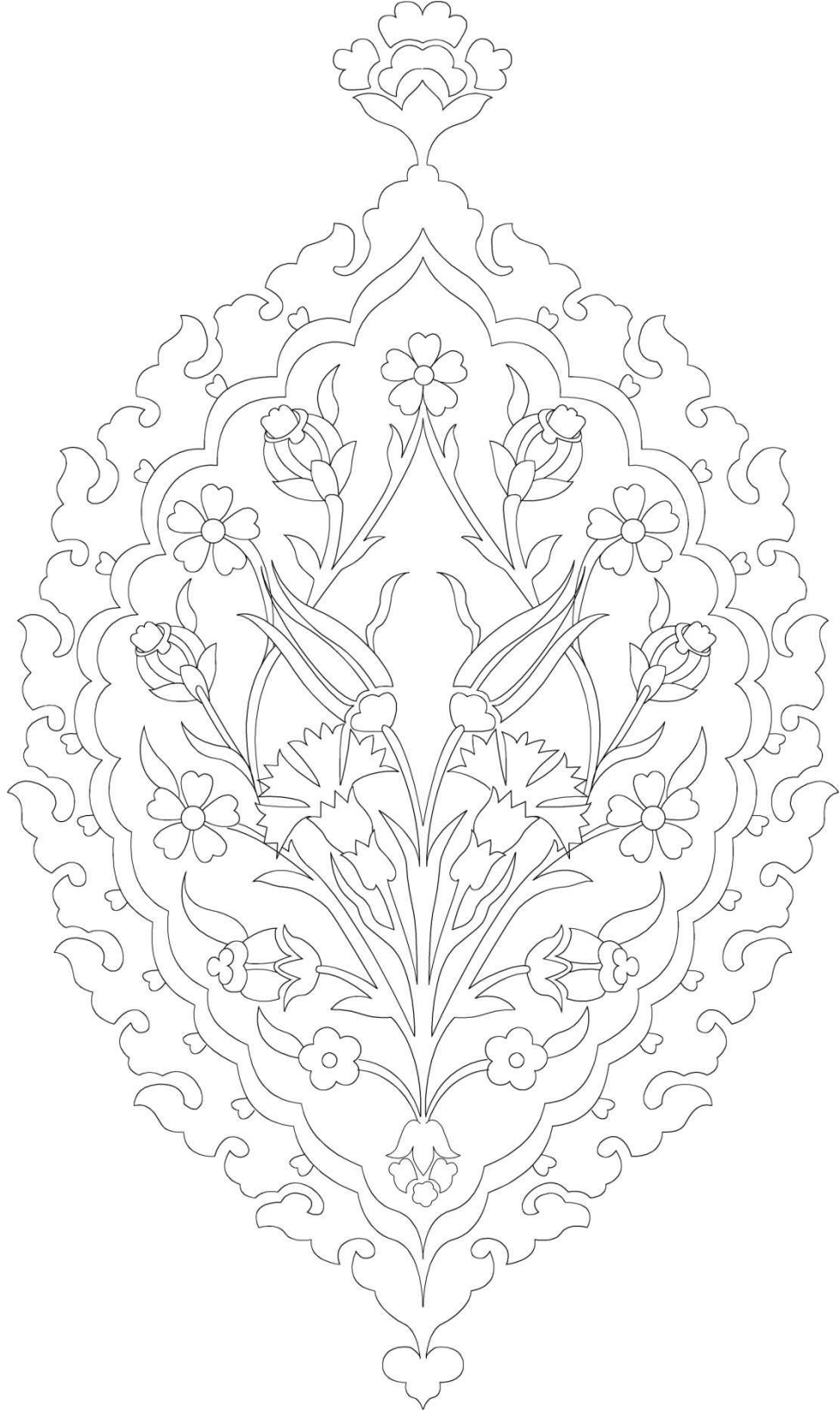
Ek-65 Beylerbeyi Camii (İstanbul)

Ek-66 Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

Ek-67 Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

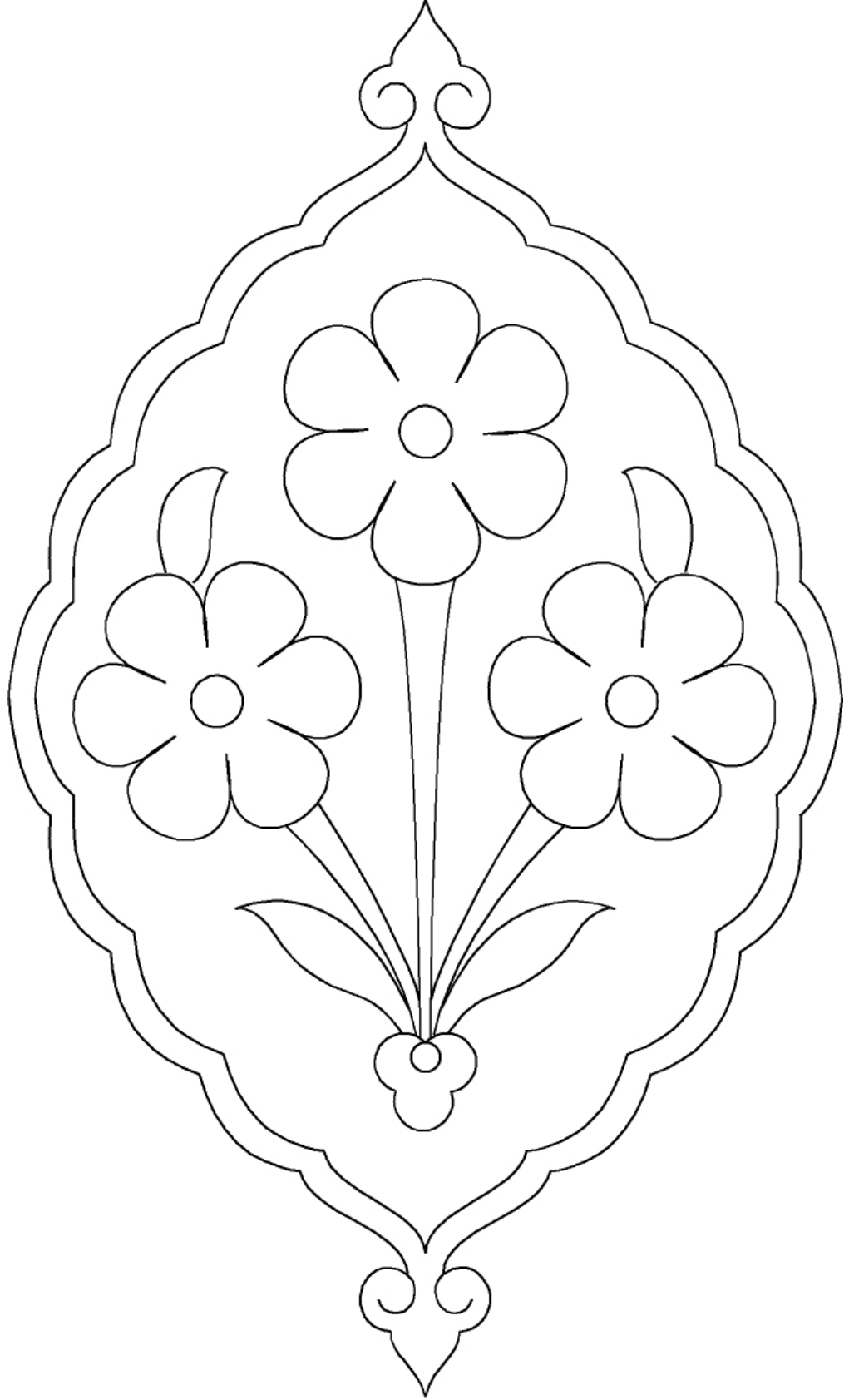
Ek-68 Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

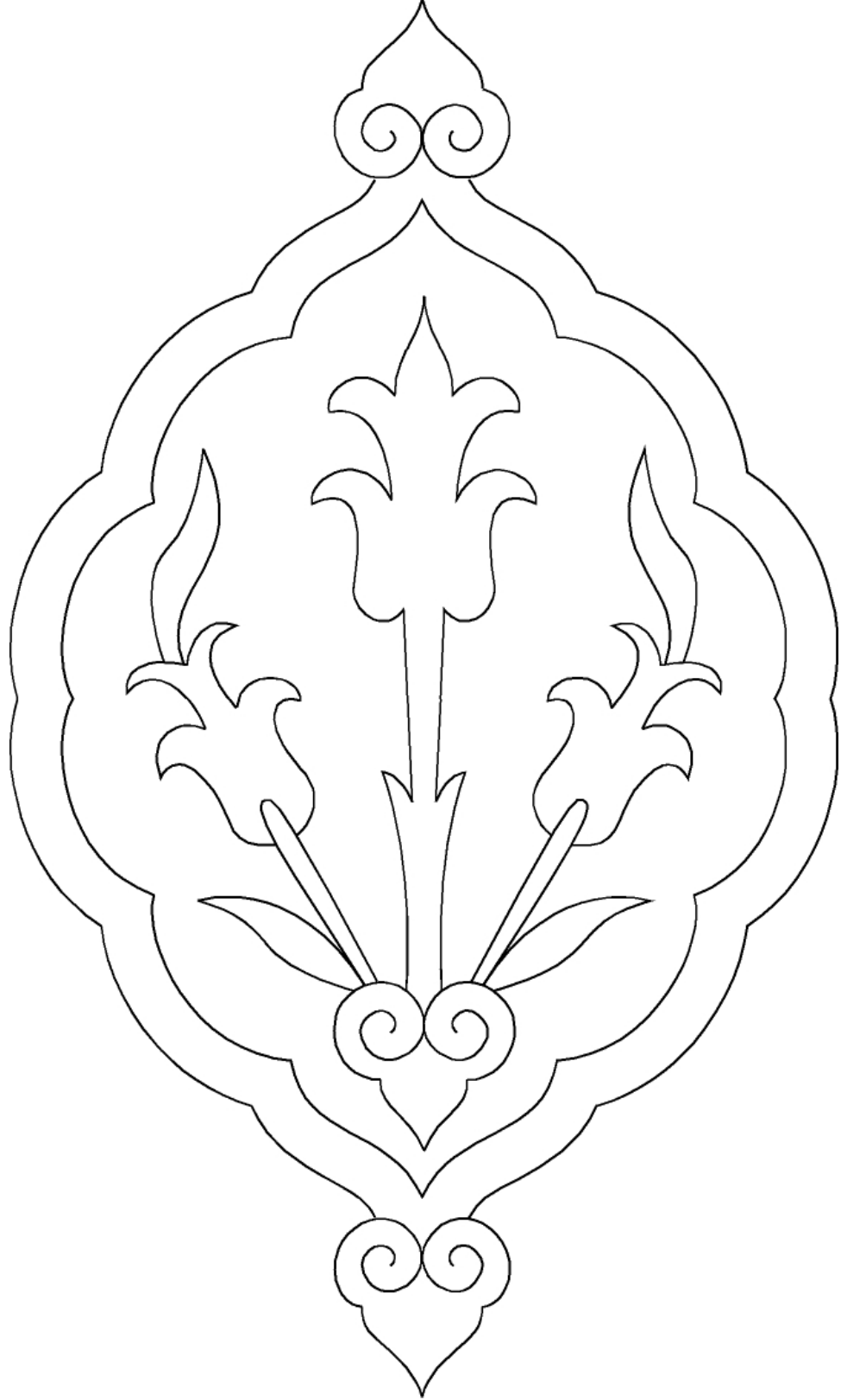
Ek-69 Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

Ek-70 Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

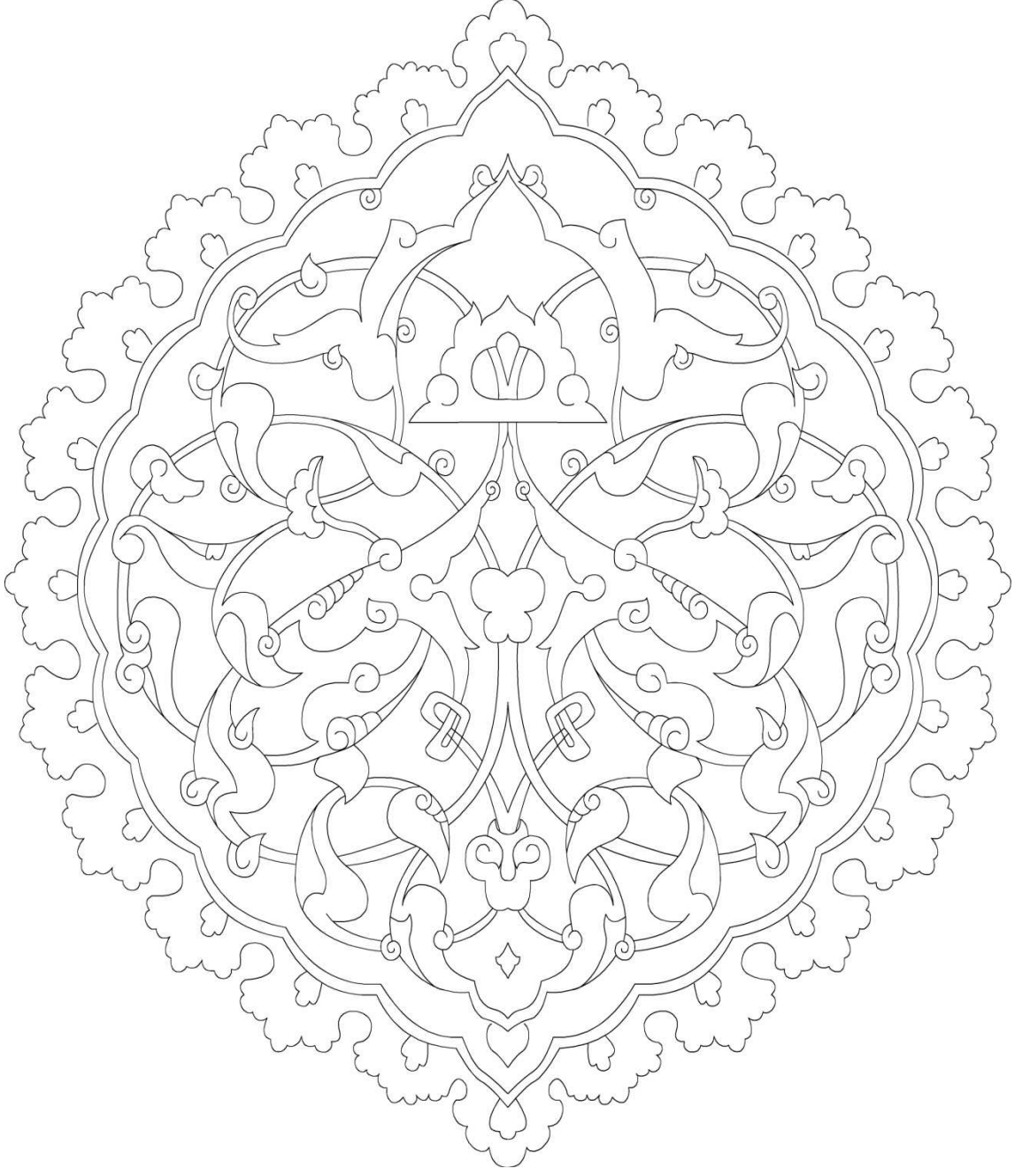

Ek-71 Hırka-i Saadet Dairesi (İstanbul/Topkapı)

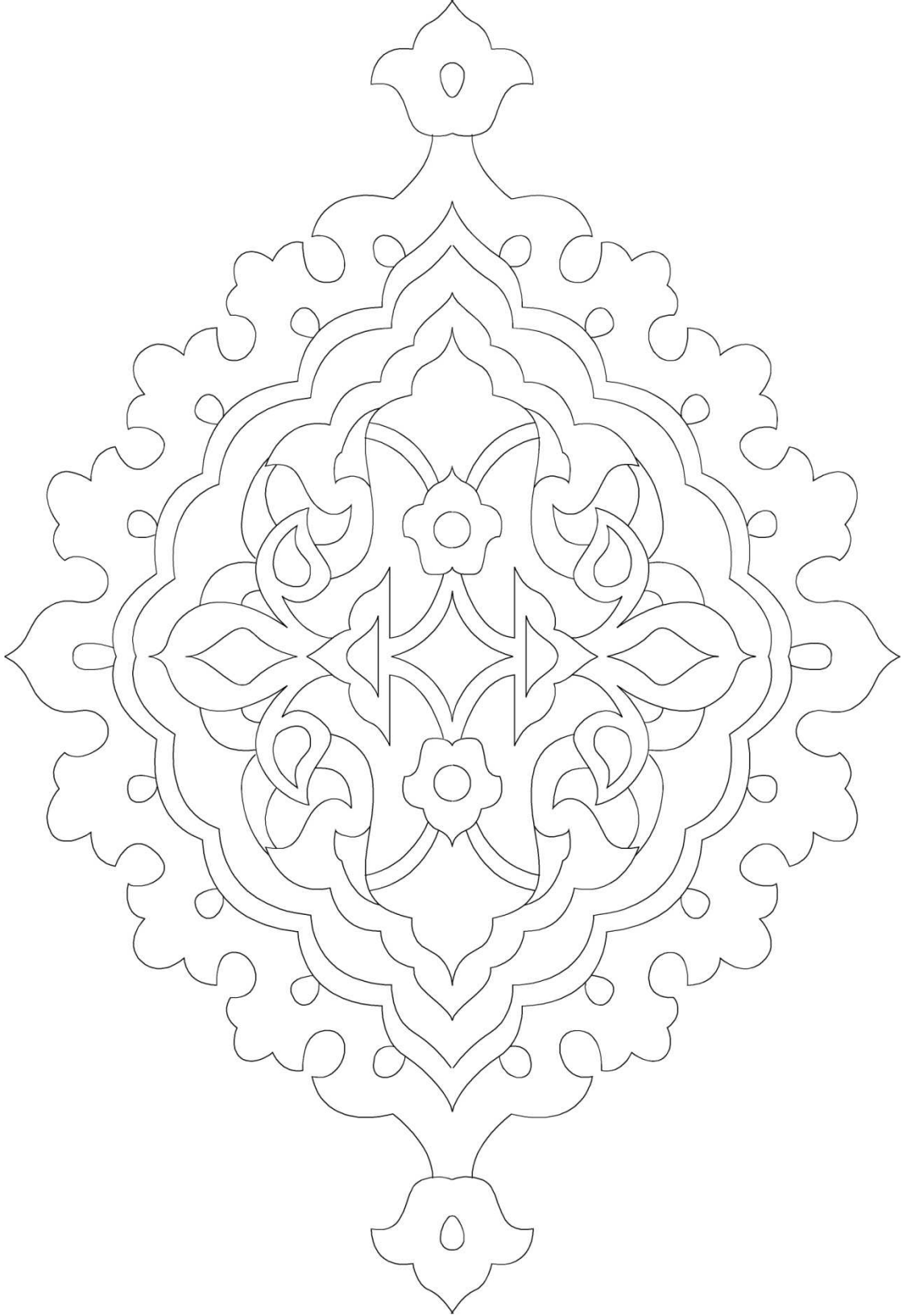

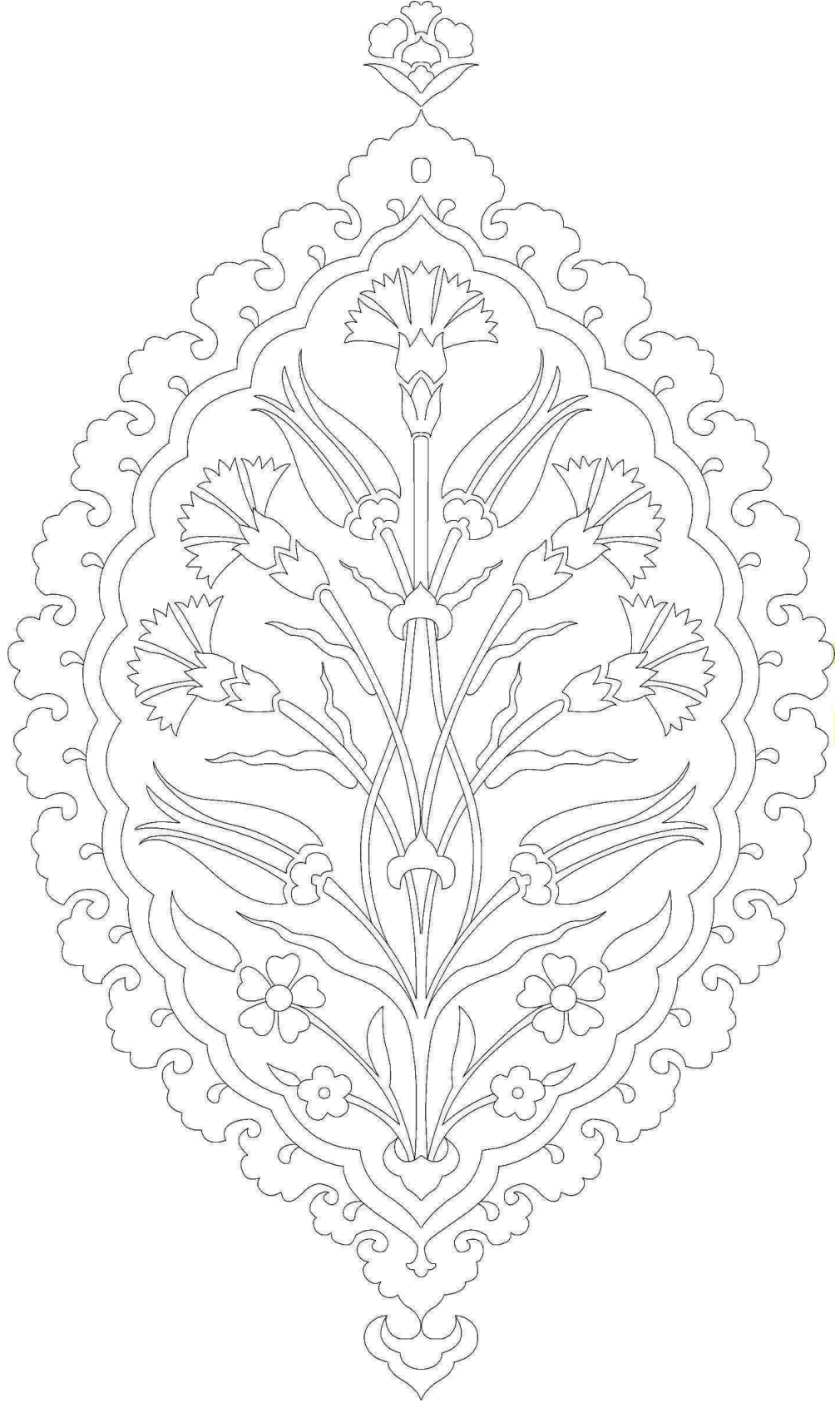
Ek-72 I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi (İstanbul)

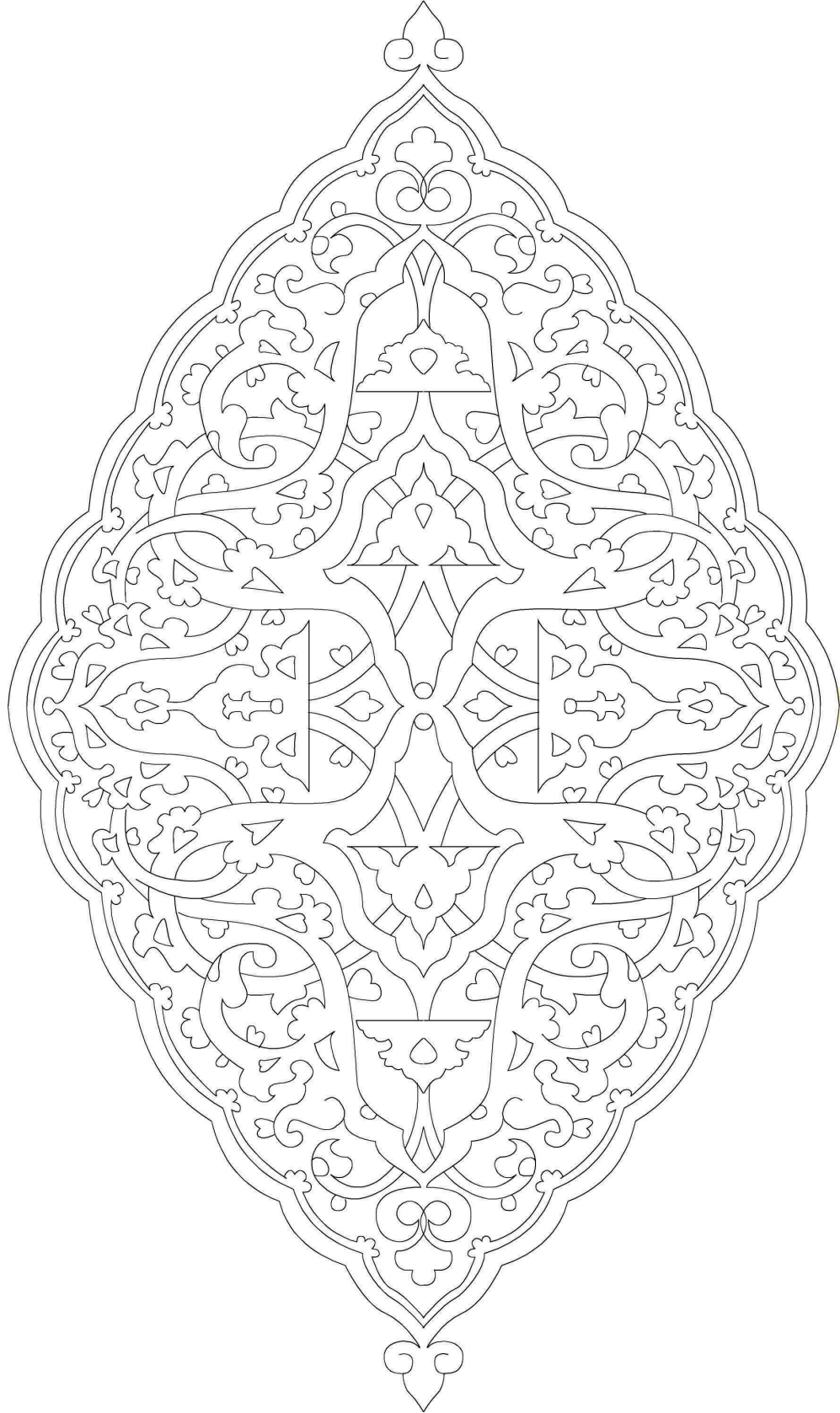
Ek-73 I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi (İstanbul)

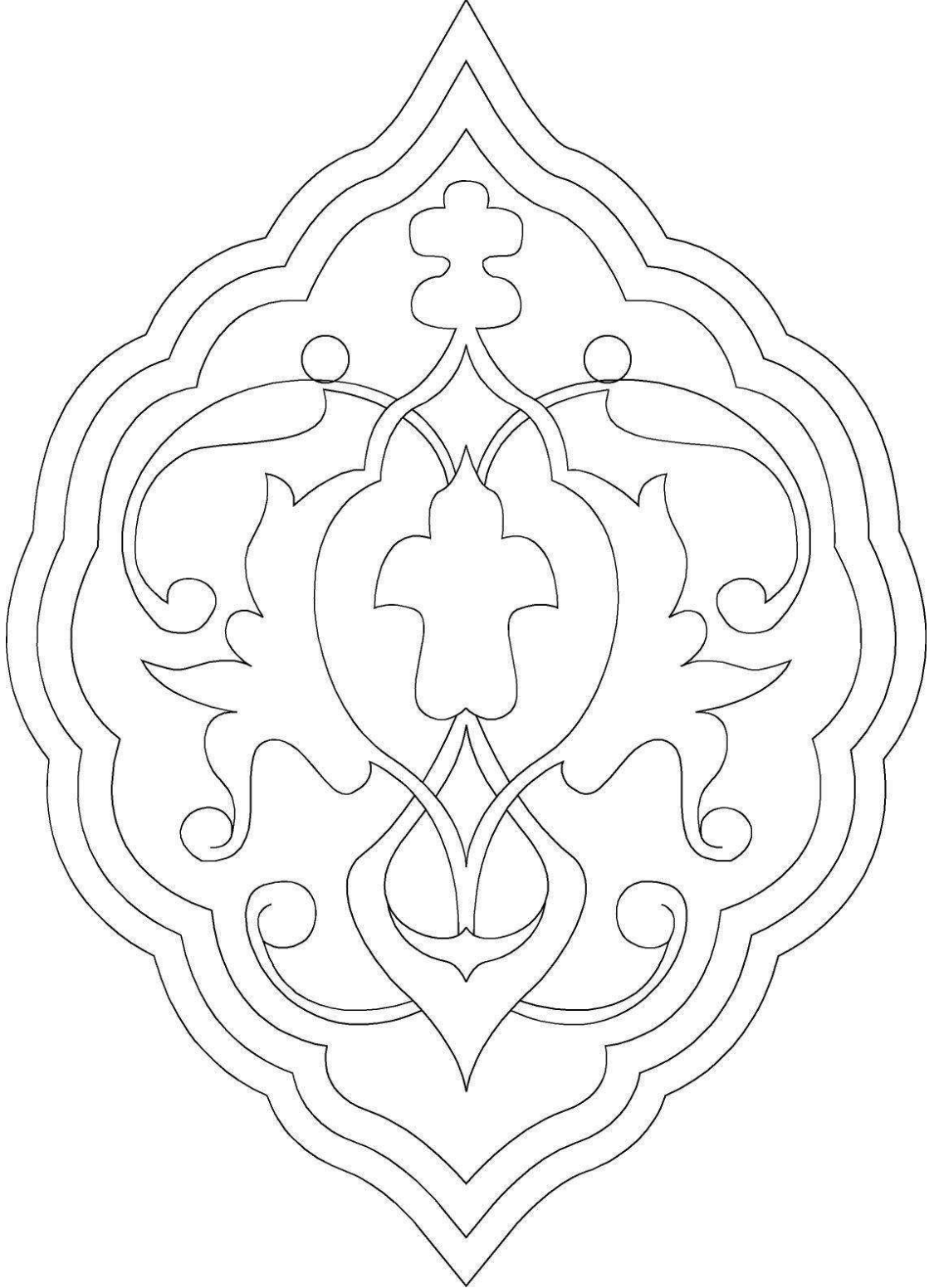
Ek-74 I. Mahmut Ayasofya Kütüphanesi (İstanbul)

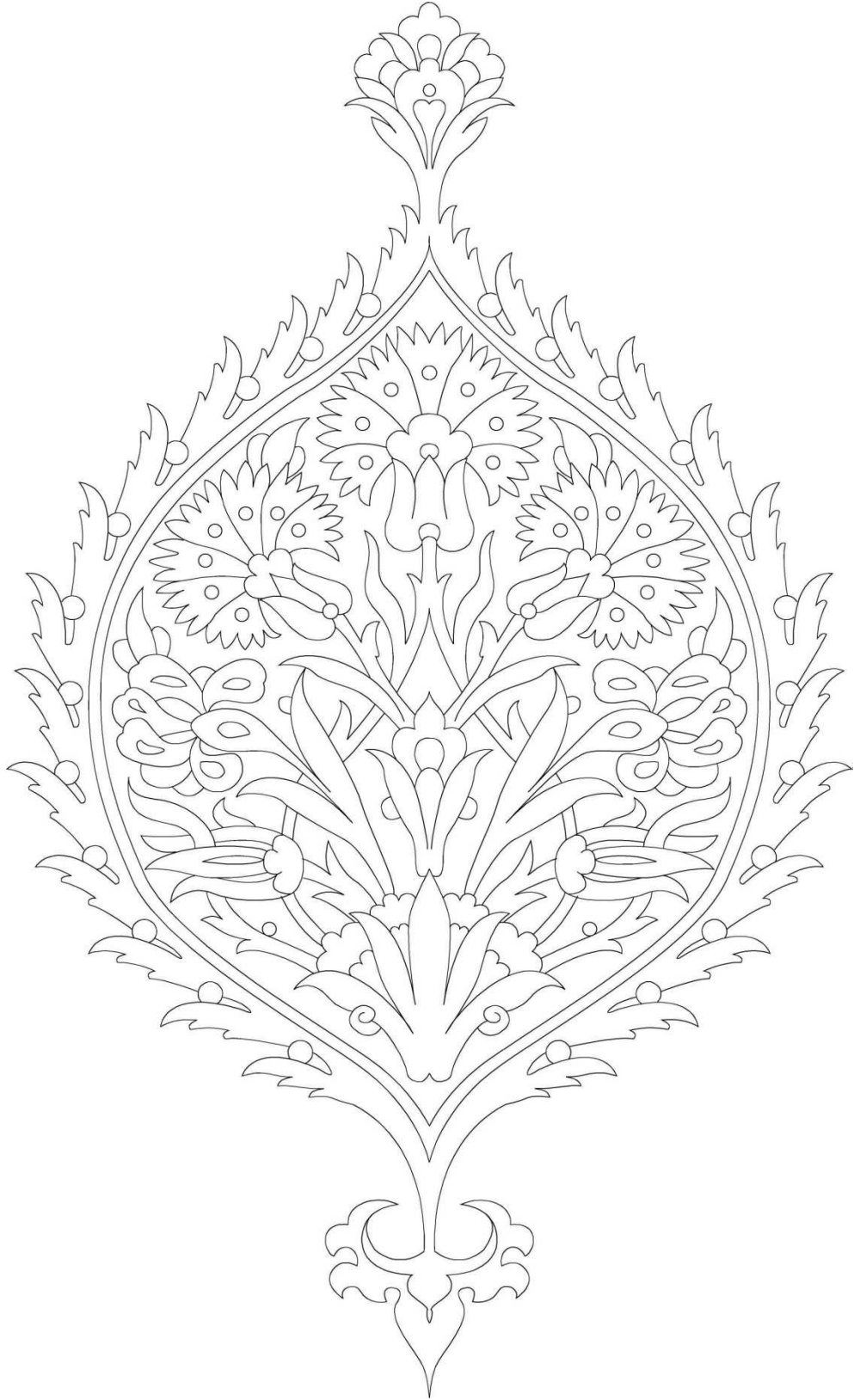
Ek-75 Valide Sultan Dairesi (İstanbul)

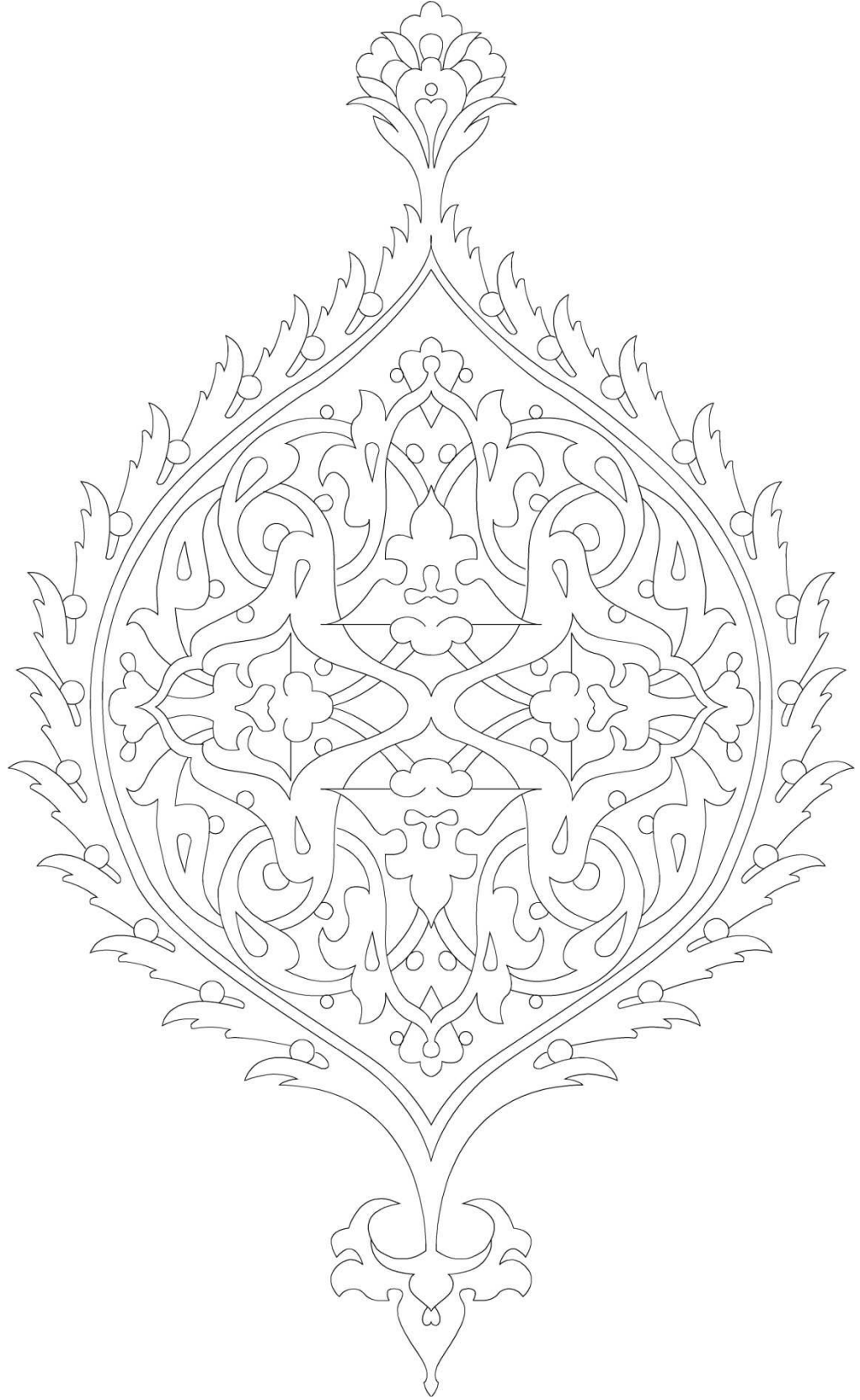
Ek-76 Valide Sultan Dairesi (İstanbul)

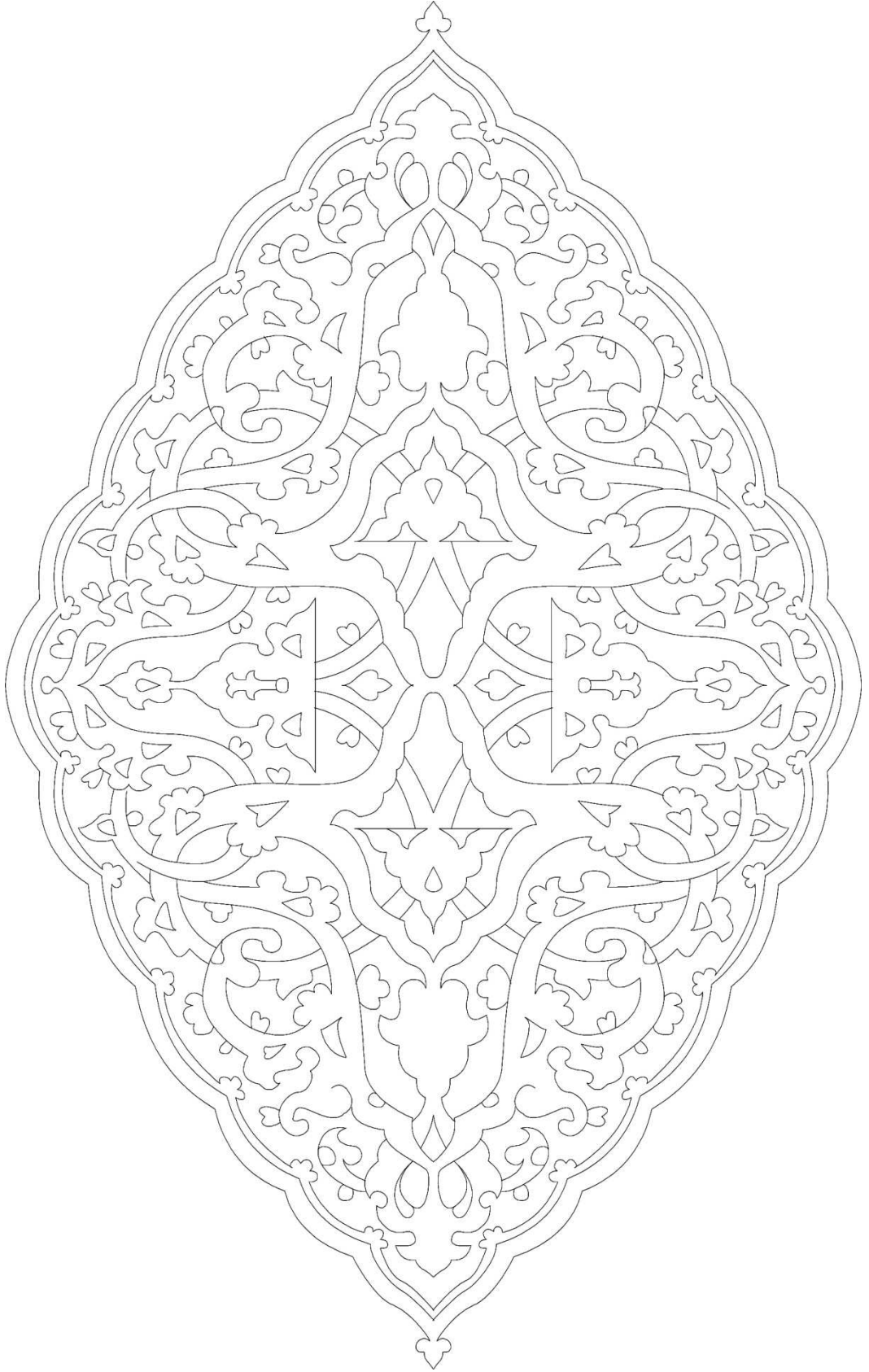
Ek-77 Araba Kapısı (Topkapı Sarayı)

Ek-78 Araba Kapısı (Topkapı Sarayı)

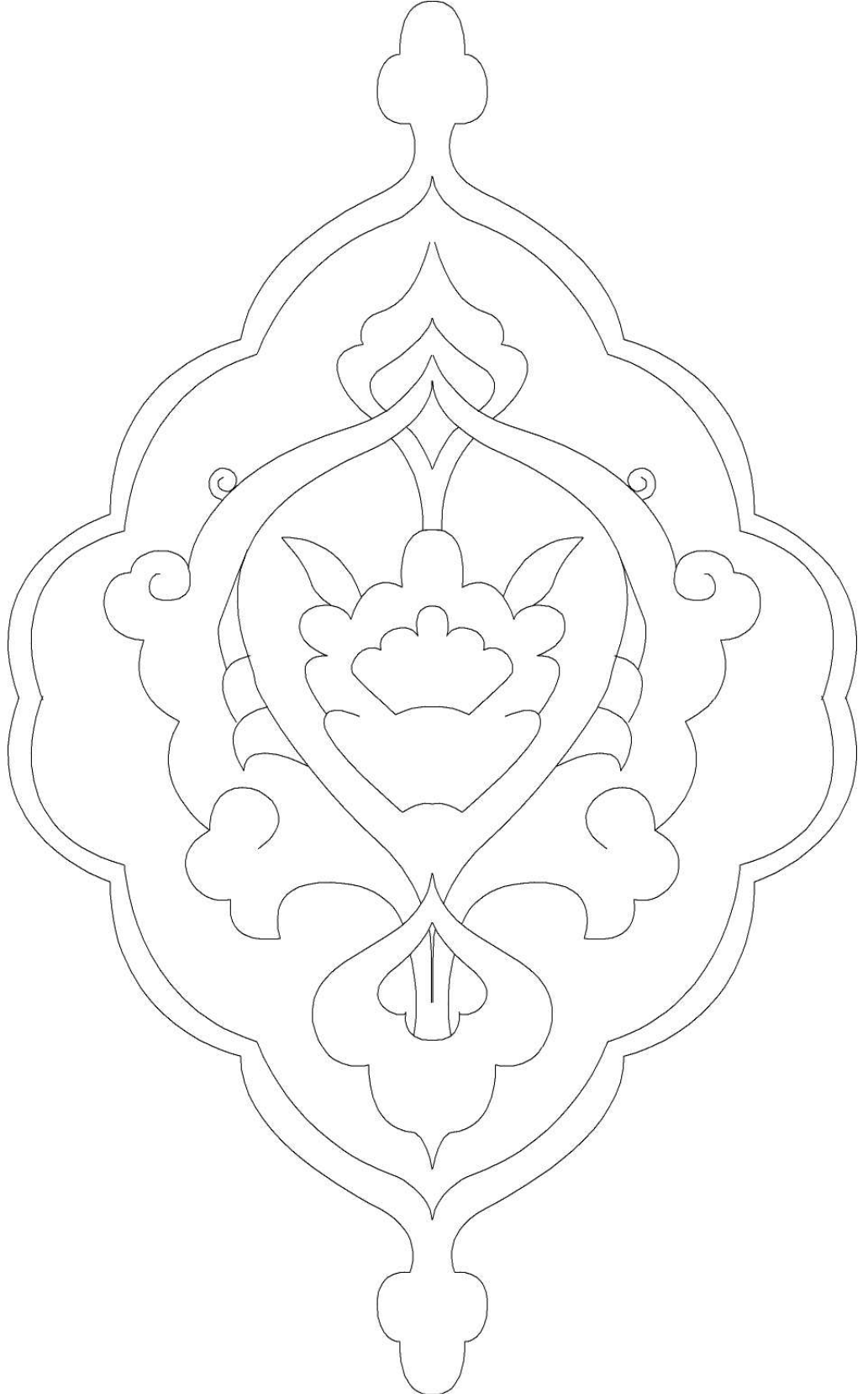

Ek-79 Araba Kapısı (Topkapı Sarayı)

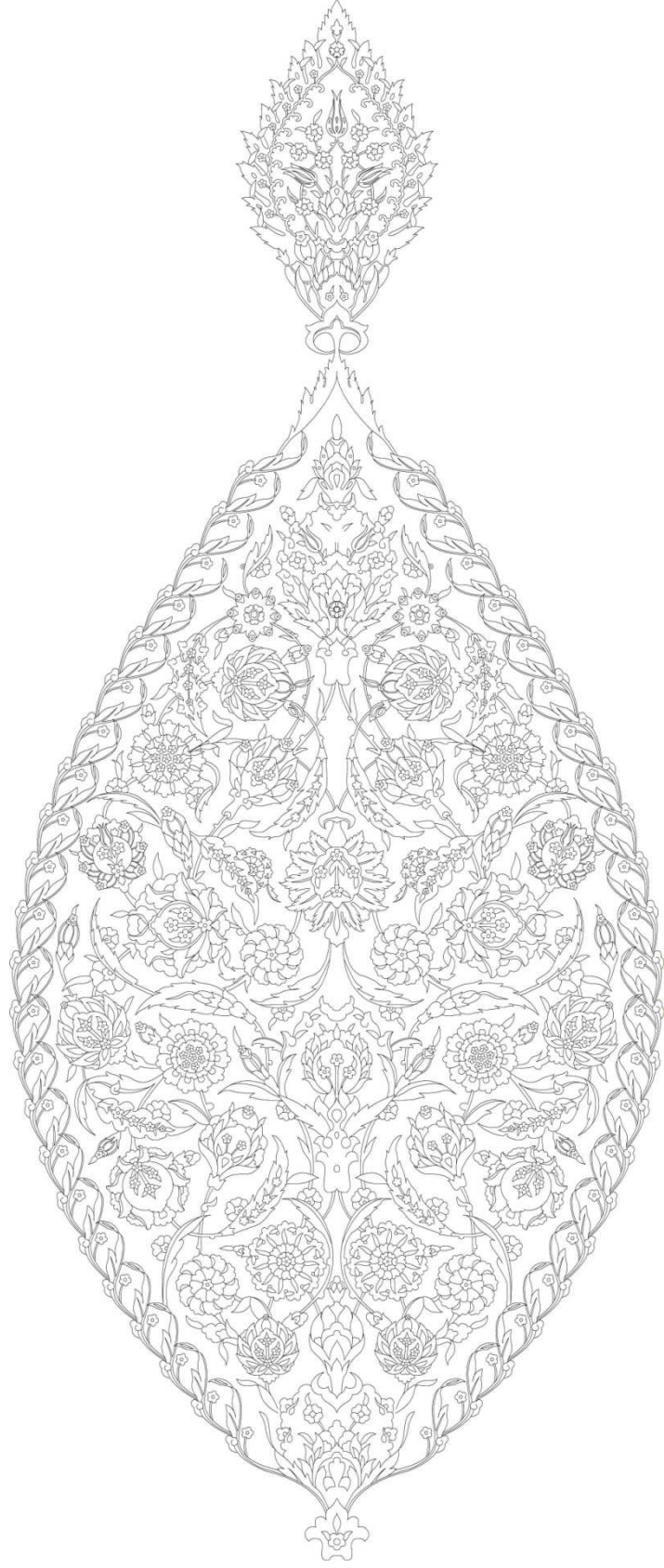

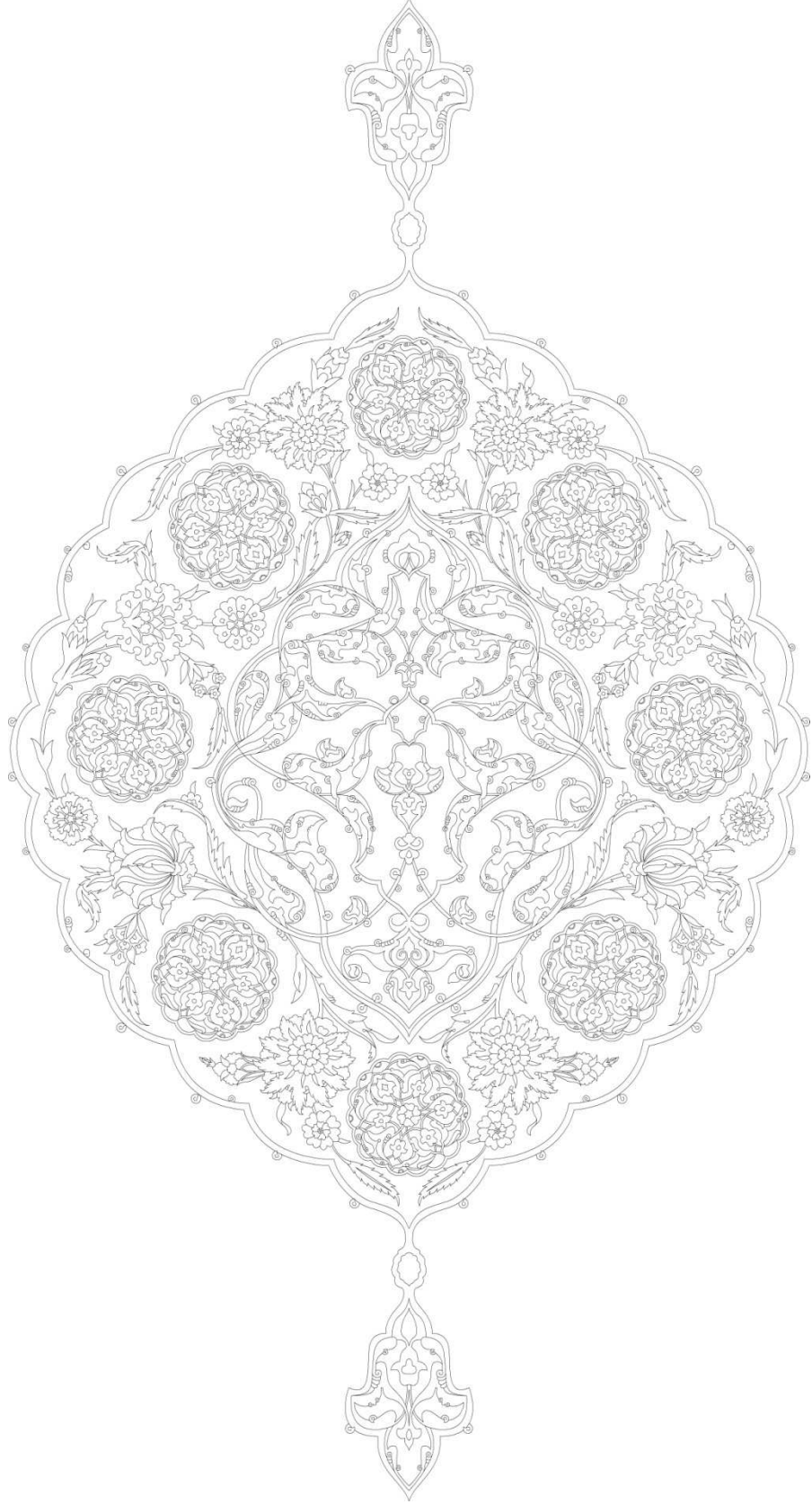
Ek-80 Sultan I. Ahmet Has Oda (I.Ahmet Kitaplığı – Topkapı Sarayı)

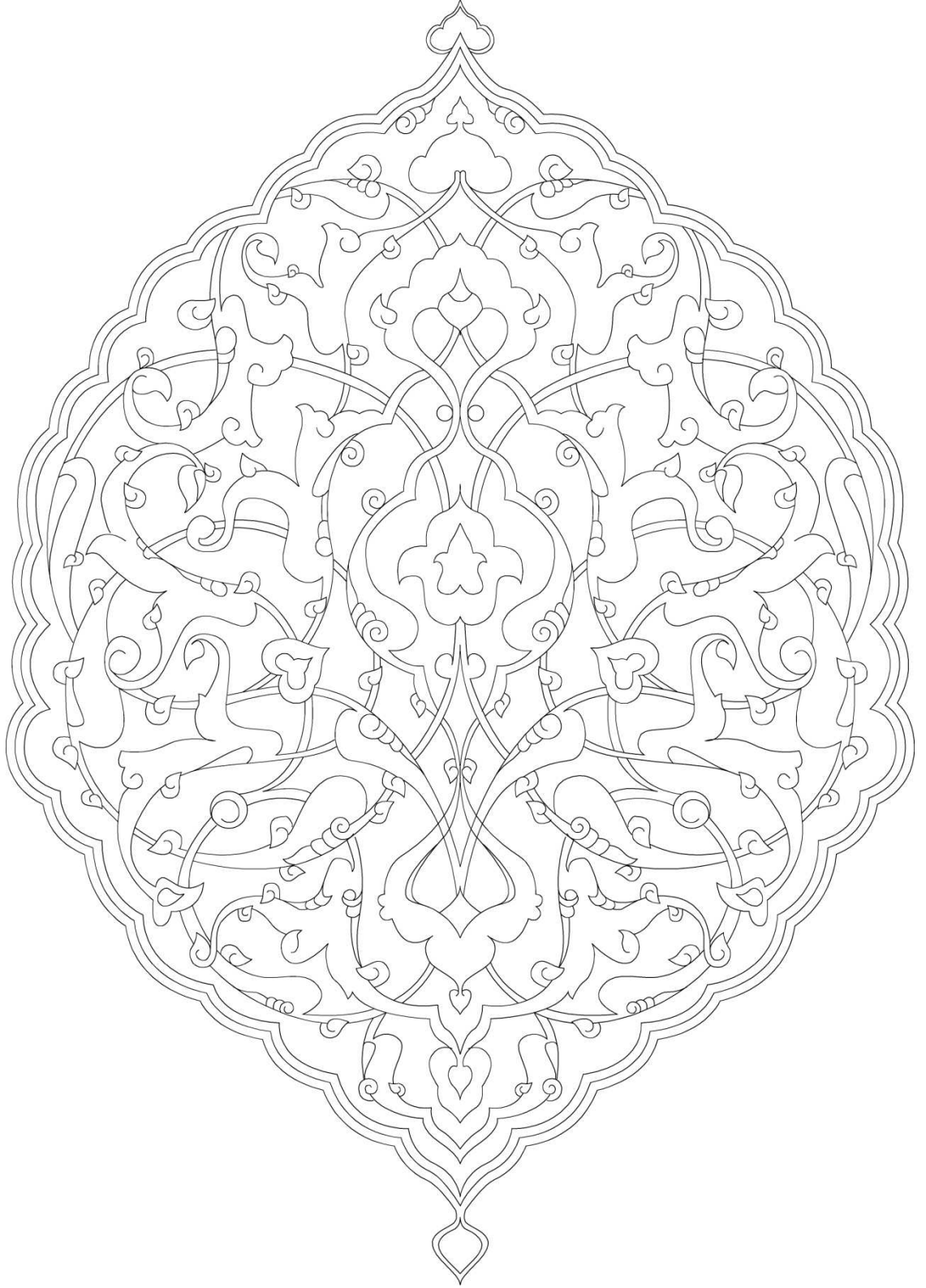
Ek-81 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

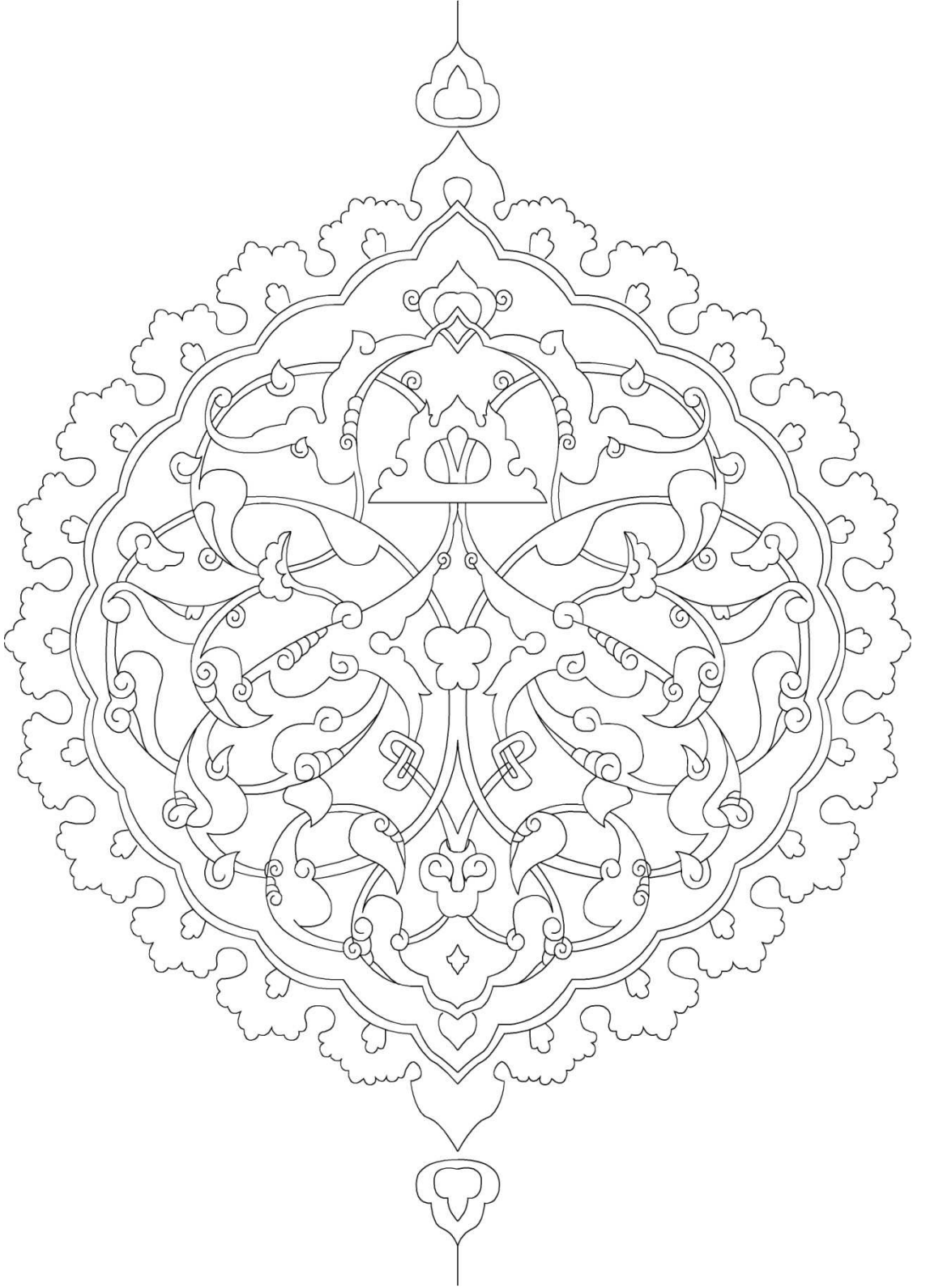
Ek-82 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

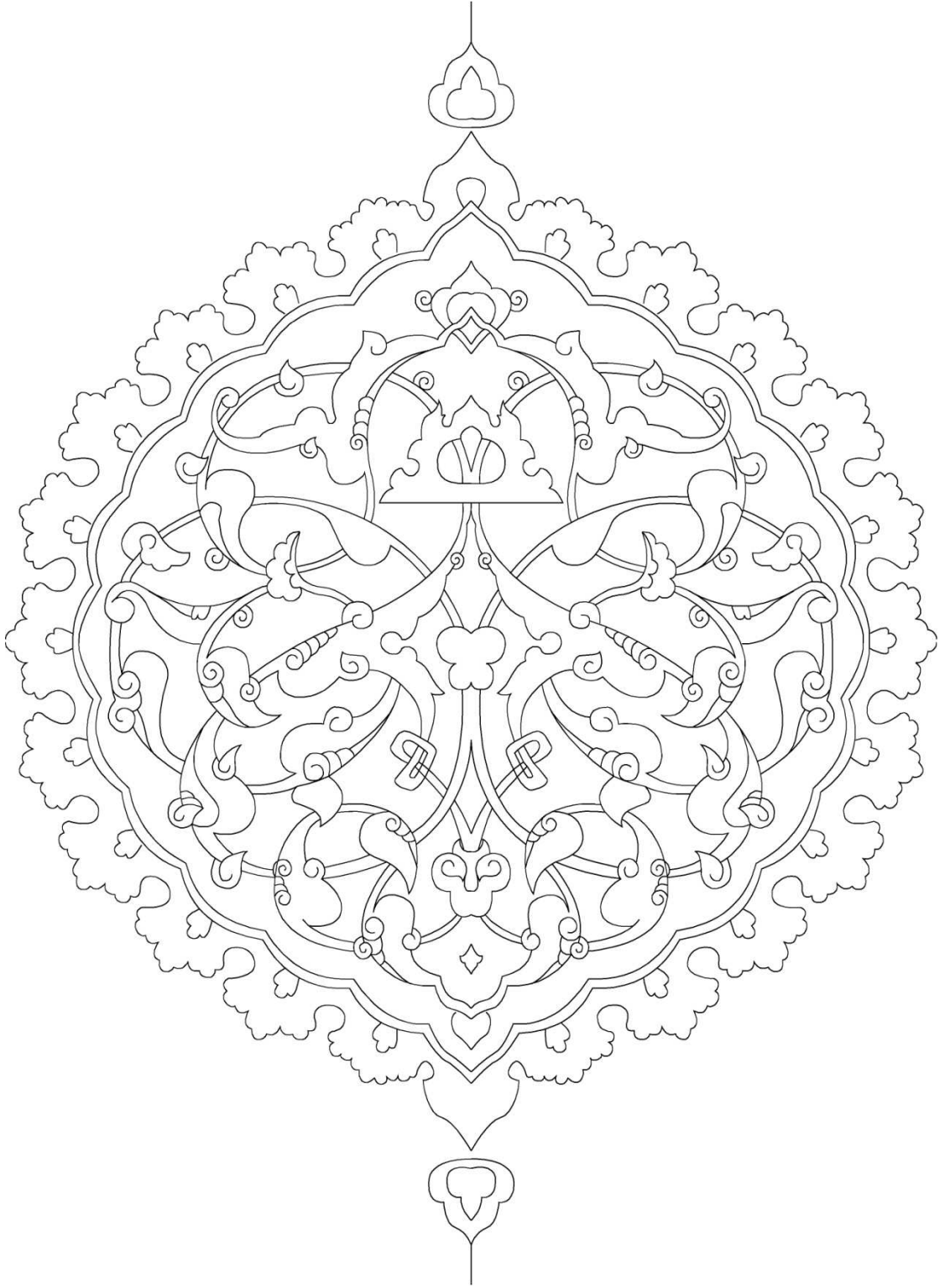
Ek-83 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

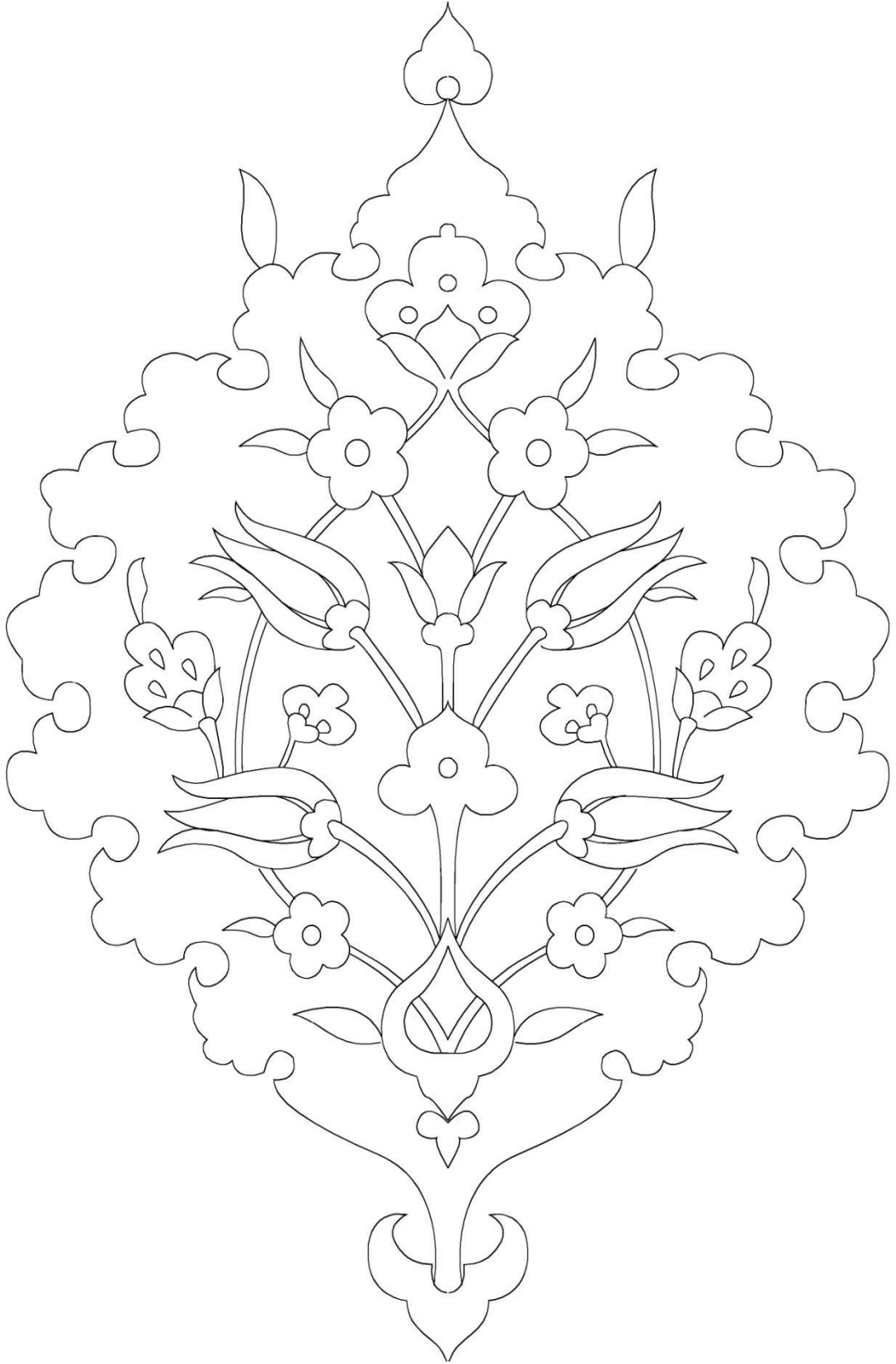
Ek-84 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

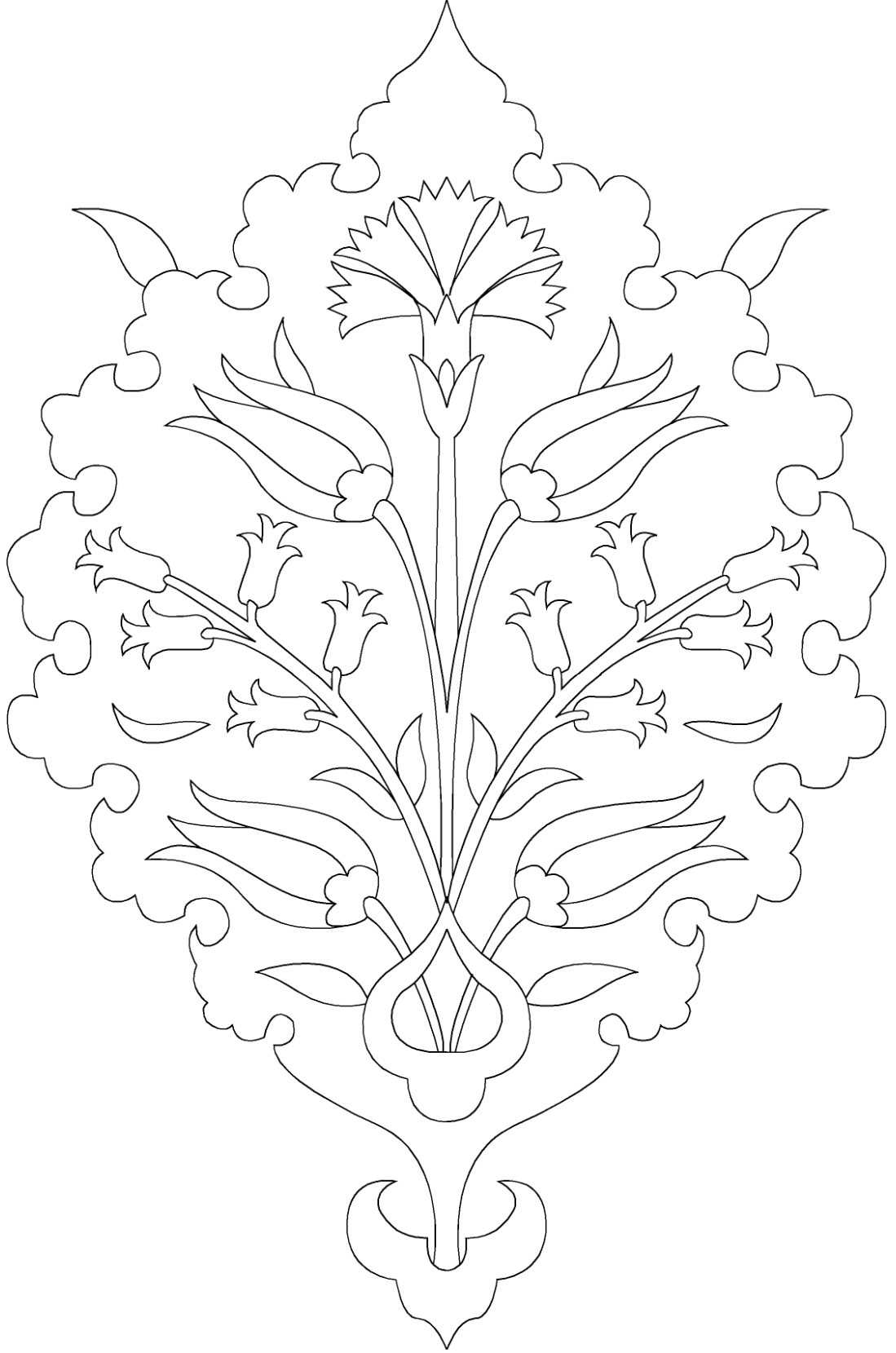
Ek-85 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

Ek-86 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

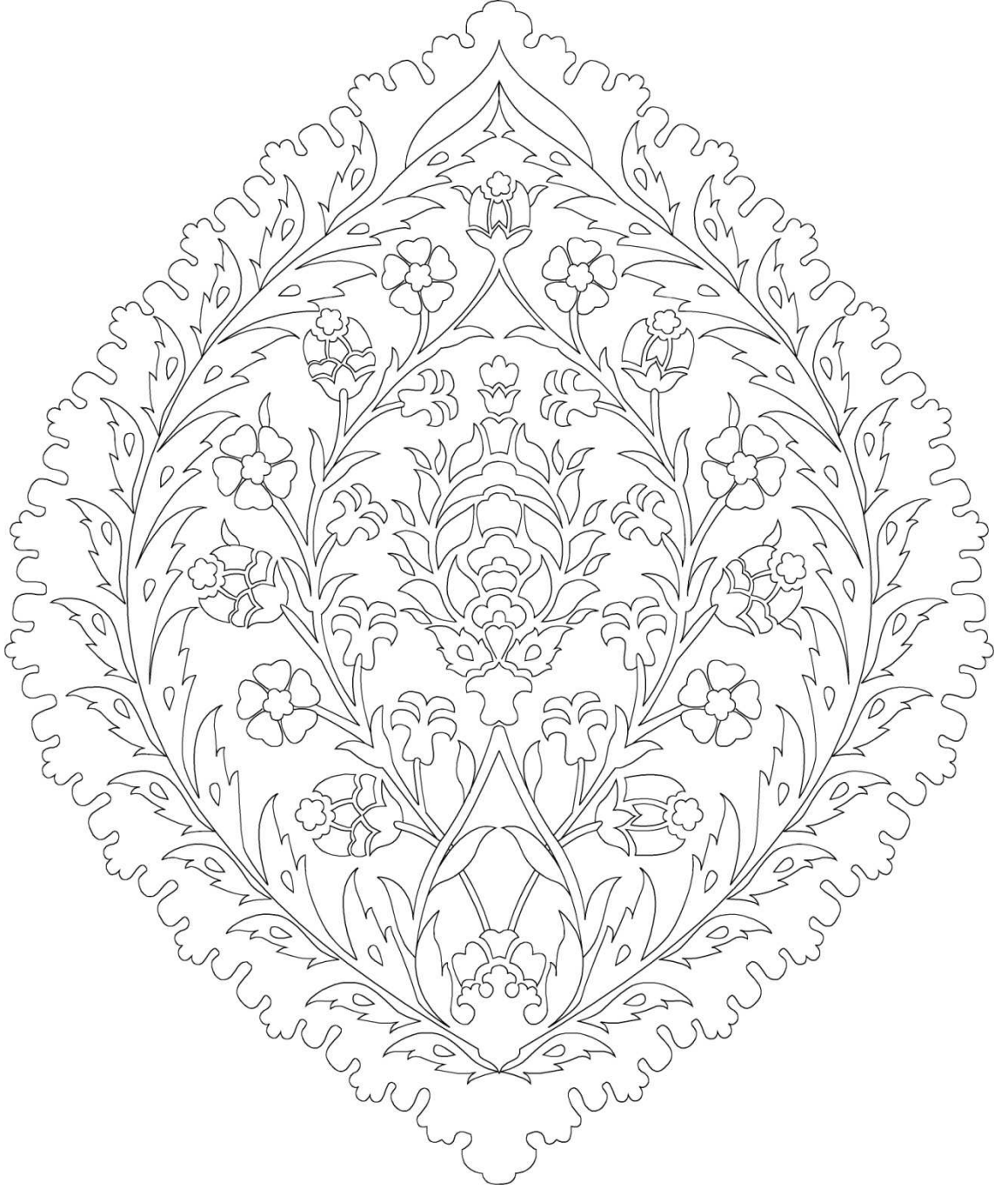

Ek-87 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

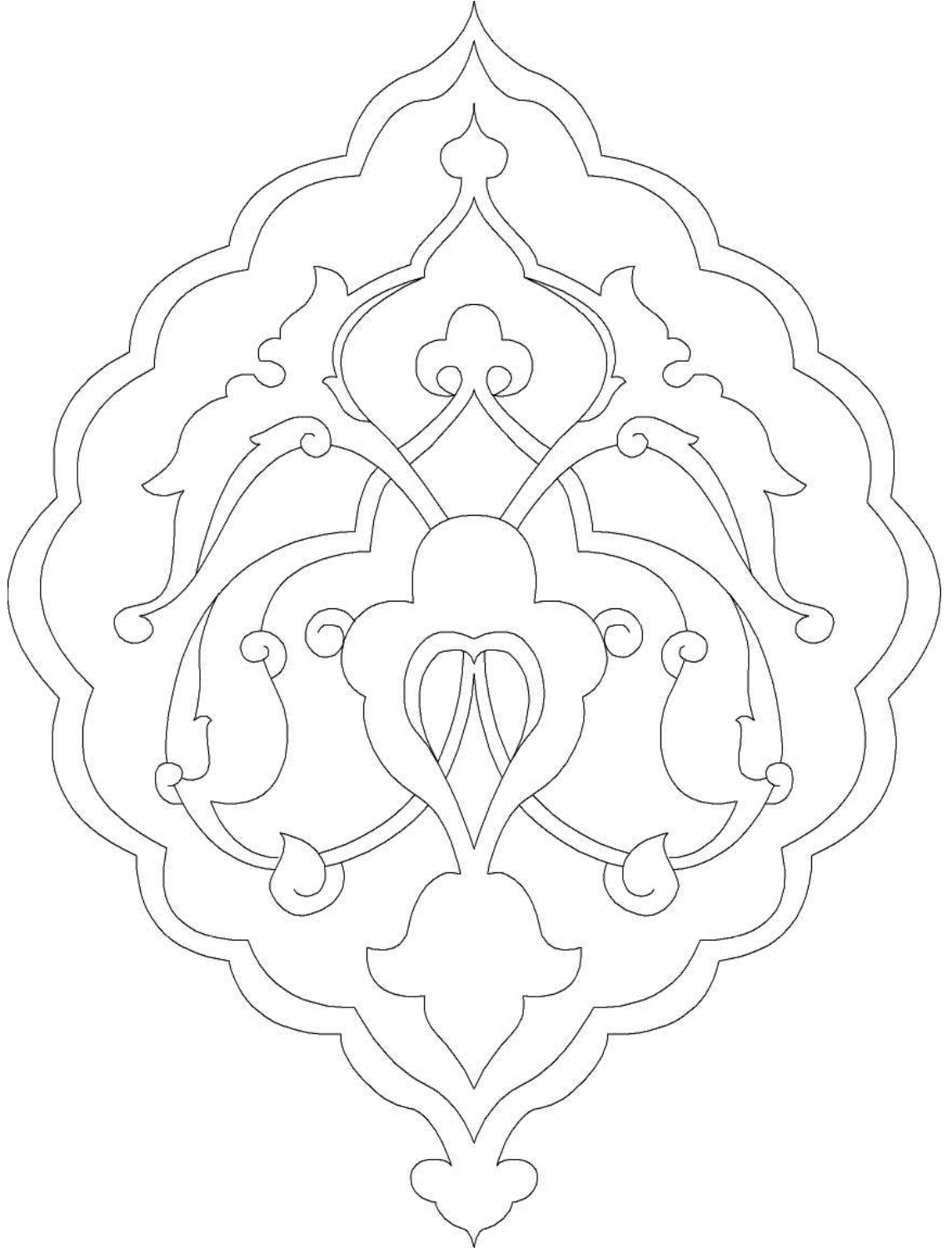
Ek-88 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

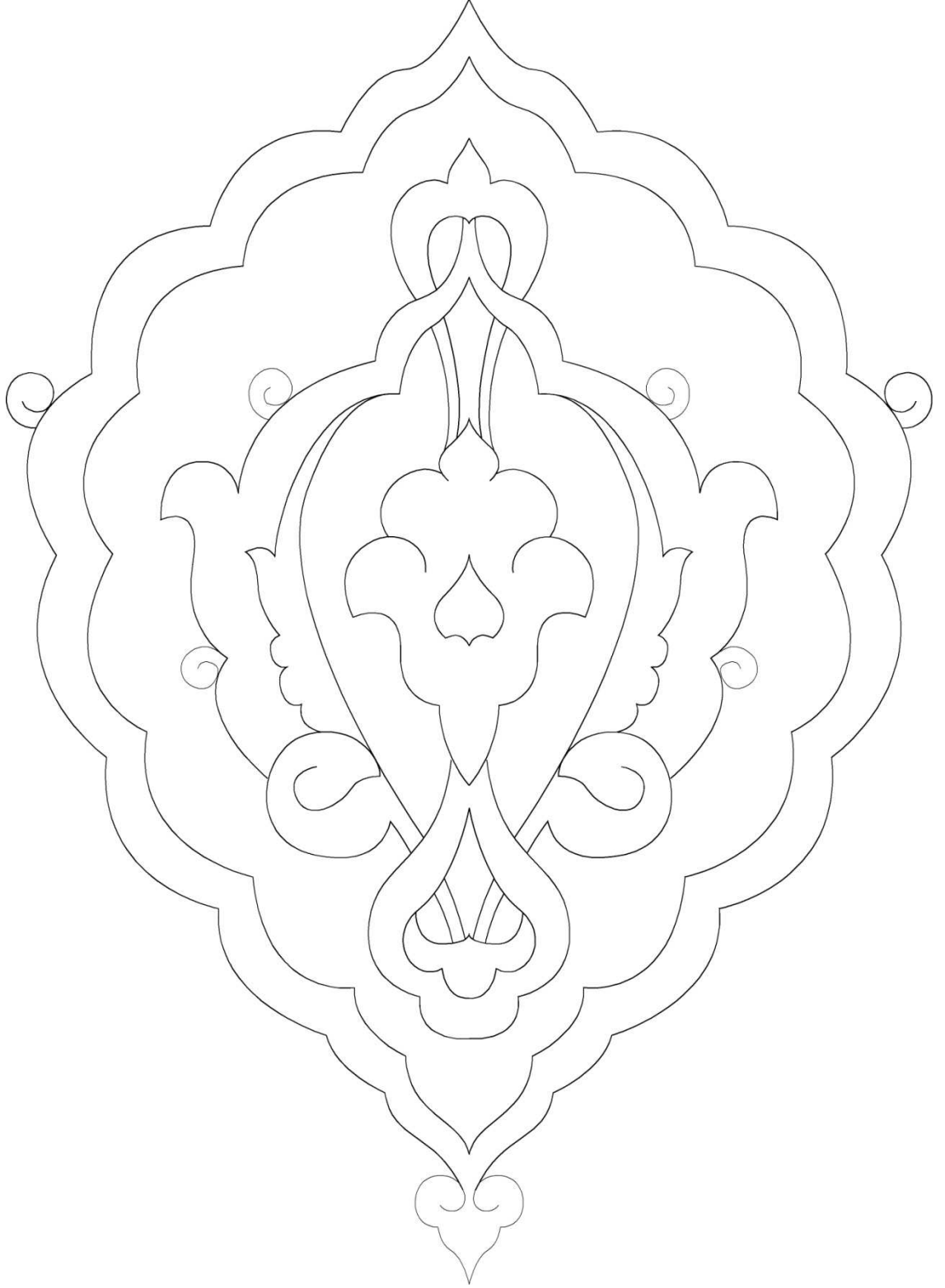
Ek-89 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

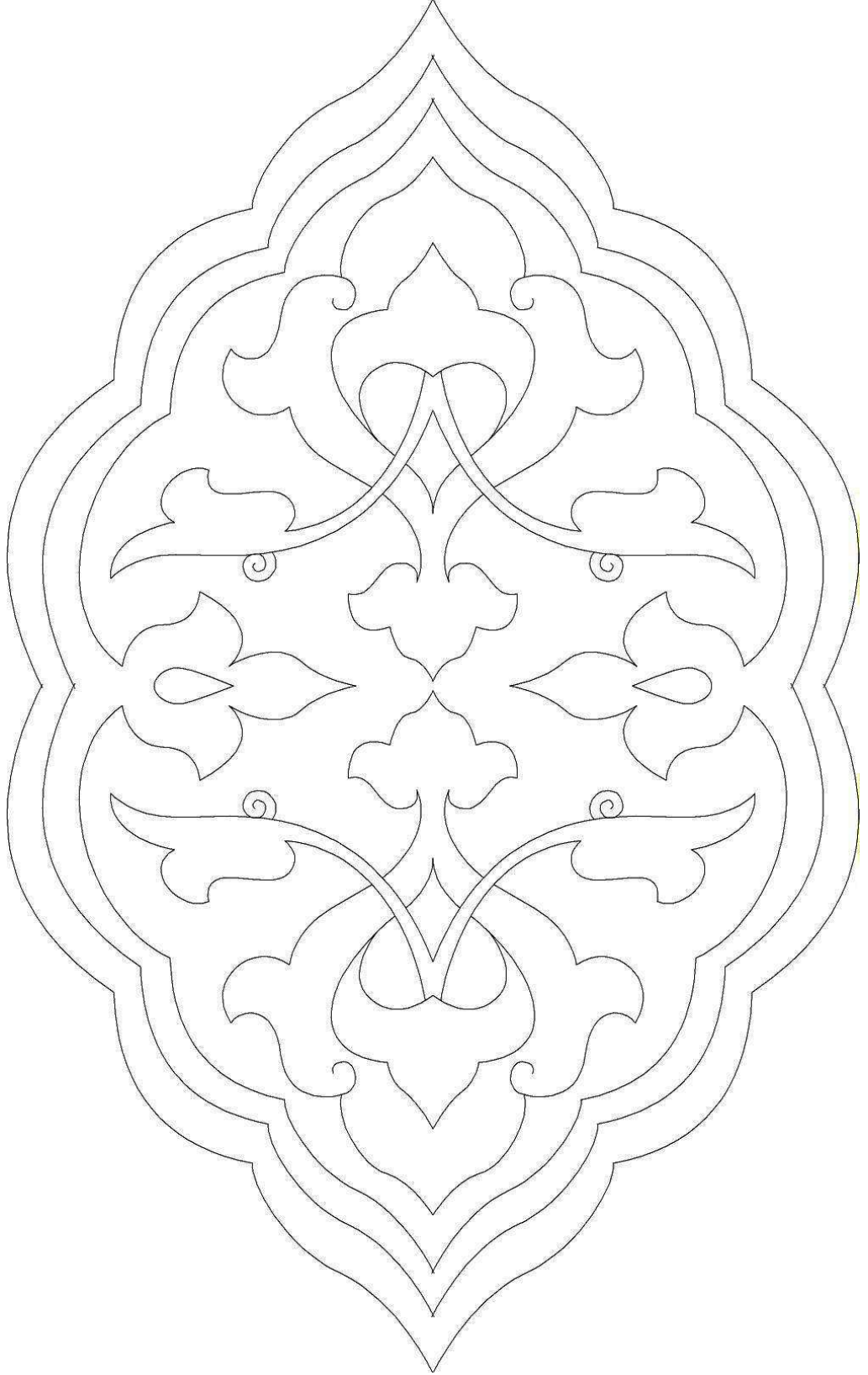
Ek-90 Sultan Ahmet Camii (İstanbul)

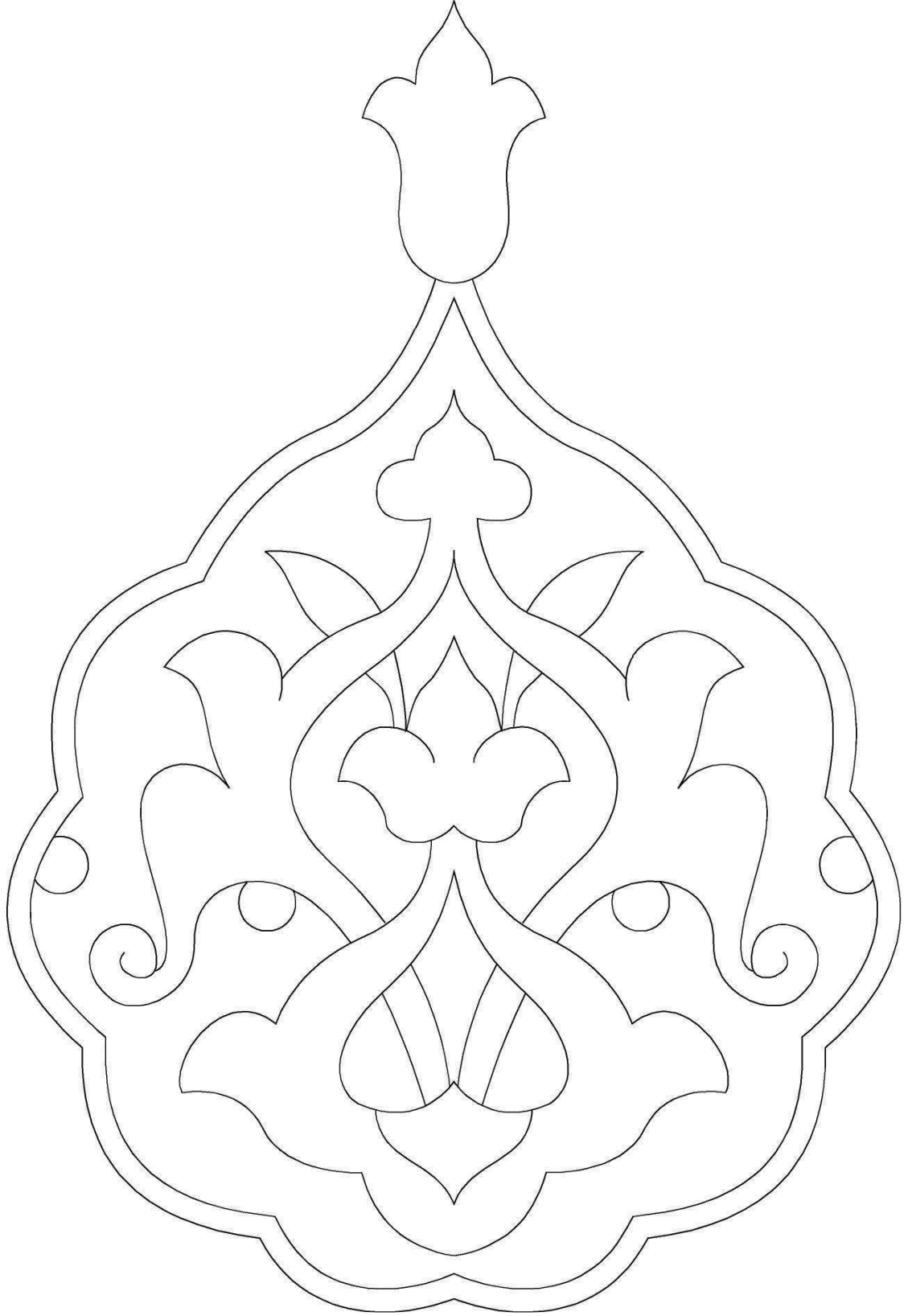
Ek-91 Sultan Ahmed Türbesi (İstanbul)

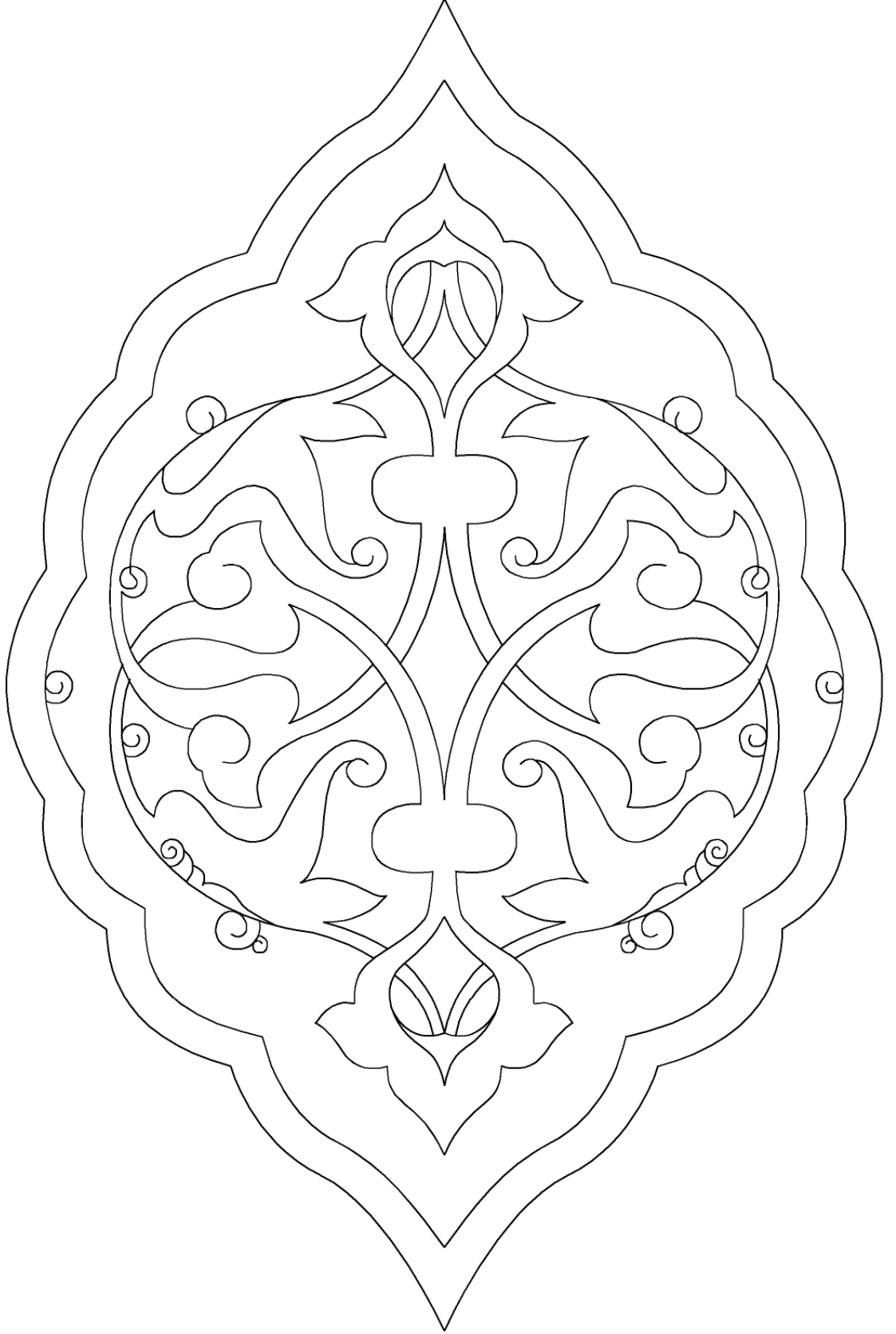
Ek-92 Yeni Cami (İstanbul)

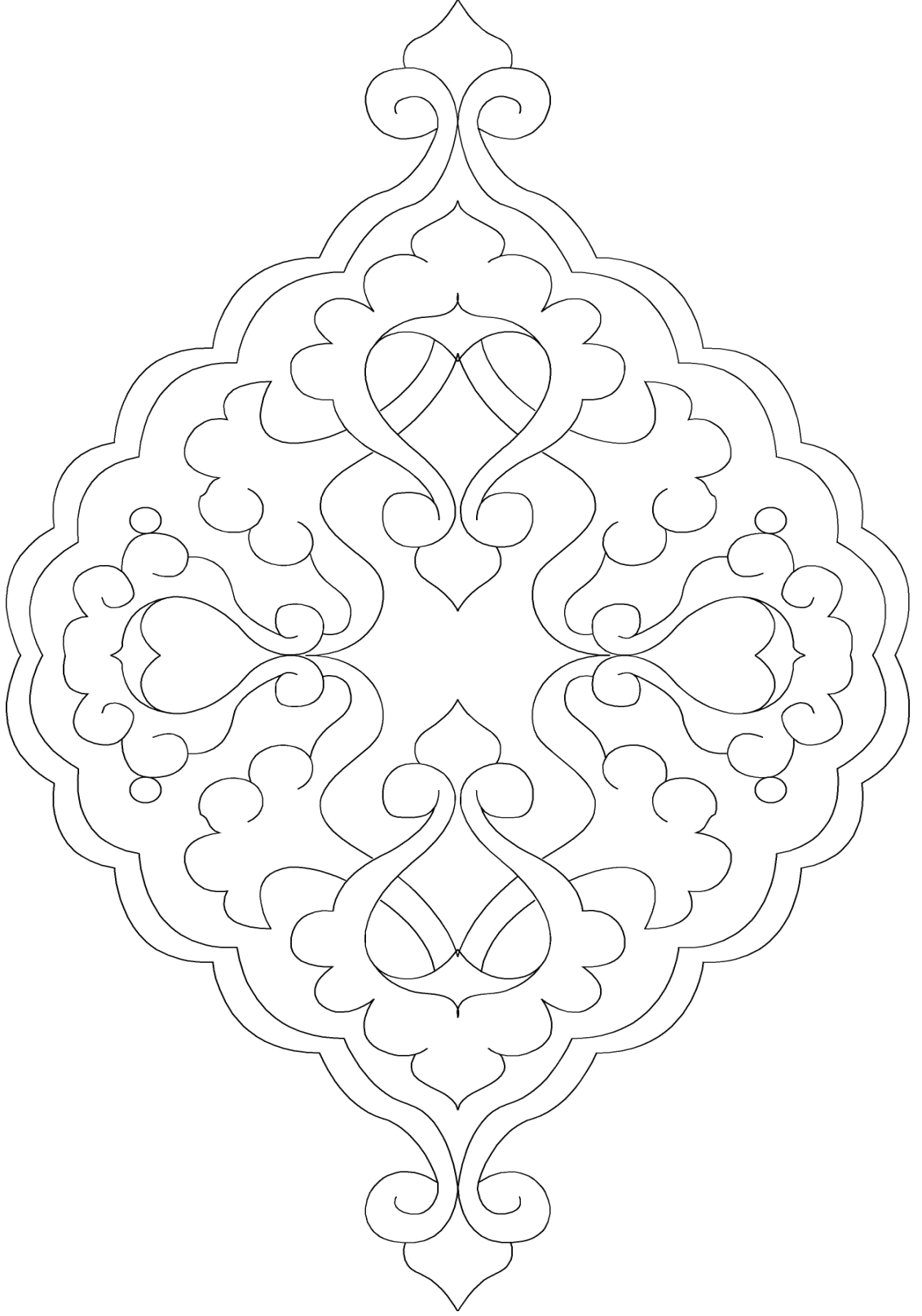
Ek-93 Yeni Cami (İstanbul)

Ek-94 Yeni Cami (İstanbul)

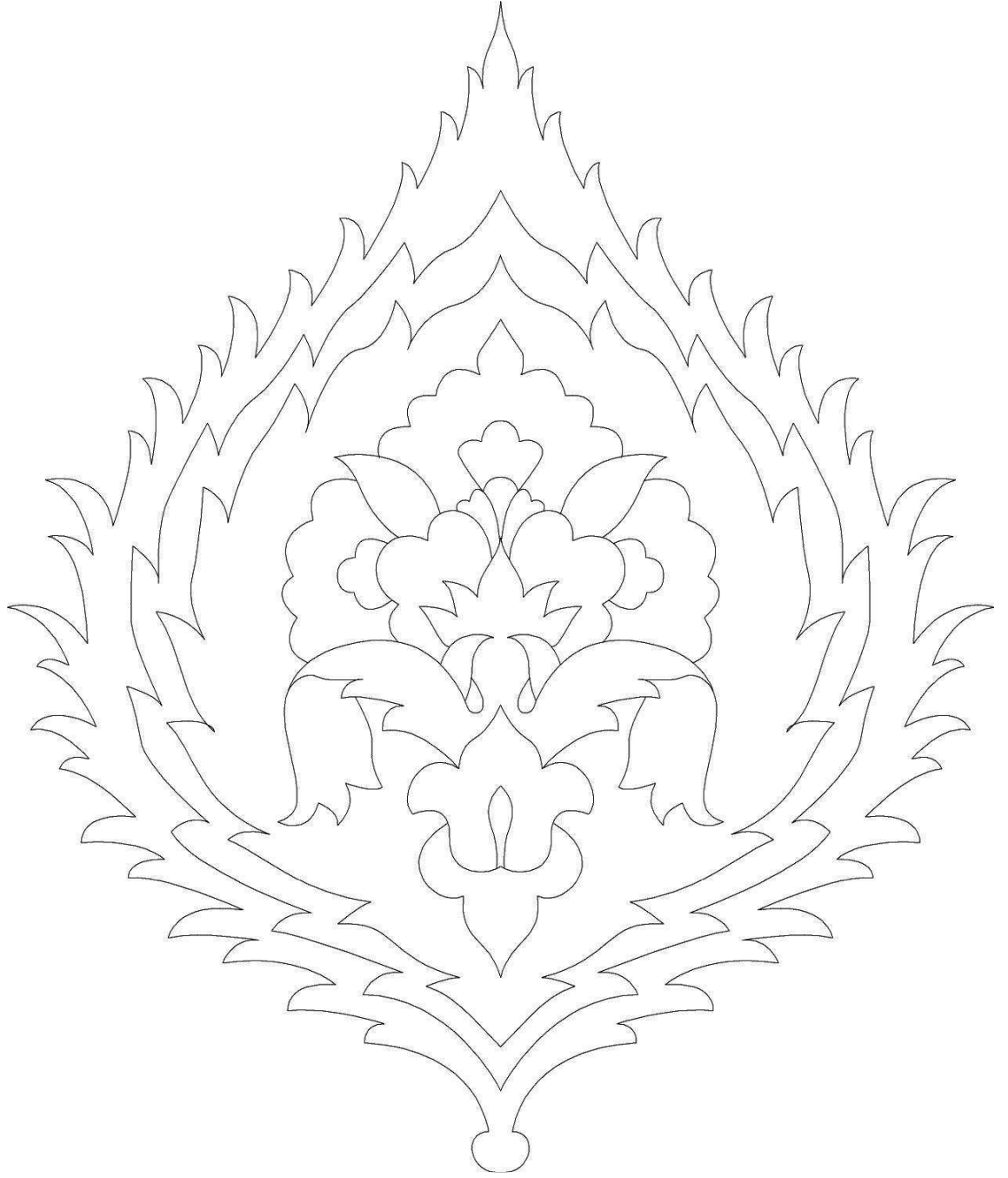

Ek-95 Yeni Cami (İstanbul)

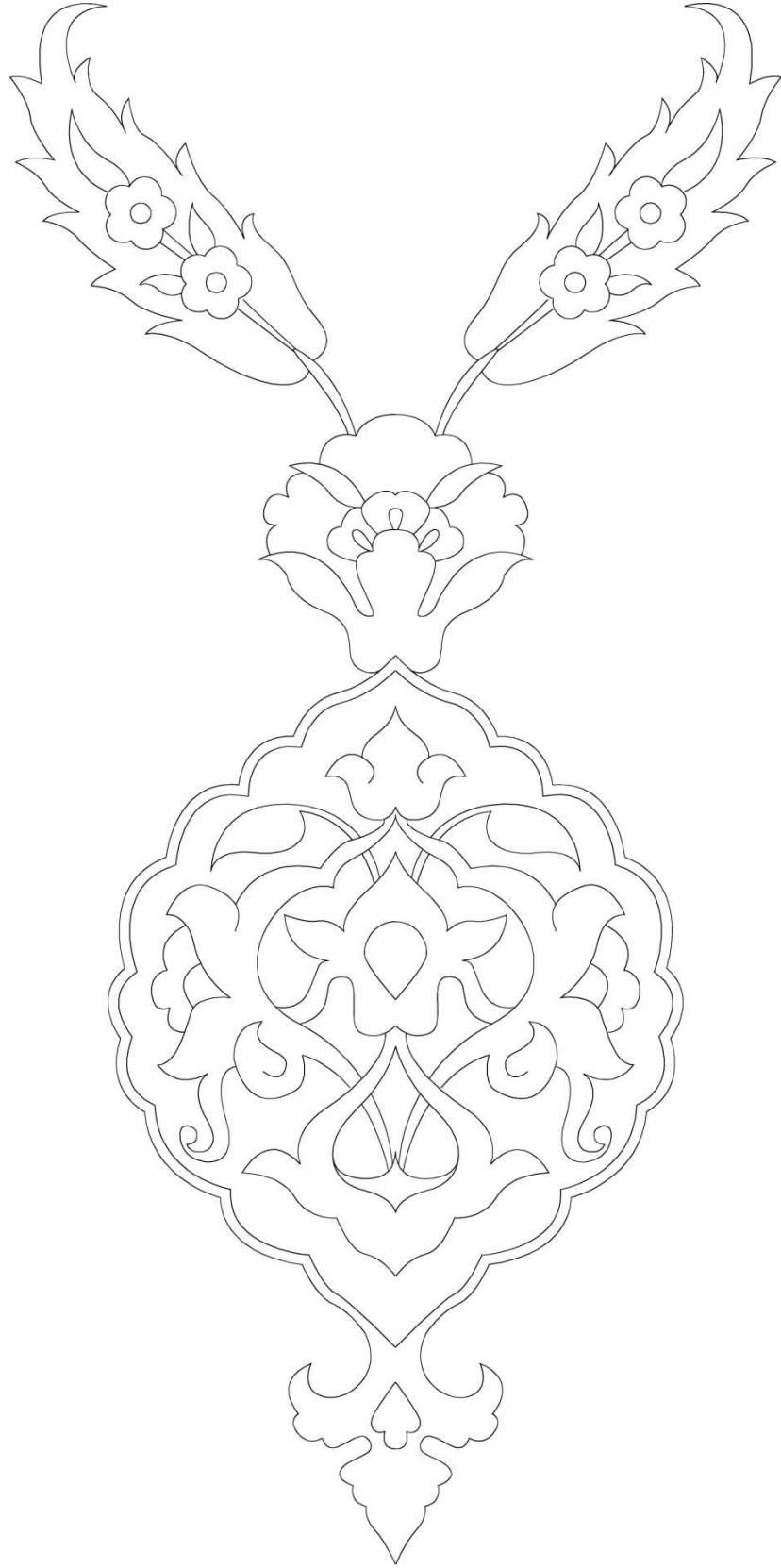

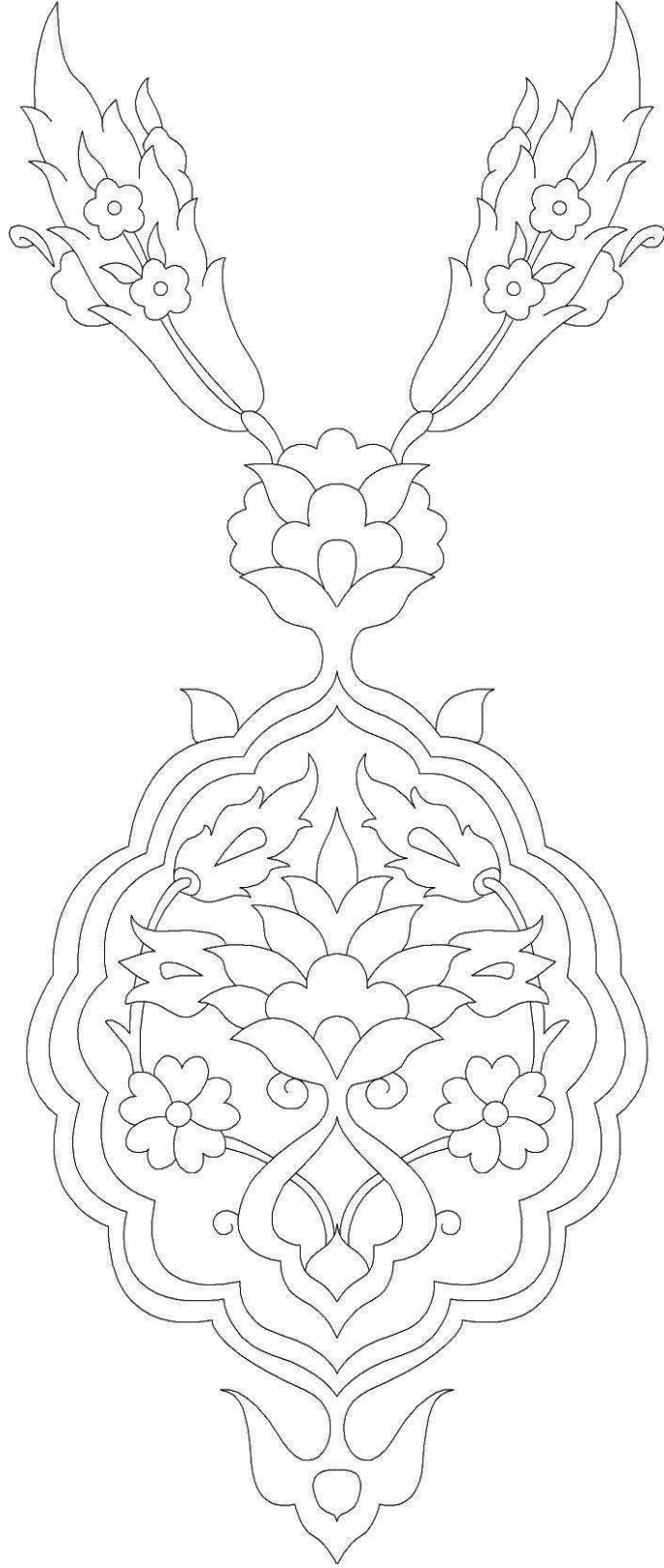
Ek-96 Yeni Cami (İstanbul)

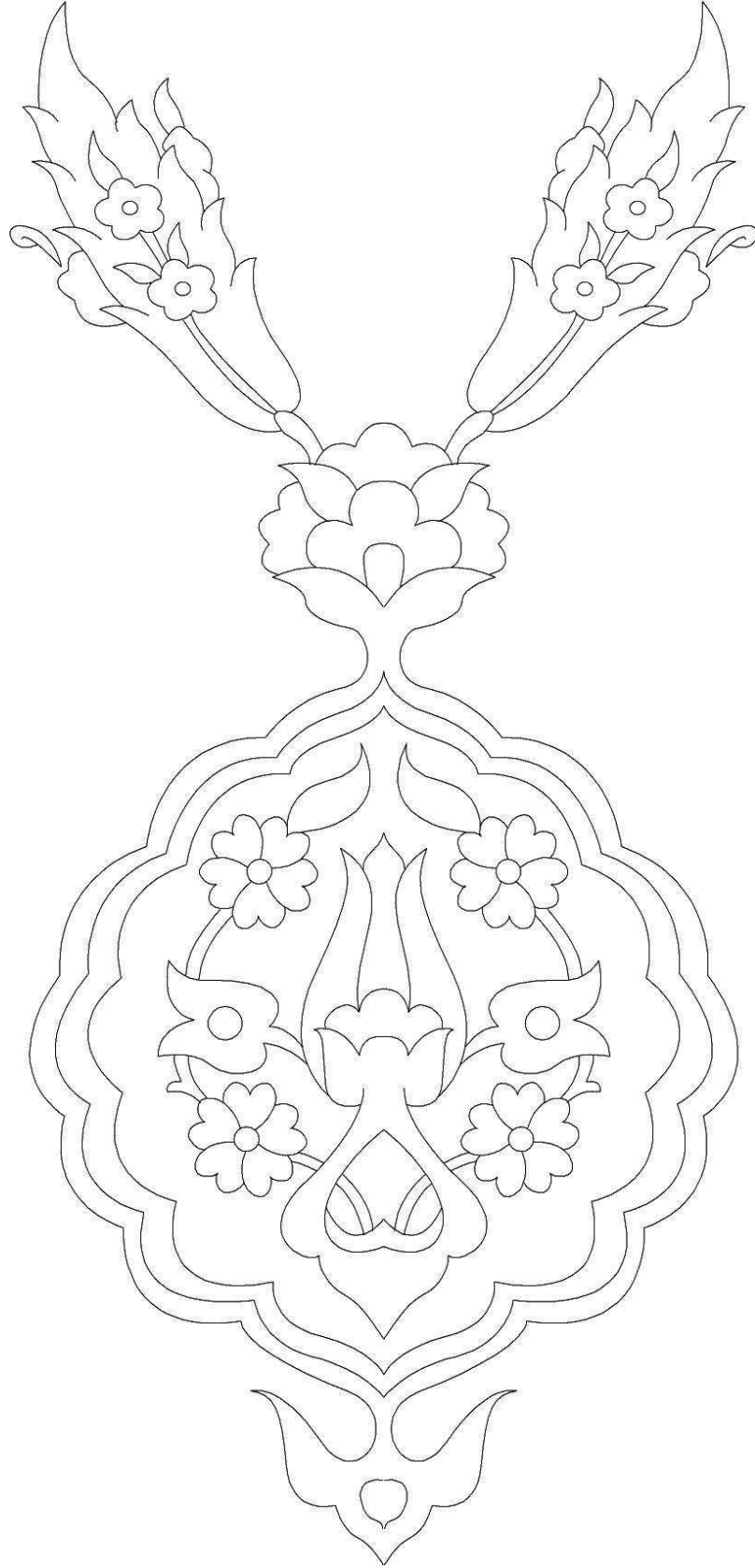
Ek-97 Yeni Cami (İstanbul)

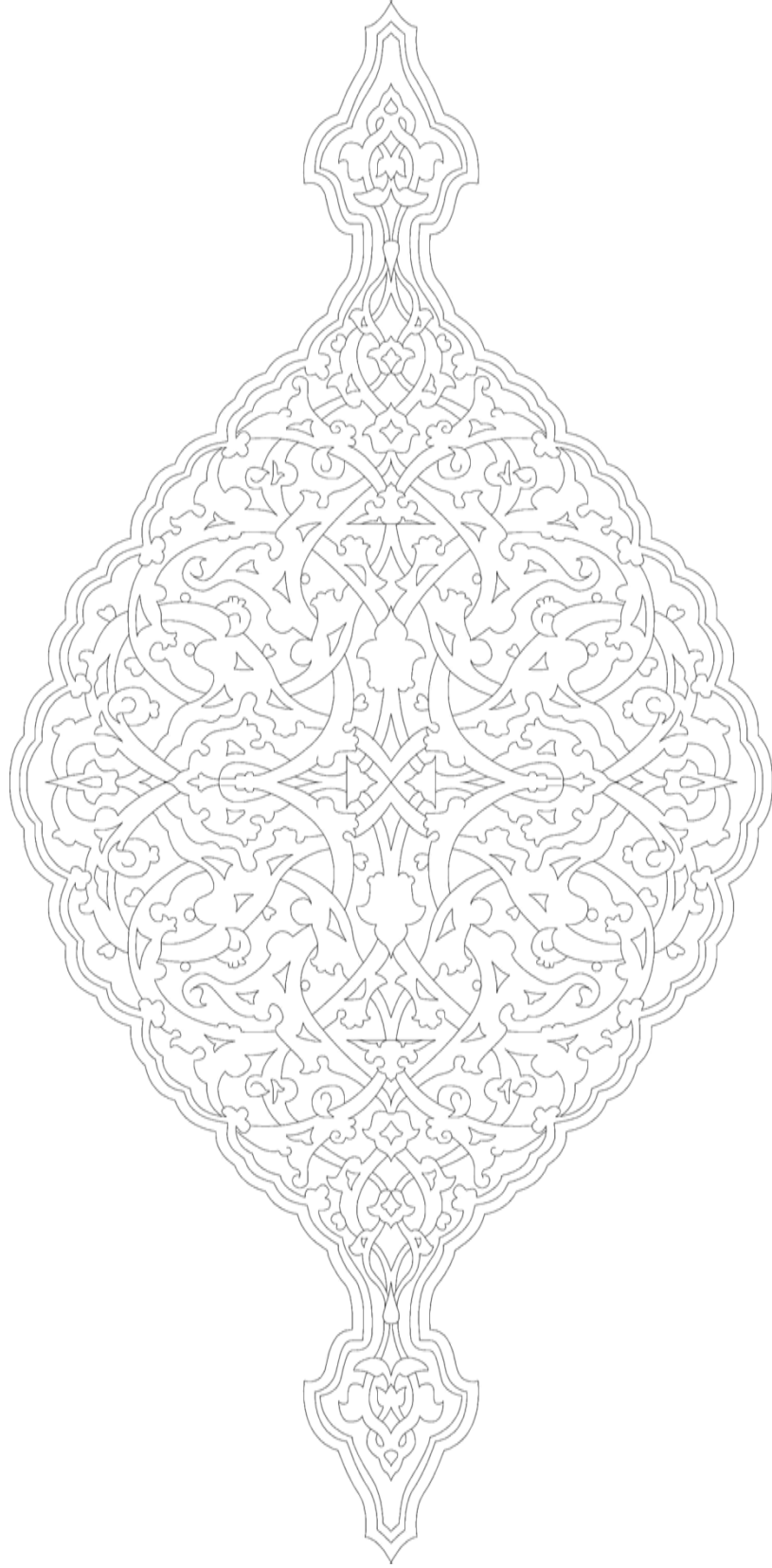
Ek-98 Yeni Cami (İstanbul)

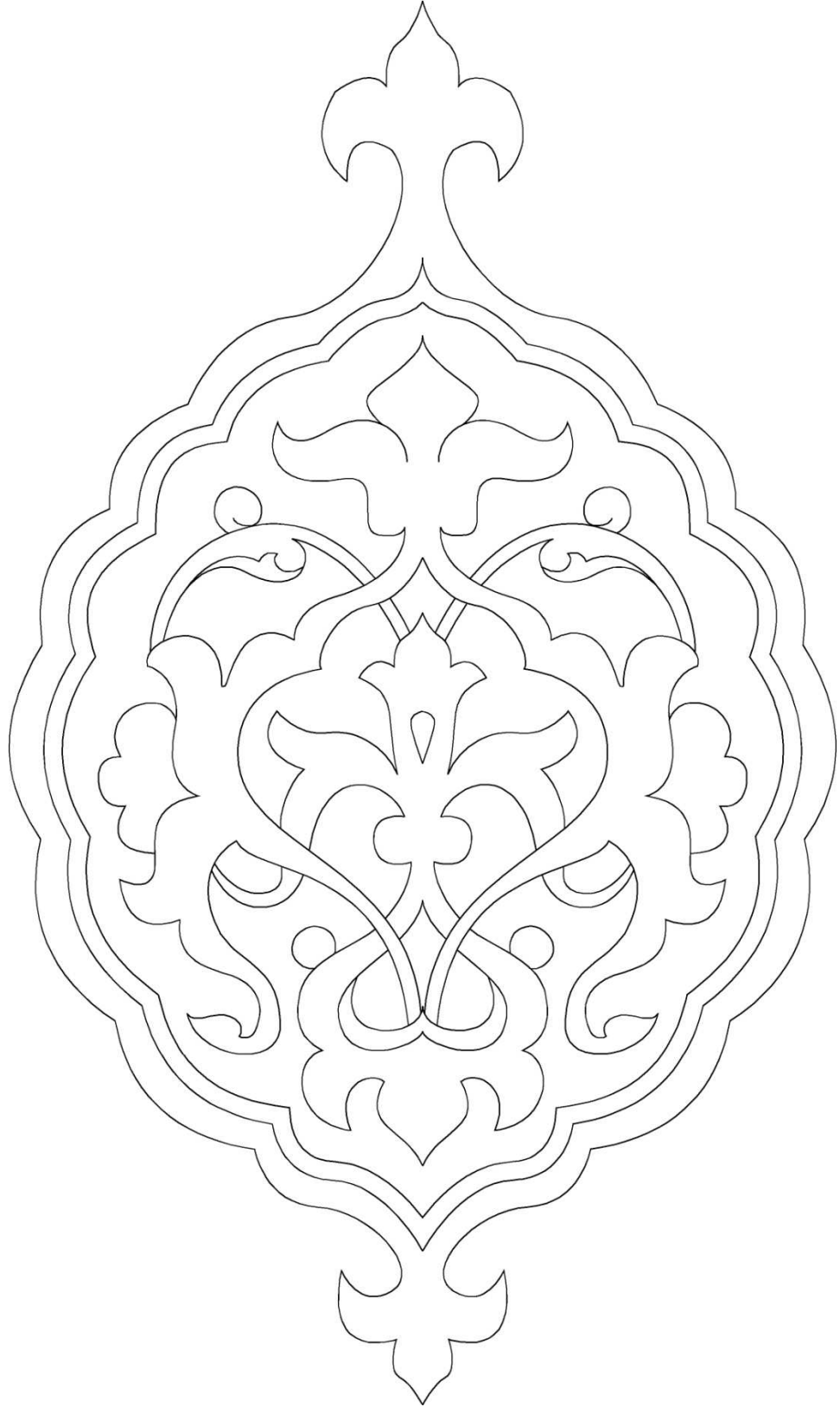
Ek-99 Yeni Cami (İstanbul)

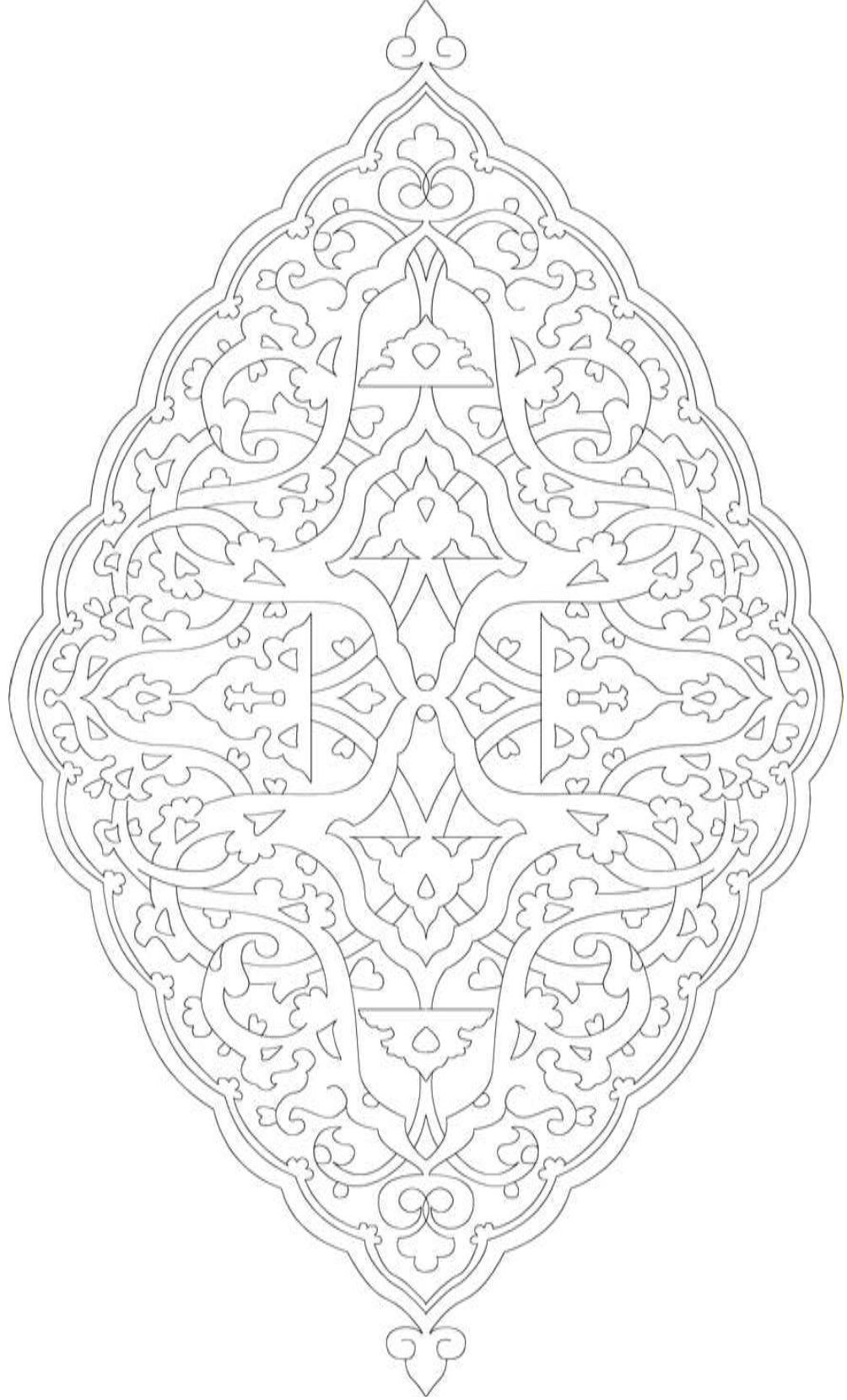
Ek-100 Yeni Cami (İstanbul)

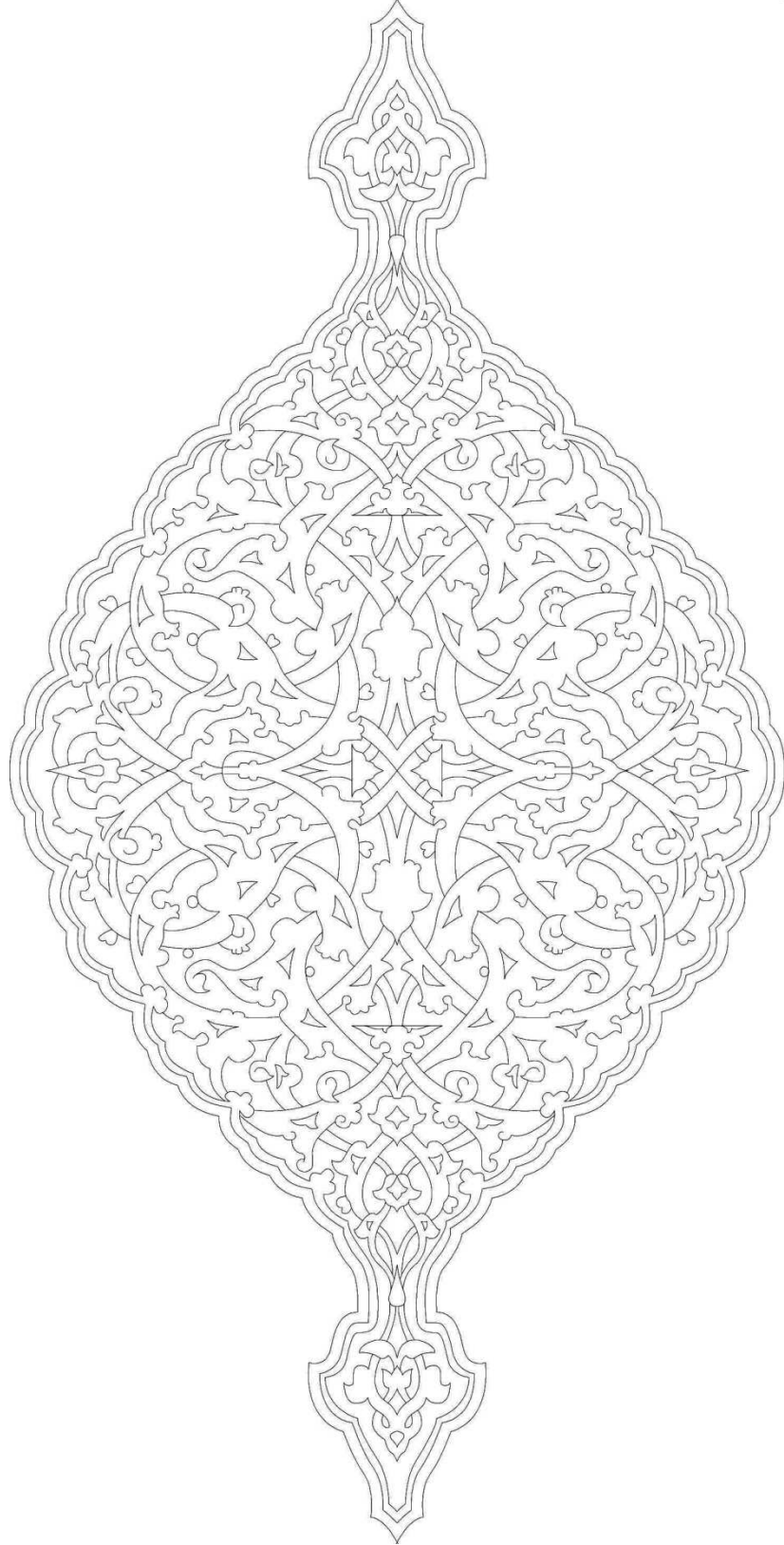
Ek-101 Yeni Cami (İstanbul)

Ek-102 Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

Ek-103 Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

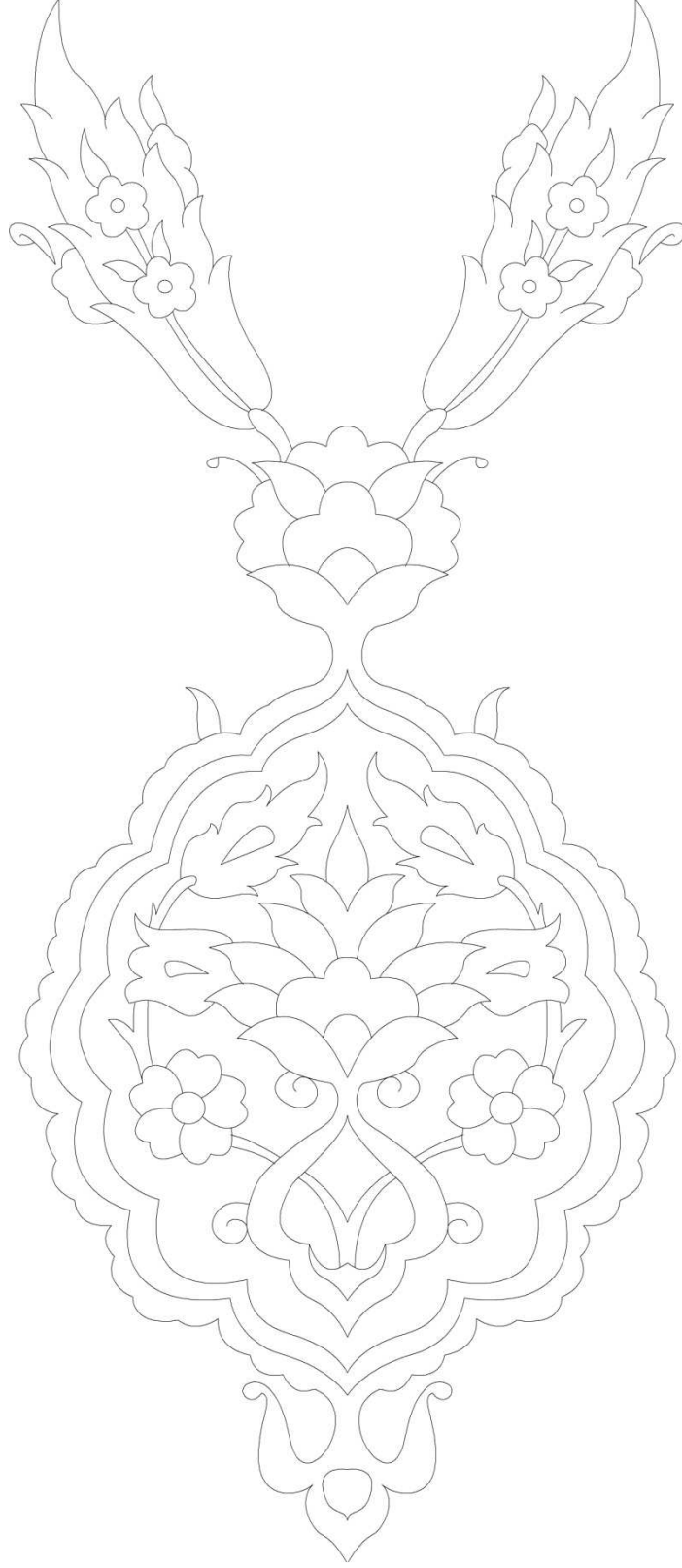
Ek-104 Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

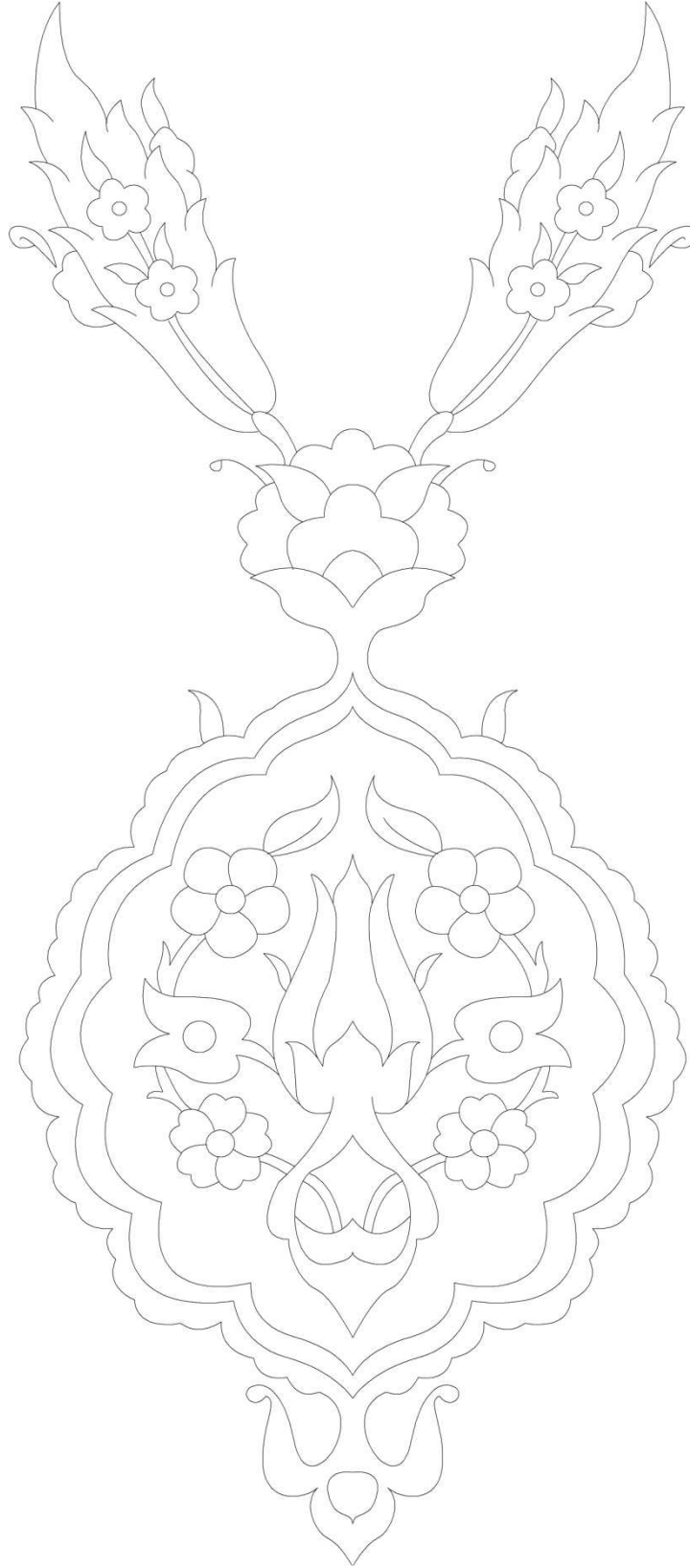
Ek-105 Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

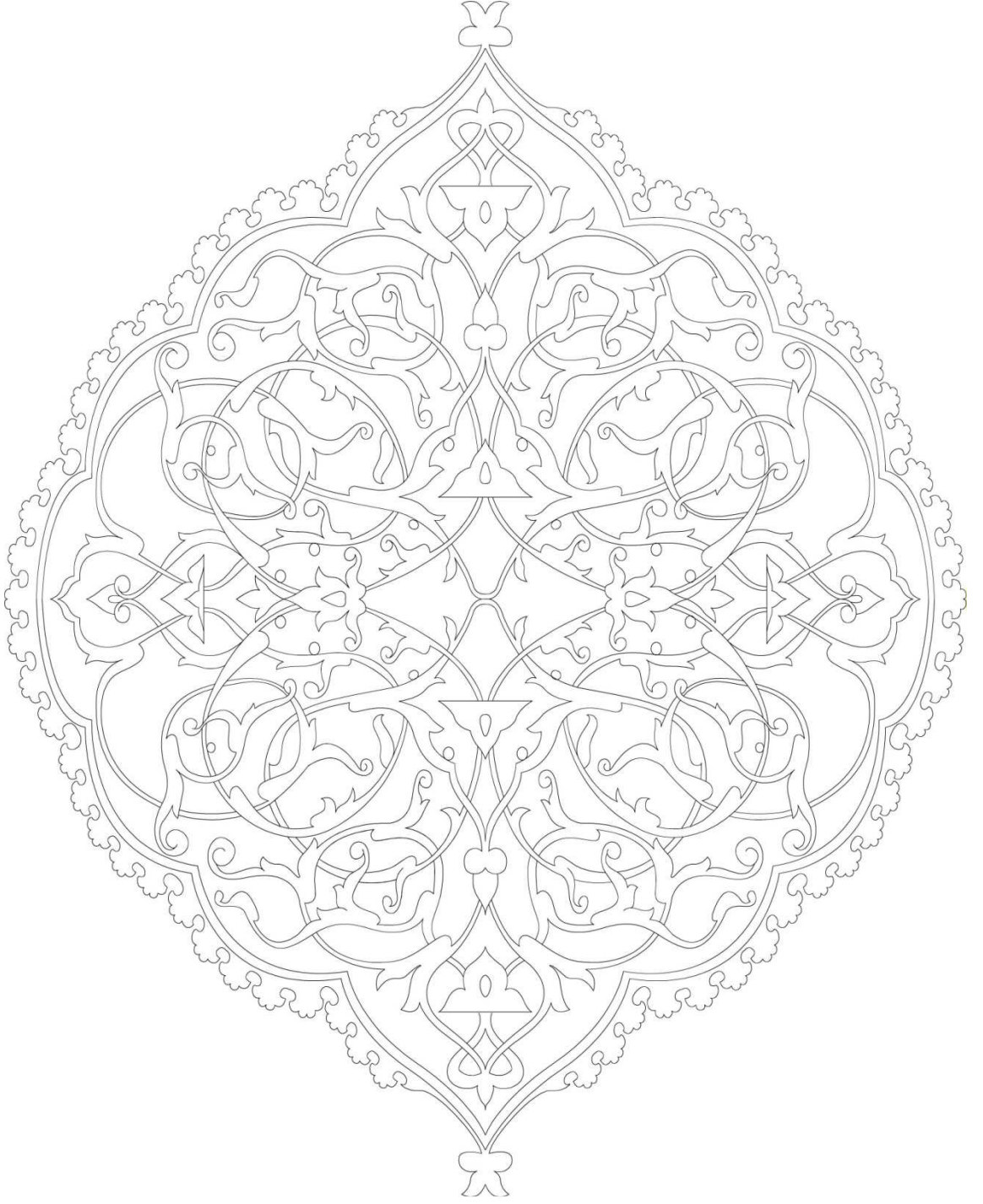
Ek-106 Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

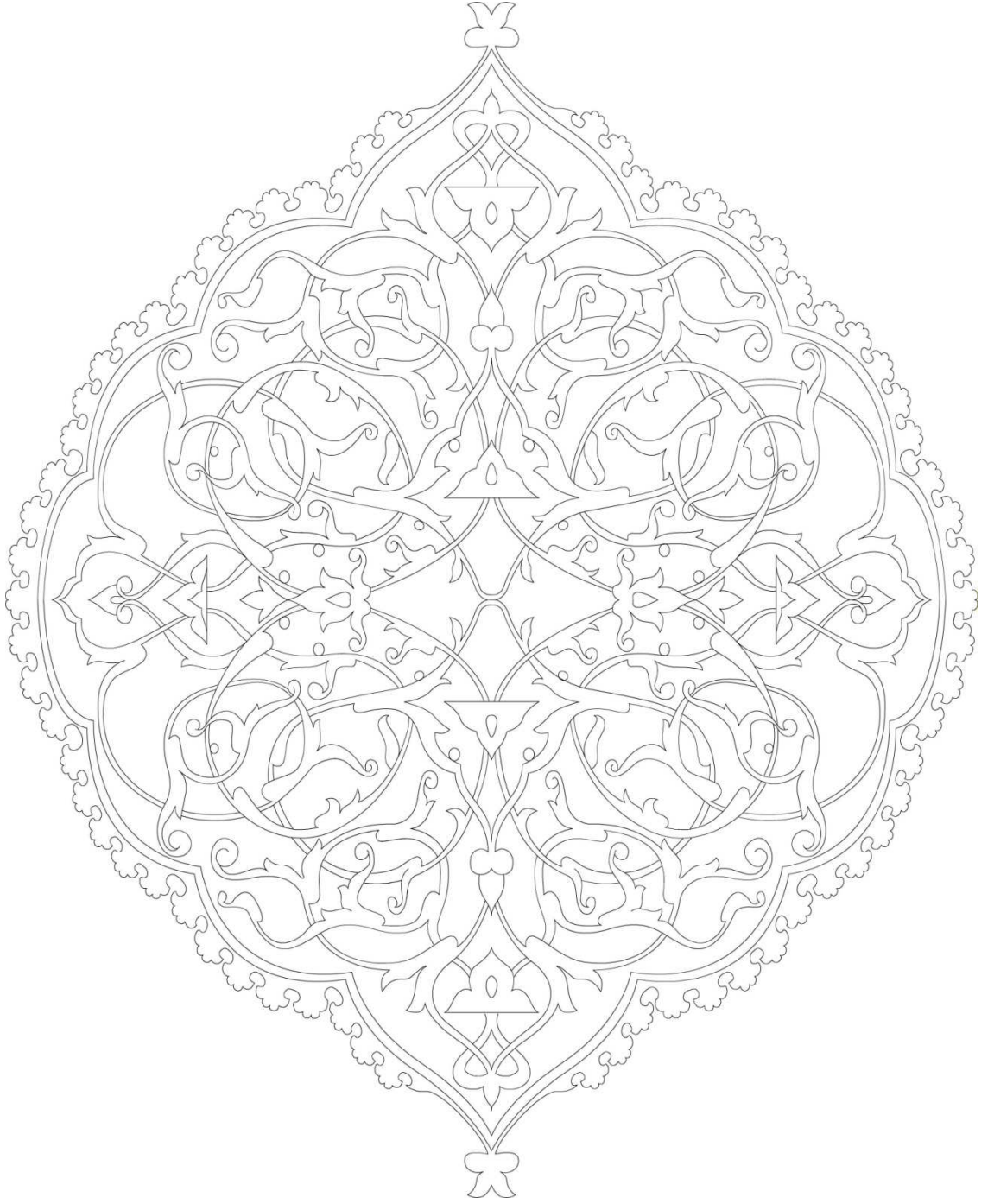
Ek-107 Hatice Turhan Valide Sultan Türbesi (İstanbul)

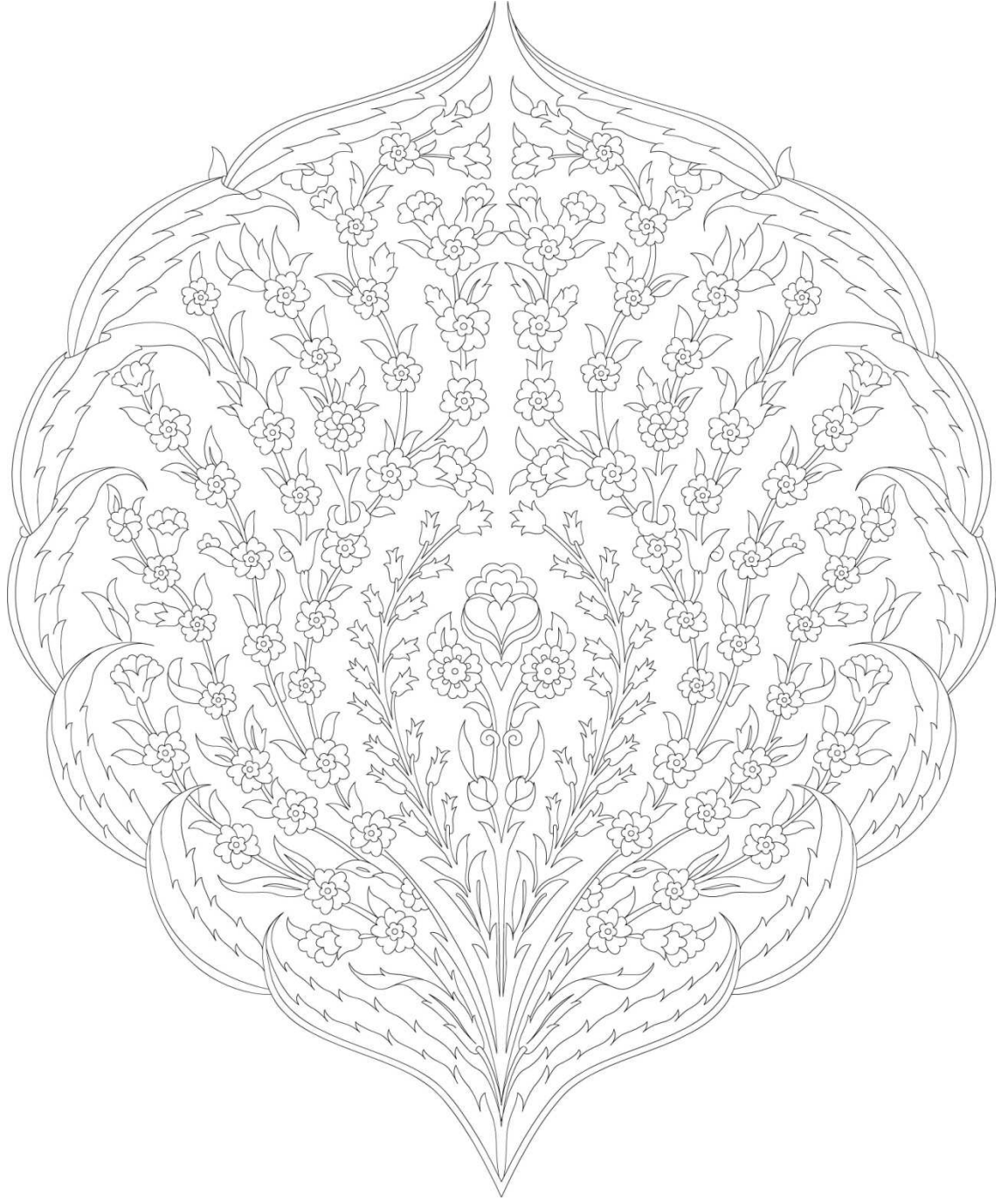
Ek-108 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

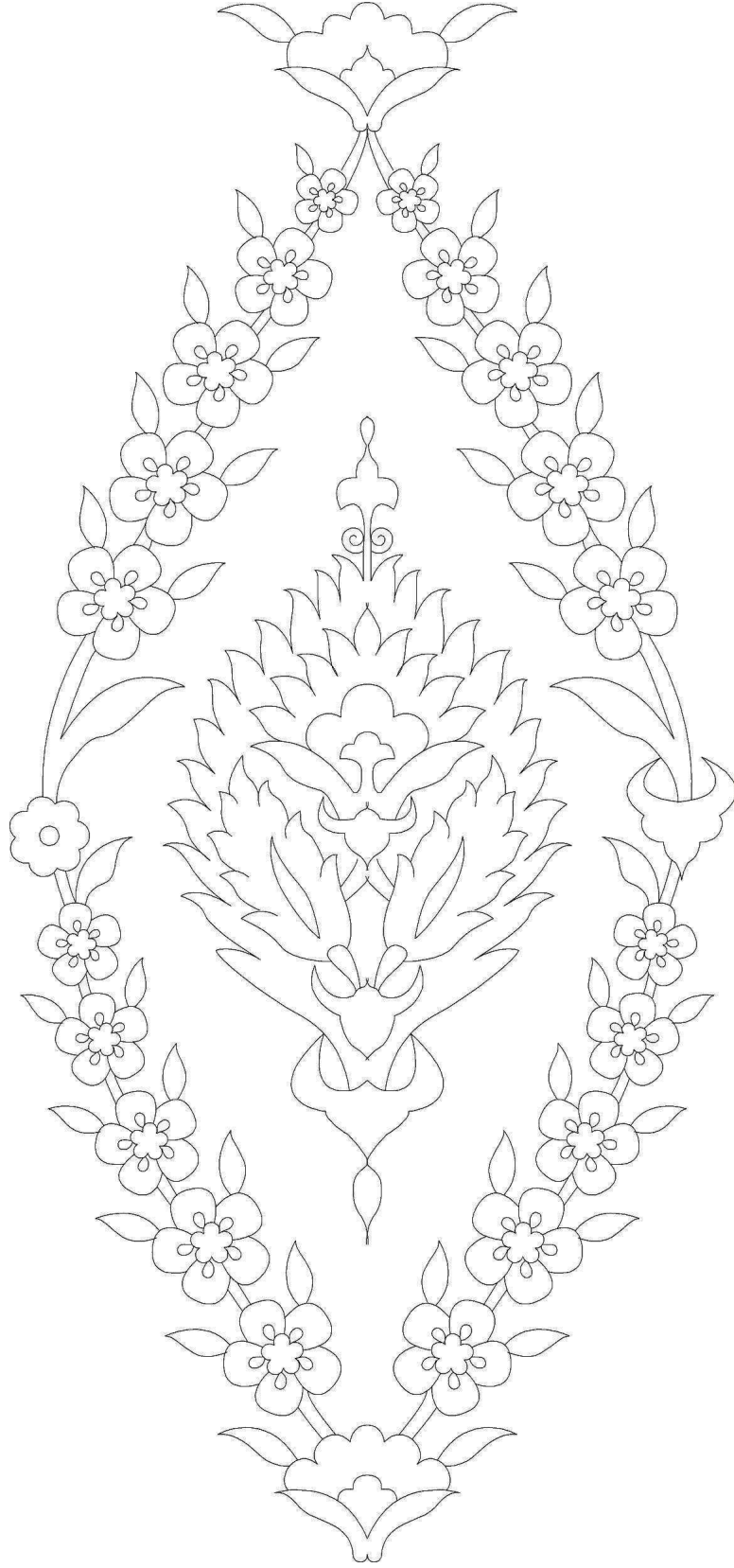
Ek-109 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

Ek-110 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

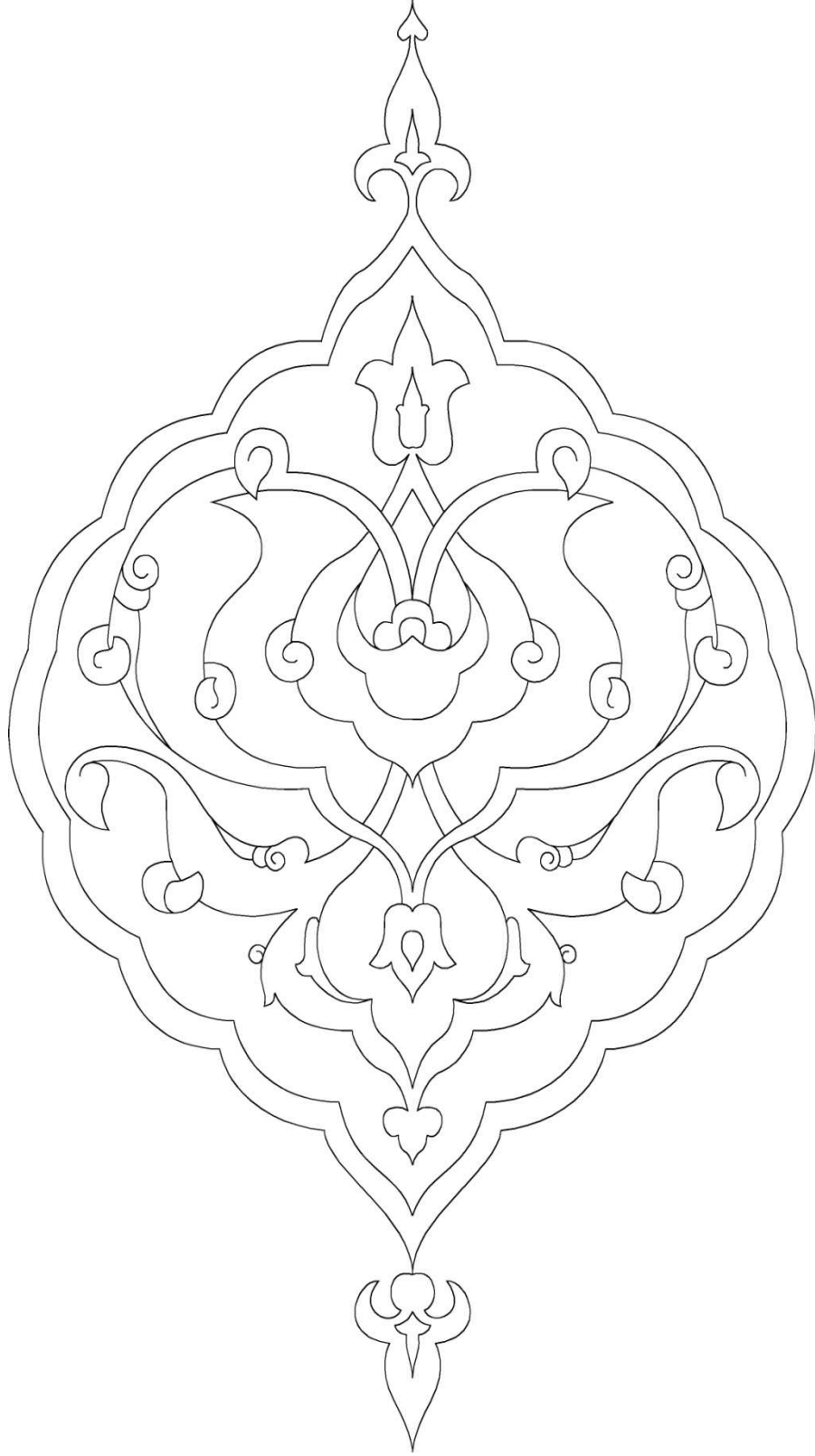

Ek-111 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

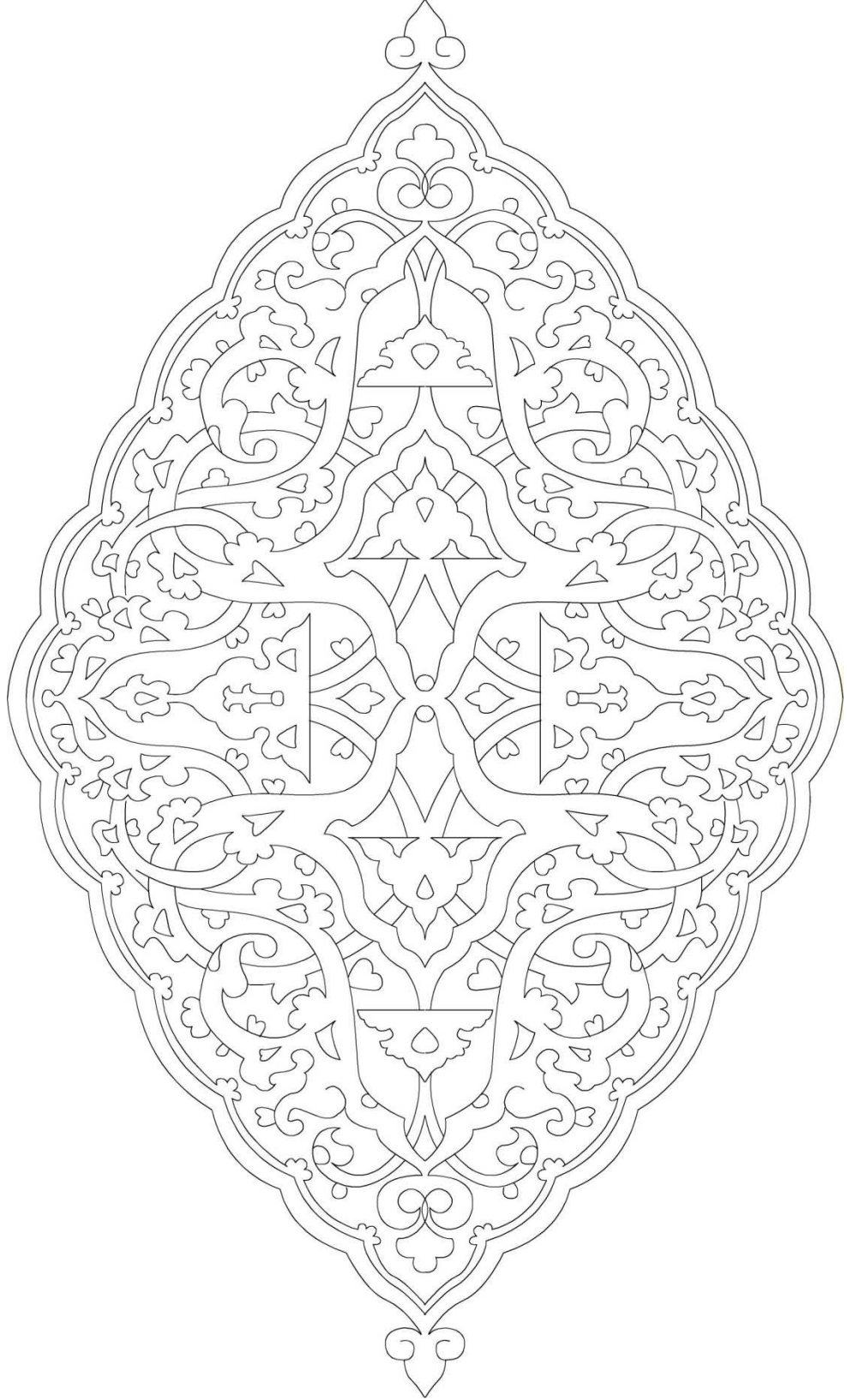

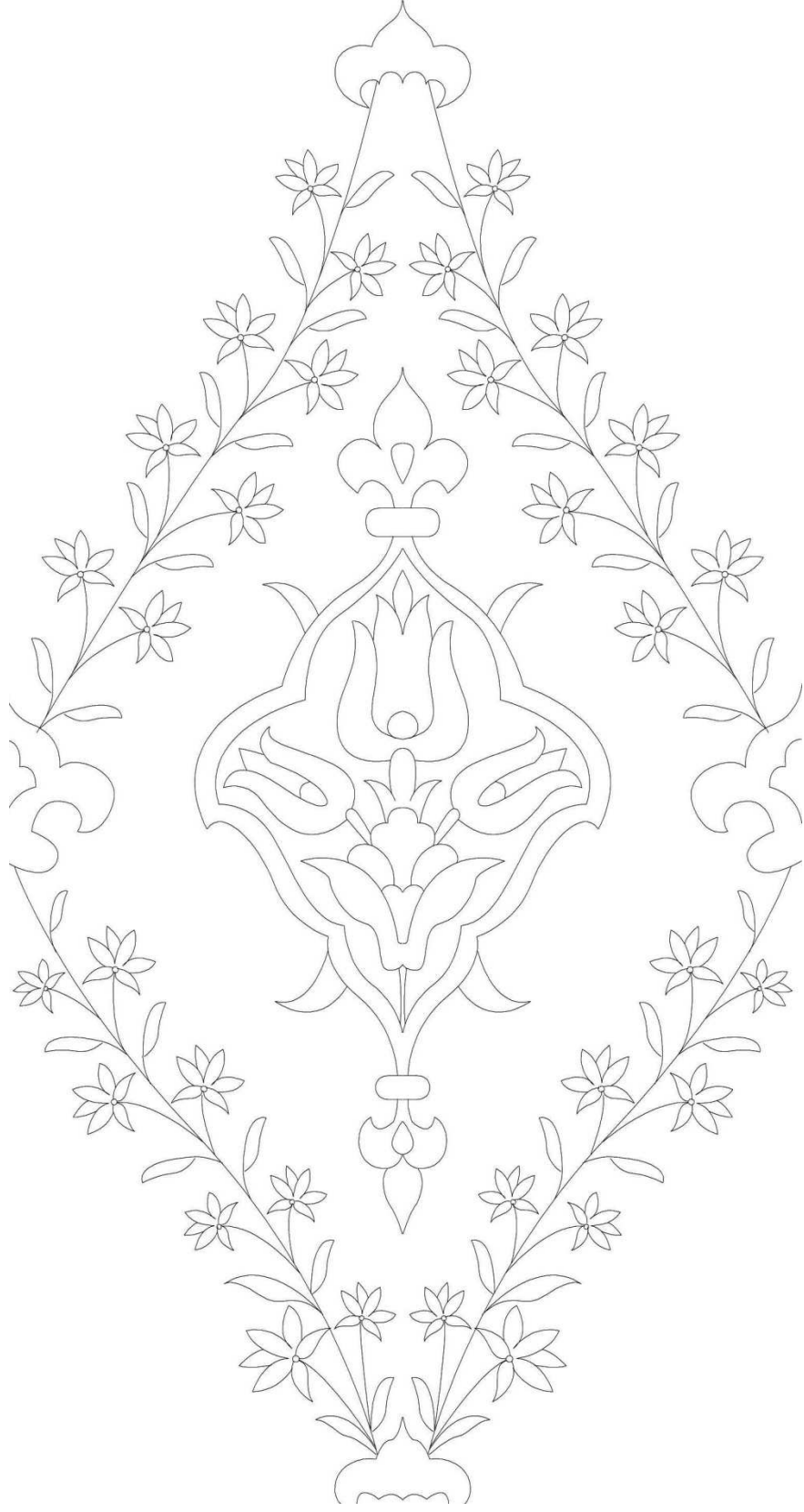
Ek-112 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

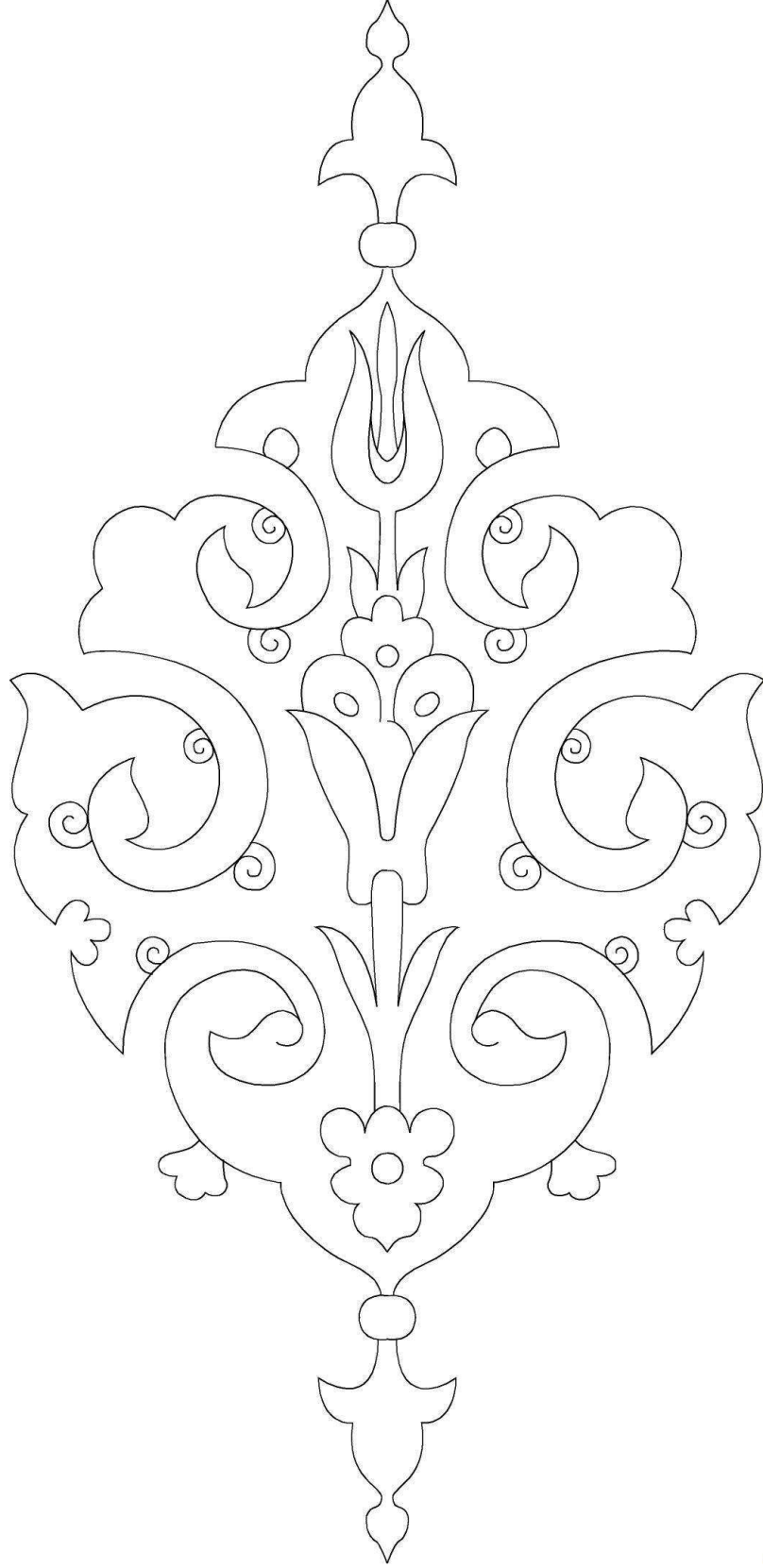
Ek-113 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

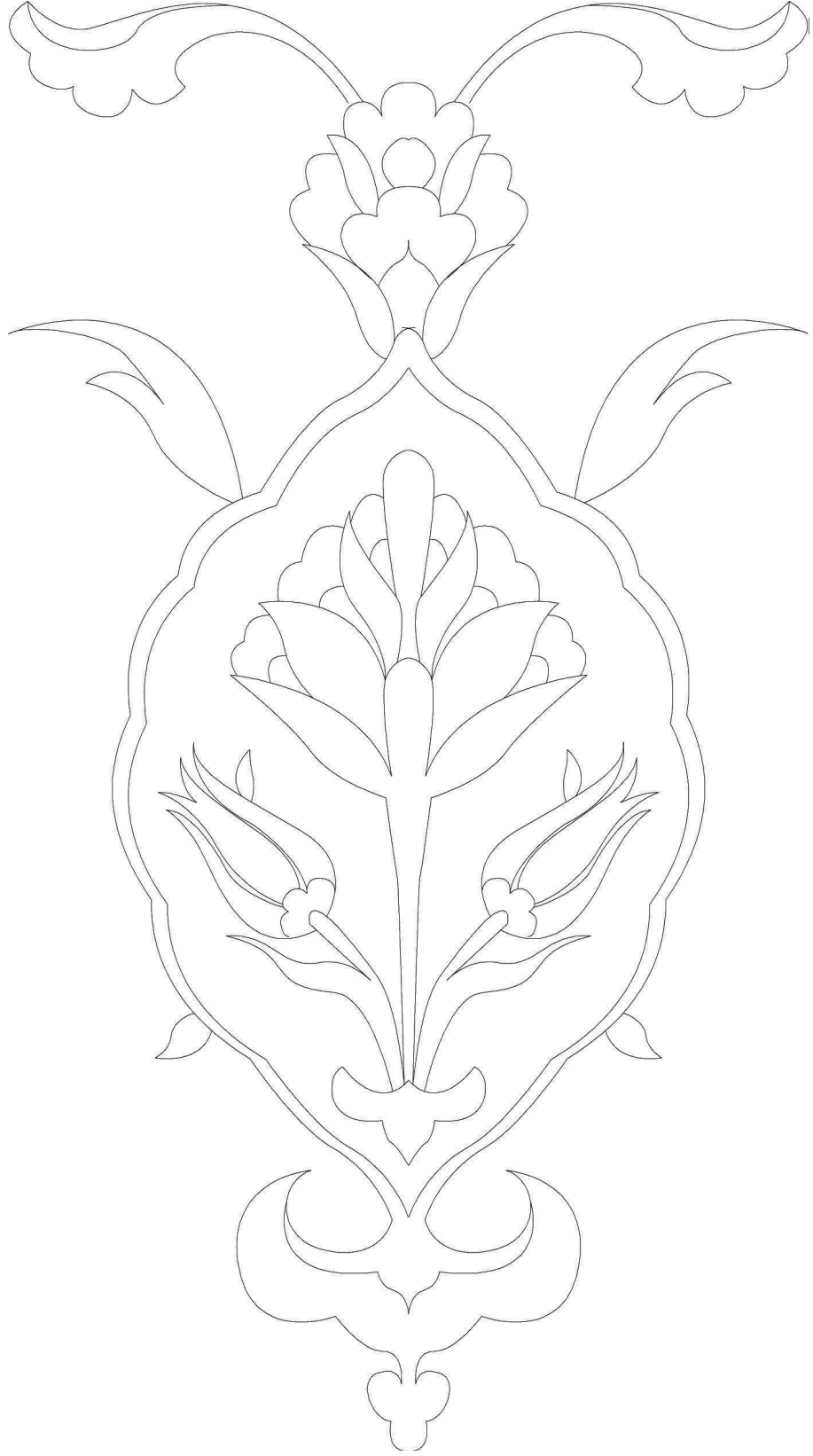
Ek-114 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

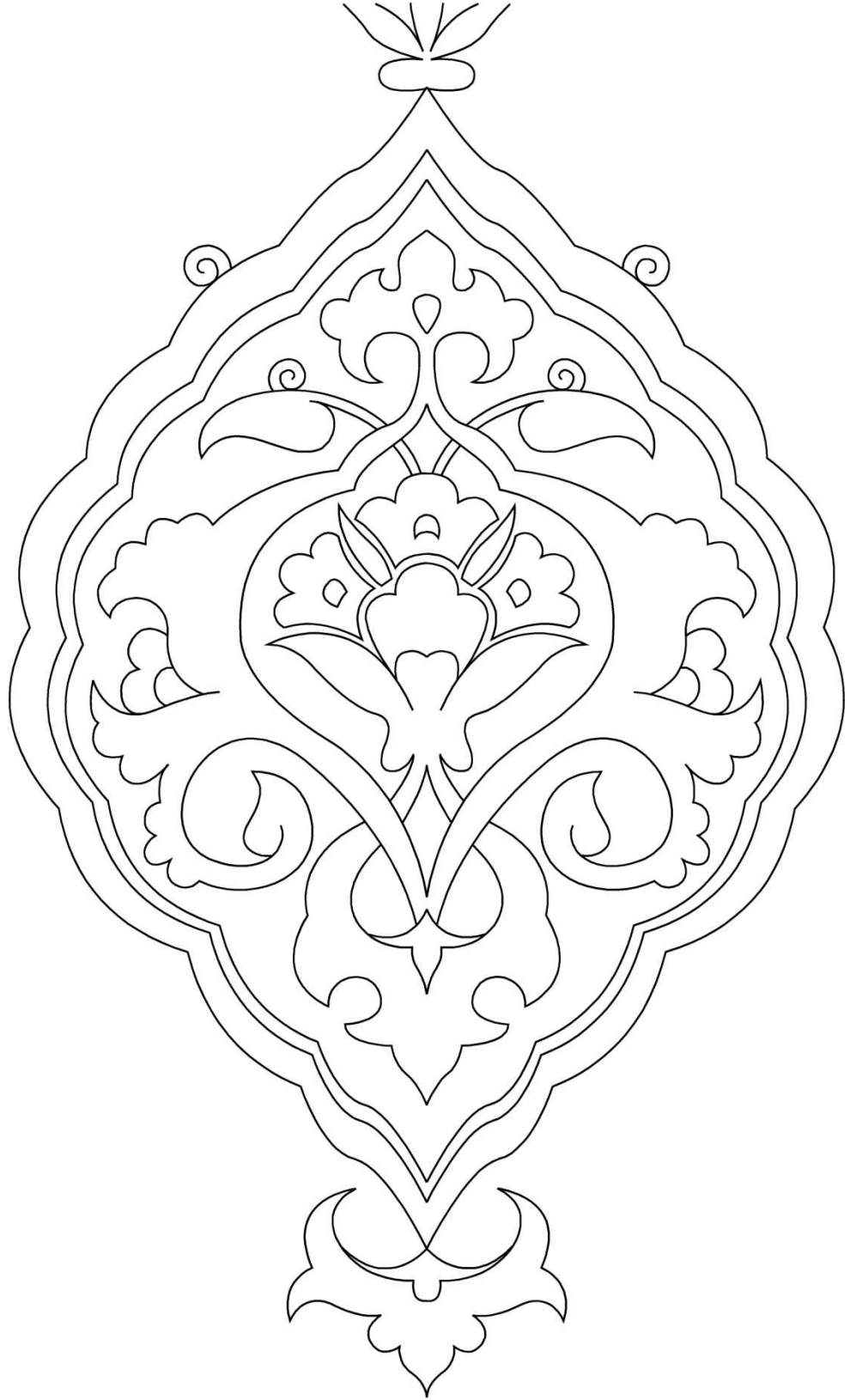
Ek-115 Çifte Kasırlar/Veliaht Dairesi (Topkapı Sarayı)

Ek-116 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

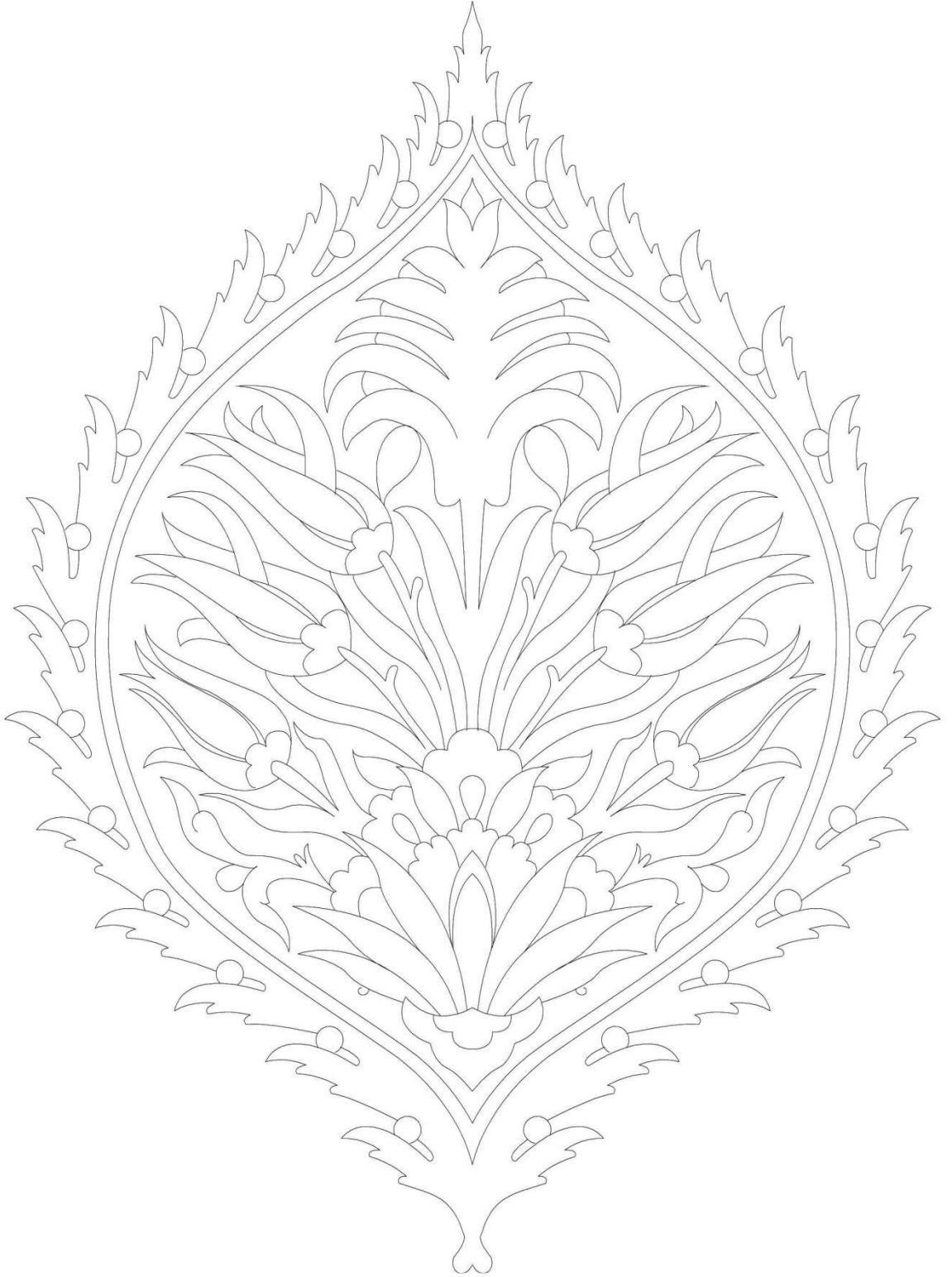
Ek-117 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

Ek-118 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

Ek-119 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

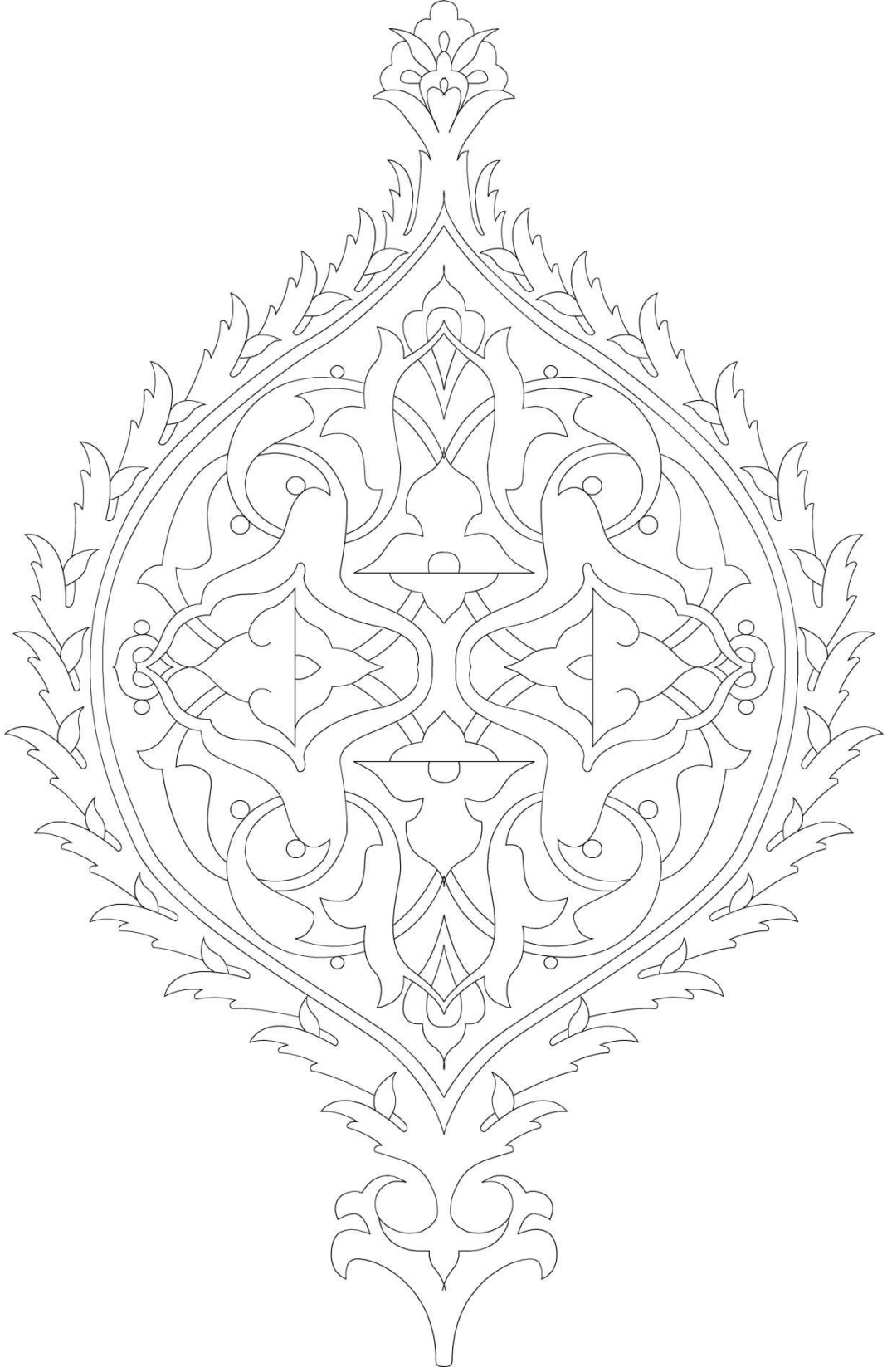

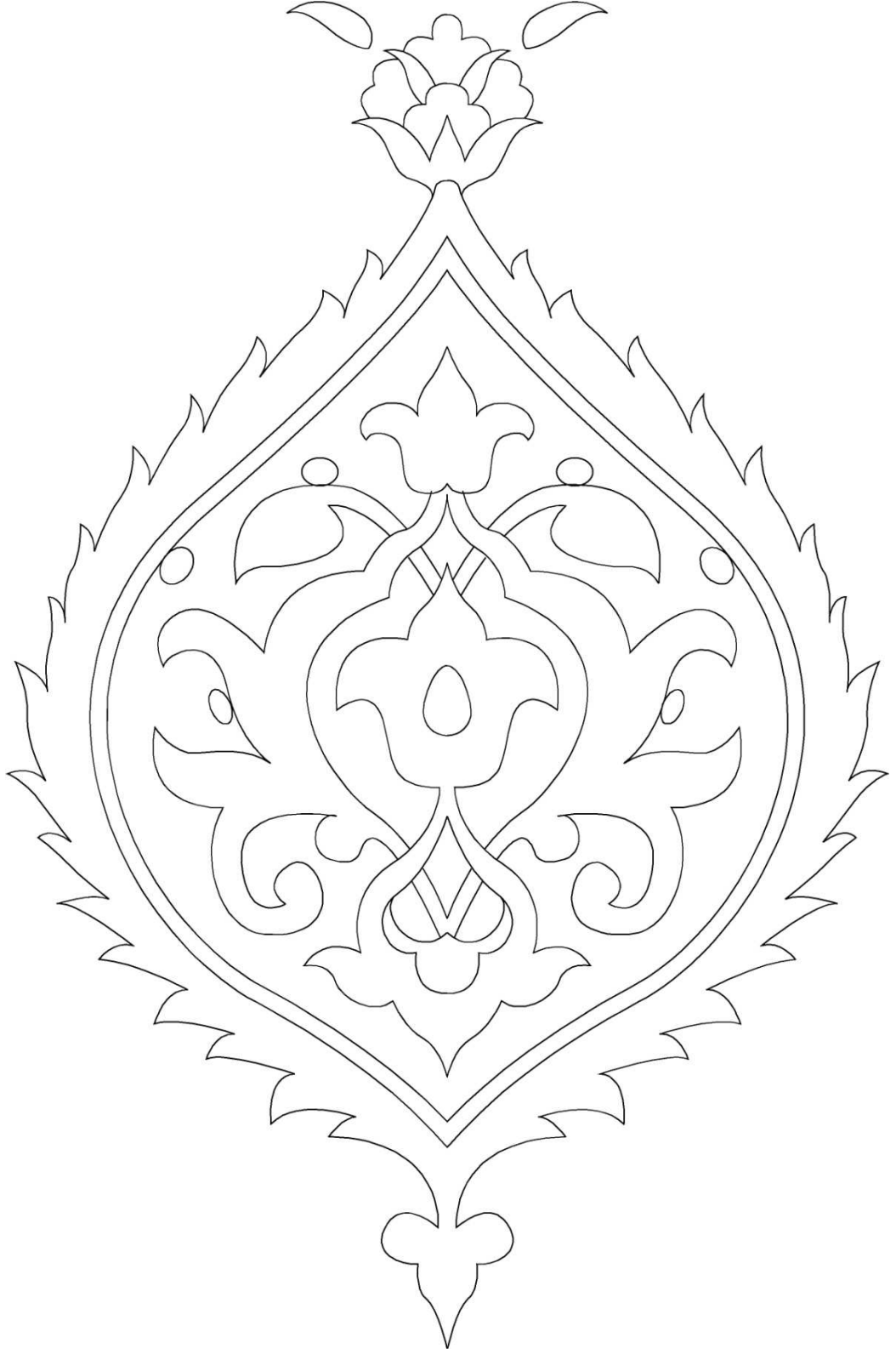
Ek-120 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

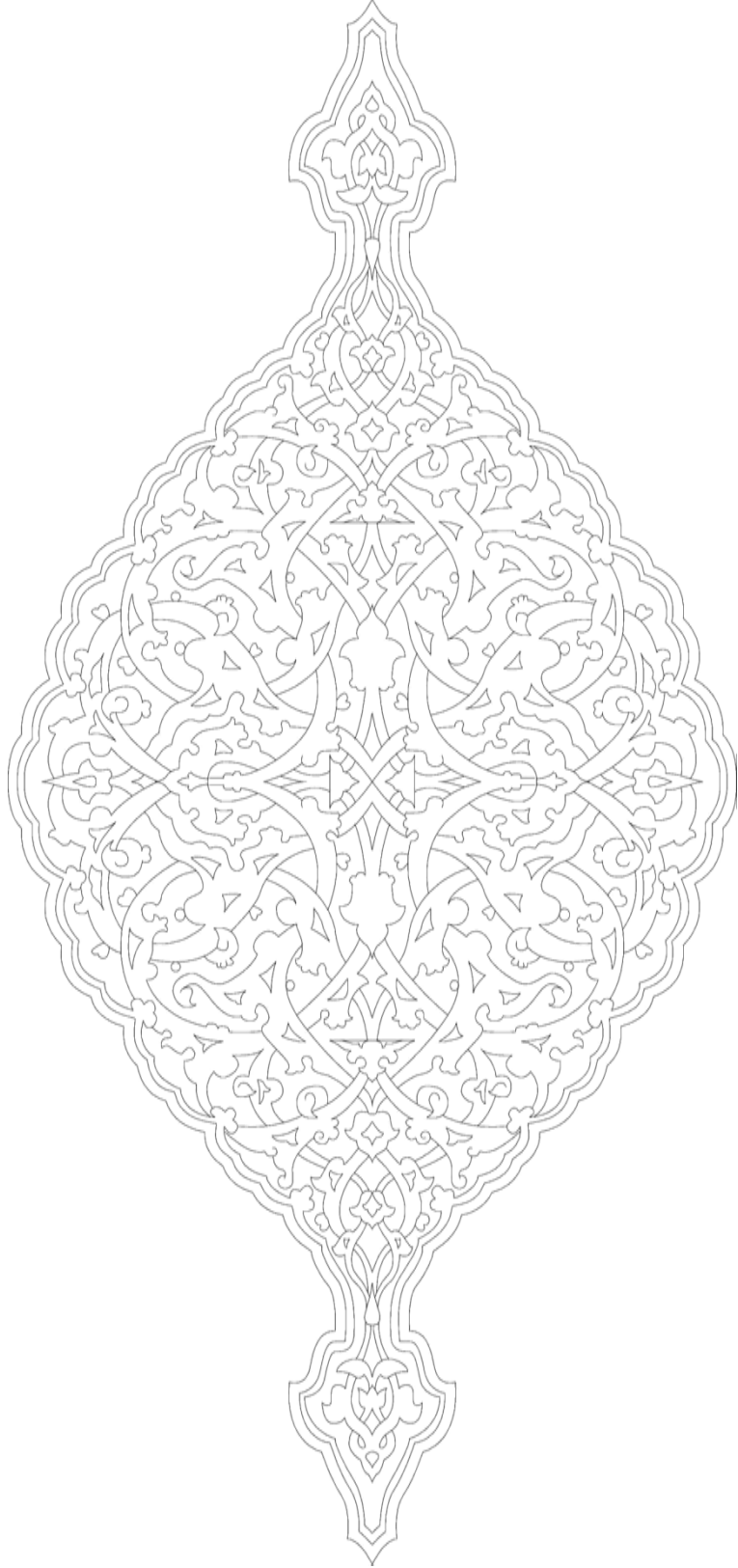
Ek-121 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

Ek-122 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

Ek-123 Karaağalar Taşlığı (Topkapı Sarayı)

ÖZGEÇMİŞ

Raziye DİRİM, 1975 yılında Sakarya'da doğdu. İlk ve orta öğretimini Mithatpaşa İlköğretim okulunda 1982–1990 yıllarında tamamladı. 1993 yılında Adapazarı Kız Meslek Lisesinden mezun oldu. 1994 yılında Adapazarı Halk Eğitim Merkezi, 1998 yılında Akyazı Halk Eğitim Merkezilerinde usta öğreticilik yaptı. 2006 yılında Sakarya Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Eski Çini Onarımlarından mezun oldu. 2007-2008 yıllarında Adapazarı Milli Eğitim Merkezine bağlı olarak ücretli öğretmenlik yaptı. 2007 yılında Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Geleneksel Türk El Sanatları, Eski Çini Onarımları bölümünde Yüksek Lisans eğitimine başladı.